Rincon a Bamba

85.695

D-1570706

Oceia Libª de Coll.º Mayor de Cuenca

DECIMA TERTIA PARS

HISTORIÆ AMERICANÆ,

QVÆ CONTINET EXACTAM ET ACCVRATAM DE-

scriptionem

I. *Novæ Angliæ, Virginiæ, Brasiliæ, Guianæ, & insulæ Bermudæ, quarum hactenus exigua & imperfecta notitia habita fuit.*

II. *Terræ Australis incognitæ, cuius chorographia antehac in nullo Itinerario aut Navigatione litteris tradita.*

III. *Expugnationis vrbis S. Salvatoris & Sinus Omnium Sanctorum ab Hollandis factæ, & quomodo Hispani vrbe & Sinu illo rursus potiti sint.*

IV. *Novi Mexici, Cibolæ, Cinaloæ, Quiviræ, verumq; memorabilium, quæ in Iucatan, Guatimala, Fonduris & Panama observatæ sunt, nec non aliquot Anglicarum iis locis coloniarum.*

V. *Navigationis Hollandorum per vniversum orbem, duce Iacobo Eremita.*

VI. *Classis Hispanicæ prædivitis ab Hollandis, duce Petro Heinio, in portu insulæ, qui Matanza dicitur, interceptæ.*

VII. *Vrbis Olindæ de Fernambucco in Brasilia ab Hollandis, duce Henrico Cornelio Lonckio, occupatæ.*

ADDITIS PASSIM TABVLIS ÆRI INCISIS, QVIbus jam memoratæ descriptiones illustrantur.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,

Sumptibus MATTHÆI MERIANI ciuis & Chalcographi Francofurtensis.

M DC XXXIV.

Lectori beneuolo S.

NON abs re ſummus eloquentiæ ac ſapientiæ magiſter, Cicero, lib. 5. de Finibus ait: *Tantus eſt innatus in nobis cognitionis amor & ſcientiæ, vt nemo dubitare poſsit, quin ad eas res hominum natura, nullo emolumento inuitata, rapiatur. Videmus, vt pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendiſque deterreantur, aut pulſi requirant, & aliquid ſe ſcire gaudeant, atque alius narrare geſtiant.* Quemadmodum igitur rerum cognoſcendarum ſtudium ex ſententia Ciceronis omnibus propemodùm hominibus à natura inſitum eſt: ita illud ipſum in præſtantium & fortium virorum animis tantam vim habet, vt illi non contenti aliquid pro ſe & priuatæ oblectationis atq; vtilitatis cauſsâ legiſſe, & ea, quæ in patria ſua memorabilia occurrunt, annotaſſe, etiam in peregrinas, ignotas & longè remotas oras, non ſine ſummo vitæ diſcrimine, ſe conferant, & incolarum religionem, politiam, mores, atque inſtituta explorent. Huic laudabili diſcendi ac peregrinandi deſiderio, quod Deus procul dubio in quorundam heroum & virtute præcellentium hominum cordibus ad commune generis humani emolumẽtum excitauit, hanc hiſtoriam Americanam, & regionum hactenus nobis ignotarum deſcriptionem, quam tibi Lector nunc exhibemus, poſt Deum, acceptam ferre debemus. Eam autem tibi cò gratiorem & lectu iucundiorem fore confidimus: quia non tantùm regiones, quæ in aliquot partibus antecedentibus, iam antè euulgatis, memoratæ fuerũt, pleniùs atque vberiùs deſcribuntur, ſed etiam quædam recèns inuentæ, quarum nulla priùs mentio facta fuerat, his commentariis inſertæ, & tibi ob oculos poſitæ ſunt. Nam vt omnes aliæ artes atq; ſcientiæ ſedula virorum doctorum inquiſitione & meditatione indies magis ac magis è tenebris in lucem producuntur, & ad ſummum perfectionis faſtigium aſcendunt: ita regiones atque inſulæ procul diſſitæ multorum eximiorũ virorum longinquis peregrinationibus ac nauigationibus quotidie magis magiſque explorantur & deteguntur. Tradunt viri eruditione inſignes, triplicem eſſe librum, cuius lectione & meditatione ad cognitionẽ omnipotentiæ & ſapientiæ diuinæ perducamur, *librum Scripturæ*, qui continet verbum Dei, omnis veritatis fontem, qui nobis rectam viam æternæ ſalutis conſequẽdæ monſtrat: *librum conſcientiæ*, qui arcano mo-

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

tu nobis dictat & concionatur, Deum esse iustum iudicem, qui non minus certò quàm seuerè omnia peccata & malefacta aliquando puniet: *librum naturæ*, per quem cælum & terram intelligunt: cuius in hoc opere, quo exteras regiones & longè remotas terras atque insulas descripsimus, non exigua folia nobis proponuntur, ex quibus Dei omnipotentiam, sapientiam, ac singularem prouidentiam in gubernanda hac mundi machina, perspicere ac velut oculis intueri possumus. Quoniam verò in magno nostro Americano opere regionum quarundam, quæ versus Septentrionem sitæ sunt, nempe Noui Mexici, Cibolæ, Cinaloę, Tecoantepeci, Quiuiræ, exigua ac ferè nulla mentio facta est, quamuis consideratione ac commemoratione dignæ sint: iccirco earum descriptionem huic quoque parti inserere, & quæ prioribus deerant, supplere voluimus. Cumq; instituti nostri semper fuerit, atque etiamnum sit, Americanas nauigationes & historias continuare, in hac parte præter mirabilium quarundam rerum, quas Deus per naturam in regionibus istis operatur, enarrationem, tres insignes nauigationes, ab Hollandis diuersis temporibus in Americam susceptas & feliciter peractas adiecimus. Hæc autem omnia luculentis tabulis æri incisis, quarum vnaquæque suo loco apposita est, ornauimus atque illustrauimus, vt nõ dubitemus, hoc opus, quod non exiguo labore ac sumptibus perfecimus & typis mãdari curauimus, tibi, Lector benigne, cui pro modulo nostro inseruire parati sumus, gratum atque acceptum fore. Datum Francofurti 8. Septembr. anno à Christo nato 1633.

Matthæus Merianus,
Ciuis & chalcographus
Francofurtensis.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

tu nobis dictat & concionatur, Deum esse iustum iudicem, qui non minus certò quàm seuerè omnia peccata & malefacta aliquando puniet: *librum naturæ*, per quem cælum & terram intelligunt: cuius in hoc opere, quo exteras regiones & longè remotas terras atque insulas descripsimus, non exigua folia nobis proponuntur, ex quibus Dei omnipotentiam, sapientiam, ac singularem prouidentiam in gubernanda hac mundi machina, perspicere ac velut oculis intueri possumus. Quoniam verò in magno nostro Americano opere regionum quarundam, quæ versus Septentrionem sitæ sunt, nempe Noui Mexici, Cibolæ, Cinaloę, Tecoantepeci, Quiuiræ, exigua ac ferè nulla mentio facta est, quamuis consideratione ac commemoratione dignæ sint: iccirco earum descriptionem huic quoque parti inserere, & quæ prioribus deerant, supplere voluimus. Cumq; instituti nostri semper fuerit, atque etiamnum sit, Americanas nauigationes & historias continuare, in hac parte præter mirabilium quarundam rerum, quas Deus per naturam in regionibus istis operatur, enarrationem, tres insignes nauigationes, ab Hollandis diuersis temporibus in Americam susceptas & feliciter peractas adiecimus. Hæc autem omnia luculentis tabulis æri incisis, quarum vnaquæque suo loco apposita est, ornauimus atque illustrauimus, vt nõ dubitemus, hoc opus, quod non exiguo labore ac sumptibus perfecimus & typis mãdari curauimus, tibi, Lector benigne, cui pro modulo nostro inseruire parati sumus, gratum atque acceptum fore. Datum Francofurti 8. Septembr. anno à Christo nato 1633.

Matthaus Merianus,
Ciuis & chalcographus
Francofurtensis.

FRETVM MAGELLANNICVM, vnd deſſen eigentliche Beſchreibung, ſo die hollender durch ſchifft vnd auch der leng beſchrieben.
TERRÆ DEL FVOGO PARS
Meridies
Occidenti
Orienti
Septentrio:
Mare del Nort.
Mare Mediterano
AMERICÆ PARS
Fretum Magellanicum
A. dieſechs Schiff kommen in die Enge.
B. Pinguiſche Inſeln.
C. Pinguins Vogel.
D. Moſchel Bay
E. Muſchel.
F. cap Fruart.
G. Cordes Bay.
H. der Hollender kirch hoff.
I. Ritters Baij.
Kein wilder von 12 ſchuh
L. verſchloſſen Bay.
M. Felſen baij.
N. ein wilde fraw
O. auch ein wilde fraw
P. ein wilder Man.
Q. die 2. ſchiff ſo wider vmb gewendet.
R. iſt vorzeit ein Veſtung geweſſen.

DESCRIPCION DE LAS INDIAS OCIDENTALIS

CHINA

Iapon

Filipinas

Mindoro

Malucas

Borneo

Celebes

Noua Guinea

Sta Ysabel

yts de Salamon

y.d ladrones

PARTE ORIETAL

TROPICO DE CANCER

EQVINOCIAL

TROPICO DE CAPRICORNO

MAR DEL SVR

C de fortun

Iapon

y.s de cedros

California

NVEVA ESPANA

Nauidad

Mexico

A Capulco

Roca partida

y.s cocos

y de galapagos

P Viejo

C Pasao

R de las amazonas

Cullan

Arica

PERV

P.t de chile

R de plata

C de S Maria

C Blanco

P.t de Valdiuia

Prouincia de estrecho

C de las Vergines

Estrecho d Magallano

BACALLAOS

la Vermuda

Florida

Cuba

S Domingo

Iamaica

Honduras

Trinidad

Dominica

Puerto Rico

lisboa

Canarias

S Anton

C Verde

MAR DEL NORTE

BRASIL

C S Augustin

C Frio

S Vincente

PARTE OCCIDENTAL

MARCACION PORLA MERIDIANO DE LA DEMARCACION PORLA MERIDIANO DE LA DEMARCACION

Quicquid spacij intra duos illos Meridianos signator terra mariq; est navigationibus detectum, aut ditigetur imposterum, Castiliensibus assignatum est.

Was zwischen disen Beiden gezeichneten Meridianē oder Linien zu Land vnd wasser durch schiffarten entdeket; ist Castilianern zu erkant.

ESCALA GRAFICA

10 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

AMERICA

SEPTENTRIONALIS

MAR DEL NORTE

OCEANUS AETHIOPICUS

MAR DEL SUR

OCEANUS PACIFICUS

CIRCULUS ÆQUINOCTIALIS

Tropicus Cancri

Tropicus Capricorni

PERUVIANUS

Nova Granada

Nova Hispania

Nova Francia

Terra Canadensis

Nova Cantabrigia

Nova Anglia

Nova Belgica

Florida

Terra Incognita

Guiana

Amazones

Brasilia

Peru

Chica

Paraguay

Chile

Terra Australis Incognita

Mar di India

Terra Incognita

Oceanus Occidentalis

Oceanus Orientalis

Mare Pacificum

Fretum Magellanicum

Fretum le Maire

Terra del Fuego

Terra Australis

Circulus Antarcticus

Pars Americæ

Pars Asiæ

Pars Africæ

Pars Europæ

Insulæ Acores

Flandricæ

Canariæ

Fortunatæ

Insulæ de Cabo Verde

Insulæ Antillarum

Terra Corterealis

Islandia

Groenlandia

Frislant

Estotiland

Nieuland

Belle Isle

Thelle of good Fortune

Hudsons Bay

Fretum Davis

Fretum Hudson

Fretum Forbisher

Fretum Anian

Mare Glaciale

Mare Rubrum

Mare Mediterraneum

Mare Caspium

Mare Nigrum

Mare Balticum

Mare Germanicum

Mare Britannicum

Mare Hibernicum

Mare Cantabricum

Mare Tyrrhenum

Mare Adriaticum

Mare Ægeum

Mare Rubrum

Mare Persicum

Mare Arabicum

Mare Indicum

Mare Sinense

Mare Japonicum

Mare Tartaricum

Mare Caledonium

Mare Pictum

Mare Scythicum

Mare Sarmaticum

Mare Pontic

DECIMÆ TERTIÆ PARTIS AMERICÆ

SECTIO PRIMA:

De Terra, recens reperta, seu noua Anglia.

Quoniam hac regio Canadæ aditum ab oris Septentrionalibus Europæ ad fines Americæ patefacit, consultum putaui, hanc nostram historiam ab noua Anglia seu Terra recens reperta auspicari. Inde, diuini fauoris aura adspirante, paullatim ad descriptionem Virginiæ aliorumq; locorum, quæ in India Occidentali sita sunt, progrediar: & breuitati ac perspicuitati, quantum fieri potest, studebo.

CAPVT PRIMVM.

De Terræ recens repertæ situ, fertilitate, portubus, fructibus, animalibus, & magna piscium copia.

HÆc Insula, quæ vulgò *Terra nouiter inuenta* appellatur, sita est prope regionem Canadæ, quam Galli Nouam Franciam indigetant, ad angulum maris, & magni fluminis, quod à S. Laurentio nomen habet, ostium sub 46. & 53. gradu latitud. Septentrionalis. Eam primus inuenit Sebastianus Cabotus, eques Anglus, ab Henrico VII. Angliæ rege, año Domini 1497. ad explorandum transitum in Cathaiam per Septentrionem, missus. Hunc postmodum alij Angli secuti sunt: donec tandem anno Domini 1583. nomine & mandato Serenissimæ Reginæ Angliæ, Elisabethæ, Gumfreius Gilbertus, etiam eques Anglus, hanc insulam occupauit. Eo tempore Angli, vt ad nauigationes, quas suscepturi essent, victus & annona ipsis suppeteret, hanc insulam crebro adierunt, & illius commoditate vti sunt. Anno autem 1610. Iacobus, Angliæ rex, quibusdam nobilibus & mercatoribus, publico diplomate, potestatem dedit eò nauigandi, & insulam sedulò colendi: ex quo factum est, vt vnius anni spatio non exigua hominum multitudo eò se contulerit, & sedem ibi fixerit: sicut postea in sequentibus capitibus vlterius commemorabimus. Cæterum ex multis obseruationibus & descriptionibus huius insulæ nulla mihi magis probatur, quàm ea, quæ à Richardo Waitborne, belli duce, qui anno 1618. cum multis eò nauigauit, & aliquot annis illic commoratus est, confecta & memoriæ tradita fuit.

Quando & à quo noua Anglia fit inuenta.

Terra recens inuenta, inquit, est insula, quæ quidem ad Americæ fines porrigitur, ab ea tamen freto quodam, sicut Anglia à Gallia, disjungitur: iacet sub 46. & 43. gradu: Hiberniam magnitudine æquat, & insulis versus Occidentem sitis obuertitur. Aerem habet benè temperatum & salubrem: nam maxima eius pars tribus gradibus Austro propior est, quàm aliquot Angliæ loca, nec cæli salubritate atque hyemis lenitate Angliæ cedit. Probè memini, anno Domini 1618. per totam æstatem ex aliquot hominum millibus nullum neque juvenem, neque senem, obiisse, aut graui aliquo morbo correptum fuisse.

Situs illius.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

Incolæ quales sint.

Hæc terra incolas habet paucos, eosque agrestes & barbaros, qui nec Deum nec homines reuerentur. Vestitu, moribus, vultu & genere vitæ Indos vicinos, qui in continenti habitant, & à quibus ortum, meo judicio, traxerunt, referunt. Plerique in locis ad Septentrionem & Occidentem sitis degunt, quæ Angli raro adeunt. Quantum ex consuetudine exigua, quæ mihi cum illis fuit animaduertere potui, ingenio valent, & sunt tractabiles, modò amicè cum illis agatur. In opere faciendo sunt expediti, & laboris patientes. In hac insula multæ vbique amplæ ac commodæ stationes & portus inueniuntur: versus Ortum portus *Trinitatis & Conceptionis*, qui etiam ad Meridiem vsque se extendunt: versus Meridiem portus *Trepassey*, *S. Mary*, *Borcell & Plaisante*, qui etiam ad Septentrionem vsque pertingunt. Magnus portus *S. Petri* versus Meridiem patet, & ad Occidentem non nihil progreditur. Hic notandum, ingressus viasque horum portuum fere omnes concurrere; ita vt si Angli ex vno tantum in alium proficiscantur, facillimè ac nullo labore totam insulam obire & perlustrare possint. Ad portus multæ fructiferæ insulæ reperiuntur: adeoque licet totum terrarum orbem circumnauiges, nullibi commodiores ac tutiores portus, quàm in hac insula, inuenias.

Portuum frequentia.

Portus trinitatis.

Portus *Trinitatis* subest 49. gradui latitudinis Septentrionalis, tria habens ostia nauigabilia, quæ ex tribus magnis fluminibus proueniunt. Hunc portum ex omni parte ambit solum vernantibus pratis & pascuis amœnum: quod si excoleretur, fruges aliaque ad nauigationem necessaria suppeditaret. Hunc portum Angli tenent, in quo etiam magnam vim piscium in suos vsus capiunt. Non procul inde alia insula jacet, quam *Batam Floriferam* nuncupant, à nullis piscatoribus, propter altas rupes, quæ nauigantibus periculosæ sunt, habitata: quam barbari magna ex parte tenent ac colunt. Nec minus commodus est portus *Trepassey*, qui subest 46. gradui. Aër illic salubrior & jucundior est, quàm in locis jam memoratis. Tutus est & clausus, propter vada fabulosa: aliquanto magis quàm alij, ad Meridiem vergit, atque imprimis commodus est nauibus, quæ ad *Bermudas* in Virginiam aut alia Americæ loca tendunt. Necesse est enim, vt illæ omnes insulam Trepassey prætervehantur.

Bata floriffra.

Portus Trepassey.

Fertilitas soli.

Solum huius insulæ montibus & vallibus lætis cinctum est, quod æstate multas optimas fabas ac lentes, sponte suâ, nullaque hominum cultura nascentes, profert. Magnam quoque fœni copiam incolæ æstate, paruo tempore & exiguo labore, colligere possunt. Hic etiam multa sunt fruticeta, & magnus ceraforum, corylorum, pyrorumque prouentus. Nautas & alios noui, qui tam paruo tempore, vt vix credibile videatur, dolium ijs impleuerunt: nec quenquam audiui ex eorum esu in morbum incidisse. Hic etiam omne genus herbarum hortensium, vt & rosæ suaueolentes, varij coloris, reperiuntur: nec desunt herbæ salutiferæ, ad medicinam aptæ. Etti enim vires ac proprietates illarum non exacte nouerim: tamen vsu didici, ac comperi, ægros ex succu earum, quem vino aut cereuisiâ mixtum hauserunt, breui tempore conualuisse. Imò herbæ, quæ locis istis crescunt, non tantum ad potiones salubriter adhibentur, sed etiam tumoribus & noxiis ac periculosis vulneribus medentur: prout ipsemet vidi, multos succu earum inunctos, sanitati fuisse restitutos. Atque has herbas aliasque plantas terra suis quasque temporibus, absque vllo labore aut satione incolarum, producit: ex quo iudicari potest, quàm fœcunda & rerum omnium abundans sit futura, si hominum manus & diligens cultura accederet. Satis vtique terræ huius fertilitas ex eo cognoscitur, quòd Angli, qui à paucis annis eam colere cæperunt, vberrimam inde variorum fructuum messem, magno cum lucro atque emolumento, reportant. Nihil dicam de raphano, oleribus aliisque similibus radicibus, quas copiosè gignit, vt & de præstanti tritico, cuius semen durum & feracissimum est.

Herbæ ad cibum, serta & medicinam aptæ.

Omne genus ferarum.

In multis locis huius insulæ cerui, lepores, vulpes, sciuri, castores, lupi & vrsi, tam ad vtilitatem quam voluptatem, magno numero reperiuntur. Vnum meis oculis vsurpaui, quod notatu dignum est.

Cùm Angli aliquando pisces ad littus apparent, huiusmodi animalia, atque inprimis aliquot vrsi, magno cum clamore atque vlulatu ex monte descenderunt. Habebam tunc penes me Anglicum molossum, qui illis conspectis ea protinus vehementi cum latratu invasit. Illa verò caudam motantia ei blandiebantur, eoque inter se recepto tamdiu cum ipso colluserunt, donec eum in montem attraherent. Ille demùm post decimum diem illæsus ad nos rediit. Hoc modo noster molossus bis teruè cum istis animalibus in siluam excurrit, & semper saluus atque integer ad nos reuersus est.

Varia aues.

Fert etiam hæc terra falcones, perdices, turtures, & præterea ingentem auicularum multitudinem, quarum nomina mihi nunc non occurrunt, nec omnia mihi nota sunt: vt & luscinias aliasque volucres suauiter cantillantes: adhæc vultures, corui, aliæque aues rapaces, quibus hæc ora abundat. Quod attinet ad aues aquaticas, tot & tam excellentes hic reperiuntur, vt non existimem, vllum in orbe locum esse, vbi simules inueniantur. Quid commemorem anseres, anates feras,

tas, columbas, aliasque aues, quarum hìc numerus est infinitus? Sunt præterea hìc aues, quas Angli *Pinguines* vocant, anseribus quidem non absimiles, sed propter alarum breuitatem, quæ palmâ non sunt longiores, volare nequeunt. Harum auium atque anserum tanta est copia in parua quadam insula, vt inde centenæ ad naues volitent, & in ijs capiantur. Insuper aliæ ibi aues reperiuntur, quas boues & vaccas appellant, ex quibus cibus pro nautis & piscatoribus paratur: quibus etiam pisces falluntur & capiuntur.

Pinguines.

Aqua & fontes dulces, nec non arborum vtilium copia.

Nec est, quòd hìc fontes, lacus, flumina, & aquas dulces, quæ passim scaturiunt, desideres. Habent istæ aquæ non tantùm salubrem, sed etiam gratum & jucundum saporem. Ligna ad struendum focum satis superque suppetunt: egregiæ item atque vtiles arbores, præsertim piceæ, ex genere cedrorum & abietum, quæque ad malos, tabulata & plurimos alios vsus idoneæ sunt: quales in Norvvegia nascuntur. Ex his magnam resinæ copiam expressimus & congessimus. Ad summam, qui diligenter hanc terram explorabit & pervestigabit, non tantum has arbores, quarum jam mentio facta est, sed etiam multas alias, fructu atque vtilitate eximias, in ea inueniet. Æris & ferri fodinæ quærentibus large se offerunt.

Piscium copia.

Flumina, riui & portus, optimos & grati saporis pisces suppeditant: quales sunt salmones, anguillæ, haleces, truttæ palato jucundæ, aliaque piscium genera, quæ nobis ignota sunt. Quibus adde limaces marinos, durissimis testis coopertos, & similia. Ad littus ova magno numero ponunt, quibus aues marinæ pascuntur & saginantur. In aquis etiam ceti, delphines atque alij pisces marini qui sunt coloris sulphurei, natant.

Aqua salsa.

Maximum verò commodum, quod ab hac insula percipitur, ex aqua salsa prouenit, cuius beneficio neque Hispania, neque Gallia, neque Batauia carere potest. Sunt qui credant & affirment, Batauos ex solo sale, quod hinc auehunt, quinquaginta millia librarum Anglicarum quotannis lucrari. Ex Cantabria & Gallia plurimæ naues ad hujus insulæ fines & in Canadam appellunt. Quidam numerant quadringentas naues, quæ eo quotannis, piscatus gratia, vela faciunt. Quòd si certus & constans ordo inter Anglos, qui ad illam insulam, quæ Regis Angliæ imperio paret, colendam mittuntur seruaretur, plus vtilitatis ad ipsos, cum aliarum gentium dispendio, rediret.

Vt autem de Anglorum nauibus tantummodò loquar, sciendum est, anno 1618. ducentas & quinquaginta naues illic in anchoris stetisse, quæ tantæ magnitudinis erant, vt singulæ sexaginta plus minus onera ferrent. Nam etsi quædam inter illas, minores erant: tamen earum defectum aliarum grandior moles supplebat. Itaque omnibus his nauibus centies quinquagies mille onera portabantur. Nauis autem, quæ sexaginta est onerum, pro ratione & consuetudine recepta, viginti nautis indiget. Secundùm hunc numerum in omnibus illis nauibus quinque millia Anglorum erant. Earum vnaquæque 120000. pisces & quinque cados olei, præter alia, vehebat. Iam si mille pisces quatuor libris Anglicanis, quod est vile admodum pretium, æstimentur, summa omnium 480. libras Anglicanas conficiet. Vnde patet, quantum emolumenti ex hac insula capere liceat.

CAPVT SECVNDVM.

De supellectile incolarum, & de Sirenibus, quæ illic conspiciuntur.

Supellex.

INcolæ huius insulæ magnam habent copiam *Oakari*, quod est genus vernicis, quo corpora, arcus sagittas atque etiam naues illinere & colorare solent. Naues eorum propemodum similes sunt iis, quarum vsus est Londini in Tamesi: nisi quod aliquanto sunt longiores. Fabricantur illæ artificiosè ex corticibus arborum, & compagines pice inducuntur. Ex quibusdam etiam corticibus vasa conficiunt, quæ ipsis sunt vice lebetum. In ijs coquunt suos cibos: prout Angli quidam anno 1618. viderunt & experti sunt. Nam cum tres nautæ, qui suas anchoras in littus ejecerant, noctu à barbaris spoliati & vestibus suis exuti fuissent, postero die illi prædones istos persequuti sunt, quos in tribus tentoriis cum nauiculis commorantes inuenerunt.

Hi audito sclopeti ictu, quamprimum nudo corpore (caput solummodò pileo & pellibus confecto tectum erat) aufugerunt. Nautæ in tentoria ingressi tres hujusmodi lebetes ex corticibus factos, vt & alios quosdam ejusdem materiæ, sed angustiores atque altiores, nacti sunt. Ibidem multas ceruorum castorum, delphinum, aliorumque piscium marinorum pelles, nec non diuersi generis carnes repererunt: quæ omnia cum arcubus sagittis, & magna copia *Oakari*, multisque aliis rebus, secum asportarunt, quia barbari sua ipsis eripuerant, & vnam ex nauiculis cum modò dictis arcubus, sagittis & multis pellibus mihi donarunt.

Monstra marina, seu Sirenes.

Silentio præterire non possum monstrum marinum, quod anno 1610. vidi. Nam cùm aliquando sumo mane ad littus prope portum S. Ioannis starē, Siren suīa celeritate adnatauit. Erat illa admodū formosa, & virginem vultu, oculis, naso, auribꝰ, mento, ore, collo & fronte referebat. Crines habebat cærulei coloris, qui ab humeris dependebant. Vt mihi videbatur, veri erant crines: nam monstrū hoc ego & famulus meus, qui etiamnū viuit, diu multumque sumus contemplati. Cum scrulæ vnius spatio à nobis abesset, adeò sum consternatus, vt illicò retrocederem.

Cùm nos conspiceret, in aquā se demisit, & mox iterum emersit, eumque locum petiuit, quò ad terram appuleram. Procul eam intuenti visa est ad vmbilicum vsque hominis imaginem gerere: inferiores partes piscis formam repræsentabant. A tergo illam non vidi, neque dicere possum qualis ab ea parte fuerit. Idem monstrū paullo post ad nauem accessit, in qua erat Gulielmus Hacobridge, tunc temporis meus famulus, nunc centurio in India Orientali. Cùm naui propinquasset, omnibus viribus conabatur in eam insilire. Qua re territi, qui in naui erant, illud fustibus abegerunt. Inde ad duas alias naues se conuertit: cuius conspectu nautæ perculsi, è naui in littus fugā se proripuerunt. Quoniam igitur de monstris marinis & Sirenibus multa litteris tradita sunt, hæc, quorum ego cum multis aliis testis oculatus esse possum, hoc loco recensere volui. An verò hoc monstrum Siren aut aliquid aliud fuerit, aliis discutiendum relinquo.

CAPVT TERTIVM.

Alia quædam memorabilia de incolis huius insulæ narrantur, & quomodo Angli domicilium in ea fixerint.

ANno 1618. cùm Anglorum coloniæ quosdā ad hanc insulam vlteriùs explorandā misissent, illi non procul à portu S. Trinitatis (qui alias barbarorū portus appellatur) in casulas quas-

quasdam incolarum, quæ tamen omninò vacuæ erant, inciderunt. In vna tamen alienum, togam pellitam, aliquot piscium marinorum, qui Latinis apuæ dicuntur, exuuias, cum vetere velo, inuenerunt: quæ omnia suo loco reliquerunt, appositis quibusdam vilioribus meicibus, vt hoc pacto barbaros ad aliquam communicationem & mercium suarum cupiditatem allicerent. Casulæ illæ desuper assulis compactæ, & ceruorum pellibus contectæ sunt, formâ quadratâ, in quarum medio focus accenditur. Duplici vtuntur pertica piscatoriâ: vna quatuor pedes longa est, ex abiete confecta: altera decem pedum longitudinem habet, ex duobus lignis abiegnis constans. Breuiore, loco pali, vtuntur: longior conti vsum in nauigando ipsis præbet. *Barbarorū casæ.*

Inde emissarij Anglorum ad portum, qui *omnium Sanctorum* vocatur, venerunt: vbi duas celoces conspexerunt, quarum vna, in qua barbarus erat, candidum vexillum ex pelle lupi confectum manu tenens, ad ipsos admouit. Vexilliser iste magnum strepitum edidit, & vexillum suum vehementer agitauit: quod Angli pacis signum interpretati sunt: ideoque & ipsi candidum vexillum protulerunt, & illis cum naui sua obuiam iuerunt. Barbari, ab Anglis aduentantibus sibi metuentes, fugam arripuerunt: quamobrem Angli iactis anchoris, subsistiterunt: quod barbari conspicati, rursus ad eos se conuerterunt. Quo facto, Anglus quidam scaphâ, seu ligno excauato, cum vexillo littus petijt: vicissim duo barbari cum sua celoce similiter ad littus nauigarunt: ex quibus vnus, qui vexillum manu gestabat, illud mirabiliter vibrauit, & habita ad Anglum prolixa oratione, vexillum suum ad ipsius pedes deposuit. Quo obseruato, Anglus idem fecit. Secundùm hæc barbari *gregibus.* saltare, tripudiare & cantillare cæperunt, ex quibus vnus Anglo torquem coriaceum, ex quo conchæ marinæ artificiosè elaboratæ dependebant, cum cultro & penna, quam aure gerebat, donauit: alter ipsi sagittam, aculeo destitutam, dedit. Hunc Anglus cultro, alterum pileo & mantili remuneratus est. Tum omnes tres prehensis manibus canere & choreas agere cæperunt. Post alius accessit Anglus, cui vnus ex barbaris obuiam processit, & ipsi pariter torquem, vt priori, dono dedit, à quo cultrum & frustulum æris recepit. *Barbarorū mores & gestus in conuiuio.*

Quo omnes quatuor vehementer gauisi riserunt, & varia lætitiæ signa ediderunt. Præ gaudio barbari mox sibi, mox Anglis pectora palmis pulsarunt. Angli nutu ac certis signis petierunt, vt quatuor barbarorum se ad naues comitarentur, ex quibus ipsis cibum & potum præbituri essent: illi verò significarunt, sibi quoque cibum in suis celocibus non deesse. Nihilominus duo ex ipsis ad Anglorum naues vecti sunt, à quibus indusium & mantile, panem item nauticum, butyrum, vuas passas, cereusiam, vinum igni eliquatum acceperunt. Vnus ex illis, cùm vinum ipsi propinatum exhausisset, in scyphum flauit, magno strepitu edito: mox omnes in cachinnos effusi sunt. Barbari quoque Anglis torques fictiles & similia munuscula obtulerunt. Vnus ex illis, qui postremus ad littus accesserat, contum manu tenebat, cum quo obambulabat. Is cæteris ciuilior erat, & imperium in reliquos obtinere videbatur: cui cum Angli aliquid suorum ciborum præbuissent, ille beneficium hoc sagittâ, quæ aculeo carebat, pensare voluit. Angli cum munere reciproco duodecim ligularum ornarunt. Postquam barbari cibo potuque cum nostris se oblectassent, vnus ex ipsis ad suam celocem properauit, ex qua carnem ceruinam, Sole aut fumo induratam, attulit: tum cultrum, quem humero ferabat, eduxit, eoque carnem quæ gratissimi saporis erat, in plures particulas dissecuit, & inter omnes distribuit. Alius ad littus procurrit, & radicem è terra extraxit, quam Anglorum primario exhibuit: sed quia terrâ adhuc adhærente immunda erat, quidam eam ex manibus ipsius ereptam probè in littore abluit: quam postea in quatuor fiusta diuisam inter Anglos partitus est. Tandem is, qui contum gerebat, candidum vexillum sustulit, quod Anglorum antesignano dedit, nutu innuens aduesperascere: quam ob causam barbari discesserunt, & ad suas celoces reuersi sunt.

Eorundem habitus & vestimenta.

In duabus celocibus octo homines erant, mediocris staturæ, & conuenientis proportionis. Plerunque nudo capite incedunt, coma promissa & crispa, cirro oblongo, qui à vertice in tergum dependet, & pennis inuolutus atque ornatus est: in fronte cincinnos alunt, quibus itidem pennæ sunt insertæ. Insuper togam ex ferarum pellibus contextam, & ad genua vsque propendentem gestant: à cubito brachia habent nuda, vt & pedes ac tibias: vnum tantummodo vidimus, chirotheeis & calceis indutum. Oculis sunt prominentibus, facie fusca: quidam nigros alii candidos, nonnulli flauos crines gerunt: faciem habent latam, Oakaro tinctam & miniatam: vestes, quas gerebant, ejusdem erant coloris. Ipsi sunt pectorosi, erecto & valido corpore animo intrepido. Nauigia eorum supra descripsimus: quædam ex illis sunt grandiora viginti circiter pedes longa, & quatuor cum semisse lata, sicut ipsi vidimus. Ab his barbaris Angli pelles diuersorum generum acceperunt, pro quibus ferrum, ligulas & alia quædam minuta ipsis dederunt.

Ex litteris Anglorum, anno 1622. scriptis.

In hac insula Angli quatuor aut quinque ciuitates & magnas colonias nunc tenent, quæ à compluribus nobilibus, mercatoribus atque aliorum ordinum hominibus ibidem sunt constitutæ. Illi anno 1622. & 1623. inde scripserunt, se tempore messis triticum, auenam, hordeum, & omnis generis fruges, item fabas, quæ sint prægrandes, colligere: imò scribunt, quæcunque ex Anglia eò vexerint, atque illic seuerint, felicius, quàm domi, crescere, & meliores fructus proferre. Quid dicam de lætis pascuis & pratis, de hortis amœnis, qui non minorem vtilitatem quàm delectationem afferunt? Sunt etiam illic tempestates anni mitiores & jucundiores, quàm in Anglia. Igitur bene sit illis, qui eò profecti sunt, & terram illam colunt.

CAPVT QVARTVM.

De religione ac ritibus eorum, qui in noua Anglia reperti sunt, atque etiamnum ibidem degunt.

NOua Anglia juxta angulum Canadæ sita est, prout patet ex tabulis Geographicis: quò Angli ab aliquot annis varias colonias deduxerunt. De incolis huius loci aliquid hoc loco commemorare volui, vt Lectorem oblectem, & commoditates, quibus illic frui licet, indicem. Cæterùm quæ hic narro, ea ex quorundam scriptis, qui ante aliquot annos vixerunt, depromsi. Quod ad religionem incolarum attinet, in ea antehac erratum fuit. Quidam enim, qui exiguo saltem tempore cum illis sunt conuersati, existimarunt, eos nullum Deum colere, sed bestiarum more

more absque vlla religione & numinis reuerentia viuere. Iam verò compertum est, quòd plures deos colant & adorent: vni autem maximũ honorem deferant, quem *Kichtan* nominant, quemque reliquos omnes creasse, ipsum verò à nullo creatum autumant. Kichtan (inquiunt) cælum & terram, mare atque omnes creaturas, quæ illis continentur, ex nihilo condidit, simulque marem & fœminam, à quibus nos, & totum genus humanum originem trahimus. Quomodo autem per totum orbem terrarum tam dissitis locis dispersi fuerimus, ignorant. Principio (aiunt) nullus fuit rex seu *Sachim*, præter Kichtan, qui nutu omnia regebat. Hunc putant versus Occidentem habitasse: credunt etiam, probos post hanc vitam in regnum sui Kichtan transferri, cum amicis & familiaribus degant, atq; omnibus bonis affluant. De impiis ita se sentiunt, quando ad ostium sui Kichtan veniant, & illud pulsent, deum illum ipsis respondere: *Quachet*, hoc est, abite: nam nullus vobis locus in meo regno patet: proinde illos postea in perpetua egestate, labore ac miseria oberrare. Nemo (vt prohibent & credunt) deum ipsorum vnquam de facie ad faciem vidit: nihilominus seniores multa de eo commemorant, & liberis suis præcipiunt, vt eum colant, ac nepotes & posteros suos in ipsius timore educent. Illum suum Kichtan habent pro bono ac beato Deo: quocirca quando aliquid, quod magni est momenti, consequi atque impetrare volunt, in publico cœtu eum inuocant. Similiter quando terræ fertilitatem, victoriam contra hostes, aut aliquid simile contra hostes exoptant, in honorem sui Dei festum diem instituunt, in quo conueniunt, canunt & saltant, atq; ita gratias illi agunt. In eiusdem memoriam, lauream & alia eiusdem generis texunt.

De supremo deo Barbarorum, quẽ Kichtã vocant, & quid de eo credant.

Præterea aliud idolum, quod *Hobbanock* nuncupant, & ego Diabolum esse arbitror, venerantur atque inuocant. Huic supplicant, quando sunt saucij & graui aliquo vulnere debilitati. Si vulnus sanabile sit, respondet ille dæmon, se eos curaturum, & vulnus illud suâ causâ ipsis infictum fuisse, propterea quòd contra ipsum deliquerint: & tunc vulnus breui temporis spatio sanatur. Si vulnus sit lethale, respondet, hoc vulnus ab ipsorum deo itato Kichtan proficisci, ideoq; prorsus incurabile esse. Quæ causa est, cur ægri & saucij hunc deum non inuocent. Cæterum dæmon iste Hobbanock variis formis, modò hominis, modò cerui aut aquilæ, plerunque autem serpentis, ipsis apparere solet. Non tamen promiscuè omnibus, sed præcipuis tantum, atque primis doctis se conspiciendum præbet. Sunt autem trium generum homines, quos sua consuetudine dignatur. Quod sit nomen atque officium primorum, me sanè adhuc latet: attamen magno in honore habentur, vulgòque creditur, eos ab omni ictu immunes, nulloque telo penetrabiles esse. Alterum genus sacerdotum, *Powwah*: tertium, *Pnincse* appellant.

Idola Hobbanock, quod barbarum inuocent, & quando vulnus accipiunt, inuocant. Eius varie apparitiones.

Officium sacerdotum *Powwah* in eo versatur, vt Diabolum inuocent, & pro ægrorum ac sauciorum sanatione comprecentur. Peractis precibus, plebs eas confirmat, addita solenni clausulâ, Amen. Interdum, sed raro, cum sacerdotibus suaue melos inchoant. Hoc genus sacerdotum in sermone liberum est ac promptum, vultu seuero, ac precibus pro ægroto conceptis, mirabiles & tetricos gestus adhibet. Si æger ex vulnere laborat, operam dat, vt illud repurgetur, & sanies educatur: quapropter, si sit sanabile, serpens, aut *Wobsacuck*, hoc est, aquila, quæ humero ipsius insidet, illud lingit & exsugit. Sacerdos verò quemquam sibi tunc adesse non patitur, & sibi omnem medelam attribuit. Quòd si æger alio aliquo morbo conflictetur, certum & infallibile sanitatis signum esse censent, si subdolus iste dæmon decumbentem adeat, & quacunque forma se ipsi conspiciendum præbeat. Et sicut olim Apollo Delphis, & Diana Ephesto sua templa habebant: sic dæmon iste certis locis ab idololatris inuocatur. In precibus, quæ pro ægro ad illum funduntur, pelles, lebetes, secures, serta, cultri, aliaque multa huic dæmoni vouentur, si æger pristinam valetudinem recuperet: an verò postea vota exsoluantur, mihi non cõstat. Alias ipsorũ cæremonias multoties vidi: ac licet eos sæpe melius informare atque erudire studuerim: tamen ab hac idololatria ac Diabolicis impostoris auocare non potui. Quidam ex ipsis promiserunt, se effecturos, vt Diabolus visibili formâ mihi appareret: ideoque aliquam apud eos moram feci: præsertim cum sacerdos Powvah aduentare nunciaretur. Sed nihil vidi: & alij quidam, nostris præsentibus, affuerunt, cum nunquam apparuisse. Quando mulieres parturiunt, sacerdotem Powvah aduocant: tametsi plæræq; mulieres tantis sint viribus, vt facillime pariant: adeoq; triduo post partum, etiam hyberno tempore, puerpera cum infante nauigio & aquis se committit. Dies fere crebra sacrificia offerunt, & in quibusdam casibus, suismet liberis non parcunt. Multis in locis, etsi finitima sint, magna cæremoniarum ac rituum sacrorum diuersitas cernitur, quidam etiam hodierno die idolo suo Kichtan non omninò fauent. Fuerunt, qui me audiente, conquererentur, deum suum Kichtan ante paucos annos in multo maiori pretio fuisse, quàm nunc sit. Incolæ, quos *Nanohigansates* vocant, cæteros superstitione vincunt. Hi dies suos amplam & splendidam domũ exstruxerunt, quam nemo nisi sacerdos, intrare audet, præterquàm semel in anno, & festo quodam solenni, quod omnibus notum est, & quo dies suos ex facultatibus

De sacerdotibus Powwah, eorũ officio.

Gestus cæremonias & mos eorundem.

Facilis partus mulierum.

quas ha-

Barbarorũ donaria.

quas habent, ea afferunt, quæ in re familiari maximi faciunt: qualia sunt lebetes, pelles, secures, serta, cultri, & quæ sunt huiusmodi. Tunc in media illa domo magnus ignis accenditur, in quem Sacerdos donaria coniicit, atq; in cineres redigit. Ad hoc sacrificium quilibet confert, quantum potest: atq; is reliquis præfertur, qui plura & meliora attulit. Hoc genus sacrificij vicinis incolis admodum placet: quo nomine optant, vt sui Sachini seu reges idem in suis regnis imperent. Nam quodam tempore cùm pestifera lues passim sæuiret, soli *Nanohigganſates* ab ea immunes fuerunt: quod huic religioni & sacrificio acceptum tulerunt.

De equitibus & fortitudine bellica excellentibus virtus, qui Panieſeri dicũtur.

Panieſeri sunt viri sapientiâ & fortitudine præstantes, quibus (vt fertur) fraudulentus ille Satan crebrò apparet, atq; vt verisimile est, fœdus cum ipsis paciscitur, ne à sagittis, cultris, securibus aliisq; armis lædantur: ideòq; sibi & aliis persuadent, ictum quemcunque nullam in se vim habere: & quamuis omnes in bello sua corpora eodem colore imbuant, ita vt ægrè dignosci possunt: tamen se inuicem optimè norunt. Mortem non reformidant, & prælium tam animosè ineunt, vt vnus eorum centum ex reliqua turba facilè in fugam agere possit. Apud vulgus & quoscunque alios magno sunt precio: à regibus ad consilia & deliberationes adhibentur: nec ipsis inconsultis vllum bellum aut graue negotium suscipitur. In bello ad legionem prætoriam assumuntur, & nusquam reges eunt, nisi horum aliquot in suo comitatu habeant. Plerique sunt proceræ staturæ & magni roboris, inediæ, laborum, ac tempestatum patientes: ciuilitate, humanitate & ingenio reliquos incolas superant: cædes, mendacia aliaq; flagitia auersantur: honoris & existimationis suæ maiorem rationem habent, quàm Christiani. Et ne bello inclytus ipsorum ordo pereat, optimos ingeniosos & maximæ exspectationis pueros eligunt, quos à teneris ad laborem & operosas exercitationes assuefaciunt, illiq; varias viuendi regulas præscribunt, nullo ad otium & ignauiam tempore concesso, nec permittunt vt delicatis cibis vescantur, aut genio indulgeant. Quando ad senectutẽ peruenerunt, quo tempore Diabolus ipsis certâ formâ apparet, *Sentrionis* aut amarissimæ cuiusdam herbæ succum ipsis ingerunt, donec ille vomitum cieat: quem catino excipiunt, & iunioribus bis teruè hauriendum præbent. Eo natura ipsorum ita debilitatur, vt tandem sanguinem mittant, viribus vsque adeò fractis & prostratis, vt neq; incedere, neq; stare aut cubare possint. Tum in locum vmbrosum auferuntur, periculo facto, an fortes ac patientes sint futuri. Quinetiam baculis tibias eorum percutiunt, & per ludimagistros eos cedunt, vt nudis pedibus per vepres ac sentes incedant, & cutem pungant ac lædant. Hoc modo indurati, ministerio præfecti sui, hoc est, Diaboli, se addicunt.

Exercitatio iuuentutis, & obſeruatio ordinis Panieſerorum.

Barbarorũ reges & principes.

Nomen *Sachim* non modò regibus, sed etiam aliis principibus tribuitur. Horum sunt multi, qui sub imperio & tutela regum viuunt, iisque tributum annuum pendunt. Non fas est ipsis absq; regis venia bellum mouere. Vnusquisque eorum sedulam & paternam viduarum atque orphanorum, qui pauperes & ab amicis derelicti sunt, curam gerunt. Nemo ducit vxorem conditione se inferiorem, ne genus suum per huiusmodi vxorem vilescat & contumeliâ afficiatur. Etsi verò multas vxores & concubinas alant: tamen omnes primæ ac supremæ parere & subesse coguntur: & illa, consentiente marito, reliquas concubinas dimittere atque abigere potest: sed maritus à prima vxore nunquam diuertit.

Quod ad regimen ipsorum attinet, illud non est electiuum, sed hæreditarium. Si verò rex decedat, & filium aut filiam minorennem relinquat, regnum per aliquem ex proceribus administratur, donec defuncti regis relictus hæres plenam ætatem assequatur. Principes ac dynastæ suarum ditionum qualitatem probè cognitam & perspectam habent. Si quis animum ad agriculturam applicare velit, certa agrorum portio ipsi à domino assignatur. Quando aliquis subditus in sui domini territorio feram aut aliud animal capit, quartam partem illi tradere tenetur: si quid in aquis & mari piscetur pellis domino debetur. Sachini plerunque terminos & magnitudinem suæ ditionis ignorant. Omnes viatores & peregrini sub tectum Sachini recipiuntur. Quando aduenium, cuidam ad hanc rem ordinato declarent oportet, quamdiu illic commorari, & quonam postea proficisci velint. Tunc omnes admittuntur, & singuli pro sua conditione tractantur. Quicunque sint, tantum illis subministratur, quantum sufficit.

Vectigal & tributum quod à ſubditis penditur.

Panieſeri plebem quotannis semel admonent, vt regi certam frumẽti mensuram afferant: quo mandato publicato, subditi in agro prope Regis aulam magnos frumenti aceruos comportant, adstantibus *Panieſeris*, qui regis nomine omnibus debitum vectigal vltrò ac liberaliter pendentibus gratias agunt. Tandem rex ipse prodit, qui non tantùm obsequium subditorum morigerorum laudat, sed eos etiam magnis præmiis afficit.

Viſitatio & cura agrotorum.

Ægrotos amici quotidie inuisunt: propinqui autem & consanguinei ipsis inseruiunt, nec ab iis discedunt, antequàm vel conualescant, vel moriantur. Mortuos aliquandiu lugent, idque singulis diebus, manè & vesperi: imò amicorum obitum tam lugubri carmine deplorant, vt peregrini, qui illud audiunt, lachrymas continere non possint. Sin autem ægroti sanitati restituantur, amici frumen-

frumentum & alia dona afferunt, quibus sumtus in morbo factos sarciunt. Festum quoque peculiare eam ob causſam instituunt, in quo se cibo potuque & cantu recreant: quod festum *Commoco* appellant. *Gratitudo pro recuperata valetudine.*

Mortuum storeæ inuoluunt, posteaque sepeliunt. Si sit rex, sepulchrum palis circumdant, & omnes res ipsius pretiosas in illud coniiciunt. Si sit puer, omnem ipsius ornatum pater vnà cũ eo terræ mandat, & in testimoniũ luctus caput obnubit. Si maritus aut vxor è viuis excedat, regmẽ, quo domus cooperta est, amouent, & illud mortui sepulchro imponunt, & larem cum supellectile alio transferunt *Sepultura & luctus barbarorũ.*

Viri operam dant venationi, & iaculando se exercent: interdum etiam piscibus capiendis intenti sunt. Fœminarum officium est, vt rem domesticam curent, neq; ea solum peragant; quæ ad familiæ administrationem pertinent, sed etiam alia munia obeant. Tempore messis prouident, vt frumentum omne ex agro, quem possident colligatur, & domus annona instruatur: alia præterea officia viliora, quæ seruorum & ancillarum propria sunt, ipsis incumbunt. Iuniores ætate prouectos summo honore prosequuntur, & in eorum conspectu suis defunguntur laboribus. Iuuenes & virgines comam aliter componunt, quam viri aut mulieres, ex eoq; iuniores à senioribus, cælibes à maritis, virgines ab vxoribus discernere promptum est. Nemo pro viro habetur, nisi aliquid præclari agressus sit, & præstiterit. Viri Nicotianæ fumũ affatim hauriunt: quod pueris & iuuenibus vitio vertitur. Nomina eorum sunt diuersa, & singula aliquid peculiare significant. Quando virilem ætatem attigerunt, ea mutant, & noua sibi nomina, ex re aliqua fortiter gesta, imponunt. *Officia virorum ac mulierum.* *Reuerentia iuniorum erga ſenio-res.* *Diſcrimen inter maritos & cælibes.* *Mutatio nominum.*

Quando virgo nuptias celebrat, capillos reſecat, & interea redimiculum gestat, donec illi iterum crescant. Mulieres sunt ingenio & moribus planè diuersis. Quædam adeò sunt modestæ, & verecundæ, vt adstantibus viris non loquantur: quæ est nota pudicitiæ & castitatis: aliæ sunt animosæ, audaces & plerunque meretrices. Si qua mulier durum & austerum maritum habet, quem nulla ratione inflectere & sibi conciliare potest, ad hostes profugit, à quibus benignè & humaniter excipitur. Nam vbi mulierum est frequentia, ibi maior quoque est rerum copia, & penus locupletior. Quando mulier in menstruis est, secedit in locum quendam solitarium: illis liberata, abluit se cum omnibus, quæ attigit, & domum reuertitur. Maritus vxorem propter adulterium percutere, & cum ea diuortium facere potest. Sunt inter eos scorta illustria, quæ aut viduæ sunt, aut thori expertes puellæ, aut fœminæ propter adulterium exactæ. Nam vir quamuis infimæ sortis, non patitur vxorem scortari aut adulterium committere. *Virginum & mulierũ ingenia ac mores.*

Quæ ad politica attinet, *Sachius* ipse partes contendentes audit & examinat: quo facto sententiam pronunciat. Grassatores prima vice publicè puniuntur: deinde fustibus à Sachino cæduntur: tertio nasus ipsis cultro finditur, vt tanto melius ab omnibus noscantur, spernantur ac repellantur. Homicida capitis supplicio afficitur. Sachnius seu rex non modò sententiam fert contra reum, sed eandem ipse exequitur, si præsens sit: si absit, carnifici cultrum tradit. Si reus fuste solummodo ac verberibus coercendus est, solus Sachnius hanc de ipso pœnam sumit. Tunc reus in genua procumbit, & nudo corpore verberibus malè multatur: dum cæditur, nullum signum doloris edit. Turpis enim existimant, huiusmodi pœnam absque gemitu & lamentis non sustinere, quam scelus aliquod perpetrare. *Pœna maleficorum furum & homicidarum.*

Vestitus ipsorum huiusmodi est. Tibialia & caligas ex pellibus ceruinis confecta gestat. Calceis ex eodem corio vtuntur. Loco pallij pellem ceruinam superinduunt, in quam se quodammodo inuoluunt. Hoc habitu peregrinantur & iter faciunt. Domum redeuntes, tibialia & caligas exuunt, & aquam ex iis exprimunt, si forte pluuiâ fuerint madefacta. Eadem postea perfricando molliunt, & vsui rursus apta reddunt. Vestibus exuti, linteolum corpori appendunt, vt pudenda tegant. Hyeme pellem vulpinam dextro brachio iniciunt. Fœminæ genua funiculis cingunt. *Habitus & veſtitus incolarum.*

Incolæ huius regionis admodum sunt ingeniosi & chronologiæ periti. Lunam secundum phasmata ipsius discernunt, & annum in hyemem & æstatem diuidunt. Stellas quoque destinguunt, & nomina earum tenent. Boream vocant *Maske*, hoc est, vrsum, & ventis varia nomina imponunt. Tempestates & serenitates ex cæli aspectu prædicere solent, & raro fallunt. Fatentur etiam, quosdam inter ipsos esse, qui tempestates ciere norint: qua arte vtuntur, quando cum hostibus dimicare volunt. Hostes in ædibus ipsorum obsident: & quando inimicitias cum quibusdam exercent, diligenter vigilant ac sibi cauent. *Aſtrologiæ & magiæ quam iunt.*

Idioma habent copiosum, luxurians & perdifficile: ita vt Angli, qui multis iam annis *Idioma barbarorum.*

annis illic diuersantur, id nondum calleant: tametsi barbaros loquentes probè intelligant, & ope quorundam, qui apud ipsos commorantur, tantum didicerint, vt sermonem cum ijs conferre, & sensa animi exprimere possint. Habet hoc idioma istud singulare, vt licèt barbari se mutuo facilè intelligant, mille tamen apud ipsos sint genera loquendi, quibus vnam eandemque rem diuersimodè efferunt.

Modus historiæ obseruande, & ad posteros transmittendæ.

Loco historiæ & notationis temporum hæc monumenta erigunt. Vbi magnum aliquod prælium commissum fuit, aut aliud aliquid memorabile accidit, illic profundam foueam fodiunt: & quando viatores prætereuntes interrogant, quid illa sibi velit, narratur ipsis, quid eo loco gestum sit, & idipsum ad posteros transmittitur. Si contingat, vt fouea illa rursus impleatur, aut sponte corruat, omnes, qui istud vident, aut illac transeunt, quamprimùm operam nauant, vt ea rursus euacuetur & expurgetur: tam studiosi sunt memoriæ prætoritorum, quæ alicuius momenti sunt, conseruandæ, & ad posteros propagandæ. Ex eo fit, vt res antiquas & memorabiles in recenti habeant memoria, & illæ vulgo quoque innotescant: ad hæc inter eundum, monumentorum hujusmodi consideratio tædium itineris discutit.

Situs & conditio huius regni ac regiones.

Hanc regionem, quam Angli nunc ab aliquot annis nouam Angliam nuncupant, quidam partem Virginiæ esse arbitrati sunt: qui tamen ab Indis melius edocti sententiam mutarunt, & eam peculiarem esse insulam statuunt. Nam Indi asseuerant, quasdam naues Batauorum & Gallorum per mare inter hanc insulam & Virginiam transvectas esse. Ac licèt Virginia 150. tantum milliaribus inde distet: tamen de *Powhatan* seu magno rege nihil prorsus inaudiuerunt, nec sciunt, Anglos in illam insulam colonias deduxisse. Quapropter omninò credunt, hanc peculiarem esse insulam, mari vndique cinctam, ad quam nauibus suis peruenire nequeant.

Qui hanc regionem vtcunque explorarunt, censent, aërem hîc æquè salubrem esse, atque in veteri Anglia: & non minus hic, quàm illic, ningit, pluit, ventorumque, æstus & frigoris eadem est vtrobique vicissitudo. Ipsimet Angli perhibent nullum in orbe terrarum locum hoc sibi melius conuenire. Quamuis etiam initio & primis annis arcta ipsis esset annona: tamen sani & incolumes permanserunt. Breuissimus dies tempore Brumæ duabus horis longior est, quàm in Anglia: contraque longissimus in æstate tanto est breuior.

Soli vbertas.

Solum dissimile est: in quibusdam locis arenosum, siccum, alibi pingue. Incolæ genus frumenti habent, quod *Ginny*, hoc est, triticum, vocant: & illud magno labore serunt. Angli verò exiguo & non molesto labore triticum, hordeum, fabas & avenam seminant, ex quibus suo tempore messem colligunt vberrimam. Vbi solum est macrum, illud stercorant, & piscibus superinjectis pinguefaciunt, quos per quatuordecim dies noctu atque interdiu custodiunt, ne lupi eos deuorent, priusquàm computruerint. Abundat hæc regio amænis pascuis & pratis, & magnâ omnis generis fructuum, florum, herbarumque copia, ex quibus incolæ parem cum vtilitate voluptatem capiunt.

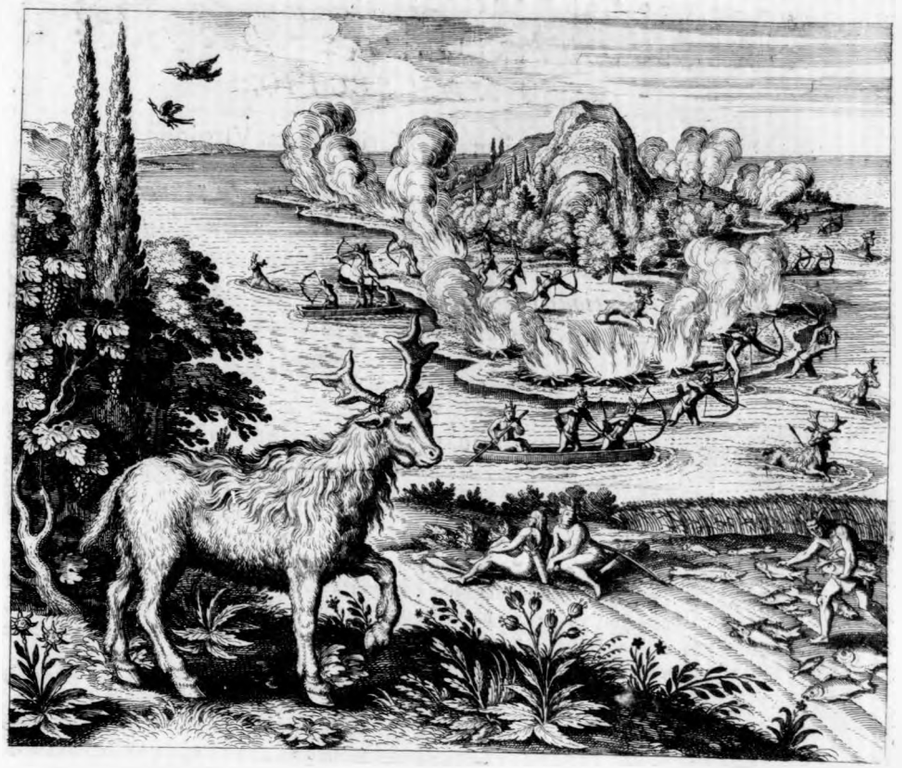
Quinque jam sunt illic Anglorum coloniæ, quas quotannis renovant atque augent. Multas ibidem munitiones, ædes & aliquot pagos exstruxerunt. Dici non potest, quantum lucrum quotannis ex piscibus & pellibus ferinis non modò barbari atque incolæ, sed etiam Galli & Bataui, qui eò nauigant, faciant. Etsi verò Angli nunc imperio huius regionis potiantur: tamen varia ipsis bella & certamina cum barbaris, aliaque incommoda, ab vltimo eorum aduentu, exantlanda fuerunt: quæ omnia hoc loco commemorare, nimis prolixum ac tædiosum foret.

Qui verò de iis aliquid cognoscere cupit, is librum à strenuo & verace harum rerum exploratore, Dn. Samuele Purchasio, Anglo, conscriptum, part. 4. lib 10. cap. 6. euoluat: vbi horum barbarorum ingenia, mores, insidias, nec non rationem, quam Angli in occupanda hac regione sequuti sunt, accuratè & fusè describit: vbi etiam animalia, fructus & genium loci graphicè depingit.

Monstrum Mosse.

Non possum, quin hoc loco monstri cuiusdam, quod incolæ *Moose* vocant, mentionem faciam. Frequens est illud in vicina insula, quæ *Mount-Mansell* dicitur. Magnitudine boui non cedit: caput habet ceruino simile, cornua lata, quæ quotannis abjicit, collum gracile, & villos oblongos, quibus dorsum ad caudam vsque obtegit. Toto etiam corpore pili sunt fruticantes, qui ephippiariis vsui esse possent. Guttur ei est amplum & rotundum: pedes sunt longi & bouillis similes: caudam habet paullò longiorem, quàm cerui. Coloris est fusci: ex pelle ipsius firmæ & durabiles vestes conficiuntur: caro est edulis, & grati saporis. Hoc etiam animal non ineptum esse reor ad onera portanda. Barbari nostri hanc insulam semel quotannis adeunt: & quando hoc monstrum capere volunt, rogum vndique struunt, vt insula tota igne, velut muro, cincta videatur: tunc animal istud in mare agunt, & jaculis aliisque telis conficiunt.

Varias

Varias atque inprimis triplices habent vuas, quarum nonnullæ dulcis & jucundi sunt saporis. *Vuæ variæ.* Hîc etiam crescit linum, sericum diuersi generis, olus, pix, resina, pinus, cedrus, quercus, castanea, vlmus, prunus, & aliæ arbores magno numero. Cerui, qui hîc reperiuntur, diuersi sunt generis. *Cerui diuersorum generum.* Quidam binos, alij ternos, alij quaternos fœtus edunt. Mare omnis generis piscibus abundat: terra multas aves, & inter eas perdices, cygnos, anseres, columbas, gallinas variegatis pennis procreat. Insuper regio hæc alijs fertilissimis insulis cingitur, & multos habet commodos portus. Sed de his satis.

De noua Scotia nihil certi accepimus, nisi quod sit regio fœcunda. Adjacet hæc Scotia nouæ Angliæ, & anno 1622. inuenta fuit: quæ vt tanto melius & citius excoleretur, Serenissimus rex Angliæ diplomata in eam rem impertiuit. Sequenti anno nouæ Scotiæ nomen ei indidit, sanxitque, vt regno & jurisdictioni Scotiæ subesset: quocirca etiam ijsdem, quibus Scotia, legibus regitur. De ea referunt, qui inde redierunt, cultui & sationi aptam esse. Quocirca Angli aliquot nauigationes eò instituerunt. *Nova Scotia.*

SECVNDA SECTIO,

Quæ continet ampliorem descriptionem Virginiæ.

In prima parte huius historiæ Virginiam à primo eius ortu & incunabulis descripsimus. Quemadmodum igitur infans, quo magis ætate progreditur, eo maiores ingenij & corporis vires acquirit: & sicut experientia nuda speculationi & meditationi præferenda est: ita vt hæc historia fiat plenior & perfectior, aliquid, quod nos dies & vsus docuit, superioribus attexemus.

PRIMVM CAPVT.

De natura & conditione huius regionis, de fluminibus & incolis eiusdem, atque horum discrimine.

VIrginia maxima & amplissima est inter regiones Americæ, iacetq; sub 34 & 44. grad. latitudinis Septentrionalis. Versus Ortum habet Oceanum, qui totam terram ambit: versus Meridiem, Floridam: versus Septentrionem, Nouam Franciam: versus Occidentem limites etiamnum sunt incogniti. Non est animus hac vice totam regionem & eius conditionem describere: sed tantum eam partem, quam Angli ab anno 1606. magno labore & studio exploratunt. Aer hoc loco temperatus est, sicut in Anglia. Quãuis enim ij, qui eò sunt profecti, omnia initio confusa inuenerint: tamen præter opinionem prospera fortunâ & valetudine vsi sunt.

Natura huius regionis. Hyems acris & vehemens est, sicut in Anglia & Gallia: æstas ferè talis est, qualis in Hispania. Mensibus Iunio, Iulio, Augusto, maximus est æstus, quem tamen Zephyrus nonnihil mitigat. A medio Decembri vsque ad medium Martium hyems maximè sæuit. Tunc frigus est asperum: sed non diu durat. Nam quod nimis est intensum, durabile non est. Intolerabile gelu, quod anno 1607. in Europa sensimus, tunc etiam in Virginia vires suas exeruit. Alijs annis frigus & calor vnoquoque octiduo alternant. Venti sunt instabiles & incerti: nec tale tonitru tantumque fragorem in Europa, sicut in his oris, vnquam audiui. Ventus ab Occidente, quem Caurum vocant, est frigidus, & serenitatem affert: qui flat à Septentrione, penetrabile frigus spirat: Ventus ab Oriente quem Vulturnum appellant pluuias & nubes secum vehit: interdum nulla, interdum copiosa hic est pluuia: nimia tamen siccitas aut humiditas non conducit. Solum, si diligenter & tempore opportuno colatur, per se satis est ferax.

Vnicus ad eam accessus. Ad hoc magnum & amplum regnum vnus tantum accessus patet, nempe per mare, per quod naues in latissimum portum inuehuntur. Nam latitudine viginti milliaria complectitur, duo habens ab vtroque latere magna promontoria, quæ à duobus regibus Angliæ nomen sortita sunt. Vnum Henrici, alterum Caroli promontorium vocatur. In & ante hoc ostium aliquot insulæ iacent, quæ à forti & præstanti duce, Iohanne Schmid, qui Virginiam vltro citroque peragrauit, & à quo res maximè memorabiles accepimus, *Schmidu insulæ* appellantur. Si in hanc regionem, Lector, venires, verum terræ paradysum videres. Illæ enim omnes Europæ atq; Americæ regiones, amænis & nauigabilibus fluuijs superat. Præterea montibus egregijs & excelsis, vallibusq; depressis, quæ limpidis aquis irrigantur, commendabilis est: omnia autem in ea tam pulchra & eximia sunt, vt non iniuria quispiam dixerit, Deum hominibus in hac regione velut artificiosam quandam totius mundi epitomen ob oculos ponere voluisse. Ad hunc portum multæ sunt paruæ insulæ non habitatæ, & arboribus plenæ, ita vt speciem siluulæ cuiusdam præ se ferant. Hic portus à Septentrione versus Meridiem porrigitur, ibiq; fluxus maris ad ducenta vsq; milliaria ascendit, & sinum efficit, qui vt minimum duodecim milliaria in latitudine patet. A principio seu fonte huius portus versus Septentrionem ardui montes exturgunt, ex quibus multi amnes, & inter eos quinque nauigabiles fluuij promanant.

Montes

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

VIRGINIA

POWHATAN
In solcher Maiestät hat sich der Konig für dem gefangenen Capitain Schmidt erzeigt und sehen lassen.

Sasquesahanougs
Die Giganten sein also bekleidet.

Massaw omecks
Massawomeck
Die Bedeutung der Merckzeichen wo ein ✠ bey stehet, ist es durch sie selber erkundiget worden: was weiter ist, hat man aus der Einwohner Relation und Bericht.
Konigliche heüser
gemeine heüser

MONACANS
MANNAHOACKS
POWHATAN
MAN-GOAG
CHAL-WONS
CHE-SA-PEACK BAY
KVSKARAWAOKS
TOCK-WOGHS
SASQVE-SAHANOVGH
ATQVANACHI-KES
VIRGINISCHE MEER

Monahasanugh
Rassawek
Monasukapanough
Massinacack
Mowhemcho
Powhatan flu.
The Fales
Powhatan
Arrohateck
Orapaks
Cattachiptico
Passaunkeck
Appamatuck
Apocant
Quiokohewaon
Pamunkey
Youghtanund flu.
Mattapanient
Chawopo
Quoyoughcohanock
Mattaponi flu.
Mattapony flu.
James towne
Warraskoyack
Mokete
Nandsamund
Teracosick
Sharpes Isl.
Mantoughquened
Cedar Isld
Gosnolds baye
Indall poynt
Chesapeack
Powhatan flu.
Poynt comfort
Mortons baye
Cape Henry
Cape Charle
Cape Charles poynt
Smyths Isld.
Accomack
Accohanock
Kealesbill
Wighcocomoco
Pamunkey flu.
Mattapony flu.
Rappahanock flu.
Stogara
Tanxnitania
Shackaconia
Massinuga
Mohaskahod
Sparkes
Content
Demarites tree
Accoqueck
Secobeck
Martoghquaunk
Anaskenoans
Muttamussinsack
Nantaughtacund
Arenaprough
Massawteck
Sockobeck
Quiyoug
Cittatawomen
Kenhocak
Pissasack
Nawasters
Werowocomo
Matchut
Tappahanock flu.
Rappahanock flu.
Burtons
Mont
Pamacocack
Nusamek
Matoughquamerend
Nauxenent
Namassingakent
Nusamek
Cinquateck
Pasaughtacock
Poruptanck
Mattanock
Opiscopanck
Canetunkock
Capahawasick
Wiffins point
Piankatank flu.
Pamunkey flu.
Werowocomo
Opussoquiank
Pissacowick
Cawwonisil
Onawmanient
Tappahanock
Weanock
Pamaunkee flu.
Mangoraco
Werowocomo
Matchopick
Tessamatuck
Wiskoock
Pawtucuvit
Richards diffes
Ta uerners
roade
Powels Iles
Winstons Isle.
Barnes poynt
Brop.—kes Forest
Ozimies
Point Pessinge
Nantaquack
Tuckwogh flu.
Kuskarawack
Wighcocomoco
Grunters Harbaur
Sasquesahanough flu.
Smiths Isles
Pamaunkee flu.
Rappahanock flu.
Yeocomico flu.
Wicocomoco flu.
Patawomeck
Pataomack
Manaquint
Ozaraweomen
Nauxenent
Namassingakent
Nusamek
Nemattanew
Pawpacke
Quiyough flu.
Tauxenent
Nusamek
Matoughquamerend
Pamacocack
Nauxenent
Namassingakent
Nusamek
Myanans
Nemattanew
Pawpacke
Wighcocomoco
Pamaunkee flu.
Rappahanock flu.
Yeocomico flu.
Wicocomoco flu.
Cepouzes
Tshonig
Mesack
Tsismigh
Quadrique
Parogvins mont
Chickahakin
Macocks

Meylen und halbe Meylen

Erforschet und beschriben durch Capitain Iohan Schmidt.

ESCALA GRAFICA

10 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Montes sunt diuersi generis & naturæ: quidam marmore & crystallo abundant. In hyeme multa niue sunt cooperti: solum fert omnis generis plantas: item bolum Armeniacum & Terram sigillatam: auro & aurifodinis non destituitur. Quamuis autem incultum sit: tamen feracissimum esse, ex proceris arboribus, & herbis sponte nascentibus apparet. Præter montes iam dictos, amænas & frugiferas valles habet, inter quas puræ aquæ riui decurrunt, non sine magna spectantium voluptate: nihilq; aliud huic regioni, quàm diligens cultura, deest. Planities nullæ sunt, præter eas, quas barbari tenent & incolunt. *Montes & valles.*

Ad latus Occidentale quinq; amnes labuntur, in quorum ripa multi incolæ huius regni habitant. Amnes isti omnes intra quindecim milliaria in portum influunt. Primus amnis, qui prope principium portus in eum se exonerat, ab accolis illius tractus *Powhatan* appellatur, & centum ac quinquaginta milliaribus nauigabilis est: vlteriùs propter altas rupes & profundas voragines progredi non licet. Ab occidente inter præruptas rupes exoritur, vbi quidam populi, *Moracau* dicti, considerant. Inde procurrens, multos alios amnes excipit, à quibus in immensum augetur. A Meridie fluuius *Amatuck*, ab Oriente, *Zuiyougkcohanoche*, cum aliis fluuiis, à Septentrione *Chickahamania*, ad quem vrbs *Iacobus*, quam Angli condiderunt, sita est, in eum illabuntur. Sunt alij præterea multi amnes, vtilitate insignes, qui, sicut venæ per corpus, ita per regionem illam se diffundunt, & eam irrigant: quo fit, vt multa illic prata, pascua & agri frugiferi inueniantur. Ad horum amnium ripas diuersi plerunque populi habitant. Præcipuo autem loco rex & dominus ipsorum, quem *VVerowances* vocant, domicilium habet. Locus, quem Angli sibi delegerunt ad vrbem, quam dixi, ædificandam, in peninsula situs est, in qua aliquot VVerowances commorantur. *Fluuius Powhatan.*

Magni istius fluuij, quem dixi, ripæ ab hominibus vbique infestæ sunt. Qui ad ostium illius habitant, *Cecougkt ani*, appellantur, & præter vxores ac liberos, viginti tantum milites habent. *Passpages*, vbi Anglorum colonia est, quadraginta ab ostio milliaribus absunt, & totidem milites alunt. Ab eodem ostio fluuius *Chickahamania* ducentis, *VVenock* centum, *Arowhatock* triginta, *Powhatan* quadraginta milliaribus distat. Versus Meridiem huius fluuij plagam *Appamatucks*, multiq; alij colunt, quorum nomina referre nihil attinet. Omnibus istis locis rex aut primarius aliquis ex nobilitate imperat: exceptis Chickhamanianeris, in quos sacerdotes aut seniores *Cavv Cavvassoughes* imperium exercent. Hic fluuius æstate plenus est acipensеribus: hyeme, aliis auibus. Vno piscatu aliquando sexaginta octo acipenseres: aliquando quinquaginta duo capti fuerunt. A mense Maio vsque ad Iunium sunt minores nempe bipedales. In his omnibus fluuiis, de quibus tributum penditur, minores pisces diuersorum generum toto anno, quantum satis est, capi possunt. *Incolæ iuxta fluuios.*

Quatuordecim milliaribus à Powhatan, secundus fluuius, *Pamaukes*, labitur, in quo per sexaginta milliaria maioribus, per viginti autem minoribus nauigiis & lembis nauigare licet. Ab vtraq; huius fluuij ripa diuersi reges & populi habitant. Tertij fluuij nomen est *Toppahanock*, qui per centum & triginta milliaria nauigabilis est. Vtramq; ripam quatuor diuersi populi incolunt. Piscium & volucrum magna hic est copia. Quartus, *Patavvomeke*, apud ostium septies mille passuum latitudinem habet, centum & quadraginta milliaribus naues ferens. Quintus, cui *Pavvtuxunt* nomen est, omnium minimus est, attamen valde profundus. In eo multæ conchæ, & plures, quàm in aliis, reperiuntur. Huius fluuij ripam tenent populi *Aeuintanachsuach*, *Pavvtuxunt & Matapanient*: quorum etsi non vsque adeò magnus sit numerus, tamen perstat inter eos concordia: & sunt illi in victu, potu & recipiendis peregrinis multo, quam cæteri, ciuiliores. *Secundus fluuius Pamauke.* *3. Toppahanock.* *4. Patavvomeke.* *5. Pavvtuxunt.*

Circiter triginta milliaribus versus Septentrionem alius fluuius labitur, quem Angli à rubra terra, quæ bolum Armoniacum producit, *Bolum* appellarunt. Hic fluuius rates vehit, & prope ostium latitudine est septies mille passuum: cæterum incolis caret. In eum quatuor amnes, qui sunt vectigales, se exonerant: eorum tres ex vicinis montibus oriuntur: quartus à Septentrione emergit, & tridui itinere in Bolum influit, è montibus & rupibus profiliens. Ripam eius occupant *Sasquesahanches*, quorum metropolis mille circiter passibus inde distat. Ad explorandos hos populos duodecim viri, inter quos tres nautæ, reliqui nobiles erant, nauim, duorum onerum capacem conscenderunt. Ac licet aer tunc nubilus ac niuosus esset: tamen iter ingressi sunt, comeatu farinæ & aquæ secum assumto, ex quo aliquandiu, sicut etiam ex piscibus, quos ceperunt, victitarunt, & sex ipsos menses in hoc tractu eiusque incolis explorandis consumserunt: de quibus post reditum hæc, quæ sequuntur, retulerunt. *Bolus fluuius.*

Excensione in terram factâ, cum incolas compellassent, *Sasquesahanocki* ipsis pelles, arcus, sagittas, scuta, serta, enses, & tubulos fumificos donarunt, parumq; abfuit, quin eos adorarent. Narrant exploratores, se nunquam homines tantæ magnitudinis, membris omnibus aptâ proportione cohærentibus, vidisse. Nam ad Anglos comparati, speciem habebant gigantum. Vox ipsorum, quasi *Descriptio gigantum.*

rum, quasi è profunda ſpecu emiſſa, & echo inſtar, reſonabat. Veſtitus ex vrſorum & luporum pellibus conſtabat. Quidam togas, è luporum pellibus factas, corpori ita aptauerant, vt collum ſuum pellis collo inſererent, geminæ autem aures pelliceæ ab vtroque humero, naſus à pectore dependerent. Extremo naſo pedem vrſi alligant: manicas vſque ad cubitum geſtant, & brachium per os pellis lupinæ tranſmittunt, cui rurſus pedem vrſi annectunt. Vnus ex ipſis, qui torquatus erat, pro monili caput vrſi gerebat, & tubulum fumificum, dimidiæ vlnæ longitudine, manu tenebat. Supra tubulum auis, ceruus & vrſus ſculpti erant. Ipſe arcu, ſagittis & claua, quâ hominem obtruncare potuiſſet, armatus incedebat. Eius effigiem in tabula chorographica exhibuimus. Suras quadrantem vlnæ craſſas habebat, reliquis membris proportione reſpondentibus. Crines ab vno latere tam promiſſi erant, vt ſupra humeros propenderent: ab altero caput erat raſum: à fronte vſque ad ſinciput crines anguſti pectinis formam repræſentabant. Sagittas quarum aculei ad ſimilitudinem cordis effigiati erant, longitudine vlnam cum quadrante æquabant, pelle lupina, quæ ipſi pharetræ loco erat, inuolutas, dorſo ferebat: dextrâ arcum, ſiniſtrâ clauam tenebat. Quingentos circiter milites alunt, & pagos ſuos aggeribus contra irrequietos ſuos hoſtes, quos *Maſſawomekes* vocant, & cum quibus antiqua bella gerunt, muniunt. Homines iſti fluminis *Powhatan* accolis prorſus ſunt incogniti. Quinq; ipſorum anteſignani, quos *Werowances* appellant, ad Anglorum naues acceſſerunt, eoſque non vſitatâ inter barbaros iſtos ciuilitate exceperunt.

Fluuius Tochwoch. Iuxta eam partem portus, quæ verſus Ortum porrigitur, ad fluuium *Tochwoch*, diuerſi populi habitant. Hi ſua caſtella palis & corticibus arborum muniunt. Paruæ ſunt ſtaturæ, crudi ingenij, omnesque vni regi, qui *Acemachi* aulam ſuam habet, parent. Alias præterea regiones & prouincias Angli magno labore explorarunt: vbi notandum eſt, eos idiomate differre, nec ſe mutuo abſque interpretis operâ intelligere poſſe. Sedes & regna ipſorum diuerſa, item montes, flumina, riui, & horum admirabilis curſus, tum oppida, lacus, inſulæ, aliaque notatu digna in tabulis choragraphicis conſpiciuntur. Hoc denique Lector obſeruet, paruas cruces, quæ hinc inde apud montes & fluuios pictæ cernuntur, ſignificare, regionem eò vſque exploratam & frequentatam fuiſſe. Cætera, quæ tabulis illis addita fuerunt, noſtri ab incolarum narrationibus acceperunt.

CAPVT SECVNDVM.

De omnis generis arboribus, fructibus, radicibus, & animantibus tam aëriis, quàm terreſtribus & aquaticis.

Arbores & earum fructus. VIrginia multa & mirabilia animantia producit, ſed non multũ grannis, idque in locis paluſtribus. In cauſſa ſunt arbores, quibus hæc regio abundat. Nam propter rorem & guttas aquarum, quæ de illis decidunt, nihil poteſt herbaſcere: quod tamen vitium, meo iudicio, diligenti cultura corrigi & farciri poſſet. Quercuum & iuglandium præ cæteris magna copia eſt. Multæ quercus tam craſſæ & proceræ ſunt, vt aſſeres inde conficiantur, qui ſunt pedem cum ſemiſſe lati, & viginti pedes longi. Quercuum duo aut tria diuerſa ſunt genera: glandes tamen vnius ſunt generis, habentque putamina albida, & dulcem ſaporem. Has ſex circiter horis in diuerſis aquis coquunt, & inde oleum ſuauis odoris eliciunt, quo caput, vertebras & alia membra quotannis crebrò inungunt. Ex glandibus

Panis ex glandibus confectus. etiam panem conficiunt, quo veſcuntur. Inſuper aliquot vlmi, nigræ iuglandes & fraxini hîc inueniuntur, ex quibus cinerem & carbones parant. Nuces quoque ſunt trium generum. Eſt & quoddam arboris genus, quod propter folia, lignum & fructum, cupreſſum appellamus. Huius generis quædam arbores trium brachiorum craſſitiem æquant, & quinquaginta, ſexaginta, atq; etiam octoginta pedes altæ ſunt, abſque ramis. Earum multæ iuxta barbarorum ædes ſponte creſcunt.

Vlmi & fraxini. Triangulũ genera. Cupreſſi. Caſtaneæ & pruni. Quibuſdam locis caſtaneæ naſcuntur, quarum fructus ſilueſtres meliores ſunt iis, quos Gallia, Hiſpania, Italia aliæque regiones proferunt. Pruni triplices ſunt: quarum quædam rubros, quædam albos fructus, noſtris ſilueſtribus non abſimiles, ferunt. *Pasachim* autem (quod eſt tertium apud ipſos prunorum genus) palmis altitudine pares ſunt, & fructum ferunt vticæ ſimilem, qui primo viridem, poſtea flauum, tandem, vbi prorſus maturuit, rubrum colorem habet. Immaturus ingrati & acerbi ſaporis eſt: ſed maturus, bonum habet ſaporem, qui ad ſaporem mali Armeniaci accedit.

Ceraſa ſunt ſimilia prunis Damaſcenis: ſed quia colore & ſapore ceraſa referunt, ceraſorum no-

torum nomen eis dedimus. Alibi quoque ſilueſtria poma inuenimus, quæ erant parua & acerba. *Vineæ & vites.* Multæ ibidem vites naſcuntur, tanta altitudine, vt magnarum arborum cacumina attingant: ſed non multum fructus ferunt. Aliæ autem, quæ ſecundùm aquas & ad barbarorum ædes creſcunt, quamuis incultæ ſint, fructu abundant: cuius rei cauſſa eſt, quòd hæ Soli ſint expoſitæ: illas autem multitudo arborum inumbret. Ex vuis vinum expreſſimus, quo aliquot dolia impleuimus. Aliud quoque hic eſt vuarum genus, quæ magnitudine ceraſis pares ſunt, & ab incolis *Meſſaminnes* vocantur: ſuccum dant ſpiſſum, ſaporis ingrati. Habent etiam paruum fruticem, cuius fructus folliculo, inſtar caſtaneæ, tegitur: quo nudatus, glandem refert. Hunc incolæ magni faciunt, & *Chechinquamins* nominant. Alios etiam acinos & baccas habent, de quibus dicere ſuperſedeo.

Vſus horum fructuum in cibo. His & ſimilibus fructibus dimidia parte anni veſcuntur & ſe ſuſtentant. Caſtaneas, glandes & Chechinquamins primum exſiccant: deinde quando iis veſci volunt, inter duos lapides frangunt & conterunt. Si quid ex nucleo putaminibus adhæreat, illud ſuper igne torrefaciunt: deinde ſub ſtragula tundunt, & in fruſtula comminutum lebeti, aquâ pleno, iniiciunt: tunc nucleiſupernatant, & putamina in fundum cadunt. Hanc aquam, quam *Pawcohiſcoran* nuncupant, & quæ lacti ſimilis eſt, vna cum fructibus contritis aſſeruant. Ex caſtaneis & Chechinquaminis iuſculum & panem parant pro primatibus inter ipſos, eoque tantum in lautis & magnificis conuiuiis vtuntur. Præter tam memoratas arbores, quædam populei generis, quæ ſunt albi coloris, reperiuntur, quæ lucidum & fragrans gummi, reſinæ terebinthinæ ſimile, quod Angli quidam balſamum vocant, fundunt. Sunt etiam illic cedri & aliæ arbores, quæ plus gummi ſuâ naturâ ſuppeditant, quàm arte exprimi atque extrahi poſſet. In locis paludoſis baccarum genus inuenitur, quas *Ocoughtanamnis* nominant. Sunt illæ capparibus ſimiles, & ab incolis in Sole durantur. Quando iis in cibo vti volunt, ſex horarum ſpatio eas coquunt & apparant: alioqui ſunt venenatæ & noxiæ. In locis ſiccis & aridis frumentum *Mattoumi* creſcit, atro tritico ſimile. Ex hoc panem, qui ipſis optimè ſapit, conficiunt: cui poſtea cerui adipem illinunt, eoque in conuiuiis vtuntur.

Gummi fragrans. Bacca Ocoughtanamnis. Frumentũ Mattoumi.

Baccæ & herbæ variæ genera. Menſe Aprili varij generis baccas, in Iunio autem mora colligunt. Habent & alias baccas quarum nomina nunc non occurunt. Earum alias poſt alias tota æſtate decerpunt. Eſt etiam ipſis quoddam baccæ genus, *Maracoks* dictum, dulcis & grati ſaporis, quod eſu ſalubertimum eſt, & iterum malum refert. Vere omnis generis herbæ eſculentæ, etiam in ſiluis, vt & radices, violæ, aliaque nobis in Europa incognita, inueniuntur.

Radix Tockwhough. Inter alia quamplurima multus eſt ipſis vſus radicis cuiuſdam, quam *Tockwhough* vocant. Plerunque in locis paludoſis inuenitur, cuius tanta copia vno die colligi poteſt, vt alendæ familiæ per totam hebdomadem ſufficiat. Hæc radix magnitudine & ſapore non differt à *Potatorum*. Quando huius radicis magnum cumulum congeſſerunt, foliis quernis & ceſpitibus eum contegunt, ſicut carbones in carbonariis regi ſolent. Tum ignem circum accendunt, quem viginti quatuor horis ardere oportet, priuſquam illa radice veſcantur, vt virus excoquatur: quod niſi fiat, eſus illius eſt perniciosus. Imò quamuis hæc radix roſta ſit, tamen ea veſci non audent, niſi priùs molleſcat, & calor internus perignem educatur: alias pungit collũ, & guſtu acerba eſt. Æſtate maximam partem hac radice loco panis vtuntur.

Aliæ radices. Porrò alia ipſis radix ſuppetit, quæ *Wighſasan* ab illis indigetatur, & ad ſanitatem atque alimentum corporis, nec non ad morbos curandos plurimum conducit. Hæc radix parua eſt, & quando ad ſananda vulnera adhibetur, priùs minutim conterenda eſt. Aliam adhuc radicem habent, quæ ſi ſiccetur, & in puluerem redigatur, rubicundum colorem aſſumit, eaque corpora & veſtes pingunt. Eandem ad tumorem, qui articulos & membra inuaſit, arcendum adhibent. Hanc radicem magno æſtimant, & hinc inde in montibus laborioſè conquirunt. *Attuſquaſpenne* rubi ſpecies eſt, digiti longitudine. Fructus, quando ſiccatur, contrahitur, & perexiguus redditur. Eo ceu cinnabare, ſua ſtragula, ſcuta aliaque inficiunt. Hîc quoque Hiſpanicum pellitorium, ſaſafragium & aliæ herbæ medicinales reperiuntur. In locis paludoſis non raro integra jugera cæpis conſita occurrunt: ſed bulbi ſunt exiles, & pollicis craſſitiem non excedunt.

Quadrupedes. Aroughcun, mirabile animal. Sciuri. Sciurorũ genus. Inter quadrupedes ceruorum magna eſt copia, qui noſtris prorſus ſunt ſimiles. In ſolitudinibus & juxta fontes plerunque obertant, raro prope flumina. Producit etiam hæc regio mirabile quoddam animal, *Aroughcun* dictum, quod capreæ ſimile eſt, & nihilominus arboribus intidet, atque ab vna arbore ad aliam, ſciuri inſtar, tranſilit. Sciuri quorum etiam hoc loco copia eſt, eunculorum noſtratium formam habent. Quidam ſunt fuſci, alij candidi, nonnulli atri, quidam mixti coloris plerique tamen cinerei. *Aſſapanick* animal eſt, quod ſciurum volantem appellamus, quia crura diſtendit, ſe in altum extollit, & aliquouſque prouolat. *Opoſſum* animal eſt, quod caput habet aprugno ſimile, caudam inſtar gliris montani: felem magnitudine æquat. Sub aluo naturalis quidam ſaccus dependet, in quo fœtum concipit, fert & alit, donec pariat.

Vrſi

Vrſi multo minores ſunt ijs, qui in Moſcouia & Tartaria reperiuntur. Caſtor eiuſdem magnitudinis eſt, cuius canis aliquis domeſticus: breuiora tamen crura habet. Priores pedes caninis, poſteriores cygneis ſimiles ſunt. Incolæ pellem ei detrahunt, eoque macerato non ſecus ac cibo aliquo delicato vtcuntur. Cæterùm caſtorem, vt & lutram, quæ hic frequens admodum eſt, funibus artificioſè & mirabiliter capiunt. Caſtoris & lutræ carnes comedunt: ex pellibus pretioſas veſtes conficiunt. Aliud apud ipſos animal eſt, quod felem ſilueſtrem refert, & ab illis *Vethchunquoyes* appellatur. Vulpes eorum noſtris cuniculis ſimiles ſunt: Hirci non ita fœtent, vt noſtri: Canes non latrant, ſed luporum inſtar vlulant: Lupi vulpibus noſtratibus magnitudine pares ſunt. Sunt & aliæ quamplurimæ apud ipſos quadrupedes feræ & rapaces: quas equidem non vidi, pelles tamen earum magno numero mihi monſtratæ fuerunt. Illud hoc loco notandum eſt, quòd huiuſmodi animalia gallinis noſtris, earumque ouis & pullis nunquam inſidiata ſint aut nocuerint. Muſcæ non ſunt tam moleſtæ, nec ſerpentes tam noxij, quemadmodum apud nos: tametſi hæc animalia in Meridionalibus Americæ oris homines non modò lædant, ſed etiam interimant.

Caſtoris & lutræ vſus in cibis.

Felis ſilueſtres, vulpes, lupi, canes non latrantes, & ſimilia.

Aues.

Inter aues aquila voraciſſima & rapaciſſima eſt. Accipitres ſunt varij generis: falconum, buteonum, columbarum ſilueſtrium, aliarumque auium rapacium, quarum nonnullæ piſces deuorant, magna hic copia. Perdices noſtratibus aliquanto ſunt minores: Merulæ, quarum plurimæ hic inueniuntur, ſunt nigri coloris: pectus tamen & aliquot pennæ rubent. Turdi, turtures, aliæque ſimiles aues, variorum colorum, magno numero præſertim hyeme hîc capiuntur. Eodem tempore multi cygni, ardeæ candidæ cum aliquot nigris pennis, anſeres, anates, pſittaci, & aliæ diuerſorum generum aues, in Europa nunquam à nobis viſæ, magnis agminibus conſpiciuntur: æſtate autem ſunt rariores.

Piſces.

Fluuij piſcibus affluunt, quales ſunt acipenſeres, grampæ, porpæ, ſtringreæ, quarum caudæ ſunt venenatæ, ſalmones, truttæ, ſoleæ, haleces, anguillæ, oſtreæ, muſculi, lampetræ, percæ, multique alij piſces, quorum mihi nomina exciderunt, ex quibus non pauci in Europa prorſus ignoti ſunt. Eſt & hîc genus quoddam piſcis, magnitudine pugni, quod vbi in aërem euolat, intumeſcit.

Metallorum fodinæ.

De fodinis metallorum nihil dum certi compertum eſt, quid & quantum inde ſperari poſſit. Nihilominus ex multarum rupium ac quorundam locorum coloribus aliisque indicijs coniicere licet, quod quemadmodum America diuerſis locis metallorum ferax eſt, ita hîc auri atque argenti fodinæ non defuturæ ſint. Qua de re metallorum peritos artifices priùs experimentum capere neceſſe eſt: in quem finem Angli aliquot maſſas Londinum miſerunt. Etſi verò res ex voto nondum ſucceſſit: tamen à labore non deſiſtunt, & jam exploratum habent, ferri & chalybis, quantum ſatis eſt, hunc erui.

CAPVT TERTIVM.

De incolarum agricultura.

Diuiſio anni in quinque partes.

ANnus ab incolis in quinque partes diuiditur: prima eſt hyems, quæ ipſis dicitur *Paparioüe*: ſecunda, Ver, quod *Catapeuck* nominant: tertia, temporis, quo ſpicæ creſcunt, quod *Neptnough* appellant: quarta meſſis, quam *Taquttocke* vocant: quinta, tempus, quo folia arboribus decidunt. A menſe Septembri vſq; ad medium Nouembrem præcipua feſta celebrant, & ſacrificia ſua peragunt. Nam tunc penum fructibus ſponte naſcentibus, piſcibus, auibus & feris ſaginatis largè inſtructum habent.

Satio frumenti laboriola. Largus eiuſdem prouentus.

Frumentum magno & moleſto labore ſerunt. Iſtius laboris cauſſa eſt multitudo arborum, quibus terra quodammodo obtecta eſt. Quod menſe Aprili ſerunt, Auguſto metunt. Plantę, quas menſe Iulio pangunt, ante Octobrem non matureſcunt. Culmus frumenti plerunque duas, interdum tres, raro quatuor fert ſpicas: nonnunquam etiam vnicam aut prorſus nullam: ſicut ipſe vidi. Vnaquæque ſpica ducenta & quinquaginta grana continet. Quando culmus adhuc viridis eſt, dulcem ſuccum præbet, quo meſſores eo tempore victitant. Id domino magnum emolumentum affert, præſertim quia grana, quando meſſis tempeſtiuè colligitur, meliora ſunt, quam ſi nimium matureſcant. Piſa quæ *Aſſentamons* nominant ſimilia ſunt ijs, quæ ab Italis *Fabiuli* dicuntur. Fabæ, quas illi magnatibus cibi loco apponunt, cum Turcicis *Garnanſibus* ſimilitudinem habent. Hic breuiter indicandum videtur quomodo agros colant, vt eos fœcundos reddant. Regio, vt dixi, arboribus cumulata eſt. Quocirca cortices arborum baculis & fuſtibus contundunt: poſtea radices exurunt, ne rurſus germinent. Sequenti anno reliquas radices curuo ſcipione detegunt, & ex terra eruunt. Illic poſtea fruges ſerunt, in hunc modum: bacillo ferebem in terra fodiunt, in quam quatuor

Modus ſerendi frumenti.

quatuor grana tritici cum duabus fabis iniiciunt. Vnaquæque ſcrobum ab altera quatuor pedibus diſtat. Atque illud opus à mulieribus & pueris perficitur.

Vſus frumenti in cibo.

Frumentum aliquandiu in ſpica relinquunt, vt indureſcat, illudq; poſtea in mortario contundunt: quo facto, illud foliis quibuſdam inuoluunt, & inter exquiſita cibaria habent. Frumentum autem, quod ſerò ſatum ad maturitatem peruenire nequit, ſub calidis cineribus condunt: eoq; ſatis ſiccato perinde vtuntur, vt priori. Hoc poſtremum etiam hyeme cum fabis coquunt & inde lautum cibum parant. Vetus triticum vnam noctem aquâ macerant: poſtridie illud in mortario conterunt. Inſtrumentum habent iunceum, quo melius & purius frumentum à viliori ſeparant. Ex farina poſtea cum aqua mixta panem ſub cineribus coquunt, aut iuſculum inde conficiunt. Alij qui parciores ſunt, calamum frumenti accipiunt: quo combuſto, ex cineribus panem aut offam coquunt. Piſces & carnes parùm elixant, aut craticulæ ligneæ imponunt, & ad ignem aſſant, aut veru infigunt, ac torrent, more Hiſpanorum, latere vno poſt alterum igni appoſito. Huiuſmodi cibos aliquot menſes aſſeruare poſſunt. Iuſculo non minùs delectantur, quàm ipſis piſcibus aut carnibus.

Modus coquendi & aſſeruandi carnes & piſces.

Meloues inter frumentum ſati.

Menſe Maio inter frumentum melones ſerunt, & peponum quoddam genus, quod abipſis *Macobs* appellatur. Hi fructus facilè prouenium, & ab initio Iulij vſque ad Septembrem durant. Eodem modo & tempore ſemen ſerunt, cuius fructus *Maracoks* dicitur, & malo Medico ſimile eſt: breui tempore ſuccreſcit, & à Septembri ad Octobrem matureſcit. In ſerendis his fructibus parùm ſe fatigant, & opus hoc mulieribus ac liberis ſuis commendant, Verùm hi fructus ad eos alendos non ſufficiunt: ideo agros quotannis ter conſerunt, & ex frugibus ſe ſuſtentant: cæterum de craſtino ſecuri ſunt, quid ſint eſuri aut bibituri.

Agri quotannis ter conſeruntur.

Aër huius loci eſt ſaluberrimus, ſolum fœcundum, fluuij commodi & delectabiles, nec puto regionem ſub Sole eſſe, quæ homini ſit accommodatior & iucundior. In hoc tractu (ſicut Angli experti ſunt) equi, capreæ, oues, aſini, gallinæ, &c. pabulum inueniunt, quale expetere poſſent. Flumina & inſulæ commodos & tutos habent portus, non ſolum pro actuariis & bellicis nauibus, ſed etiam pro quibuſuis aliis, quibus aliquid importatur & exportatur. Amnes piſcibus, qui in Europa magni fiunt, abundant. Hic quoque ſal & ferrum largè ſuppetit, nec quicquam ad naues inſtruendas deeſt. Vt rem in pauca contraham: quæ ſingula ex aliis regionibus aduehuntur, vt reſina, pix, acipenſeres ex Moſcouia & Polonia: vinum & ſal ex Gallia: ferrum, chalybs, ficus, vinum ex Hiſpania: ſericum & holoſericum ex Italia: piſces ex Batauia: hæc vniuerſa ſola Virginia ſuppeditare poteſt: ex quo de ipſius vtilitate & opibus coniecturam capere licet.

Piſces amnes.

CAPVT QVARTVM.

De indigenis Virginiæ & eorum moribus.

Pauci ſunt incolæ, plures mulieres & pueri, quàm viri.

HÆc regio non eſt populoſa, propter virorum paucitatem. Nam (quod mirum videatur) maior in ea eſt mulierum ac puerorum, quàm virorum numerus. Intra ſpatium ſexaginta milliarium ab vrbe Iacobi (quam Angli tenent) ſeptem circiter millia incolarum reperiuntur inter quos vix duo millia virorum numeres. Nam quia agriculturæ ignari ſunt, nec ſoli vbertatem in vſum ſuum transferre norunt, non magnus eſt ipſis ad ſe alendum comeatus. Quodam tempore octoginta incolæ concurrebant, vt Schmidium militiæ ducem, caperent: verùm à quindecim Anglis repulſi fuerunt. Nunquam aliàs tot conuenerunt. Quanquam tractus, quem Angli explorarunt, anguſtis finibus continetur: tamen in eo homines diuerſæ ſtaturæ & linguæ inuenerunt. Quidam enim ſunt proceri inſtar gigantum, vt *Soſqueſahonoughs*: quidam parui, inſtar pumilorum, vt *VVichcocomes*: pleriq; tamen ſunt longæ ſtaturæ, corpore erecto & fuſco, quando virilem ætatem attigerunt: pueri enim ſunt candidiſſimi. Crine ſunt nigri: vix autem aliquem videas qui ſit barbatus. Viri ab vna parte caput habẽt raſum: ab altera promiſſam cæſariem gerunt. Mulieres viris tonſorũ officium præſtant, & crines ipſis duabus piſcium teſtis ſolerter & celeriter detondẽt. Ipſæ quoq; ſibi capillos diuerſimodè, pro ratione ætatis, abſcindũt: ſemper tamen longum cirrum ſibi relinquunt. Incolæ ſunt robuſti, & ad quæuis perferenda aſſueti. Nam hyeme in ſiluis, æſtate ſub dio cubant, vt ſtratagemata ſua contra hoſtes exequantur. Ancipiti animo ſunt, niſi metu ad aliquid patrandum adigantur: adhæc callidi, timidi, ingenioſi: quidam ſunt verecundi, alij contra impudentes: cauti admodum ſunt & feri. Æs, ferta & exigui pretij merces auidiſſimè appetunt: promptiores ad iram, & iniuriæ ac contumeliæ ſibi illatæ non facilè obliuiſcuntur. Alter alterum raro trucidat: verentur enim ne à magiſtratu prodantur, & ad ſupplicium trahantur. An verò magiſtratum notum & perſpectum ſit, cædem aliquam eſſe perpetratam, me quidem fugit: iſtud tamen certũ eſt, omnes ab illis ſibi metuere.

Deſcriptio variarum incolarum.

Mulieres virorum inſtar.

Metus à magiſtratu.

Mulieres castitatem & honorem suum constantissimè seruant, nisi mariti ipsis permittant, vt se prostituant. Vnaquæq; familia & progenies suos habet agros & hortos, suarum manuum labore se sustentans. Ferarum pellibus se vestiunt, pilis hyberno tempore intrinsecus versus corpus conuersis: æstate autem pelles inuertunt. Qui alicuius sunt notæ inter ipsos, Hybernorum more pallia gestant, ex pellibus ceruinis confecta, & floribus, sertis, variisq; coloribus ornata ac picta: vulgus nihil habet præter folia & similia quædam parua velamina, quibus pudenda tegat. Vidi quædam pallia ex auium pennis tam artificiosè contexta, vt præter pennas nihil appareret. Hæc sunt admodum calida & rutilantia. Fœminæ pelle ab vmbilico vsq; ad genua semper sunt obtectæ: & eam deponere verecundantur. Sertis, picturis & coloribus se comunt atq; ornant. Quædam ma-

Vestitus incolarum.

Pallia ex auium pennis contexta.

nus, faciem, vbera & crura variorum animalium imaginibus sibi pingi curant. In vtraq; aure tria plerunq; foramina habent, à quibus catenulæ, serta & æris frustula pendent. Quidam viri aures sibi similiter perforant, quibus viridem aut luteum serpentem, dimidiâ vlnâ longum gestant. Serpens iste circum collum corum voluitur, & labra ac faciem blandè lambit. Alii mortuum murem caudâ ad aurem suspendunt: alij falconis alas & maiores pennas, aut alias ineptias. Alij falconis aut alterius pulchræ auis pellem cum pennis capiti imponunt: alij latum frustum æris: alij manum exsiccatam, quam hosti absciderunt. Caput & humeros puluere radicis *Pocone*, cui oleum admiscẽt, illinunt, & rubro colore inficiunt. Aliis etiam modis sua membra colorant & pingunt: isque sibi elegantissimus videtur, qui maximè horribilem formam gerit.

Incolæ catenulas, serta, serpentes ac mures aureibus gestant.

Coloribus se pingunt.

Ædes suas extruunt ad flumina, & ad dulces ac limpidos fontes: ita vt illæ hortis Alcinoi cõparari possint. Nam ex mollibus virgultis & salicibus, in superiori parte coniunctis, eas contexunt: deinde storeis & corticibus tanto artificio & industria cooperiunt, vt licet ventus summâ vi incũbat, aut valde pluat, huiusmodi ipsorum domicilia æquè calida sint atq; hypocausta nostra. Illud tamen est incommodum, quòd fumus eos infestet: etsi supremæ ædes spiramentum habeant, per quod ille exhalet. Circũ rogum transuersis corporibus super scirpeas stragulas nonnihil à terra eleuatas, cubant & dormiunt. Quidam verò storeas aut pelles animalium substratas habent: sunt & qui nu-

Ædes ipsorum.

qui nudo corpore somnum capiant. Vt minimum sex, interdum centum vna cubant. Ædes plerunq; in medio campo aut horto sitæ sunt. Raro vna domus sola reperitur: vt plurimum duæ, sæpè etiam centum coniunctæ cernuntur. Circum ædes tot arbores & tantam lignorum struem habent, quantâ ad rogum struendum ipsis opus est.

Modus quo incolæ somnum capiunt.

Viri, mulieres ac liberi diuersa nomina accipiunt, pro arbitrio patrisfamilias. Mulieres liberos suos sumo amore prosequuntur, quamuis facile & sine magno labore ac dolore pariant. Hyeme & frigido cælo infantes in fluminibus abluunt, vt hoc pacto indurescant, & quæuis incomoda tolerent. Cuti eorum vngendo, illinendo & pingendo eiusmodi callum obducunt, vt bimuli pluuias & tempestates ferre possint. Viri, plerunq; piscando, venando & militando se exercent: negotiis domesticis & laboribus seruilibus manum non admouent: quæ causa est, cur mulieres ferè semper operentur, ipsi verò otientur. Nam mulieres cum liberis opera & negotia domestica obeunt: storeas, lagenas, pocula, mortaria & similia conficiunt: adhæc serunt, metunt, plantant, & alimentum procurant: terrâ nascentia ad cibum accomodant, & omnibus domesticis muneribus funguntur. Ignem hoc pacto eliciunt: baculum acutum & aridum foramini trunci indunt, quem tamdiu terunt, donec scintillam inde excudant, quam stramine & siccis foliis excipiunt. Mense Martio & Aprili piscibus, gallinis & sciuris victitant: Maio & Iunio terram colunt, & glandibus, nucibus ac piscibus vescuntur. Quidam autem his mensibus confertim in montes & solitudines abeunt, vbi omnis generis fructus, baccas & feras vestigant. Mensibus Iunio, Iulio & Augusto ex radice & baccis, *Tocknough*, piscibus, & viridi tritico victitant. Mirum est, quo pacto corpora ipsorum, pro diuersis annorum temporibus ac ciborum generibus modò emacientur, modò pinguescant. Nã aliquando eos macilentos & graciles videas, aliquando crassos & obesos. Magnus ipsorum rex *Powhatan* cum aliis regibus & dynastis pisces & carnes (vt supra dictum est) indurare, asseruare, posteaq; deficiente annona, erogare solet.

Qvemodo liberos suos educent.

Modus igne eliciendi.

Rex ipsorũ Powhatan bonus œconomus.

In piscatu, venatione & bello arcubus & sagittis vtuntur. Arcus ex piscium testis confecti sunt: sagittæ ex baculo oblongo, cui aculeum osseum, duorũ circiter digitorum longitudine, præfigunt. His sciuros petunt ac necant. Habent præterea aliud sagittarum genus ex arundine, cum aculeo, qui ex crystallo, aut lapide acuto, aut galli gallinacei calcaribus, aut aliarum auium rostro factus est. Loco cultri arundine vtuntur, quâ pennas scalpunt, ceruum & alia animalia dissecant: quâ etiam calceos, tibialia, & aliâ id genus conficiunt. Aculeos formant ad similitudinem cordis, quos, sicut & pennas, sagittis agglutinant. Gluten ex castoribus & extremis ceruorum cornibus quæ priùs diu coquunt & præparant, conficiunt. Illud tam firmum & validum est, vt quod eo coagmentatur, nullâ pluuiâ dissolui possit.

In bello scutis, & rotundo arboris cortice confectis, & ense ligneo, quem dorso gestant, vtuntur. Pro ense interdum cornu ceruinum vsurpant, quod vnci instar formant, & ligneo manubrio alligant. Quidam longum lapidem sumunt, quem ab vtraq; parte exacuunt. Huiusmodi lapidibus antehac loco securis vtebantur: posteaquàm verò cùm Anglis conuersari & negotiari cæperunt, ab iis secures ferreas acceperunt. Hæc omnia sunt ipsorum arma atq; tela.

Arma bellica.

Ad piscatum vtuntur celocibus, ex arbore excauata factis. Quædam earum vnius vlnæ altitudinem, & quadraginta pedum longitudinem habent. Plerunq; tamen sunt minores, & viginti aut triginta homines capiunt. Eas contis tam celeriter, ac nostri nautæ suas naues, agunt & gubernant. Mulieres filia ex arborum corticibus & ceruorum fibris inter manus ac pedes deducunt: quibus non tantùm domi ad varia opera, sed etiam ad retia, quæ nostris artificio & firmitate non cedunt, contexenda vtuntur. Hamos habent nostris similes ex osse factos, & ligno annexos, quos escâ obtegunt, atq; ita pisces capiunt. Habent etiam longas sagittas, quibus retia appendunt: atq; iis pisces necant. Præterea baculis prælongis vtuntur, sagittarum instar acuminatis, quibus pisces iaculantur & interimunt, quando eos in fluminibus aut mari natantes conspiciunt. Deniq; sulcis aquariis magnam vim piscium capiunt & attrahunt.

Piscatus.

Piscatui & venationi cumprimis sunt dediti: & quia à iuuentute ad vtrumq; sunt assuefacti & exerciti, labor omnis ipsis ludus videtur. Artem piscandi magni faciunt: vsu autem quotidiano, dũ quæuis loca peruagãtur, hoc assequuti sunt, vt quibus locis cerui, aliæq; feræ, itẽ pisces, aues, radices & baccæ ad cibum & alimentum inueniantur, optimè norint. Quando tẽpus venationis appetit, relictis ædibus, cum sua familia, more Tartarorum, in extremas solitudines & ad fluminum scaturigines se conferunt, vbi feras magno numero capiunt. Sequuntur ipsos mulieres, quæ casulas cum omni supellectile, frumento, glandibus & mortariis secum apportant. Vbi eò ventum est, singuli artis suæ periculum faciunt. Atq; hoc exercitio fœminas sibi conciliant, & exoptatum matrimonium contrahunt. Etsi procul à meta absint, iaculando non facilè, aut non multum, aberrant. In huiusmodi venationibus ducenti aut trecenti vna circumuagantur. Si ceruus ipsis

Venatio.

occurrat, continuò magnum ignem circumquaq; excitant: ipsi ad ignem stant, arcubus & sagittis instructi, atq; in prædam intenti. Ceruus igne & venatoribus cinctus, manus ipsorum euadere non potest. Hoc modo nonnunquam sex, interdum plures aut pauciores ceruos capiunt. Nonnunquam ceruos in peninsulas agunt, & tamdiu persequuntur, donec in aquam insiliant: tunc nauibus eos consectantur; donec iis potiantur. Quando ceruum sagittâ percusserunt, ex cruoris indicio vestigiis ipsius insistunt, atq; ita tandem eum in sua retia pertrahunt. Si incidant in lepores, perdices, aut alias volucres, eas secum asportant, & cum ouis comedunt, siue sint macræ, siue pingues. In huiusmodi venatione Schmidiũ, Anglorum ducẽ, qui cum duobus famulis regionem exploratũ iuerat, cæperunt, & vtrũq; famulũ trucidarunt. Ipse tunc ea vidit & expert⁹ est, quæ modo retulimus.

Venatio varia.

Si quis inter ipsos solus venetur, hoc stratagemate vtitur. Ab vna parte pellem ceruinam findit, & brachium inserit, ita vt manu os pellis attingat: caput autem & reliquas partes pellis iis, quę in promptu sunt adimplet: quo facto, in vmbra paullatim ad ceruum progreditur: cùm putat, se ab eo conspici, caput cerui sibi imponit: dumq; ita ipsi adstat, manu collum & corpus eius palpat, ac tandem sagittâ eum ferit & capit.

Bellum ex consilio sacerdotum, magorum & propinquorum susceptum. Hostium multitudo.

Quando bellum gerere volunt, *VVerevvances*, sacerdotes, magos, propinquos & necessarios consulunt: quanquam sacerdotes plerunq; in hoc casu sententiam ferunt. Pro ditione sua rarò arma capiunt, plerunq; autem pro vxoribus & liberis, & vt acceptas ab hostibus iniurias vlciscantur. Ducem belli eligunt, multosq; habent hostes, nempe eos, qui versus Occidentem in montibus & iuxta flumina colunt. Ad fines *Powhatan*, habitant *Monacani*, quibus populi *Mouhemenchuces*, *Massennachachi* & *Monachasranuggi* subiecti sunt & vectigales. Ad fontem fluuij *Toppahanocke Mattahanock* comorantur, quibus octo alij populi vectigal soluunt, tametsi linguis multum differant: homines sunt feri & crudi, ac maximam partem ex feris & fructibus terræ victitant. Trans montes, vbi fluuius *Patawomeke* oritur, *Massawomekes* habitare dicuntur, qui ipsis valde sunt infesti. Sedes illi habent ad lacum *Commada*, qui amplus & salsus est, & per quem transitus patet ad mare Meridionale. Hæc gens, vt ipsi perhibent magna est & populosa, adhæc crudelis & immitis. Propter eius excursiones, ægrè ad fontes suorum fluminum accedere possunt. Quapropter Schmidium obtestati sunt, vt suorum auxilio se ab huius gentis tyrannide liberaret, obsequium, annonam, & subsidium polliciti. Quam ob caussam ipsis opem ferre volebat: verùm Senatus Anglorum, penes quem tunc rerum summa erat, hoc consilium propter eorum paucitatem impediuit: quãuis Schmidius iam ante, cum loca illa exploraret, cum duodecim ex suis septem naues Massawomeckenorũ obuias habuisset, easq; profligasset: quibus aliquot arma, scuta, enses, tubulos fumiferos, patinas, arcus & sagittas, nostris maiores, ademit. Tunc etiam potitus est nauigio quod ex corticibus arborum affabrè factum, & optimo gummi illitum erat: vnde apparet magna illic flumina esse.

Modus pugnandi.

Contra huiusmodi hostes *Powhataneris* pugnandum est. Vt autem superiores euadant, stratagematibus, insidiis & improuisis irruptionibus opus est. *VVerowancenorum* vxores & liberos non trucidant, sed captiuos abducunt. Modum pugnandi centurioni cuidam Anglo ostenderunt. Terribili formâ depicti & laruati, in duo agmina se diuidunt, quorum vnum *Monacanerorum*, alterum *Powhatanerorum* appellant. Vnumquodq; agmen suum ducem habet, & alterum ab altero sclopeti ictu disiungitur. A latere, quindecim collocant, quorum postremus non minùs quàm priores sagittam absq; impedimento emittere potest. Acie hoc modo instructa, per tabellarium hanc legẽ sibi mutuo indicunt, vt victi & capti, si se submittant, & vectigal pendant, dimittantur: vxores autem & liberi, prædæ loco, victoribus cedant. Quibus pactis, vtrumq; agmen congreditur: & ordinibus diligenter seruatis, more solenni, saltant & canunt. Sagittis neruo impulsis, tam horribilẽ clamorem tollunt, quasi dæmones essent infernales. Pharetris euacuatis, cominùs rem gerunt, & captato compendio sibi mutuo in crines inuolant, & alter alterum humi sternit, & ligneâ machærâ obtruncat.

Musica ipsorum. Tympanum ex catino, pelle obducto.

Ad Musicam adhibent tibiam arundineam, quâ carmina sua modulantur. In bello profundũ catinum ligneum sumunt, quem pelle obducunt & adstringunt. Eo, tympani loco, vtuntur. Huic tintinnabula quædam puerilia addunt, ex testa peponis ita confecta & distincta, vt diuersos modulos suaui concentu reddant. Quando autem raucam suam vocem & Corybanticum adulatum admiscent, sonum horrendum & inconditum edunt.

Modum inuisendi amicos, præsertim magnates.

Quando *VVerowances* seu Princeps alterum inuisit, in domo eius, qui inuisitur, storea sternitur, & is, qui amicum salutandi gratiâ accessit, rogatur, vt consideat. Postea domestici quoq, stoream accipiunt, & ei insident: mox cantum ordiuntur, atq; ita significant, aduentũ amici, sibi gratum esse. Tum duo aut plures ex iis, qui assident, prolixa oratione amicitiam & beneuolentiam suã testatam faciunt. Hanc autem orationem habẽt cum eiusmodi gestu & tam vehementi motu corporis, vt sudor ex eo erumpat, & vapor ex ore exhalet, adeoq; vox ipsos deficiat, & non tam verba facere, quàm expostulare & furere videantur. Finita oratione cibum & potum hospiti apponunt, & quando tempus est cubitum eundi, concubinam, oleo & coloribus, pro more gentis, ornatam ac delibutam, ei adiungunt.

In

Ratio emendi.

In emendo hunc morem obseruant, vt pro ære, sertis & similibus rebus, pelles, aues, pisces, carnes fruges & similia retribuant. Nam opes ipsorum in cibis consistunt.

Quotannis corpus purgant, conseruandæ valetudinis gratiâ.

Quotannis tempore verno succum cuiusdã herbæ, quam *VVichsacan* nominant, cũ multa aqua sumunt. Eo tam vehementer purgantur, vt triduo corpora eorum quodammodo renouentur, & integram valetudinem consequantur. Interdum quidam hydrope tumore aut alio morbo laborant: ad quem curandum conclaue storeis, & teneris virgultis, prunisq; candentibus ita calefaciunt, vt largus sudor toto corpore manet. Ad tumorẽ minuendũ, lignũ adhibent, quod nostris caryophyllis non absimile est: eo tumorẽ perfodiunt, illudq; postea super carnẽ comburunt: quo facto, vitiosam materiam ore suo exsugunt. Radice illa *VVichsacan*, cuius modo mentionem fecimus, vulnera recentia sanant. Quando autem vlcus aperire volunt, frustulis lapidum ad id aptis & præparatis vtuntur. Vetera & putrida vulnera parui, imo nihili faciunt. Quosdam habent medicos, qui nescio quibus nugis, nec sine arte magica, morbos curare, & per vmbilicum aut alias corporis partes educere fatagunt. Anglorum vero chirurgos tanti faciunt, vt ipsorum cataplasmatis quoduis vulnus & vlcus sanari posse existiment.

CAPVT QVINTVM.

De religione incolarum.

Multa habent idola: creaturas, tormenta bellica, adeoq; Diabolum ipsum adorant.

NVlla est gens in Virginia tam fera & barbara, quæ non suam religionẽ habeat, & arcum ac sagittas tractare norit. Quidquid ipsis nocere potest, etiamsi illud prohibere queant, id adorant: exempli gratiâ, ignem, aquam, tonitru, grandinem, Anglorum tormenta bellica, equos, & similia. Diabolũ, quem *Oke* nominant, metu potiùs quàm amore colunt. Cum eo, vt perhibent, crebro conuersantur, & horrendam ipsius formam picturis, quoad possunt, imitantur. Eiusdem imaginem in templis suis, rudi Minerua sculptam, & oleo atq; coloribus illitam habent. Idolum hoc cereum, ære, sertis & pellibus ita oneratum & formatum est, vt deformitas ipsius satis declaret, quam fædam & horrendâ ipsius dæmonis speciẽ esse oporteat. Iuxta illud reges hoc modo sepeliuntur. Primum *Sepultura regum.* cadauera ipsorum storeæ imponuntur, & in iis siccantur: tum collo & aliis membris torques, armillæ, ex ære, margaritis & aliis rebus confectæ, aliaq;, quæ in sua vita gestarunt, appenduntur: præterea exenteratum cadauer sertis implent, & pelle contegunt. Postquam autem candida veste, quæ pellibus farta est, omnia velarunt, & storeæ inuoluerunt, cadauer in sepulchro condunt: ornatum verò & res pretiosas pedibus apponunt. Cæterum templa cum sepulturis, sacerdotum fidei commissa sunt, & ab iis custodiuntur.

Plebeiorum sepultura.

Quod ad vilis conditionis & plebeiæ sortis homines attinet, quando cadauera eorum terræ mandanda sunt, profunda fossa foditur, in quam illa cum rebus, quas habuerunt, pretiosis demittuntur: mox terra rursus aggeritur: post sepulturam vxores faciem carbonibus & oleo fædant, & viginti quatuor horarum spatio in suis ædibus miserabiliter eiulant. Sic mortuos suos lugent.

Templa & sacerdotes.

In vnaquaq; prouincia seu *VVerowanze* templum, cũ vno, duobus, tribus & pluribus sacerdotibus reperitur. Primariũ templũ, in quo maximè conueniunt, situm est prope *Pamaunke*, vbi etiam *Powhatan* suũ palatium habet. In quibusdam arenosis & inter siluas iacentibus montibus tria illustria delubra habent, idolis & sepulchris regum referta. Sunt illa sexaginta circiter pedes longa, & arbores in horto repræsentant. Hæc loca tanta religione venerantur, vt nemo præter sacerdotes & regem eò audeat accedere. Ipsis barbaris fas non est, nauibus illuc se conferre, nisi aliquot frusta æris, aut candida serta vel *Pocone* secum afferant, iisq; oblatis dæmonem *Oke* placent, ne vindictam in eos exerceat. Illic septem sacerdotes plerunq; commorantur.

Sacerdotes & eorum vestes.

Summus Pontifex ab aliis sacerdotibus vestitu tantum dignoscitur: cæteros sacerdotes à vulgo aures discernunt, quæ non ita sunt perforatæ, vt aliorum, & a quibus gemmæ dependent. Summi Pontificis ornatus, quem capiti imponat, hic est: Duodecim, sedecim pluriumue aut pauciorũ anguiũ exuuias sumit, quas rebus vilibus implet. Has postea sciurorum aliorumq; animalium pellibus colligatas, coronæ instar, capiti imponit, caudis super faciem, aures atq; humeros dependentibus: tũ aliam coronam ex pennis priori superimponit: atq; hoc modo ornatus & coronatus idolo ipsorum nempe Diabolo, similis est: quod ipsis perplacet. Nam quo horribilior est aspectu, eo ipsis gratior est. Manib⁹ quoq; crepitacula, puerorũ more, tenet. Preces cantu peragunt sacerdotes: quas vbi summus Pontifex exorsus est, illi succinũt. Interdũ summus Pontifex in precibus miros & scurriles gestus adhibet. Eo autẽ tacẽte, reliqui sacerdotes ad vnãquãq; pausam suspiriũ ab imo pectore ducunt.

Modus orandi.

Festa annua.

Quantum ad festa annua, nulla certa obseruant. Sed si communis aliqua calamitas incidat, aut si ab hostibus grauiter affligantur, aut victoriam de ipsis reportarint, aut deniq; si

plenam & copiosam messem expetant: tunc viri, mulieres, pueri ac puellæ magno numero in templo religiosè conueniunt. Ibi in media domo, aut in campo, magnum ignem excitant, circum quẽ quatuor aut quinque horarum spatio saltitant & cantillant, magnumque strepitum suis crepitaculis & clamoribus edunt. Interdum hominem ex suo numero in medio statuunt, circum quem eodem ritu vitulabundi saltant. Ille verò manibus plaudit, atque ita modum canendi & saltandi ipsis præmonstrat. Deinde cibo & potu sumpto se exhilarant.

Altaria sunt ipsorum annales.

Arte circulatoria & magica delectantur: cujus rei exemplum in historia de captiuitate ducis Schmidij infra c. 7. retulimus. Altaria ipsorum, quæ *Pawwocances* vocant, à templis sunt separata, eaque modò apud ædes suas, modò in siluis & solitudinibus eo fine erigunt, vt eorum intuitu victoriæ, quam obtinuerunt, aut memorabilis cuiusdam historiæ recordentur. Cùm illac prætereunt, liberis suis omnia narrant, quæ vno atque altero loco euenerunt, vt eorum memoria ad posteros transmittatur. Super hæc altaria sanguinem, adipem ceruinum & folia Nicotianæ offerunt, quando aut à bello & venatione domum redeunt, aut aliud aliquid expediuerunt. Mirabiles quæ quæ cæremonias adhibent, quando aquæ in fluminibus aut portubus excrescunt, & se effundunt. Tunc magi ad littora veniunt, & nauigiis vltro citroque commeant, folia Nicotianæ, æs, *Pocon* & similia in aquam conjicientes, vt hoc pacto idoli sui iram auerruncent, eumque sibi propitium reddant. Ante prandium & cœnam vir quidam inter ipsos primarius aliquid cibi accipit, & illud victimæ ac gratitudinis loco in ignem conjcit. Vnaquæque gens singulis septem aut ad summum decem annis singulare & mirabile festum celebrat. Tale quoddam non ita pridem apud vrbem Iacobi ab incolis, qui *Quiycaghohacocken* dicuntur, celebratum fuit. Quindecim pueros, præ cæteris formosos, qui sunt decem vel quindecim annorum, accipiunt. Hos coloribus dealbatos certo loco constituunt. Populus circum eos ante meridiem per sex integras horas, crepitaculis sonantibus, saltat & cantat. A meridie collocant eos sub arbore. Viri, qui suas graues & magnas clauas manibus tenent, vtrinque duplici serie consistunt: ad quos quinque pueri ad id destinati accurrunt, vt pueros suprà dictos prehendant & abducant. Eorum vnusquisq; nudo corpore per infesta clauigerorum agmina currere, & in reditu puerum, quem abducit, corpore suo contra horrendos ictus protegere cogitur, dissimulato dolore, quem ab ictibus, qui ipsi incutiuntur, sentit. Nam viri isti, qui ab vtroque latere stationem habent, seua verbera ingerunt. Diuersa parte mulieres ejulant, lamentantur, quiritantur, suasq; habent storeas, pelles & ligna arida ad filiorum suorum sepulturam. Viri, quando pueri per ipsorum ordines penetrarunt, ita insaniunt, quasi mente moti essent, & pueros ad se rapiunt, quibus lauream imponunt. Quid porrò cum iis agant, nos Angli non vidimus, nisi hoc, quòd eos semianimes in proximam vallẽ ducunt. Hoc modo peculiarem illum diem festum agunt. Cùm autem dux Schmidius, qui horum omnium spectator fuit, quendam Werovvancenem percontaretur, quid hæc sibi velient, & quare in pueros ita sæuirent, respondit ille, pueros ex illis ictibus non mori, sed postero die *Wighsakom* haurire, quo in furorem agantur, ac tunc tutelæ ac disciplinæ junioris magi, qui in solitudine versetur, tradi, vbi sui dei *Oke* sanguinem sugant. Ego verò pro certo habeo, multos animam efflare. Nam ibi in paupere tugurio nudi jacent, & raro aut nunquam cũ quoquã loquuntur, nisi cum suis tutoribus ac præfectis, quibus tam arctis legibus subsunt, vt si eos jubeant asperrimo frigore in niue sedere, absque illorum mandato surgere non audeant: se autem mutuo incredibili amore complectuntur: & nouem menses hoc ritu initiantur. Eo tempore multi missus eis apponuntur, quorum nonnulli veneno sunt infecti. Iam qui cibos venenatos ab aliis discernere nouit, magni ab ipsis æstimatur, & in numerum *Quiyoughcohuckorum* cooptatur. Is gradus est ad dignitatem sacerdotalem seu magicam. Hoc festum tanti faciunt, vt persuasum habeant, si illud negligant & intermittant, futurum, vt *Oke*, atque etiam *Quiyoughcohughes* (quod aliud genus idoli est) grauiter ipsis succenseant, & impediant, ne ceruos, aues, pisces & alia ad victum necessaria capere possint, imò etiam multa aduersa ipsis immittant, ac tandem eos è medio tollant.

Tempestates donarij sedare student.

Septemale & decennale festum.

Barbarorũ fides de statu mortuorum post hanc vitam.

De *Werovvancenis* & sacerdotibus credunt, eos post mortem trans montes in locum quendã versus Occidentẽ migrare, vbi capita ipsorum oleo, *Poconibus* & pennis ornentur, ipsiq; serta, secures, æs & folia Nicotianæ accipiant, & totum tempus saltando, cantando & hilaria celebrando in omnem æternitatem consumant. Plebejos verò existimant morte prorsus interire, & in nihilum redigi. Quidam Angli conati sunt barbaros, præcipuè *Werovvancenos*, qui cæteris religione ingenio & calliditate longè antecellunt, ab hac horrenda & damnabili idololatria, inprimis à festo modò memorato abducere atq; auocare: verùm nihil dum obtinere potuerunt. Quanquam autem eos nondum & religionem Christianam conuertere potuerunt: tamen eò jam illos perduxerunt, vt nostram religionem magni faciant. Nam Princeps eorum solet dicere: Anglorum religio tanto melior est nostra, quanto longius ipsorum scloppeta & tormenta pertingunt, quã nostræ sagittæ. Sæpe etiam Anglos, missis nuntiis, rogarunt, vt suum Deum inuocarent, quò ipsis pluuias & alia necessaria largiretur: nam suos deos nihil posse præstare aut dare. Sed miseri homines ita à Diabolo excæcantur & decipiuntur, vt eum inuocent, quem non norunt: illud autem, quod norunt, rejiciant.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

De politia incolarum Virginiæ.

Politia incolarum.

TSi populi sunt barbari & agrestes, tamen hoc in ipsis laudandum est, quod superiores imperando, subditi obtemperando multis aliis gentibus si non præferendi, attamen comparandi sint. Suma potestas penes vnum est: vnus enim imperator multis regibus & dynastis præficitur. Monarcha ipsorum proprie *VVahunsanachok*, vulgò autem à loco vbi sedem habet, *Powhatan* appellatur. Prouinciæ, quas à suis maioribus hæreditate & successione accepit, sunt hæ: *Powhatan*, *Appamatuk*, *Pamanuke*, *Toughtanus*, & *Mattapanient*: reliquas, quæ in tabulis Geographicis extant, bello acquisiuit. Inter loca hæreditaria quasdam domos habet nostris hortis & ædificiis vrbanis similes, quæ cibo & annona, pro ratione temporis, instructæ sunt. Solebat etiam prope *VVerowomocon* quatuordecim circiter ab vrbe Iacobi milliaribus, habitare: sed metu Anglorum inde discessit, & in solitudine apud scaturiginem fluuij *Chickahamania*, inter *Powhatan* & *Toughtan* consedit: qui locus *Orapacks* nominatur.

Descriptio regis Powhatan.

Rex *Powhatan* proceræ est staturæ, corpore bene cõposito, tenera facie, cano capite, barbã tenui, annorum circiter sexaginta, labori, inædiæ, ærumnæ assuetus. Stipatores habet circiter quadraginta, ex fortissimis viris totius regni selectos. Singulis noctibus quatuor ad quatuor angulos domus excubant: & post mediam horam semper vnus inclamat, cui cæteri respondent. Si quis autem dormiat, aut ad clamorem non respondeat, verberibus à satellitibus male multatur.

Eius thesaurus.

Mille circiter passibus ab *Orapaks* densa quædam est silua, & in ea domus, in qua rex thesaurũ pro sua sepultura congerit, nempe pelles, æs, margaritas & similia. Eodem loco minium, ad arcus & sagittas colorandas, eruitur & asseruatur. Domus ista sexaginta circiter pedes longa est, nec vlli, præterquam sacerdoti, in eam intrare licet. Ad quatuor angulos stant quatuor statuæ, velut custodes domus, nempe draconis, vrsi, leopardi, gigantis: quæ non admodum polite sculptæ sunt.

Vxores.

Vxores habet pro libitu: & quando sedet, vna ad dextrã, altera ad sinistram ipsi allidet: quãdo cubat aut dormit, vna ad ceruical, altera ad pedes ipsius iacet: ante & post sumptum cibum, vna ipsi aquam ad manus abluendas in lignea paropside porrigit: altera loco mantilis falciculum plumeum habet, quo ille manus suas abstergit. Eum ipsa postea rursus siccat. Rege mortuo, regnũ immediatè in fratres ipsius, tum in sorores, atq; vlterius in primogenitæ sororis filios aut filias, nunquam in liberos ipsius mares deuoluitur.

Successores in regno.

Barbari sunt legendi & scribendi imperiti.

Rex omnesq; ipsius subditi legendi & scribendi sunt imperiti: quapropter legem suã litteris mandare non possunt, ita vt consuetudo ipsis loco legis sit. Nihilominus Rex suis subditis iura & leges pro arbitrio dare solet, quibus nemo resistere audet. Nam eum non tantùm pro rege, sed pænè pro deo habent. Minores seu inferiores reges, quos *VVerowwancenes* appellant, legibus veteri cõsuetudine tenentur, & suo loco etiam ius vitæ ac necis in suos obtinent. Nomẽ seu titulus *VVerowwances*, vocabulorum penuriã, etiam belli ducibus tribuitur. Vnusquisq; horũ regũ fines suos & loca, in quibus venãdi & piscãdi ius ipsi est, cognita & perspecta habet: omnes tamẽ magno Werowwãci, *Powhatan*, parent, & quotanis vectigal pẽdũt: nempe, pelles, coralium, æs, gemmas, margaritas, aues, carnes ferinas & fruges. Mandatum ipsius inuiolabiliter seruant: nec dici potest, quãtopere eum reuereantur, & ad nutum ipsius se accommodent, etiã principes & reguli: quippe ignorigeros & maleficos seuerè & tyrannicè punire solet. Exẽpli caussã: Quosdam maleficos manibus pedibusq; vinciendos curat, quos in circulũ, candentibus prunis circumdatũ, conjicit: vbi tamdiu torrentur, donec moriantur. Interdum malefici capita sua altari imponere coguntur, fustibus acriter tũdẽda. Si quis grande aliquod flagitiũ perpetrarit, eum arbori alligari iubet: ibi satellites testis figlinis articulos & membra ipsius abscindunt, atq; in ignem conjciunt: tum illdem instrumentis pellem ipsi detrahunt, & ventre aperto, ipsum cũ arbore cremant. Hoc pacto, vt ipsi cõmemorant, Georgium Cassenũ, Anglũ excoriarũt & neci dederunt. Plerunq; autem maleficos solẽt fustibus imanibus horrendũ in modum cædere. Vidi inquit dux Schmidius quendã corã rege in genua procũbentem, qui fustibus vsq; ad necem multatus fuit: quod supplicium tam patienter tulit, vt nullũ doloris signũ ederet. Hinc est, quòd regẽ suũ nunquam nisi instar adorẽt: & quando ipsi munus aliquod offerũt, aut vectigal pẽdunt, corã eo in genua procidũt, & plusquam humano cultu ipsum venerãtur.

Obedientia ipsorum erga suum regem.

Maleficos puniendi ratio.

Año 1608. gentẽ *Payanbatanik*, sibi vicinam ac subiectam hoc astu deuicit. Multos ex suis in ædes ipsorum, quasi pernoctandi gratiã præmisit: qui noctu ædes ipsorum cinxerunt, & horã constitutã inuaserunt. Illis oppressis capita decusserunt, & vxores ac liberos cum Werovvance captiuos ad suũ Powhatan adduxerunt: capita autem occisorum arboribus infixerunt. Quibus gestis, magnificum triumphum egerunt, quasi totum orbem aperto Marte debellassent. Id ipsum Anglis

qui

qui tunc apud eos commorabantur, significarunt, sibique persuaserunt, quasi eos quoque hoc pacto incautos opprimere ac delere possent.

CAPVT SEPTIMVM.

De ducis Schmidii captiuitate & liberatione, nec non de barbarorum triumpho & mirabilibus incantationibus.

Dux Schmidius regionem viterius explorare statuit.

VIr strenuus & præstans, dux Schmidius, qui non tantùm Virginiam & alias Septentrionales regiones perlustrauit, sed etiam incolarum animos, ingenia, mores & gestus magno labore & singulari prudentia explorauit, in tertia sua peregrinatione, vt gentem *Chickahamineram* dictam cognitum iret, duodecim tantum Anglis comitatus, nauigiolum ingressus est: quo postea relicto, cum duobus nobilibus viris in littus exscendit. Interea reliqui, quos in nauigiolo manere jusserat, contra ipsius mandatum, littus quoque subierunt, vbi à barbaris impetu in eos facto, duo ex ipsis capti fuerunt. Hi à barbaris ita torti & excruciati fuerunt, vt viam, quâ Schmidius iter facere instituisset, ipsis indicare cogerentur: quâ cognitâ, eum cum trecentis sagittariis, sub rege & præfecto suo, *Pamanuke*, persequuti sunt, & duos Schmidii socios, quos apud focum sedentes inuenerunt, sagittis confecerunt: ipse Schmidius, vt peninsulam quandam perlustraret, nonnihil ab ordinaria via secesserat. Barbari autem, ipsum conspicati, horrendum clamorem sustulerunt, & sagittis ipsum petiuerunt. Ille verò manus non in sinum abdidit, se defendit, tribus barbaris occisis, & reliquos tam animosè persequutus est, vt illi terga verterent. Inde ad nauigium suum iter reflexit: cumque subinde retrospiceret, in barbaros magis, quàm in viam, quâ incedebat, intentus, in profundam foueam vsque ad vmbilicum lapsus est. Barbari tamen ad ipsum appropinquare non audebant, donec arma deposuit, atque à se abjecit: quod ideo fecit, vt illi eum fouea extraherent. nam membra ipsius frigore dirigerant. Illi igitur eum ex fouea extractum ad

Capitur à barbaris.

ignem duxerunt, ad quem socij ipsius interfecti fuerant, vt ibi se calefaceret. Cùm isthic esset, solarium ex ebore regi *Pamanuke* dono dedit: quod barbari admirati, & multum diuque contemplati sunt. Illo autem eos compellante, & de motu cœli, de terra diebus ac noctibus, de varijs populis, qui in mundo essent, itemque de Deo & beatis hominibus verba faciente, barbari omnes attoniti steterunt, arrectisque auribus eum audiuerunt. Nihilominùs post horam eum ad arborem alligarunt, & jam in eo erant, vt sagittis eum configerent: verùm rex *Pamanuke*, ostenso ipsis solario, eos continuit: quamobrem illi triumphabundi eum ad *Orapaks* deduxerunt. Vt autem Lector intelligat, quo modo triumphare soleant, sic illi cum captiuo egerunt. Regem suum cum præda in medio agmine constituerunt: eum sequebatur Schmidius, à tribus caculis ductus, & ab vtroque latere sex sagittariis circumdatus. Cùm ad pagum, qui quadraginta circiter domibus venatoriis, ex storeis ad similitudinem tentorij confectis & erectis, quas facilè demoliri, & aliò transferre possunt, constabat, venissent, mulieres & pueri ad hoc spectaculum cum admiratione accurrerunt. Milites, à stipatoribus regiis ordine dispositi, captiuum, velut muro, vndique cinxerunt. Cùm eum aliquot horis satis superque aspectassent, in orbem circumfusi, mirificis gestibus & horrendo vlulatu saltare cæperunt. Omnes caput atque humeros oleo delibuti, & rubro colore, quem *Peconen* vocant, tincti fuerunt. Vnusquisque eorum pharetram sagittis refertam cum fuste, dorso gestabat: brachio pellem vulpis & aquæ, manu arcum tenebat: in capite pellem cujusdam auis exsiccatam & cum alis distentam, vnà cum segmento æris, candida testa, oblonga penna, & aliis rebus ludicris ac puerilibus, habebat. Interea rex & Schmidius in medio orbe consistebant, donec illi choreas suas peregissent: quibus finitis, discesserunt.

Modus triumphandi apud barbaros.

Captiuum in amplam domum abduxerunt, in qua à quadraginta viris custoditus fuit. Mox tantum panis & farinæ attulerunt, quantum pro viginti hominibus sufficeret: reliquum in lagena de collo ipsius suspenderunt. Media nocte bis ipsi cibum attulerunt, quem nemo attigit, donec postero die plus afferretur. Tunc quod ex præcedenti die superfuerat, comederunt, & reliquum asseruarunt. Captiuus autem nihil aliud exspectabat, quàm vt saginatus, ab ipsis mactaretur & deuoraretur.

Vnus ex barbaris, cui *Moacassatero* nomen erat, vt gratiam captiuo pro coralia, quod ab ipso acceperat, referret, togam suam ei injecit, qua se contra frigus tegeret. Alius autem, cujus filium in pugna interfecerat, infesto animo ipsum aggressus est, montem ei intentans: sed milites & custodes eum tutati sunt.

Captiuus ipsis significauit, se optimam aquam in vrbe Iacobi habere: si permittere vellent, se eam ipsis allaturum. Illi verò responderunt, se vrbi illi bellum illaturos, & libertatem atque vxores ipsi

ipsi detulerũt, si hac in re ipsis operam nauare vellet. Ille in tabula quadam vrbis illius munitiones depinxit, hortatusque est ipsos, vt eam ad Anglos, qui in ea vrbe essent, transmitterent. Protinus nuntios quosdam ablegarunt, qui etiã in summo frigore eò profecti sunt. Sed hi conspectis aliquot Anglis, qui ipsis obuiam veniebant, tabulam abiecerunt, & aufugerunt. Angli verò tabulam sublatam ad socios in vrbem pertulerunt.

Carimoniæ barbarorũ in incantationibus.

Posthæc barbari captiuum ad populos *Youghtanunds*, *Matapanients*, *Payankatacks*, *Nantaughtacunds*, *Onanamantents*, & in reditu per varia loca variasq; gentes duxerunt. Sed in regis *Pamanucke* ædibus eum his cæremonijs & incantationibus exceperunt. In magna domo ignem accenderunt, & ab vtroq; latere stoream posuerunt: in quarum vna captiuus, postquàm custodes exissent, considere iussus est. Mox ingressus est archipresbyter (insignis nebulo) qui oleo inũctus, carbone atratus, & planè deformis erat: capite pileum ex anguium & sciurorum pellibus mirificè confectum gestabat: manibus crepitacula tenebat. Is saltitare, & voce prorsus tartareâ atq; horrendis gestibus vlulare & clamare cæpit: tum ignem circulo, sparsâ farinâ, inclusit: quo facto, tres alij cacodæmones intrarunt, eosdem gestus vsurpantes. Hi partim nigro, partim rubro colore picti erant, & candidos oculos habebant. Cum hi choream in gyrum egissent, tres alij, rubicundis oculis, facie nigra, cum albis lineolis, irruperunt. Ibi omnes simul tripudiare, archipresbyter autem cũ tribus aliis considere, & adhibitis suis crepitaculis cantionem modulari: quâ finitâ, ille quinq; grana tritici in terra posuit, & brachia totumq; corpus tanta vi distendit, vt sudor propter vehementem motum erumperet, & venæ corporis intumescerent. Postea breuem orationem habuit: ad quam reliqui altè suspirium duxerunt. Tum archipresbyter tria grana tritici humi deposuit, & priorem cantum repetiit, rursusq; perorauit, & grana tritici toties ac tamdiu in solum demisit, donec ignem velut gemino circulo ambiuisset. Habebant præterea fasciculum baculorum, quorum vnum post

quamq; cantilenam & orationem, inter geminos granorum triticeorũ orbes collocarunt: quibus cæremoniis totum diem à mane vsq; ad vesperam, consumserunt. In his peragendis omni cibo vsq; ad noctem abstinuerunt, & captiuum tamdiu cũ illis ieiunare oportuit. Postmodum comedere, bibe-

bibere, ac genio indulgere cæperunt. Hanc insaniam triduum insaniuerunt, idq; in eum finem, quemadmodum iactabant, vt captiui animum expiscarentur, an bene vel male erga ipsos affectus esset. Circuli ex farina ducti, regionem: orbes ex tritico, portus maris: baculi, patriam ipsorum denotabant. Mundum enim ex omni parte rotundum, & se in medio eius habitare statuunt. Deinde saccum plenum polentâ intulerunt, quem diligenter vsq; ad Ver proximum asseruant, vt habeant, quod serant, & vnde victitent.

Regis frater, *Opithchapam*, captiuum secum domum duxit, & ei aliquot patinas, pane, auibus, & carne ferina repletas, apponi curauit: ex quibus nemo ipsorum gustauit, sed reliquum in lagenas recondiderunt. Cum ad *Opekankanoughs* reuersus esset, omnes regis vxores ac liberi eum adierunt, vt quod ex cibis supererat, pro more suo auferrent. Tandem eum ad suum *Powhatan* duxerunt, apud quem ducenti aulici fuerunt, qui eum cum admiratione intuiti sunt. Cum Powhatan se magnifice ornasset, captiuus ad eum adductus fuit. Powhatan autem hoc apparatu se conspiciendum exhibuit. Assidebat ipse foco ad vtrumq; latus virginem habens: ante ipsum viri, à tergo mulieres sedebant, quarum vbera rubro colore tincta apparebant: quædam pennis auium, nonnullæ candido coralio, aliæ aliis rebus comtæ erant. Cum se regi sisteret, omnes magnum clamorem ediderunt. Regina, *Apanatuske*, aquam ad abluendas manus regi attulit: aliæ mulieres fasciculo plumarum eas abstersere. His omnibus peractis, barbari deliberarunt, quo genere mortis captiuum afficere vellent. Consilio habito, duos ingentes lapides ad Powhatan attulerunt, & quotcunq; eorum captiuum manibus attingere poterant, eum comprehenderunt, & ad lapides illos adduxerunt. Tunc caput eius vni ex illis imposuerunt: ipsi verò suis clauis accincti stabant vt eum ferirent & obtruncarent. Quid fit? Regis filia, *Pocahuntas*, misericordiâ erga virum fortem comota, pro ipso intercessit, eumq; vitæ suæ periculo liberauit. Nam caput ipsius in sinum suum recepit, & caput suum contra percussores obuertit, vt eum morti eximeret. Rex autem ipsi vitæ gratiam fecit, mandauitq. vt ei, quæ ipsum liberasset, fecures, serta, crepitacula, & similia conficeret. Nam rex putabat eum hæc omnia elaborare posse: quandoquidem rex, etsi reditus suos à subditis accipiat: tamen ipse suis manibus vestes, calceos, arcus, sagittas, ollas, & similia operatur.

Barbari deliberant de Schmidio necando.

Filia Regis ipsum liberat.

Biduo post Powhatan, terribili vultu minax, captiuum solum in magna domo, quæ in media solitudine erat, ad focum sedere iussit. Ibi tragica vociferatio & corybanticus vlulatus qualem antea nunquam captiuus audiuerat, à tergo insonuit. Tum Powhatan cum viginti barbaris atro colore imbutis ingreditur, & captiuo significat, se ipsius amicum esse, & ei potestatem facere ad suos in vrbem Iacobi redeundi, petitq. vt sibi duo tormenta & lapidem molarem per tabellarium mittat: pro quibus prouinciam *Capahowosick* ipsi cedere, eumq; sibi filium adoptare velit. His dictis, eum cum duodecim barbaris dimisit: quos Schmidius redux opiparo conuiuio exceptos, lautè tractauit. Duas quoq; colubrinas cum lapide molari, *Paukunt*, fido Regis ministro, ostendit: cui vt illa domino suo afferret, mandauit. Sed nimis ponderosa, & lapidibus onerata erant. Quapropter illa aduersus arborem displodi iussit, quæ magno fragore corruit: qua re territi barbari, illis relictis, vilia quædam munuscula acceperunt, cum quibus domum sunt reuersi.

CAPVT OCTAVVM.

De prælio nauali, anno 1620. ad littus Virginiæ inter vnam Anglicanam & duas Hispanicas naues commisso.

ANno 1620. ineunte Februario, nauis, cui nomen nigra *Hodge*, classiariis Anglis plena onerum circiter centũ & sexaginta capax, atq; octo tormẽtis & & vno falconello instructa, ex Anglia soluit, quæ in Virginiam iter instituit, & 14. Martij prope *Matalin* appulit. Cum vlterius pergeret, & *Menin* peteret, vt ad littus propius accedere posset, duas magnas naues, quæ prope ostium in anchoris stabant, conspexit. Angli opinabantur, Batauos in iis esse, non tantum quia naues illæ Batauarũ formã habebant, sed etiã quia thalassiarcha Batauorum vexillũ gerebat. Quapropter Angli, qui nihil periculi aut incomodi metuebãt, ad naues illas admouerunt, non tantum vt in littore nõnihil quiescerent, & se recolligerent, sed etiam recentem aquam haurirent: & anchoras nõ longè ab illis iecerunt: vt autem rem certiùs cognoscerent, quosdam scaphæ impositos, naues illas explorare iusserunt: qui mox reuersi, duas esse Hispanorũ naues bellicas retulerunt. Nihilominùs Angli scapham iterum eò miserunt, maioris certitudinis caussa, atq; vt plus temporis haberent, se ad pugnã cap essendam, si opus foret, comparandi. Nam nauis eorum supellectile & variis mercibus ita repleta erat, vt tormenta vix recte disponere, & arma ad pugnandum expedire possent. Qui scapham ingressi erant, ad posteriorem, quæ subprætoria erat, prouecti quæsiuerunt, quinã esset Hispani autẽ Anglos, vt ad se venirẽt, & potestati corũ se dederent, monuerũt. Quo audito, Angli cõtinuo retrocesserũt. Quod cũ viderent Hispani, crebris scloppetorũ ictibus eos petiuerũt, quibus aliquot ipsorum remos confregerũt, neminẽ autem ex Anglis læserunt. Cùm Angli a sua nauitantùm

Hispani vexillum Batauorum vsurpant.

tantùm scloppeti iactu abessent, Hispani prouecti, tormentis contra eos fulminarunt: sed illi in nauem suam se receperunt. Hanc quoq; Hispani omnibus viribus inuaserunt, tametsi tunc Angli adhuc ad pugnam imparati essent, & sua tormenta nondum aptè collocassent. Subpraetoria, captato vento progressa, Anglorum nauim infesta displosione lacessiuit: quod initio Angli, qui fugam potiùs, quàm pugnam meditabantur, dissimularunt. Cùm autem præter suam voluntatem ad pugnam & sui defensionem adigerentur, necessitati paruerunt, & Hispanos tam animosè adorti sunt, vt post pugnam sesqui horæ Hispani Anglorum impetum diutiùs sustinere non potuerint, sed iis omissis in littus euaserint. Quod vbi præfectus prætoriæ animaduertit, vexillo Batauo remoto, & larua depositâ, Hispanicum vexillum erexit, & nauem ac vires suas contra Anglos conuertit. Principio tamẽ ex Anglis quæsiuit, quinam essent: qui se Anglos esse respondunt, nec in animo habere, ipsis vim aut damnum inferre, nisi vim iniustam vi legitimâ repellere cogantur. Ille autem petiuit, vt Angli supremum velum demitterent & conuoluerent, idq; iure priuilegij, quod rex Hispaniæ sibi concessisset. Respondunt Angli se non posse huic priuilegio obtemperare. Quemadmodum autem Hispanos, præsertim eos, qui Regi Hispaniæ subiecti essent, vlla iniuriâ afficere nolint, quandoquidem illorum Rex cum suo Rege pacem colat: sic non passuros, vt aliqua sibi iniuria ab illis infligatur. Quibus dictis, Anglorum supremus dux in puppim descendit, nec plura cum Hispano verba commutare voluit. Petierant Hispani, vt ille ad se veniret, & diploma sui Regis exhiberet: quod Anglus simpliciter recusauit, se tamen illud exhibiturum promittens, si Hispani in scapha quosdam ex suis in Anglorum nauim mitterent. Secundùm hæc Hispani duo maiora tormenta & aliquot scloppetorum ictus in Anglos, qui in superiori tabulato stabant, disploserunt, & eò vesaniæ processerunt, vt strictis gladiis exitium Anglis minarentur, & eos conuitiis incesserent. Cùm propiùs ad Anglorum nauim applicuissent, scloppetarij Angli, qui in naui latebant, signo dato, in eos iaculati sunt, moxq; aliqua maiora tormenta displosa fuerunt: ob quã caussam Hispanorum nauis recessit. Postea verò Hispani, redintegrato certamine, Anglos inuaserunt, & cum iis dimidiæ horæ spatio acriter pugnarunt, tantusq. ipsorum ardor erat, vt nam Anglorum nauim conscendere inciperent: quos tamen Angli fariissis & scloppetis abegerunt, ita vt multi eorum in mare præcipites ruerent, & piscium esca fierent: quanquam inter Anglos quoq; multi sauciati fuerunt. Iamq; Hispani fugam arripere volebant, cum præfectus ipsorum, quem tanta ignominia pessimè habebat, suos cohortationibus & comminationibus impulit, vt cum Anglis rursus prælio decernerent: sed eodem, quo priùs successu. Nam Angli suis tormentis redeuntes ita salutarunt, vt vox profecto illi cum vita exciderit, & Hispani, qui tantis animis Anglos appugnatum venerant, turpi fugâ sibi consulere cogerentur.

In hoc certamine Angli quatuor tantùm tormentis vsi sunt: nam reliqua nondum erant parata: quatuor tamen illis tunc sufficerunt. Nam ea tam gnauiter in Hispanos disploserunt, vt eorum multi perierint, & metu trepidi significarint, se pugnâ desistere velle. Quoniam verò nauis eorum ad funem quendam Anglorum hærebat, eo rescisso, celeri fuga se proripuerunt, non intermissâ à longinquo tormentorum displosione, canes nimirum imitati, qui cum ab hostibus se liberatos vident, tunc maximè latrant. Quo minùs autem Angli Hispanorum prætoriam persequerentur, obstitit subprætoria, quæ ad opem illi ferendam se comparabat. Eam Angli dimidia columbrinâ ita perterebrarunt, vt ad littus properare cogeretur. Prætoria sui præfecti casu mœsta, in altum se recepit. Angli per noctem damnum, quod acceperant, vtcunque sarserunt, & se ad pugnam, si necessitas postularet, rursus incundam accinxerunt. Cùm illuxisset, Hispani præ se tulerunt, quasi cum Anglis denuo confligere, eosq; deuorare vellent. Verùm hæc simulatio nihil aliud fuit, nisi Hispanica ostentatio. Nam licet horam integram iactu tormenti ab Anglorum naui constiterint: tamen nihil tentarunt, sed passis velis ad proximam insulam tanto silentio nauigarunt, vt non paucos inter ipsos periisse, aut lethaliter vulneratos esse appareret.

In hoc prælio ex Anglis octo statim occubuerunt: duo paullo pòst ex vulneribus obierunt, sedecim conualuerunt: quot ex Hispanis desiderati fuerint, non constat: quorum tamen non paucos fuisse certum est, cum sanguine suo mare rubefecerint. Nauis eorum prætoria tanta erat, vt trecentorũ onerum capax esset. Viginti duo maiora tormenta, magnamq; armorum & annonæ copiam vehebat. Subprætoria etiam trecenta onera portare poterat, & sedecim tormentis instructa erat, cætera prætoriæ similis. Etsi verò inter Anglos & Hispanos magna esset inæqualitas: tamen Angli victoria potiti sunt, Deo illis, qui bonam caussam habebant, contra iniustam aliorum vim opitulante.

CAPVT NONVM.

De magna clade, quam Angli anno 1622. 22. Martij in virginia acceperunt.

Pax inter Anglos & Barbaros sancita.

A Beo tempore, quo Angli primùm in Virginiam venerũt, multas curas, moleſtias, labores & pericula exantlarunt. Nam Diabolus per ſua organa, nempe ſacerdotes, barbaros contra eos incitauit, ita, vt multos, quoties facultas fuit, obtruncarint. Tandem res eò deducta fuit, vt firma pax inter Anglos & barbaros ad aliquot annos contraheretur, & vtrinq; iureiurãdo ſanciretur. Rex quoq; Povvhatan promiſit, ſe regi Angliæ ſubiectum ac tributarium fore, pacemq; factam in æs incidi, & tabulam maximæ querciad ſuum palatium affigi curauit: quam pacem vtraq; pars magno cum gaudio amplexa eſt. Ad eam rem barbaros neceſſitas impulit, vt ſe Anglorum ope contra hoſtes tuerentur. Angli verò eò ſpectabant, vt per hanc pacem res ſuas tanto melius in ea regione ſtabilirent. Hæc pax longo tempore inuiolata perſtitit, adeò vt Angli paſſim ſine gladiis & ſcloppetis incederent: & barbari eos crebrò inuiſere, cum iis cibum capere, ac familiariter conuerſari cæperunt. Viciſſim Angli in ſolitudines ad ipſos ſe contulerunt, & ſpem conceperunt, fore, vt barbari tanto citiùs ac facilius ad Chriſtianam fidem conuerterentur. Nam omnia inter ipſos tranquilla ac pacata erant.

Atq; vt pax hæc tantò firmiùs ſeruaretur, Angli Povvhatan, cum quo ipſis aliquid negotij erat, menſe Martio pacis memoriam refricarunt: quibus ille inter alia reſpondit, ſe pacem cũ ipſis optima fide culturum, futurumq;, vt cælum potius diſſoluatur, quàm illa rumpatur. Sed hæc mera fuit fraus, ſimulatio & hypocriſis. Nam barbari clam conſilium iniuerant, Anglos omnes trucidandi. Biduo antequàm hoc facinus exequi decreuerat, quoſdam Anglos per periculoſas ſolitudines, incolumes deduxerant, & eos, qui linguæ addiſcendæ cauſsã aliquandiu apud ipſos commorati fuerant, amicè dimiſerant: præterea alios Anglos, qui cum ſuis nauibus appulerant, benignè excepe-

perant: die Veneris, priuſquam ſcelus iſtud perpetrarent, ad Anglos in ipſorum ædes ſine arcu & ſagittis venerant, & pelles, piſces aliaq; ſimilia attulerant, vt ea cum Anglorum mercibus permutarent. Quibuſdam locis cum Anglis epulati ſunt: ſed mox in eos irruerunt, eoſq; cultris & aliis inſtrumentis iugularunt, neq; vlli pepercerunt: quod tanta celeritate exequuti ſunt, vt Angli nã telis ipſorum obruerentur, priuſquam aliquid ſiniſtri ſuſpicarentur. Hunc domi operantem necarunt: illum in agro rei ruſticæ intentum mactarunt. Hoc pacto contra omnia diuina atq; humana iura, trecentos & quadraginta Anglos, viros, fœminas & pueros interfecerunt. Nec cæde innocẽtum expleri potuerunt, ſed etiam in cadauera defunctorum ſæuierunt, noua illis vulnera infligentes, & ea hinc inde crudeliter raptantes, ac membra amputantes. O egregiam victoriam & inſignem triumphum! Nec manus truculentas ab amicis & benemeritis abſtinuerunt: cuius rei vnicum exemplum hoc loco referre iubet.

Fraus & perfidia barbarorum.

Georgius Thorpe, ſcutifer, vir generoſus & beneficus, vnus ex primariis ducibus in Virginia cõuerſionem barbarorum præ cæteris curæ cordiq; habebat, nec patiebatur, vt vlla iis fieret iniuria: quidquid ab ipſo petebant, hoc impetrabant: & ſi quis eos aliqua iniuria afficeret, in eos ſeuere animaduertebat. Imò regi barbarorum multa & ſplendida dona mittebat: & quoniam ille vilem domum, ex ſtoreis & iuncis confectam, habebat, egregiam & magnificam ipſi exſtruendam curauit, vt hoc pacto illum ſibi tanto magis deuinciret. Rex verò illã domo, præſertim autem clauibus & ſeris, tantopere delectabatur, vt in iis claudẽdis & aperiendis multũ ſæpe tẽpꝰ oris contereret.

Hac ratione beneuolentiam Regis ſibi conciliabat, & de religione veroq; Dei cultu frequẽtes cum ipſo ſermones habebat, atq; omni ſtudio annitebatur, vt eum ad Chriſtianam religionem pelliceret. Atq; is iam agnoſcebat, Chriſtianorum Deum ſuo & meliorem & potentiorem eſſe, qui ipſis multo plura largitus eſſet, quàm ipſi a ſuo deo accepiſſent. Ad quæ Thorpe reſpondebat. Noſter Deus tibi plura & præſtantiora dona largietur, ſi cum ritè colas, & ex animo ad ipſum te conuertas. Igitur Thorpe bonam ſpem de Regis conuerſione concipiebat, & ille cum omnibus ſuis ſubditis Anglos ſingulari amore proſequi videbatur. Sed merus erat fucus & impoſtura. Nam hæc progenies viperarum hunc optimum virum eadem, quã cæteros, immanitate occidit, & in eius cadauer debacchata eſt. Monitus quidem ille fuit à ſuo famulo horam antequam interficeretur, vt ſibi à barbarorum inſidiis, quas ille ſubodorabatur, caueret: ſed quoniam barbaris nimium fidebat, hanc admonitionem contemſit: quod ipſi exitium attulit. Nam famulus in vrbem Iacobi confugit, atq; ita periculum euaſit.

Quemodo consilium barbarorum de Anglis trucidandis detectum fuerit.

Eodẽ tempore barbari quatuor nauibus ad vrbẽ Iacobi vecti ſunt, ea mente vt Anglos ibidẽ è medio tollerent: ſed conſilio corũ iã detecto, repulſi fuerunt. In aliis etiã quibuſdã locis irritus fuit ipſorum conatus: & vbicunq. barbari ſcloppetum paratum viderunt, in fugam ſe coniecerunt.

Hac calamitate omnes Angli qui in Virginia erãt, oppreſſi fuiſſent, niſi Deus animũ cuiuſdã Indi, ad Chriſtianiſmũ cõuerſi, mouiſſet, vt nefariũ hoc conſiliũ patefaceret: quod hoc modo accidit. Duo fratres Indi duob9 Anglis, quorũ vnus Perry, alter Pace vocabatur, ſeruiebant. Cùm ſub noctẽ ambo cubitũ irent, vnus alterũ hortatus eſt, vt ſuũ dominũ Pace interimeret, ſe quoq; ſimiliter cũ ſuo, cui Perry nomẽ erat, acturũ. Nã Regẽ ſeuerè mãdaſſe, vt omnes Angli ad internecionẽ delerẽtur: & poſtero die multos ex ſuis popularibus venturos, qui impetũ in Anglos facturi eſſent. Quid fit? Frater iſtius Indi ſimulat, quaſi conſiliũ illud probaret: poſtero autẽ die manè herũ ſuũ accedit, & illi rem indicat. Nã dominũ ſuũ Pace, non ſecus ac patrem diligebat: & ab eo viciſſim, vt filius, diligebatur. Eo audito Pace domũ ſuã confeſtim munit & cõſcensa nauicula fluuiũ, ter mille paſſus latum, tranſmittit, ad vrbẽ Iacobi properans, vt ꝓpere eo vrbis, quæ intellexerat, referret: qui cõtinuo eadẽ cæteris Anglis, vbicunq; eſſent ſignificauit. Sic aliquot millia hominũ periculo erepta fuerunt. Præterea compertũ fuit, anno 1621. regẽ *Opanchankano* cum alio rege Indorum egiſſe, vt ſibi copiam veneni, quod ſponte in ipſius ditione creſcebat, ad Anglos necãdos ſuppeditaret: quod tamen ille facere detractarit, tametſi alter cũ multis pmiis ſollicitaſſet. Id ipſum rex ille Anglis, poſt ſtragem à barbaris editam, narrauit, & ſe ſuorum aulicorum teſtimonio confirmaturum recepit.

Cæterum quid barbaros ad tam indignum facinus ſuſcipiendum impulerit, de eo variant ſentẽtiæ. Quidam aiunt, barbarum quẽdã, à ſuis *Nemattanow*, ab Anglis *Iacke of the Feather* dictũ, qui in magna apud barbaros exiſtimatione erat, Anglo cuidã, cui *Mozgan* nomen fuit, perſuaſiſſe, vt ſecum *Pamaunke* ad mercaturam exercendam ꝓficiſceretur: quò cùm veniſſet, Anglum à barbaro inſidioſè fuiſſe interfectum. Cæde ꝑpetratâ, barbarum *Mozgani* domeſticos adiiſſe, & ipſis nunciaſſe, *Mozganum* in itinere deceſſiſſe. Cui nũcio cũ illi fidẽ non adhiberẽt, & barbarũ ad ꝓfectum ſuũ trahere, atq; in ius vocare vellet, cũ tãta vi reluctatus fuiſſe, vt Angli arma corripere, & cum ſcloppetis tràſuerbe are coacti fuerint. Hunc autẽ barbarũ qui ſuis popularibus pſuaſerat, ſe immortalẽ & ab ictu ſcloppeti immunẽ eſſe, cũ ſe lethaliter pcuſsũ ſẽtiret, Anglos rogaſſe, vt ſe inter Anglos tumularẽt, & mortẽ ſuã barbaros celarẽt. ꝓpterea q. iactaſſet, ſe morti obnoxiũ nõ eſſe. Porro regẽ *Opachan canough*, cognatã ipſi, nece execãduſſe, & immatũ eſſe, ſe hoc facinꝰ grauiter inter Anglos vlturũ eſſe.

Dissimulatâ autem ad tempus irâ, pacem tamdiu cum Anglis coluisse, donec hæc, quam diximus, iræ suæ habenas effundendi occasio ipsi offerretur. Sed vera & certa cladis Anglorum caussa hæc esse videtur, quod barbari à Diabolo ad hoc nefandum facinus incitati fuerint, qui per sacerdotes idololatras ipsis persuasit, futurum, vt Angli ipsos eodem modo, quo Hispani Indos in Occidentalibus regionibus, exterminarent: cui malo tempestiuè præueniendum esse.

Quapropter Angli, sequenti æstate, misso exercitu barbaros hostiliter inuaserunt, agros & ædes ipsorum diripuerunt ac vastarunt, *Pamanuke*, quæ regis *Opechaucanough* præcipua sedes erat, obsidione cinxerunt, & occuparunt, ipsumq; eo, quod meritus erat, capitis supplicio affecerunt. Adhæc nouum illic oppidum condiderunt, & barbaros in eas angustias redegerunt, vt ipsis perpetuus iam metus iniectus sit: Angli verò cautiùs se gerunt, mutuâ inter se concordia deuincti. Rex quoq; Angliæ maiora aliquot tormenta cũ apparatu necessario ex armamẽtario Londinensi ipsis submisit, mandauitq; vt regionem illam magis ac magis sibi subiiceret atq; excoleret.

CAPVT DECIMVM.

Quo loco res Anglorum nunc sint in Virginia, quibus commoditatibus fruantur, quæq; recèns illic inuenerint.

IOca, quæ Angli incolunt, sunt multa & varia, pleraq; autem optima & fertilissima. Præcipua sunt hæc: Vrbes *Iacobi*, *Henrici*, *Berseaudæ*, *Veſt & Aſcherley*, *Kequougton*, *Dales Giff*, cum suis prouinciis & territorio. Incolæ huius regionis sunt partim agricolæ, qui terram colunt, partim opifices, vt sartores, fabri lignarij, sutores, & similes. Quidam etiam satellitio Proregis sunt destinati, vt eum tueantur, & pro salute eius excubent. Anno 1622. Anglicana societas nauem panno, varia supellectile, aliisque rebus necessariis oneratam eò misit, ibique domum emporeticam exstrui curauit.

Schola pro barbaris ab Anglis instituta.

Nec hoc loco prætereundum est silentio pium & magnificum opus, regio diplomate approbatum & confirmatum, nempe seminarium seu schola ab Anglis instituta, in qua barbarorum liberi legere ac pingere docentur, & in Christiana religione instituuntur. Inde etiam pueri ac puellæ in Angliam missi fuerunt, de quibus spes est, quòd frugi sint futuri.

Ferri abundantia.

Sex annorum spatio multi ac diuersi opifices eò profecti sunt, vt omnia explorarent, & vsui accommodarent. Nam multa illic humanis vsibus apta inueniuntur: inprimis ferrum magnâ copiâ illic eruitur, quod diligenter inuestigant, quia lignum, aqua, & quæcunque ad fodiendum necessaria sunt, ipsis abundè suppetunt. Sanè sperant, se breui tempore tantam vim ferri illic nacturos, vt non tantum Angliæ, sed etiam aliis Europæ locis, quantum satis sit, suppeditare possint.

Vites, & alia terrà nascentia.

Gossipium hîc facilè & abundè crescit, quod primò ex India Orientali huc aduectum fuit. Galli, qui cum multis vitibus huc missi fuerunt, vt eas hoc loco pangerent, testantur, quòd illæ nõ deteriores vuas, quàm in Occitania, vnde allatæ fuerunt, proferant: imò vinum hîc natum, cuius aliquot dolia in Angliam apportata fuerunt, Occitanico dulcius & præstantius esse asseuerant. Laudant etiam moros, ex quarum fructibus mediocre vinum exprimunt, vt & ex prunis, quæ spõte hîc nascuntur. Itaque mori hic vbiq; seruntur, iussitq; Rex, vt magnus numerus bombycum eò mitteretur, ea spe, fore, vt hæc regio non tantum vini, sed etiam serici largum prouentum afferat. Multos insuper alios frutices hîc plantarunt, vt oleam, malum punicam, ficus, linum, saccari calamos, vnde magnum lucrum exspectant.

Et quoniam hæc regio arboribus abundat, Angli multas ex iis naues, non modò ad vsum quotidianum, sed etiam ad nauigationes per mare instituendas, & omnia exploranda, construũt: atq; in eum finem multos quotannis naupegos ad se accersunt. Cumq; abietes & picei generis arbores, vt & omne genus gummi vbertim hic proueniant, peritos aliquot nauium architectos ex Norvvegia conduxerunt, vt eorum operâ vtantur. Sal ipsis non deficit. Terram Lemniam iampridem in Angliam miserunt. Vt paucis omnia complectar, quidquid eximium & ad vitam humanam vtile in toto orbe Christiano reperitur, hîc aut sponte nascitur, aut nullo negotio seri ac produci potest.

TER-

TERTIA SECTIO.

De Bermuda seu Summeri insula.

Quoniam Bermuda Virginiæ soror est, & vtraq; regi Angliæ paret, atq; ab Anglis exculta fuit, de ea quoq; hic aliquid commemorabimus.

CAPVT PRIMVM.

De situ, natura & temperie Bermudæ.

HIus insulæ meminit Gonzalus Ferdinandus Ouiedus, lib. 2. cap. 9. suæ Historiæ de India Orientali, quam anno 1515. Carolo V. Imperatori obtulit: vbi ait, nomen hoc ipsi fuisse impositum ab eo, qui primus in eam nauigauit: simul etiam narrat, quamuis ingenti huius insulæ desiderio teneretur, se non sine magno labore & periculo propter fœdam tempestatem eo peruenisse. Angli autem in alia sunt sententia, & existimant, hanc aliam esse insulam, versus Septentrionem sitam, quam recèns primus inuenerit Georgius Sumerus, eques Anglus, anno 1610. qui cum Virginiam peteret, in itinere nauẽ fregerit. Ab eo hæc insula, Summeri insula in hodiernum diem vsq; appellatur. Nam propter magnũ naufragiũ quod passus est, totam hyemem in hac insula subsistere coactus est: inde in Virginiam profectus, postea in Angliam rediit, vbi loci comoditatem ac fertilitatem prædicauit. Quamobrẽ Rex hanc insulam in suam fidem ac tutelam accepit, & publico diplomate mercatoribus potestatem fecit, illic sedes figendi, & locum excolendi. Quo factum, vt quotannis magna hominum multitudo eò commeet, qui domicilia & fortunas suas illic collocant, & terram sua industriâ emendant.

Quis hanc insulam primus exploauerit.

Insula hæc iacet sub 32. gradu, in mari Occidentali versus Meridiem, & propemodum conuenit cum insula *Madera*. A nautis *Diabuli insula* nuncupatur, propter horridas tempestates, quibus mare illic plerunq; agitatur, quæq; accessum ad eam difficilem reddunt: multorumq; opinio aliquandiu fuit, eam non ab hominibus, sed à dæmonibus habitari. Neq; vna est insula, sed ex quinquaginta circiter insulis, quarum aliæ aliis maiores vel minores sunt, constat.

Diabuli insula.

Hæ insulæ sunt instar globi circumfusæ, & rupibus vndiq; cinctæ: itaq; incolæ tutũ in ea receptum habent. Duobus tantum locis aditus ad eas patet, quæ non omnibus, sed peritioribus nota sunt, & ab Anglis diligenter custodiuntur. Portus illic comodus est pro naui regia. Aquâ recedente ingentes scopuli apparent, qui ab ea redeunte non conteguntur, quoniã aqua vltra quinq; pedes non assurgit. Littus fere est saxosum a Sole & ventis induratum. Solum est diuersi coloris & naturæ: nam nec prorsus lutum est, nec arenosum: quoddam rubrum est, & speciem luti habet: quoddã albũ, & arenæ simile. Nigrum est fœcundum, fuscum autem optimum. Duobus aut tribꝰ sub eo pedibus terra candida & dura reperitur, quam rupem nominant. In hanc tertã arbores suas radices altè defixas habent: ab eadem humiditatẽ attrahunt: ideò non vera rupes aut lapis est, sed mollior lapide, & durior cretâ, pumicis instar: squamosa est, & multũ aquæ continet. Sub hac terra etiam argilla inuenitur. Aqua dulcis raro hic reperitur. Aqua, quæ potatur, maximam partẽ ex mari hauritur, ab arena, per quam labitur, purgata: & si quinq; passibus à mari, aut longius fodiatur, aqua dulcis inuenitur.

Aqua dulcis.

Aer plerunq; est serenus, temperatus, mediocriter calidus, salubris, & ad omnis generis plantas & fruges aptus: adeo vt quidquid in Anglia nascitur, hîc abundantius proueniat. Animalia sunt magna & valida: biennij spatio tanta gallinarum & auium domesticarum copia procreata fuit, vt ab Anglis negligerentur, & in aues siluestres degenerarent. Porcis & quadrupedibus hæc insula abundat. Hic ver perpetuum: ob quam caussam quædam plantæ non maturescunt: ac licet folia arborum decidant: tamen alij frutices perpetuò virent.

Aër. Animalia.

Fructus, qui in hac insula crescunt, sunt similes iis, qui in Orientalibus insulis reperiuntur. Orizæ magna est copia, cuius singula grana libram reddunt. Incolæ habent geminam messem: nã quod mense Martio serunt, id mense Iulio metunt: & quod mense Augusto plantant, eo mense Decembri frui possunt, neq; vllum aratrum aut agriculturam adhibent. Fructus meliores sunt, quàm in Europa, & optimum alimentum præbent. Minores ficus & vites anno vno, interdum dimidio post plantationem, fructum ferunt. Nec frigus, nec calor hic nimius est. Nam semper ventus spirat, quo æstus temperatur & mitigatur. Hyems & æstas eadem est quæ in Anglia nisi quod duarum horarum cum dimidia discrimen est inter longissimos & brevissimos dies. Quando meridiem habemus, apud ipsos est mane: vespera apud nos, ipsis est meridies: tempestas apud ipsos solet esse grauis & segnis: crebrò tonat & grandinat: nihilominus, vt Angli perhibent, raro homo aut alia creatura eo leditur aut percutitur.

Fructuum copia.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De diuersis creaturis & commoditatibus quæ in insula Bermuda inueniuntur.

Genus muscarum incolis molestum.

VEnti ac vermes in hac insula multum damni dant. Genus illic est muscarum cum aculeis, ab Hispanis *Cacaroatch* dictum, quod incolis pergraue ac molestū est. Nam vulnus lethale infligunt, & in cistas irrepunt, in quibus putido suo excremento omnia fædant, & vestes, vt tineæ, corrodunt. Incolæ quoq; æstate paruis formicis infestantur: ob quam causſam sua corpora molli pice illinunt, vt abillis tuta esse possint. Lumbrici frugibus & radici Nicotianæ plurimum nocent, & nisi maturè pellantur, omnia corrumpunt. Multis etiam & magnis lacertis solum scatebat, quæ à felibus profligatæ fuerunt. Si dicere fas sit,

Mirabiles aranea.

pulcherrimæ hic araneæ nascuntur, quæ auro & margaritis ornatæ videntur. Telas adeò firmas ab vna arbore ad aliam contexunt, vt colore & firmitate serici filo comparari possint: suntq; illæ tam validæ, vt aues, quæ turturibus similes sunt, illis, ceu retibus, capiantur.

Mures damnosi.

Nec reticere possum ingens damnum, quod incolæ à muribus acceperunt. Nam nauis Anglicana appulit, quæ mures aliquot secum aduexit. Illi in littus delati, biennio ita multiplicati fuerūt, vt non tantum insula, quæ eos primùm exceperat, sed etiam alia finitima loca iis complerentur: imò tanta eorum copia fuit, vt in terra suas cauernas, in arboribus suos nidos habuerint, & omnia depasti sint. Nam quod Angli interdiu seuerant, sequenti nocte à muribus consumebatur. Atq; illi hominibus ipsis in ædibus molesti & detrimentosi erant. Hos mures Angli variis modis exterminare conati sunt. Nam primò felibus tàm mansuetis quàm siluestribus vsi sunt: deinde arsenicum illis proposuerunt: tertiò decipulas struxerunt, quibus dies noctesq; magnam multitudinem ceperunt: quartò canes ad eos venandos instituerunt, quorum vnus sæpè vnâ hora quadraginta aut quinquaginta cepit, & morsu enecauit. Nihilominùs, his rationibus illis satis resistere non potuerunt: vnde magna annonæ inopia & fames consecuta est. Tandem tamen vno anno, singulari Dei auxilio, abacti & exitio dati fuerunt. Quod licet quidam felibus, alij frigori imputarint: tamen prouidentiæ & misericordiæ diuinæ meritò attribuendum est.

Fames & pestis.

Hanc plagam fames, & famem pestilentiæ lues, quam Angli *Feags* vocant, sequuta est. Qui hac lue corripiebantur, mortis periculum euadebant, quando cibo & medicamento illis protinus succurrebatur: vbi verò hæc in promptu non erant, aut non statim adhibebantur, ægri concidebant, & animum exhalabant. Hac lue plurimi extincti sunt: qua sæuiente, corui, qui nec antea, nec

Variæ aues.

postea, conspecti fuerunt, magno numero in hanc insulam inuolarunt.

In hac insula multæ ac variæ aues reperiuntur, quales sunt ardeæ, diuersi coloris, cicures & feræ anates, phalacrocoraces, columbæ marinæ, & aliæ volucres, quarum nomina mihi sunt ignota. Inter aues nostris regionibus incognitas, hæ memorantur: *Eohorv*, quod est genus auis nocturnæ, quæ se interdiu in rupibus abscondit, & columbam magnitudine æquat: *Egqebrid*, hoc est, ales ouorum: quod genus mense Maio conspicitur, & ponit oua gallinaceis similia: nec desinit oua parere vsq; ad mediam æstatem, eaq; excludere solet: *Tropica*, genus auis, à loco, vbi conspicitur, appellatum: *Pemblico*, quæ auis interdiu raro apparet, & suo clamore tempestates prænunciat. Fuerunt etiam ibidem noctuæ, quæ tamen nunc auolarunt.

Plantæ.

Plantarum & fruticum hæc sunt nomina: *Poison-vvees*, genus plantæ venenatum, hedræ simile: quod qui attingit, eius manus rubescunt, & scabie inficiuntur. *Red-Reed*, fruticis genus oblongū, cum rubro cortice, succi plenum, cuius hausſtus vomitum excitat: si aquâ humectetur, eādem vim habet, & concoctionem ventriculi adiuuat. In littore crescit genus ligustri, cuius fructus fabæ similis est: si quis eo vescatur, aluum laxat, sine noxa. Aliud genus virgulti hîc nascitur, quod durum nucleum fert, & in eo durum granum, quod contritum si manducetur, lentè purgat. Hîc etiā plātæ genus est, quod rubrum piper vocant: eius baccæ mansæ os incendunt: sed si integræ sumantur, ventriculo conducunt. *Sea-Fether*, hoc est, pęna marina, fruticis genus est, quod inter scopulos nascitur, simile pampino, venas habens rubras & candidas, artificiosè diuisas: cuius vires nondum sunt cognitæ. Nihil iam dicam de plantis & fruticibus, quos Angli huc transtulerunt, ex quibus sunt rubri & candidi potatores, arundines saccari, indigo, melones, mali, pini platani, vites. & similia.

Cùm Angli primum in hanc insulam appulissent, arboribus & fruticibus siluestris obducta erat, quorum nec nomina nec vires norant. Postmodùm illis nomina imposuerunt, & à colore nigras, candidas, flauas arbores appellarunt: quarum cōmemoratione nunc supersedeo. Hîc quoq; inuenerunt cedros, moros, lautos, oleas, palmas & similes: vt taceam eas, quæ ab illis plantatæ aut insitæ fuerunt: quales sunt ficus, pomi, mali Punicæ, citri, aurantij: adeò vt hæc insula nunc sit instar horti deliciarū, in quo omne genus plantarum ad voluptatē & necessitatem hominum reperitur. Radix quoq; Nicotiana affatim hîc pullulat, cuius magna copia quotañis in has Europæ oras mittitur.

Pyrus admirabilis.

Dicendum aliquid est hoc loco de pyro siluestri, quæ iuxta hanc insulam in mari nascitur, & sum humorē à mari, vim & alimētum à scopulis trahere videtur. Hæc arbor aliquādo fructib9 caret-

quando autem incipit fructus ferre, toto anno fructifera est. Quanquam autem hic frutex arboris nomen gerit: tamen nullas frondes, sed tantum folia & virgulta habet. Pyra, quæ dat, rubrum, dulcem & saluberrimum succum reddunt: nec quisquam ab eorum esu malè habuit. Eadem arbor, si amputetur, succum præbet, dulcedine & præstantia cum vino comparandum. Suprema folia melius sapiunt, quàm nostra olera, & non minùs hyeme quàm æstate sunt edulia.

Aquæ piscosæ.

Aquæ in hac insula vsque adeò sunt piscosæ, vt quidam Angli duabus horis plures pisces hamo ceperint, quàm postea aliquot diebus consumere potuerint. Imò narrant, quando ab vna insula ad alteram vecti fuerint, magnam multitudinem piscium eos vsque ad portum fuisse sequutam. Piscium illorum nomina nobis sunt ignota: nihilominus de pisce quodam admirabile hîc aliquid referam.

Turckle, admirabilis piscis.

Piscem istum Angli *Turckle* nominant. Habet ille formam cancri, & quatuor pinnas: estque tantæ magnitudinis, vt quatuor viri vix ei ferendo sufficiant. Superior ipsius pars grandi testa obtegitur, quæ est quinquaginta pondo, vt illi perhibent. Caro, quæ ab hac testa pendet, grati saporis est, & boni nutrimenti, quando aquâ decoquitur. Ī esta osse durior est. Sub ventre aliam testam habet, quæ mollior est, & esculenta, si ad cibum apparetur. In vere, & aliqua parte æstatis circa hanc insulam se continet: reliqua parte anni alio se confert, nec certum est, quonam. Capite & collo refert auem, præsertim *Mellagrides*: pennis est lucentibus: rostram habet, quod tamen non est acutum. Hoc genus piscis ex ouis excluditur: caro ip'ius vitulinam sapit, aliquanto tamen est durior. Vescitur gramine, quod in fundo maris nascitur. Sub aqua diutius manere nequit, quàm halitum continere potest: ac licet vetuli, vsu assuefacti, satis diu sub aqua natent: tamen iunioribus ea facultas non est, ideoque illi facilè capiuntur: nam respirandi gratiâ ex aqua rursus emergunt. Statim post suum aduentum coeunt, & sibi mutuo adhærent: hoc modo iuncti, non possunt separari, etiamsi baculis percutiantur. Postea fœmella in terram, seu arenam; vbi nullus est maris reflexus, se confert, ibique foramen bipedaneam suis pinnis fodit, in quam sua oua ponit, & tam solerter recondit, vt difficillimè inueniri possint: oua gallinaceis nostris magnitudine paria sunt, pilæ instar rotunda, quorum circiter centum fœmella parit, eaque postea, calore Solis adiuta, cito excludit. Pisciculorum recens excluſorum, qui pugni magnitudinem habent, & ab alijs piscibus deuorantur, aliquot vidimus: tardè crescunt, & diu viuunt in aquis dormiunt, & antequam insula tam populosa esset, etiam in terra somnum capiebant. Tribus hebdomadis in terra absque cibo vitam agunt: sed eo tempore valde emaciantur. Dorso incubantes non possunt resurgere. Quando in terra partus gratia conueniunt, nullo negotio capit possunt. Quidam eos in mari hoc modo capiunt: no-

Peculiaris ratio hunc piscem capiendi.

ctu cymbâ super aquam vehuntur, magnum lumen habentes, quod pisces isti continuo sequuntur. Vnus ex illis hastula hamatâ piscem figit, quem, dum se circumuoluit, funè, qui hastulæ alligatus est, ad littus attrahit. Capite abscisso, viginti quatuor horis viuit: ita vt caro, quando dissecatur, aut digito tantùm attingitur, tremat, & sese moueat. Nec vllo est caro, quæ tardius putrescat, & diutiùs conseruari possit, siue sale condiatur, siue non.

Vt paucis concludam, hæc insula piscibus, auibus & quadrupedibus ita exuberat, vt eorum magnus numerus in Virginiam & alia loca mittatur. Tanta hîc est auium multitudo, vt cētum vno sclopperi ictu decuti ac perimi possint. Cum Angli primum in hanc insulam venirent, multos in ea porcos inuenerunt, quorum caro saporem ouillæ refert. Multas quoque margaritas, & magnam electri Græci copiam, grandi pretio æstimatam, hîc repererunt. Summerus, primus huius insulæ inuentor, non exiguam huius electri vim collegit: & tres homines, quos illic, cùm discederet, reliquit, paruo tempore electrum pro decem millibus librarum Anglicarum corraserunt, hodieque illud copiosè congeritur. Sed de his satis.

CAPVT TERTIVM.

Quomodo Angli in hac insula vsq; ad annum 1622. fatificarint, & domos sibi struxerint.

ANno 1610. Georgius Summerus, eques, vir inclytus & de patria bene meritus, cum Thoma Gates, itidem equite, naufragium passus, decem menses in hac insula cum suis classiariis moratus est: inde quibusdam, qui eam nomine regis Magnæ Britanniæ, occuparunt, illic relictis, cum duabus nauibus in Virginiam perrexit. Antequam ex insula ista discederet, monumentum statuit, quod cedro affixit. In media arbore, Regis imaginem, argento insculptam, appendit: ab vtroque latere hæc verba, Anglicanâ & Latinâ linguâ, æri incidit: *In memoriam sæuæ tempestatis, nauis fractæ, & consecutæ liberationis, hoc monumentum Dei omnipotentis honori pp. Nauis fracta Anglorum fuit, ti ecentorum onerum capax, Mercator marinus dicta, quæ cum septem aliis, à quibus per tempestatem diuulsa fuit, in Virginiam seu Nouam Britanniam in America ter instituit. In hac naui duo erant strenui equites, Thomas Gates, Anglorum nouorumq; colonorum dux, & Georgius Summerus, res marítimæ præfectus: huius centurio erat Christophorus Newportus, centum quinquaginta classiarios aliosq; ducens, qui omnes salui eu iserunt. & ad promontorium versus Europæum iactati fuerunt.*

Anno 1612. Angli nauim, quæ Aratri nomen gerebat, annonâ & instrumentis varijs instructâ, in qua sexaginta homines erant, sub imperio Richardi Mori, viri sapientis & bellicosi, in hanc insulam miserunt, quæ etiam feliciter eò appulit. Hic Richardus decem circiter munimenta excitauit, & eos quibus præerat, toto sui consulatus tempore, quod triennium durat, in armis diligenter exercuit: quod postea successores ipsius imitati sunt. Adhæc aliquot insignes ædes & templa exstruit. Sub ipsius regimine duæ naues Hispanicæ huc vela fecerunt, eo consilio, vt Anglos, qui nuper aduenerant, expellerent. & nauiculam præmiserunt, quæ omnia exploraret. Eâ conspectâ, Angli ex munimento, quod castellum regium appellatur, tormentum in ipsam disploserunt: quo ictu ita labefactata fuit, vt Hispani mox retrocesserint. Angli, qui puluere tormentario ac pilis (nam magna pars apparatus bellici in naufragio perierat) non admodum instructi erant, eorum discessu valde lętati sunt.

Morus, cum hac prouincia abiret, eam sex fortibus viris gubernandam commisit, qui singulis mensibus in gerendo magistratu vices alternarent, donec rebus aliter prospiceretur. Inter hos crebra fuerunt dissidia: de quibus hoc loco narrationem instituere nihil attinet. Hoc tempore septem Angli, mense Martio, quo plerunque mare tempestatibus & procellis iritari solet, nauitrium one-

Historia memorabilis de septem Anglis, quorum sex in mari perierunt, & vnus tantum reuersus est.

rum capace de littore soluentes, piscatum abierunt, & quia tunc cœlum admodum purum ac serenum erat, nihil annonæ assumpserunt: quidam etiam jejuni iter ingressi sunt. Exorta autem subitâ præter opinionem tempestate eò vsque jactati fuerunt, vt terram ex oculis amitterent. Nec multo post propter grauem remigandi laborem & cibi inopiam ita debilitati fuerunt, vt nec velum pandere, nec remum mouere possent. Tandem vnus ex ipsis, sedatâ tempestate, velum deduxit. Verùm id frustra fuit: nam nusquam terra aut portus apparebat. Die Veneris discesserant sequenti die Martis vnus ex ipsis fame perijt: postridie tres alios eadem penuria abstulit: hos alij duo mox sequuti sunt: ita vt vnus tantum in naui superstes esset, qui tamen viribus adeò fractis & prostratis erat, vt postremum ex iis, qui exspirauerat, in mare abijcere non posset. Quapropter cadauer ipsius nudauit, pectus cultro aperuit, & cruorem inde manantem calceo excepit: tum cadauer ita collocauit, vt, si plueret, illud ei cisternæ loco esse posset ad aquam hauriendam. Igitur aliquot sanguinis & aquæ guttis (sicut ipse postea narrauit) animum languentem refocillauit: & libram circiter carnis ex cadauere deuorauit. Mox duæ aues aduolarunt, quibus captis & necatis latrantem stomachum vtcunque placauit: post horam littus conspexit, quod etiam proxima nocte attigit.

Tuckerus, centurio, munitiones exstruit, vbi opus est.

Post hæc in hanc insulam venit Tuckerus, strenuus ordinum ductor, qui nouas aliquot munitiones, vbi opus ipsi videbatur, exstruxit. cumque Angli antea sub tentoriis degerent, splendidas domos & pagos ædificauit. Agriculturæ inprimis operam dedit: & aliquot naues in alia Americæ loca misit, quæ omnis generis merces, plantas, aliaque necessaria, à suis coemta, aduecherent. Sic variis frugum & plantarum generibus hanc insulam magno cum emolumento conseuit. Eandem in aliquot partes diuisit: & quia frequentibus antea contentionibus, non sine magna confusione, Anglorum animi distracti fuerant, leges in Anglia vsitatas illic publicauit, & inter alia sanxit, vt vnusquisque à mane vsque ad meridiem & ab hora secunda vsque ad vesperam agris colendis vacaret. Præterea curias & prætoria, in quibus jus diceretur, erexit.

Mira nauigatio trium Anglorum.

Eodẽ tempore tres Angli, qui nimio patriæ desiderio flagrabãt, nauiculâ clam se proripuerũt, & Angliã intẽtis velis animisq; petiuerũt. Verùm in itinere à Gallis spoliati fuerunt, qui præter alia pyxidẽ nauticã eis eripuerunt. Quapropter in incertũ pro suo iudicio ipsis nauigandũ fuit, donec tan-

tandem in Hyberniam incolumes peruenirent, vbi à Comite Tomuudano benignè excepti fuerunt, qui nauiculam illam, in memoriam admirandæ nauigationis, retinuit. Nam eâ tres isti Angli ter mille & trecenta milliaria secundùm rectam lineam per vastum Oceanum vecti erant, nec vsquam in itinere littus conspexerant, aut à labore requieuerant. Hæc nauigatio non minori admiratione digna est, quàm Boteliæ, qui à Soa, Indiç Orientalis oppido, Vlyssipponem vectus est.

Dissidium ecclesiasticorum.

Sub id tempus magna altercatio inter ecclesiasticos non tantùm propter administrationem Sacramentorum, sed etiam propter alia religionis capita exorta est, quæ incolas & indigenas non parùm turbauit. Sed ea mox salubri proregis constitutione, quam Societas Anglicana approbauit, composita & sublata fuit. Obiter hîc inferendum videtur, Anglum quendam contra naturam cum porco rem habuisse: qui etiam cum eodem in furcam actus est.

Buttlerus centurio.

Tuckero successit Buttlerus centurio, qui decessorum suorum exemplo, in excolenda & meliùs custodienda hac insula omne studium ac diligentiam adhibuit. In castella regia sedecim pulchra & magna tormenta deduxit, & præcipuis locis, vbi necessitas postulabat, collocauit. In castello Carolino duo: in Southamptonio quinque reliquit. Hic aqua ex portu marino in terram influit, quæ viginti tribus optimis tormentis defenditur. In insula *Coups* castellum Pembrokianũ duobus magnis tormentis munitum est. Fluuium S. Georgij castella Smidij & Payetti, in quibus vndecim tormenta posita sunt, tuentur. Oppidum S. Georgij castellum Warvvici tribus elegantibus tormentis propugnat. Prætorium octo: montem, vnum: S. Catharinam tria tormenta, sarta tecta præstant. In vniuersum Buttlerus decem castella, quinquaginta duobus majoribus tormentis instructa, reliquit.

Anno 1623. sub imperio & regimine Ioannis Bernardi recentes copiæ cum nouis agricolis multoque comeatu eò missæ fuerunt, ita vt iam ter mille homines illic numerentur, & insula comeatu ac nauibus optimè instructa sit. Quanquam autem per aliquot annos à muribus immunes fuerunt: tamen à vermibus, qui frugibus & plantis multum nocent, valde infestantur. Nihilominus propter sedulum incolarum laborem nulla est inopia: quin imò Anglia & aliæ regiones ab hac insula radicem Nicotianam, Potatoe, multaq; alia necessaria accipiunt.

QVARTA SECTIO.

De Brasilia.

Hæc regio ex omnibus, quas vidi, consummatissima est. Eam Lusitanus quidam præsul accuratissimè descripsit, postquàm triginta annos in illa commoratus fuisset. Naui Lusitanorum spoliatâ, Anglus eam perlustrauit. Nomen auctoris, qui eam descripsit, ignoro. Hoc tamen certum est, quòd licèt fuerit ordinis ecclesiastici, tamen res politicas probè intellexerit, & incolarum mores ac ritus diligenter obseruarit.

CAPVT PRIMVM.

De diuersis moribus ac ritibus Brasilienſium.

Quid de diluuio & mũdi tremẽto sentiant.

QUantum apparet, incolæ Brasilienses de creatione mundi nihil sciunt: de Diluuio autem hoc tenent & credunt, totum orbem terrarum diluuio mersum atq; obrectum fuisse: eo omnes homines periisse, vno excepto, qui cum sorore grauida periculũ euaserit. Ab his postea genus humanũ prorogatũ & conseruatũ ajunt. Nec Deũ, nec idolum adorãt, imagines, statuas & similia nihili faciunt: attamen senes quidam reperiuntur qui Diabolum venerantur & adorãt, ne ipsis noceat.

Diabolum adorant.

Animarum immortalitatem credunt, quæ in spiritus transmutentur, & in amænis campis prope limpidos amnes, vbi etiam magna sit ficuum copia, diuersentur, nihil aliud agentes, quàm quòd saltando se oblectent. Diabolo varia & horribilia nomina tribuunt.

Animarum immortalitatem credunt.

Fides eorum de statu mortuorum post hanc vitam.

Magiæ student multique inter eos Magi reperiuntur, quos in magno pretio habent: non tamen illos adorant, neque fiduciam in illis collocant: sed sperant, quando ægrotant, se ipsorum ope pristinam valetudinem recuperaturos. Magi autem isti, quos *Caraiba* vocant, plerunque sunt homines improbi & nequam, qui miseris hominibus illudunt. Hoc atq; illo anno eos feriari & opus intermittere jubent, quòd terra sponte ipsis victum suppeditatura, & aratra absque opera agricolarum vltro terram proscissura sint. Plebs autem ab ipsis miserè circumventa nimiam crudelitatem fame postea ac morte luit.

Multi inter ipsos Magi.

Tupan.

Nullum proprium nomen habent, quo Deum appellent sed tonitru & fulmen *Tupan* vocant, dicuntq; se, se ab eo ali, & instrumenta, quibus agros colant, accipere. Sunt polygami, & vxoribus suis facilè & leuibus de caussis nuntium remittunt. Iuueni non licet vxorem ducere, nisi prius vnũ ex hostibus interfecerit: quo perpetrato, peculiari festum instituunt, quod biduum vel triduum durat: eo peracto, matrimonium contrahitur. Quando sponsa ad sponsum adducitur, solenne conuiuium celebrant: post illud nupti, absq; aliis cæremoniis, conjugali vinculo sunt colligati. Socer genero cum filia egregium rete tradit, adhibitis quibusdam aliis cæremoniis, quas hoc loco recensere non necesse. Maritis vinum bibere licet, cœlibibus non item, ne futiles sint in loquendo. In cõuiuio nuptiali grandæuus quidam sponso poculum porrigit, posteaque caput ipsius vtraq; manu tenet, ne poculo epoto vomat, quod pro indicio hominis meticulosi & ignaui habent.

Sunt polygami. & vxores suas sæpè leues ob causas abigunt.

Quando iuuenibus vxores ducere liceat.

Maritis vinum comeditur cœlibibus non item.

Noctes atque dies & ferè omnibus horis cibum capiunt. Nam quando piscem capiunt, aut aliquid esculenti habent, partiuntur inter socios, & liberalitatem inter virtutes præcipuo loco habent, parsimoniam autẽ & auaritiam pro summo vitio & opprobrio ducunt. Inter cibos nullum discrimen obseruant sed promiscuè carnibus, piscibus, immundis animalibus, serpentibus, muribus, vermibus atque omnis generis fructibus, exceptis iis, qui lethales & exitiosi sunt, vescuntur. Victum & alimentum suum plerunque ex eo sumunt, quod terra sponte & absq; vlla satione profert. Inter edendum non bibunt, sed post cibum sumptum, vinum, quod ex variis fructibus exprimunt & conficiunt, assatim hauriunt, eoque ita se ingurgitant, vt neq; mens, neq; manus aut pedes officium faciant. Festa quædam celebrant, quibus parùm cibi sumunt, sed largiùs potant. Atque vt hæc festa tanto rectiùs peragantur, quidam ostiatim eunt & cantant, vt ita alios ad potandum inuitent. Inter potandum cantant & saltant, neque dormiunt, dum hoc festum agitant, sed biduum aut triduum potando traducunt. In hac compotatione multas ineptias & multa flagitia committunt: nam dimicant inter se, vxores sibi mutuo eripiunt, nec ante aut post symposium precantur. Quando accumbere volunt, manus prius abluunt: & quando surgunt, eadem pilis corporis abstergunt. Neque mensam, aut mantile, aut mappam habent, sed super rete, aut humi comedunt, & cibum manu in os ingerunt.

Liberalitatem magni faciunt.

Tempus & modus capiendi cibum.

Peculiaria ipsorum festa.

Lectos & retia sua, ex gossipio confecta, in aëre suspendunt, in quibus per æstatem & hyemem nudi cubant. Maturè cubitum eunt: mane tardiùs surgunt. Præcipuus in ædibus (nam sub

DAS NORDER THEIL DES LANDS BRASILIEN.

Darinn die fürnemsten Hafen angedeütet werden, als zu Parayba, Pernambuco, Todos os Santos, und andere.

MAR DEL NORT

TOPIMANBAZES

CAPITANIA DE PERNAMBUCO

CAP. DE PARAYBA

CAP. DE TAMARACA

CAPITA NIA DE PERNAMBU CO

DE VERGE

Deutsche Meylen

ESCALA GRAFICA

VILLA D'OLINDA DE PERNAMBUCO

Erklärung der Ziffern.

1. Iesuiten Closter, ein uester ort, dauon die gantze Statt Comendirt wirt. 2. die große Kirche. 3. S. Antonij. 4. ein newer galgen, daran die Sp: s: Teütsche henckē woltē, so durch eroberūg der Statt frei gemacht. 5. Benedictiner closter. 6. S. Peter. 7. S. Franciscus. 8. Conuersen. 9. S. Johannis. 10. des Königs alter Zoll. 11. ein haupt oder brucken uon Beyßerwerck. 12. die Schantzen und Bolwerk und auf dem strandt. 13. ein hultzen brück so ein Paß in das Landt ist.

eodem tecto plures familiæ habitant) super rete dormit, & diem denunciat, cæteros ad laborem more maiorum, excitans: vnicuiq; etiam suum opus, & tempus surgendi præscribit. Quando surrexit, per plateas circumiens, vnumquemq; ad laborem hortatur: atq; ita per totum diem vagatur. Hunc morem se didicisse aiunt ab aue, quæ accipitri similis sit. Nam illa summo mane canit, & propterea rex auium ab illis appellatur. Quemadmodũ, inquiunt, auis illa mane cantat, ita vt ab omnib⁹ audiatur: sic patrẽfamilias mane vocẽ emittere decet, vt vnusquisq; ab ipso expergefiat. *Quomodo & super quid dormiant.*

Hæc gens omnesq; incolæ, cuiuscunq; prosapiæ fuerint, nudi incedunt, nec vel minimum erubescunt: imò tam honestè ac modestè inter se conuersantur, quasi adhuc in statu innocentiæ viuerent. Si quis fœminam alloquatur, retrocedit, & tergum ei obuertit, quantum fieri potest. Quando se ornare & perpolire volunt, gummi ex quadam arbore accipiunt, eoq; se denigrant, cãdidis lineolis superinductis, quæ sunt instar segmentorum vestibus nostris impositorũ. Ex pẽnis elegantes tiaras, manicas, & alia conficiunt. Pilos vbiq; ex corpore euellunt, præterquã ex capite, quod sibi diuersimodè tonderi curant. Quidam crines ita gestant, vt à tergo depẽdeant, & formã Lunæ quando est corniculata, referant. Hunc modum cõponendi comam se à S. Thoma didicisse perhibent, de quo tamen nihil, præter fabulas, recensere norunt. Alij verticem coronæ instar rasum habent, tonsuram monachorum imitati. Mulieres promissos capillos gerunt, quos tamen in luctu detondent, quando mariti ipsarum obierunt, aut peregrè profecti sunt. Tanta autem est capillamenti inter eos varietas, vt ex ea diuersas gentes ac diuersos incolas dignoscere liceat. *Nudi incedunt.* *Eorum ornatus.* *Varia capitis tonsura.*

Ab aliquot annis vestibus vti cæperunt: quibus tamen non delectantur: quod ex eo patet, quia vestes mox abiiciunt, & tantum pileum, aut humerale, quod vsq; ad vmbilicum propendet, retinent. Mulieribus pectines & ligulæ sunt gratissimæ. *Vestitus.*

Incolæ in Brasilia in vilibus casulis & mapalibus degunt, quæ foliis & frondibus sunt obtectæ. Habent illæ casulæ in longitudine & altitudine interdum trecentas, interdum pauciores spithamas In eiusmodi casula nonnunquam tres sunt humiles & angustæ ianuæ, ex filo contextæ. In vnaquaq; fæpè quatuor diuersæ familiæ habitãt, quæ tamẽ aliqua cognatione iunctæ sunt. Omnes præfectum quendam seu dominũ habent, cui parere tenentur. In huiusmodi casula ducenti interdum homines nidulantur, qui distincta loca occupant: & apud vnãquãq; familiam peculiarẽ focũ cum necessaria supellectile inuenies. Mulieres stantes pariunt: infantem, simulac natus est pater aut cõpater excipit. Nam suos quoq; parentes initiales, sicut nos in Europa, habent. Pater infantẽ à puerpera ita soluit, vt vinculum vel dentibus, vel duobus acutis lapidibus dissecet. Deinde octiduũ iciunant, donec cutis vmbilici computrescat & decidat. Si infans sit puer, pater rete conficit, & illud cum arcu & sagittis ad pueri cervical appendit: pedibus multas & varias herbas substernit. Eo significat, puerum multos ex hostibus suis peremturum. Tum natalia celebrant, & lauto conuiuio cum amicis & propinquis se exhilarant. Vt primum mulier peperit in flumine se abluit: tum infantem lactare incipit, quem per sesquianum suo lacte, sine alio cibo aut nutrimento, alit. Liberos suos matres valde diligunt, quos etiam quando operantur, aut iter faciunt, dorso aut reti secũ gestant: nec eos cædunt ne lamententur. In educatione suorum liberorũ, miram consuetudinẽ ac cæremoniam obseruant. Capitibus eorum gossipium, pennas & baculos supponunt: quibus significant, futurum, vt in viros fortes ac strenuos aliquando euadant. Suis potius quàm sibi benefacere student. Iesuitas inprimis charos habent, propterea quòd liberos suos Musicam & artẽ canendi docent. Quando hospes ad amicum venit, vt eum inuisat, ploratu & eiulatu à mulieribus excipitur. In ingressu, rete ipsi panditur, cui insideat: postea mater cum filiabus, quarum humeri capillis sparsi sunt, accedit: illæ tacitæ circumsident: mox hospitem manibus contrectant, & lachrymas cum clamore effundunt: deinde ordine cõmemorant, quid ipsis à postrema visitatione euenerit, quos labores, quæ pericula atq; incommoda sustinuerint: quidquid deniq; mærorẽ atq; ægritudinẽ homini afferre potest, in medium afferunt. Ille verò tacitus sedet. Quando omnia commemorarũt, lachrymas abstergunt, & silent: post aliquod interuallum, mutuò se salutant & hospiti poculum amicitiæ propinatur. mox vnà comessantur & heluantur. Quibus omnibus peractis, hospes causas sui aduentus exponit. Viri etiam lugubri voce habituq; plangere solent, quando amicus aliquis morte ipsis est ereptus, aut quando grauis quædam calamitas ipsos oppressit. Cæterùm laudabile & decorum existimant, si quis aduenas & hospites laute accipiat, iisq; donum aliquod, vt arcum, sagittas, pennas, & similia, absq; vlla remuneratione largiatur. *Quomodo amicos qui ipsos visitant excipiant.*

Incolæ horum locorum, fumũ petigmæ, seu herbæ sanctæ, affatim hauriunt. Eam siccatam in pampino, tubuli instar conuoluto, incedunt, & fumum eius bibunt. Quibusdam hic fumus est noxius, quibus caput veneno inficit: aliis est salubris, quibus immodicum humorem extrahit. Mulieres, præsertim vetulæ & ægrotæ, eo etiam interdum vtuntur: nam tussi, doloribus capitis & imbecillitati ventriculi medetur. Quapropter Lusitani eum initio pro eximio ac singulari medicamento habuerunt, quem tamen hoc tempore non magni faciunt. *Fumum petigmæ affatim hauriunt.*

Pecuniam nihil æstimãt, sed omnia emunt ac vendunt cõmutatione mercium. Si quis operariis ad a- *Pecuniam flocci faciunt.*

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

ad agrum suum colendum aut alios labores subeundos indigeat, amicos & vicinos conuocat, qui simulac opus vsque ad decimam horam ante meridiem fecerunt, domum abeunt, & comparando se reficiunt. Hoc pacto vicinorum operâ aliquot diebus, cum bona ipsorum gratia, vti licet: hac eadem ratione Lusitani terram excoluerunt, & saccari arundines plantarunt: imò candidis piscium marinorum testis, floribus ac sertis captiuos suos, à barbaris alioqui deuorandos, redemerũt.

Ornatus eorum in festis & publicis conuentibus.

Festis diebus & in solennibus conuentibus hoc modo se ornant: Candidis testis, sertis, tiaris, pennis, nec non gemmis, smaragdis & crystallo, quæ inferiori labro inserunt, se magnificè comptos & ornatos putant. Insuper manicas ex conchis confectas, & candidum lapidem, spithamæ magnitudine, loco inauris, gestãt. In his ornamentis omnes ipsorũ diuitiæ, quas in pretio habent, consistunt.

Amant & tuentur vxores.

Vxores suas vehementer amant, nec ipsis aliquid deesse patiuntur. Eas haud facilè pulsant, nisi sint ebrij: posteaq; culpâ in vinum reiectâ, pacem cum ipsis componunt: ira ipsorum citò deflagrat: nec facilè cum quoquam altercantur. Quãdo rus prodeunt, maritus præcedit, vt si hostis occurrat, cũ eo dimicet, dũ vxor fugã corripit: quando rure reuertuntur, vxor ob candẽ causlam præit: quãdo autẽ in pago aut loco tuto versantur, mulier semper anteit, vt maritus eam ob oculos habeat, nec ipsa circumuagari possit.

Cantu & saltatione delectantur.

Etsi naturâ sint melãcholici, tamẽ omnes, præcipuè iuuenes & pueri cãtu & saltatione delectantur, ita tamẽ vt vtrumq; decenter ac modestè, sine scurrili sermone & rixa, peragant. A iuuentute à parentibus cantando & saltãdo exercentur. Nulla tamen est venustas in ipsorum saltationibus: nã aut stantes saltant, aut in orbem circumeunt, & terrã pede pulsant, aut caput corpusq; mouent. Instrumentum quoddam habent, in quo sunt lapilli aut fabæ, quibus sonum edũt. Secũdùm hunc sonũ, cui cantum admiscent, centũ sæpenumero saltitãt, ita vt alter tergo alterius imineat: deinde diuidũt se, & ad metam præfixam currunt, ad quã omnes rursum conuenĩũt. Si ex hostibus aliquẽ capiant, qui sit Musices peritus, ei propter artem parcunt. Mulieres modò cũ viris, modò inter se saltant, prout fors tulit, & brachia ac capita multò mirabilius torquent, quàm viri. Suã quoq; peculiarem vocem in cantando habent. Quando aliquis ex ipsis vltimũ vitæ diẽ claudit, omnes amici, qui ei adstant, tãto impetu in rete, in quo cubat, ruunt, vt sæpè ægrotum, animã agentẽ, præfocent, & enecent. Qui verò, propter circumstantium multitudinẽ, in rete & mortẽ irruere nequeunt, eãdem violentiã in terram se prosternunt: atq; in tanta hominũ turba dũ vnusquisq; super ægrotum aut mortuum se conijcere tẽtat, nõ raro accidit, vt alter alterum exanimet. Si defunctus alicuius notæ fuit, omnes incolæ illius pagi cõuocãtur: aliàs amici tãtùm ipsius cõueniũt. Ibi omnes defunctum lugẽt & deplorãt: qui verò non luget aut plorat, eum execrãtur. Tum mortuum abluunt, & variis coloribus pictum gossipio inuoluunt ac circumtegunt: postea eum in scrobẽ iniiciunt, & cum eo omnes ipsius opes & res pretiosas sepeliunt. Si defunctus, dum viueret, aliquod donũ ab vno aut altero accepit, illud ei, qui donauit, redditur: quod nisi fiat, donum istud, quãdo & vbicũq; illud videt, repetere potest. Sepulchrum apertum relinquitur, quod cognati quotidie visitãt, & cibis replẽt. Nã aiunt, defunctum, quãdo saltãdo defessus est, eò loci venire, & cibum sumere. Quãdo aliquẽ genere sibi proximum sepeliuerunt, eum per mẽsem integrum lugẽt, & cuiq; certum lugendi tẽpus definitum est. Eo tẽpore interdiu nihil comedunt, sed noctu tantùm cibum capiunt, & sua retia sub vno tecto suspẽdunt, sub quo omnes dormiunt. Post vigesimum diẽ mulieres capillos suos detõdent, mẽse exacto, cõuiuium instruũt, & luctu perfunctæ frõtẽ exporrigunt. Vxor, primo marito defuncto, raro ad secundas nuptias trãsit: quãuis viri adeò sint lasciui, vt à mulieribus ægrè abstineant.

Ipsorum instrumenta.

Ante aduentũ Lusitanorum, ex lapidibus & dentib⁹ piscium omnis generis instrumenta fabricarũt, quibus terram coluerunt, & arbores effoderunt ac secuerunt. Multũ commodi percipiunt ex ferro, quod apud ipsos inuenitur. Arma ipsorum sunt arcus & sagittæ. Arcus ex optimo ligno, quod habent, affabrè conficiunt: sagittas ex arundinibus, quibus aculeos lapideos præfigunt. Quamuis autem sagittæ istæ non magnam vim habere videantur: tamen militis thoracem penetrant: imò vidi, huiusmodi sagittâ hominem transuerberatum, & ipsam terræ infixam fuisse. Sagittas mittendo à iuuentute exercentur: qua in re tam sunt expediti & industrij, vt auem volantem feriant. Atq; ob hanc causlam vicinis sunt formidabiles, non tantum quia pugnaces sunt & iaculandi periti, sed etiam quia sagittas veneno inficere solent.

Prorsus sunt feri: nam nudi in siluis oberrant. Visu & auditu sunt acuto. Hominem & aliam creaturam dimidij milliaris spatio videre & discernere possunt. Ex indicio Solis ducentis & trecentis milliaribus densos & opacos saltus peruadunt. Adhæc piscatui operam dant, & natandi sunt peritissimi: adeoq; diem & noctem sine cibo & potu natando & remos impellendo durare possunt. Habent quoq; ligneos enses: quæ sunt arma pernicios[illegible]ma. Nam licet illis nullum vulnus infligant: tamen tam grauem plagam incutiunt, vt ea difficulter admodùm curari possit.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De ritibus & festis ipsorum, quando captiuos necant, aut Nobiles creant.

Æc gens inter alia omnia magno honori ducit, & pro sumo gaudio habet, si victoriâ contra hostes potiatur, & eos in suã potestatem redigat. Nam quando aliquem ex hostibus suis cãptiuũ immaniter obtruncare & deuorare volunt, id cæremoniis admirabilibus peragunt, & eiusmodi festũ celebrant, quale alioqui apud ipsos non est in vsu. Hoc autem modo istud exequuntur. Quem ex hostibus in bello ceperunt, eius collo laqueum iniiciunt, aut si metuunt, ne elabatur, manum sub mento ligant, atq; ita ipsum in eum locum ducunt, vbi victor habitat. Antequam verò iter ingrediantur, supercilia, frontem & barbam sibi pingunt, ac flauis postea pẽnis tam artificiosè tegunt, vt pili ipsorum ab illis discerni nequeant. Vbi ad locum, quo tendebant, peruenerunt, mulieres ipsis occurrunt, & sublato clamore, captiuo pugnos in os ingerunt. Porrò ipsum in carcerem non coniiciunt, nec alia ratione vexant, nisi quòd laqueum collo eius indunt, ad quem duos alios funes, binas spithamas longos, & ab vna aure ad alteram super dorsum dependentes, annectunt. Si sint in pago, captiuo genua fune, loco catenæ, colligant. Id tamen ipsum non impedit, quo minùs in pago, campo & siluis ambulare, ac funem cultro dissecare possit. Pro custode habet primarij cuiusdam viri filiam, cum qua obambulat. Si is, qui eum cepit, ipsi cibum ac potum non affatim præbeat (qua in re raro aliquid desideratur) cum sua custode huc illuc in siluas abit, & si in via in gallinas, anseres & simile quid incidat, fas ipsi est, absque vllo impedimento ea mactare, & in suum cibum conuertere. Per id tempus cibo & vino se ingurgitat, nec vel somnus vel meditatio mortis inde eum auocat. Nam miserum esse censent, naturali morte interire, ac post mortem terræ mandari, atq; à vermibus corrodi. Fæmina, quæ captiuum custodit, ex stirpe eorum est, qui principem locum inter suos obtinent, quibus etiam ille agnatus est, qui captiuum postea necat. Nam alioquin fieri posset, vt custos cum captiuo aufugeret, aut illi ansam & opportunitatem fugiendi præberet. Quod si captiuus elabatur, illa, quæ cum custodire debuit, verberibus malè multatur: contra verò, si captiuum diligenter custodiuit, & benè saginauit ad mactationem, magno honore afficitur. Quando captiuus satis est obesus, certum tempus mactationi ipsius destinatur: & tunc mulieres omnis generis vasa afferunt. Ad hanc mactationem amici & primarij viri etiam ex iis locis, quæ decem milliaribus distant, inuitantur. Hospites inuitati cum vxoribus ac liberis magno numero aduolant, & toto triduo ante mactationem vino, sine quo festum frigeret, pantices irrigant. Cæterùm cum cantu & tympanis ad locum mactationis veniunt. Tum ritus suos exordiuntur, quorum singuli diem requirunt. Nam primo funes xylinos parant, & eorum decem artificiosè contorquent, quibus se mutuo per plateam in cisternam ducunt. Postero die arundines ferunt, sarissæ longitudine, quas sub vesperam accumulant, & igne comburunt. Circum ignem illum saltitant, eo, qui victima est futurus, inter ipsos & ignem collocato. Quòd si tunc ille aliquem ex saltatoribus comprehendere potest, eum ad se attrahit, & sibi adstare cogit. Tertio die viri & mulieres choreas agunt: & ibi quidam loco tibiæ calamum inflat, atq; ipsis præcinit saltandi modum. Sicut autem inter saltandum vocem in astra tollunt: sic in proxima silua iuuenes quosdam constituunt quorum horrendis resonat clamoribus æther. Multos præterea mirabiles ritus & incantationes adhibent.

Fœminæ custodes captiuorum.

Mirabiles ritus, qui in mactatione captiuorum obseruantur.

Quarto die, summo mane ante diluculum, captiuum ad flumen ducunt, & totum corpus ipsius abluũt & expurgant: quod tanta celeritate peragũt, vt simulac luxerit, iã in pagũ sint reuersi. Quando captiuus pagũ cum ipsis ingreditur, oculos ab omni parte circũfert: nescit enim ex qua domo sit erupturus, qui ipsũ à tergo adoriri, & cũ eo luctari debet. Mortẽ quidẽ non extimescit, imò eã vehemẽter exoptat: interim ipsi per vnam aut duas horas cũ suo antagonista luctandũ & certãdũ est: ac licet fune sit arctè colligatus, tamen duos aut tres nonnunquã in platea prosternit, donec ita defatigetur, vt ab vno superari possit. Mox agmẽ fœminarũ iuuencularũ ei occurrit, quæ in candida patina suprædictos tunc sudantes pedes ipsius deponũt: & postquam nonnihil quieuerũt, præcipũa inter ipsas cantũ orditur, quem omnes aliæ sequuntur. Interea viri ac iuuenes collo captiui suprædictos laqueos annectunt ita vt pleriq; à tergo ipsius pendeãt quos postea fœmina suis brachiis imponit: tũ simul per plateã progrediuntur, carmẽ amæbæũ canentes. Priores aiunt: *Nos fumus ea, quæ accipiunt collum constringunt*: posteriores respondent: *Sit tam noxius pristinus fuisses, certè auolasses*

His peractis, captiuũ in magnam domũ ducunt, vbi aliquot vini amphoræ sunt collocatæ. Ibi incipiunt potare, cantare, saltare, & ebriorũ more ineptire. Post hæc ablutũ captiui corpus pingũt: ac primò quidẽ succo quodam arboreo, qui quouis glutino tenacior est, illud illinunt: tum puluerem ex ouorũ testis cõfectũ, inspergũt: post atro colore illud inficiũt, & rubris pẽnis cooperiũt, quæ succo agglutinãtur. Hoc modo captiuus grãdior apparet, quàm reuera sit: facies ipsi⁹ est tumida: oculi

Quomodo barbari ad mactationẽ captiui se comparent.

parui

parui: ſpecies horrenda. Quo colore autẽ captiuũ iam iamq; mactandum tingunt, eodẽ machæram, qua feriendus eſt, imbuũt. Machæra illa ſimilitudinẽ virgæ habet: acies eſt inſtar triãguli: manubrium octo ſpithamas longum. Eam magni faciunt, & ſuâ linguâ *Iugapinambin* vocant. Sub veſperam cubiculum pro captiuo ex palmitibus inſtruunt, in quo ei nucem vnius diei ſpatio veſcẽdam præbent, quæ hanc vim habere putatur, vt ſanguinẽ exſiccet, & carni iucundũ ſaporẽ conciliet. Quinto die, ſumo mane, captiui concubina ſeu cuſtos ei valedicit, & luctum ſimulat, ob inſtãs ipſius ſuppliciũ. Mera tamen fraus eſt & hypocriſis. Secundum hæc caterua quædam iuuenum ædes carnificis accedit, qui eos ante fores exſpectat. Terrã quãdam totus dealbatus eſt, veſtem gerẽs ex peñis artificioſẽ conciñatam, & ſub pectore ipſi alligatam. Illis ſalutatis tripudiat, donec ad locum, vbi captiuus ſeruatur, perueniat. Inter ſalutandum, oculis, manibus, totoq; corpore tam mirificẽ geſticulatur, vt ſatis appareat, eum ſumo deſiderio, corui inſtar, neci captiui inhiare. Interea captiuus ſuo loco funibus arctẽ conſtrictus, à pluribus tenetur, atq; hoc puncto carnificem ſuũ exſpectat, in quem conicit quidquid arripere poteſt. Interdum etiam adſtantes ipſi lapides & ſimilia porrigunt, vt iis carnificem petat: atq; hoc modo periculũ faciunt, an ille ad officiũ iſtud ſatis ſit idoneus. Carnifex autem tanta agilitate modo huc, modo illuc ſe vertit, vt ictus omnes facilẽ declinet: mox cũ ſua machæra accedit, & ſe ad lat⁹ ſiniſtrũ captiui ſiſtit, vt tantò facilius eo ſuperior eſſe poſſit. Captiuus de ſe actum eſſe videns, ſibi gratulatur, quòd mortem ſubire debeat: atq; ita ſecũ: Age, inquit, moriar: plures iam ante me mortẽ oppetierunt: Mei amici & cognati, quos ſuperſtites relinquo, meam mortem vlciſcentur. Quibus dictis, carnifex ſingulari celeritate & induſtria ictus ingeminat, à quibus captiuus, quantum poteſt, ſe auertit: & quanquam funibus ab vtroq; latere conſtrictus tenetur, tamen caput & corpus inclinans, efficit, vt carnifex ſemel atq; iterum aberret, & aliquot eius ictus ſint inanes. Quando machæram ſublatam cernit, ocyus ſe flectit, eumq;, qui ipſum funẽ conſtrictum tenet, attrahit: interdum machæram carnifici è manibus eripit: qua ex re varia vaticinandi argumentum ſumunt. Tandem, ſi carnifex ſuccumbat, reliqui eũ funẽ in terram pertrahunt: atq; ibi carnifex collum ipſius ferit, & humi ſternit, ac machera caput ipſius tam diu diuerberat, donec animam efflet. Inter præſagia, quæ ex morte occiſi captant, hoc non eſt poſtremum: ſi ille in dorſum cadat, id ſiniſtri ominis loco habent, & breui ſequuturum carnificis interitum exiſtimant. Porrò cadauer occiſi ad ignem trahunt, ibiq; illud excoriant, & carnifici tradunt, qui ventrem aperit & pueris inteſtina rapiendi facultatem concedit: quo quiſq; potitur, id ipſius eſt: reliqua inter adſtantem multitudinem diſtribuuntur, exceptis quibuſdam partibus, quæ primariis hoſpitibus donantur. Has illi domum ſecum aſportans, poſteaque exſiccant, & amicis in conuiuio apponunt.

Mactatio captiui.

Modus nobilitandi.

Carnifex pallium ſuum plumeum cũ machæra abiicit, & domũ redit. Ibi eum Iudex ſeu præfectus, arcum manu tenens, exſpectat, & ſimulat, quaſi in eũ ſagittam mittere vellet. Ille verò ſubitò ad latus in ædes irruit. Iudex indignanti ſimilis, quòd illæſus domum peruenerit, futurũ prædicit, vt in hoſtes ſuperior euadat. Tum mulieres omnes pagi vicos peragrant, atq; ita clamãt: *Mei f. atris nomen eſt N.* Quod ſi recens creatus Nobilis bona & facultates habeat, amici eũ inuiſunt, & omnia auferunt: quo facto, frondes ex arbore, quã *Pilan* nominant, in terra ponunt, quibus eũ, velut attonitum, per totũ diem inſiſtere oportet: ſub veſperã caput occiſi ipſi adferunt, ex cuius oculis venas extrahunt, & nouo equiti arterias collinũt: tum os à capite illo abſcindunt, quod pretioſæ armillæ inſtar dextro brachio hominis modò nobilitati appendunt, qui poſt hæc in ſuũ cubile ſeu rete ſe recipit, morbũ fingens, ſeu (vt ego arbitror) reuerà ægrotans: metuitq; ne occiſi anima ipſum inuadat, & fauces dormienti elidat, quoniã fortè non per omnia, ſicut debebat, ſe geſſit.

Inſignia nobilitatu.

Poſt aliquot dies ad ipſum redeunt, & inſignia nobilitatis non ſcuto, ſed cuti eius imprimũt: quam ad rem dente *Cotia* vtuntur. Si nobilitatus ſit vir ſtrenuus & præſtans, flores & alia artificioſa cuti ipſius inſculpunt, & lineas rectas ſuper eam ducunt, quod nonnulli ſummã patientiã tolerãt: alij verò propter ſuũos dolores quiritantur, & os diſtorquent. Deinde vulneribus puluerẽ ex carbone, cum ſucco, quẽ *Eroamerape* nuncupant, mixtum inſpergunt: quod ipſis vehementẽ dolorem & tumorem excitat. Hunc dolorem nobilitatus aliquot diebus perferre cogitur: nec cuiquam licet toto eo tempore ipſum alloqui. In iſto ſilentio aqua & farina cum quadam nuce, cibi loco, ipſi apponitur. Nam per id tempus non ſas ipſi eſt piſces aut carnes guſtare.

Elapſis aliquot menſibus, amici eius rurſum nobilitatũ adeunt, vt poculis cum eo certent, & ipſi de noua dignitate gratulentur. Tunc etiam comã abſcindit, & corpus atro colore imbuit. Ab eo tẽpore hoſtes ſuos aperto Marte & abſq; dolo occidẽdi ius habet, & ſe palam pro viro nobili gerere poteſt. Quando aliquem ex hoſtibus capit, duos colaphos ei impingit: quo facto, domum ſe recipit: reliqui verò, qui adſunt, captiuũ capite truncant: poſtea mulieres, quæ liberos ſuos dorſo geſtant, eum conueniunt, & ſanguine occiſi conſpergunt. Hic honos ipſis habetur, quo maximè ſuper-

ſuperbiunt: & ex eo diuerſa nomina ac titulos, quos ſtudioſè ambiunt, conſequuntur. Nam *Abades*, *Murubixabæ*, *Moẽacatu*, (quæ ſunt nobilium epitheta) appellantur.

CAPVT TERTIVM.

De varietate linguarum & populorum in Braſilia, & quæ ſit regionis natura atq; conditio.

IN Braſilia ſunt diuerſi populi ac linguæ: illa tamen gens præcipua eſt, quæ ad littus maris habitat, cuius linguam Luſitani facillimè addiſcunt. Hæc regio decem prouincias complectitur, quæ in multis rebus diſcrepant. Ieſuitæ de iis maximè ad fidem Chriſtianam conuertendis laborant, quorum linguam intelligunt. Qui littus incolunt, initio Luſitanis maximè fauebant, eoſq; contra alios barbaros, ſibi finitimos, defendebant. Tantus erat ipſorum numerus, vt exterminari non poſſe viderentur: ſed poſteaquam Luſitani ipſorum ope non amplius eguerunt, tam inhumaniter eos tractarunt, vt ex centum vix vnus inueniatur: nam omnes aufugiunt.

Inter hos primas tenent domini de *Parayba*, qui *Pitiguareni* appellantur, & triginta circiter milliaribus à Pernambuco domicilium habent. Hic etiam optimum lignum Braſilianum inuenitur. Hi olim cum Gallis amicitiam coluerunt, & matrimonium contraxerunt. Verum anno 1584. Parayba à Iacobo Flares, Hiſpanicarum copiarum ſupremo duce, occupata, & Galli eiecti fuerunt. Hiſpani præſidium centum militum illic reliquerunt. Luſitani quoque ſuum præfectum, Fructuoſum Barboſam, illic habuerunt, qui, ope præcipuorum Pernambuci incolarum, Pitiguarenis eodem tempore per terram bellum intulerunt.

Pitiguareni. *Galli ab Hiſpanis eiecti.*

Prope hos *Viatani*, gens populoſa & præpotens, horumque amici & cognati habitant. Sed aſtu Luſitanorum, qui Pitiguarenos Viatanis deuorandos præbuerunt, armis ſe mutuo laceſſiuerunt. Poſtmodùm graui fame oppreſſi & afflicti fuerunt. Nam Luſitani, qui ipſis ſuppetias ferre debebant, ipſos captiuos cum omni annona auexerunt. Quam ob cauſſam Luſitanos vicißim deſeruerunt, & ex improuiſo magnam frugum copiam cum multis mercibus aliquoties ipſis abſtulerunt. Sed hoc quoque periculo iam defuncti ſunt.

Viatani.

Alia præterea gens eſt, quæ *Tupinimbanorum* nomen gerit. Hi prope *Ilheos* degunt: ſuntque etiam inter ſe diuiſi, Pernambucenſium hoſtes acerrimi. Ad fluuium S. Franciſci *Caetes*, Pernambucenſibus quoque infeſti, colunt. Ab Illeo vſque ad portum S. Spiritus Tupinaquines habitant, qui à Pernabucenſibus originem trahunt, parua initio gens, quæ tamen hodie numero viribuſq; plurimùm excreuit. Olim religionem Chriſtianam prorſus aduerſabantur: ſed à paucis annis eam magno ſtudio ac zelo amplexi ſunt. Hos vicini ipſorum, *Itaeati* ſeu *Guaracayeni*, capitali odio perſequuntur.

Tupinimbani. *Caetes.* *Tupinaquines.*

Timiui, quibus *Tupinaquineri* infenſi erant, ad S Spiritum commorabantur: ſed iam magna ex parte extincti ſunt: *Tamupi*, fluminis *Ianuarij* accolæ, à Luſitanis deleti fuerunt: qui ſuperfuerunt, in continentem conceſſerunt, & iam *Araraapenſes* dicuntur. Inſuper alia quædam gens eſt, ampla & potens, octoginta circiter milliaribus à *S. Vincente* remota, quæ magnis aguminibus in continenti & ad littus maris vſque ad *Paraguenum*, vbi Caſtilienſes conſident, vagatur. Omnes hi populi eadem linguâ vtuntur, ſed animis vehementer diſſident: Ieſuitas tamen in pretio habent: quam ob cauſſam Luſitani, inſatiabili lucri cupidine ſtimulati, illorum veſtem habitumque aſſumunt, quo incolis imponunt, eoſque ad mare & naues ſuas alliciunt: quò pertractos aut vendunt, & perpetuæ ſeruituti addicunt, aut, quia ſibi ab illis metuunt, trucidant: atque hoc pacto ſæpè integram familiam de medio tollunt. Qua fraude & crudelitate religionis Chriſtianæ progreſſus non parùm impeditur ac retardatur.

Timiui. *Ieſuitæ à barbaris magni ſtimantur.*

Sunt præterea aliæ permultæ gentes, linguis diſcrepantes, quæ communi nomine *Tapuyani* appellantur. Proximi à Tupaquinelibus ſunt *Guamures*, per octoginta circiter milliaria ad littus ſparſi, qui, quoties lubet, in ſiluas vſque ad continentem excurrunt. Sunt illi procero ac robuſto corpore: & quia in ſiluis perpetuò oberrant, duram admodum cutem habent, quâ valde gloriantur: atq; vt puerorum ac liberorum ſuorum cutis indureſcat, eos carduis & ſcuticis aculeatis cædere ſolent. Agriculturæ prorſus ſunt ignari, & viuunt ex rapto. *Mandiccam* crudam comedunt, quæ tamen ipſis non nocet. Arcu prælongo vtuntur, quo lapides tam perite ac validè contorquent, vt eos, quos feriunt, interimant. Piſcandi & navigandi artem non tenent, quia victum ſuum in ſiluis quærunt. Quando hominem capiunt, carnem arundine abſcindunt, oſſibus & inte-

Guamures.

ſtinis relictis. Si puerum nanciſcantur, quem propter hoſtes perſequentes viuum abducere nequeunt, crebro ad proximam arborem alliſo eum necant. Si fœminâ grauidâ potiantur, verum eius reſecant, & fœtum in eo repertum aſſant: quod genus edulij in deliciis habent. Sunt enim ſupra modum feri & immanes. Portui ſecuro & minoribus inſulis, præſertim *Camamu*, multum damni inferunt. Lingua ipſorum tam barbara eſt, vt eam addiſcere non poſſimus.

Præter hos alij adhuc ſunt populi, qui à *Tapuyis* oriuntur, linguis plerunq; diſtincti, & graues ſecum inimicitias exercentes. Sunt omnes *Connibali*, exceptis *Cucupeſſis*, Pauci agros colunt: nullas domus habent. *Camacurranorum* vxores tam grandibus vberibus turgent, vt ea ſupra vmbilicum propendeant: quando currunt, ea in tergum reiiciunt, & leuiter adſtringunt. *Obacoatacami* qui in inſulis ad fluuium S. Franciſci vitam agunt, inſequentibus hoſtibus, in aquam deſiliunt, & natando euadunt: diu quoque ſub vndis hærent. Iaculis vtuntur, ſine arcu: ſuntque homines bellicoſi. Alia inſuper gens eſt, quam Luſitani *Nanos*, incolæ autem *Tapyguirenos* vocant. Hi ſunt pumili, nanorum inſtar: attamen grandes tibias, pectus & tergum craſſum habent. *Sarattacani*, qui ſitus inter portum S. Spiritus & fluuium Ianuarij inſident, magno ſtudio terram colunt Nam totum diem cum domeſticis ruſticantur: veſperi domum redeunt. Deniq; gens inter ipſos quædam eſt *Nouæ* dicta, latâ facie deformis. Hi populi venenatis plerunque ſagittis vtuntur, cum quibus interdum ignem adhibent.

Obacoatiacami diu ſub aquis hærent. Nani.

Vitam ad centum annos producunt.

Braſilia eſt regio valdè temperata, iucundum & ſalubrem aërem habens. Incolæ vitam plerunque ad nonaginta, centum & plures annos producunt. Nec æſtus, nec frigus eſt intenſum. A flumine Ianuario vſque ad portum S. Vincentis puſtulis & vlceribus, quæ tamen non diu durant, crebrò infeſtantur. Cælum, præcipuè noctu, ſudum eſt ac ſerenum. Luna hominis valetudini prodeſt, aliis rebus plurimùm nocet. Tempus matutinum ſaluberrimum habetur. Vtrumque crepuſculum eſt breuiſſimum. Nam ſimulac luceſcit, Sol oritur: & eo occidente, lux quamprimùm euaneſcit. Hyems menſe Martio incipit, & Auguſto deſinit. Æſtas Septembri init, & vſq; ad Februarium durat. Dies & noctes toto ferè anno æquales ſunt.

Hyemis & æſtatis initium.

Braſilia admodùm humida eſt, & propter magna flumina crebrasq; ac vehementes pluuias quæ hyeme frequentes ſunt, maris eluuionibus obnoxia. Siluæ vbiq; vernantes conſpiciuntur: nam arbores toto anno virent. Cibus & potus illic vſitatus, plerunq; optimus eſt, & facilis digeſtionis. Veſtium non magna hic copia: nam nihil præter goſſipium reperitur. Animalium verò, quæ eſui apta ſunt magnus eſt numerus. Inter portum S. Spiritus & S. Vincentis magna eſt lapidum penuria: alibi in littore ſunt multi & alti montes, ex quibus lapides erui poſſunt. De animalibus, quæ hæc regio fert, alibi diximus.

Damnum ab aquis. Arbores ſemper virent.

CAPVT QVARTVM.

Quomodo Parketus, Anglorum dux S. Vincentem & portum bellum aggreſſus ſit, & occuparit.

Vilhelmus Parketus, dux belli ſtrenuꝰ, anno Domini 1621. cum duabus grandioribus nauibus & vna liburnica ex Anglia ſoluit. Prætoria, cuius nomen *Prudentia*, & cui Parketus ipſe præerat, centum onerum capax erat, & totidem claſſiarios vehebat. Subprætoria, *Margaritæ* nomine inſignata, ſexaginta onera capiebat, & totidem claſſiarios portabat: cuius præfectus erat Robertus Rauelins. Liburnica viginti onerum erat, octodecim claſſiariis inſtructa. Præter centuriones & ordinum ductores, viri aliquot fortes è præcipua nobilitate nomen huic militiæ dederant, ſicut poſtea intelligemus. Apud promontorium S. Vincentis in Hiſpania, liburnica, cum quindecim hominibus, ſubitæ procellæ vi oppreſſa ac ſubmerſa fuit. Inde vecta ad inſulas promontorij Viridis contenderunt: quò cum appulſiſſent portum & pagum S. Vincentis cum centum claſſiariis confeſtim obſederunt, & nullo negotio ceperunt. Pagus militum direptioni conceſſus, & poſtea igne crematus fuit.

Portus S. Vincentis à Parketo captus.

Poſt littus legentes, ad *Margaritæ* & *Raucheriæ* inſulas, iuxta quas *Cubagua*, parua inſula, in qua margaritas piſcantur, ſita eſt, prouecti ſunt, ibiq; præfectum Cumanum cũ copiis obuium habuerunt: nihilominus exſcenſione factâ aliquandiu cũ eo dimicarunt: in quo certamine complures ab vtraq; parte fauciati fuerunt: tandẽ loco cum hoſtiũ anteſignanis & tredecim nauibus potiti ſunt Angli. Omnem tamen prædam hoſtis redemit, exſolutis quingentis libris Anglicanis, quarum valore in margaritis repræſentauit. Inde ad promontorium *de la Vela* progreſſi, in nauẽ Luſitanã ducentorum & quinquaginta onerum capacem, in qua centum & ſeptuaginta claſſiarij erant, incederunt, quam è veſtigio egreſſi, facilè ſuperarunt. Centurione Luſitano retento, & dimiſſis claſſia-

claſſiariis ac remigibus, *Enſenadan de Alte* peruexerunt. Paullò poſt curſum verſus Occidentem & inſulas *delas Caberas* flexerunt: quò Parketus centum & quinquaginta claſſiarios, duabus nauiculis impoſitos, miſit: ipſe ad inſulas de *Baſtimentos* contendit, & exſcenſione facta, noctu in Portum bellum delatus eſt.

Cum Angli portum illum ingreſſi eſſent, ex eleganti caſtello, quod S. Philippo dedicatum eſt, & triginta quinque maioribus tormentis inſtructum erat, quæſitum fuit, vnde venirent? Illi, Carthagenâ, reſponderunt. Mox ipſis imperatum fuit, vt anchoras iacerent, & ſubſiſterent: quod illi fecerunt. Poſt horam Parketus cum duabus nauibus & totidem nauigiis actuariis, in quibus triginta ex primariis ipſius comitibus erant, aduerſo flumine, aſcendit, quantumuis vehementer reclamantibus, qui in propugnaculo S. Iacobi erant, ac demùm prope pagum *Tryana* in terram deſcendit: Etſi vero Hiſpani ad arma conclamarent, & ſe ad pugnam accingerent: tamen ille perrexit, & deuictis hoſtibus, locum igne deleuit. Deinde tranſimiſſo fluuiolo, ad opulentiſſimum pagum *Portum Bellum*, contendit: quo capto, illico regium ærarium petiit: vbi aliquot milites obuios habuit, quorum aciem perrupit, & duas ipſis machinas ademit, tantaque fortitudine in hoſtem impreſſionem fecit, vt locum in poteſtatem ſuam redegerit, quamuis à ducentis quinquaginta præſidiariis, præter magnum incolarum numerum, teneretur.

Interea reliqui centuriones cum ſuis claſſiariis in duobus nauigiolis ipſi ſubſidio venerunt. In eo conflictu Samuel Barnetus, Parketi legatus, & Ægidius centurio grauiter fauciati fuerunt. Dum apud ærarium pugnaretur, Petrus Melindes, præfectus oppidi, ab altera parte accurrit, vt ſuis opem ferret: cui Parketus cum nouem militibus occurrit, & fauente diuino Numine accidit, vt præfectus cum ſuo primipilari ictu tormenti lethaliter vulneraretur, qui ob eam cauſſam in ærarium retroceſſit, & illud vſque ad poſterum diem defendit. Tum Parketus Wardeum cum delecta manu ærarium oppugnare iuſſit. Facto impetu, multi Hiſpani fauciati fuerunt, & Melindes ipſe octo vulnera accepit, quem Parketus, loco potitus, viuum cum aliis ducibus accepit. In hoc certamine Wardus multique Angli vulnerati fuerunt.

Supererat palatium regium, quod præſidiarij, qui in eo erat, fortiter defendebant, nec vlla ratione deditionem facere volebant, donec pleriſque occiſis, reliqui capti fuerunt, inter quos fuit Secretarius regius. Hic quatuor horis pugnatum fuit: & Parketus oppido, palatio regio, atq; ærario potitus eſt, captis præfecto Melinde, Secretario, multiſque aliis nobilibus viris. Solus Alcade, qui ſub initium pugnæ cum aureo torque ex oppido profugit, euaſit. His feliciter peractis, Parketus excubitores vbique diſpoſuit: & ærarium ingreſſus, decem ducatorum millia in eo reperit: quæ erat exigua ſumma pro ea ſpe, quam conceperat. Nam omnes theſauri ex Peru & Chile eò comportari, ibique aſſeruari ſolebant. Si Parketus ſeptiduo citius venilſet, centum & viginti ducatorum millia nactus fuiſſet, quæ paullo ante duobus nauigiis Cartagenam tranſmiſſa fuerat. Quidquid igitur in ærario inuenit, ſibi ſeruauit: reliquam prædam, quæ in oppido parta fuerat, militibus ſuis conceſſit.

Palatium regium oppugnatum.

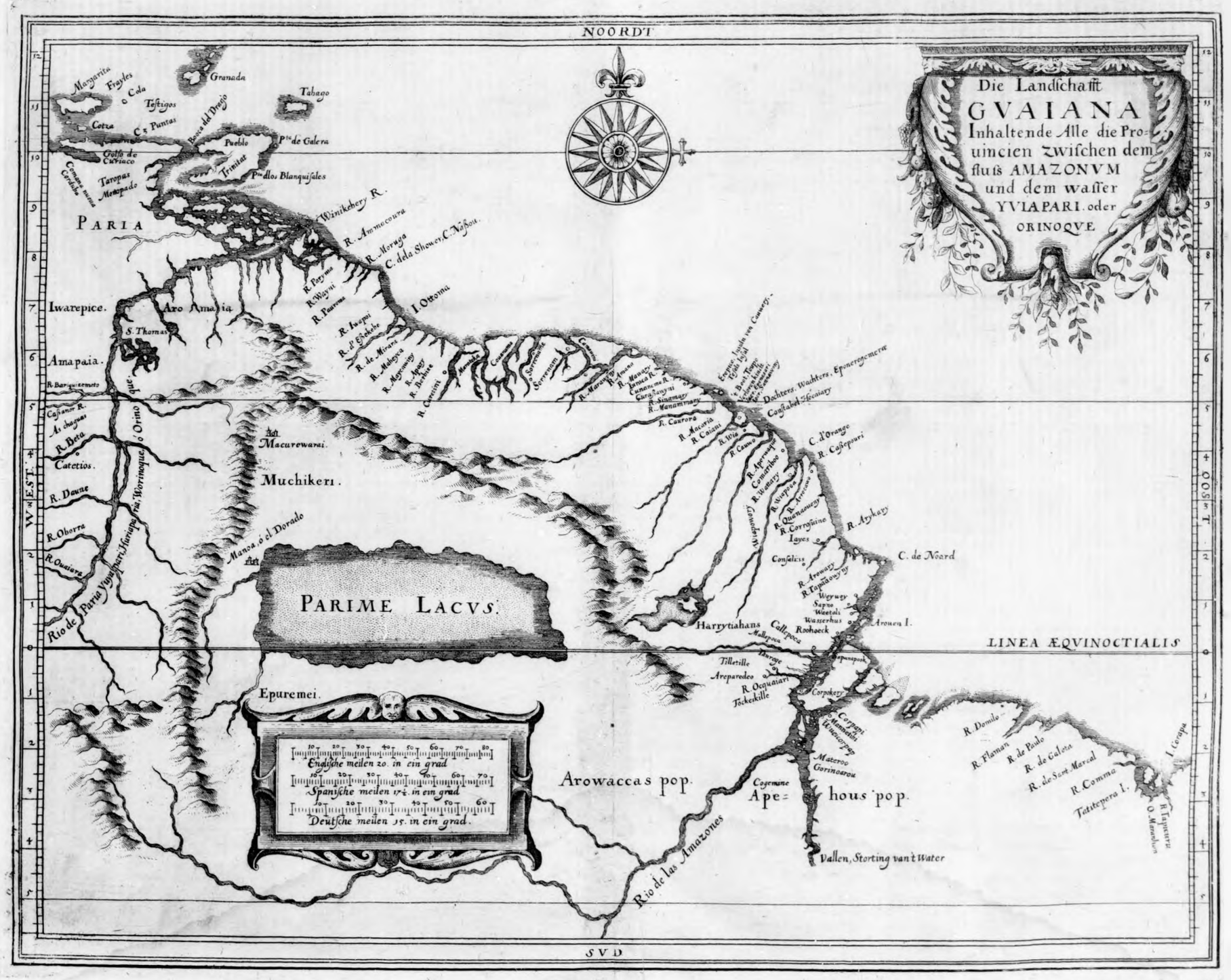
Petrum Melindem, propter inſignem fortitudinem, quâ ſe defenderat, acceptis vndecim vulneribus, non ſolùm à ſuo chirurgo diligenter curari iuſſit, ſed etiam ſanitati reſtitutum abſque vllo redemtionis pretio dimiſit, & libertate donauit: tametſi auus ipſius multos Anglos & Gallos olim in Florida immaniter trucidaſſet. Oppidum habebat duo egregia & magna templa, ac ſeptem plateas, in quarum duabus opifices atque opulenti mercatores habitabant. Ab vno latere tria erant pulchra & munita propugnacula: ab altero ſtabat elegans caſtellum S. Philippi. Omnia hæc Parketus flammis tradere ac deuaſtare poterat: ſed ab eo abſtinuit, quòd inde multum quidem damni ad alios, nihil autem commodi ad ſe rediturum ſciret: quaſdam tamen barbarorum domos, ad eos terrendos, incendit. Inſuper duas naues, quæ in flumine erant, diripuit, & tria ex iis tormenta abduxit, quibus munimentum, quod ad Occidentem erat, oppugnauit.

Sub veſperam cum duabus liburnicis & totidem nauibus, quas hoſti ceperat, omnique præda inde diſceſſit. In abitu, ad littus verſus Occidentem, vbi multi ex hoſtibus excubabant, & cum exſpectabant, grauiter fauciatus fuit. Quamuis autem viginti octo tormentis peteretur: tamen ſaluus cum ſuis euaſit, præter opinionem hoſtium, qui certo ſibi perſuadebant, fore, vt illic naufragium faceret. Illinc tutò & abſq; omni periculo ad paruam inſulam, quæ non procul à littore verſus occidentem ad S. Iacobum ſita eſt, prouectus, in anchoris illic ſubſtitit. Quò ad eũ ſubprætoria cum duabus aliis nauibus acceſſit. Sub lucem anchoras apud caſtellum S. Philippi iecit: eumque omnes ſuos recenſuiſſet, Secretarium regium cum multis aliis nobilibus Hiſpanis, quos captiuos abduxerat, ſine lytro in terram expoſitos libertati reſtituit.

Poſtero die è conſpectu Portus belli, qui ſub 10. grad. latitudinis Septentrionalis ſitus eſt, in altum vela dedit, & Cartagenam verſus nauigationem direxit.

Sed in oppido Sambo, quod versus ortum duodecim à Cartagena milliaribus distat, anchoras fixit, vbi nouo comeatu naues suas instruxit, & spatium quiescendi viresque recolligendi suis concessit. Tredecim dies illic hæsit, & aliquot naues, quæ Cartagenam tendebant, deprædatus est. Quamobrem præfectus vrbis, Petrus de Coronna, duas liburnicas & phaselum cum aliis aliquot nauibus contra eum emisit, quæ tamen ad iactum lapidis ipsi appropinquare non audebant. Præfectus, cum ea, quæ Parketus in Portu bello gessisset, & quòd eum occupasset, cognouisset, adeò indignatus fuit, vt barbam sibi euulserit, & iureiurando interposito affirmauit, se libenter mulum aureo onustum daturum, vt ducem istum cum suis militibus sibi intueri liceat. Nam virtus etiam in hoste laudanda est. Parketus, Sambo relicto, ad insulas de Iamaica nauigauit, & tandem ad Acores peruenit. Ibi suam subprætoriam, omni comeatu ad duos menses probè instructam, cum duobus minoribus nauigiis reliquit, vt porrò fortunæ aleam subiret: ipse in Angliam velificationem conuertit, & sextâ die Maij, anno 1622. Plimmuthum appulit.

QVIN-

ESCALA GRAFICA

10 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

QVINTA SECTIO,

De Guiana.

Quæ hic de Guiana retulimus, ea ex commentariis Roberti Harcurtij, nobilis Angli, excerpſimus, qui anno 1608. cum tribus nauibus eò profectus eſt, vt nouam illic Anglorum coloniam conderet: vnde feliciter reuerſus, hanc iſtius regionis atque incolarum deſcriptionem ante paucos annos Sereniſſimo Magnæ Britanniæ Principi, qui nunc eiuſdem regnum tenet, exhibuit.

CAPVT PRIMVM.

De miſeranda cæde 77. Anglorum apud inſulam Sanctæ Luciæ patrata, cùm in Guianam tenderent, & de mirabili nauigatione reliquorum.

VValtherus Ravvleigk, hæc loca explorauit.

POſteaquàm vir ſtrenuus, VValtherus Ravvleigk, omnia ferè littora in Guiana peragraſſet, multaq; alia loca, hactenus Chriſtianis incognita, exploraſſet, inter alia partem & fluuium *VViapoco* pro Rege Angliæ cum conſenſu incolarum, ſelegit, eique attribuit, relictis ibidem aliquot fabris, quibus promiſit, ſe intra ſpatium quorundam annorum non exiguum hominum numerum ipſis ſubmiſſurum, quorum ope non tantùm ſe & incolas contra communes hoſtes, qui *Charibes* dicuntur, tueri, ſed etiam terram tanto melius excolere, & nouis colonis implere poſſent. Sed aduerſa ſorte præpeditus, promiſſis ſuis, vt maximè cuperet, ſatisfacere non potuit, neq; erant, qui quamuis enixè rogati, negotium hoc ſuſcipere atq; exequi vellent, donec Carolus Leagh, ordinum ductor, cum duabus nauibus, vt promiſſis ſtaret, in viam ſe dedit: qui anno 1604. non ſine magno labore ac periculo eò venit: vbi poſtea aliquot annis inter barbaros eſt commoratus, & ſæpe in ſummum diſcrimen ac maximas anguſtias incidit. Quapropter auxilium fratris, Oliphi Leagh, equitis Angli, implorauit, quod etiam proximè ſequenti anno impetrauit. Nam Oliphius in naui, quæ *Flos Oliua* nominabatur, centum claſſiarios, præter nautas, ſub imperio Catilinæ & Nicolai *Sainct Iohn*, belli ducum, ipſi ſubmiſit. Hæc nauis die 14. April. anno 1605. ex Anglia ſoluit. Sed in itinere, reluctantibus ventis & horrendis tempeſtatibus, ſic agitata fuit, vt à via prorſus aberraret, & ſpem omnem ad optatum portum perueniendi amitteret, deficiente præſertim annona, & vi ventorum, qui eam modò huc modò illuc impellebat, non intermittente. Quapropter habitâ deliberatione decretum fuit, vt Dominus *de Sainct Iohn* cum omnibus, qui conſtituiſſent cum Carolo Leagh *VViapogi* habitare, in proximam & fertiliſſimam inſulam, quæ *Sanctæ Lucia* appellatur, delati, viam, quam Deus & fortuna ipſis monſtrarent, ſequerentur.

Carolus Leagh eò proficiſcitur.

Secundùm hæc ſeptuaginta Angli, die 3. Auguſti, cum enſibus, ſcloppetis, puluere nitroſo, vno falconello, & dolio nautici buccellati pleno, verſus inſulam S. Luciæ vela dederunt, & poſtero die littus contigerunt. Excenſione facta, exiguum vallum, quo ſe contra vim defenderent, conſtruxerunt, & cum barbaris egerunt, vt ſibi victum pro pretio ſubminiſtrarent. Illic magnam copiam *Caſſavi, Potatoenorum, Plantanenorum, Popaye, Peponum, Calabaſſe, radicis Nicotianæ* & aliorum eduliorum inuenerunt: multas inſuper perdices, pelicanos, alcedines iaculati ſunt, & comederunt. Præcipuum alimentum ex *Turtoſis* habuerunt: ad quos capiendos ſingulis noctibus ſeni in proximam arenam ad mare ſe contulerunt, ibiq; duos aut tres interdum ceperunt: ſæpè etiam vt retulerunt, ſeptingenta oua ſimul coaceruata inuenerunt. Hîce ſæpe ſex aut ſeptem hebdomadas in ſuis tentoriis ſe ſuſtentarunt. Tandem cùm dux eorum animaduertit, barbaros quadratas armillas ex metallo brachiis ſuis gerere, ex aurifice quæſiuit, vnde confectæ eſſent, qui reſpondit, tertiam partem ex puro auro conſtare. Oſtenſus quoq; ipſi fuit locus, ex quo metallum iſtud foderetur, nempe ex monte verſus Caurum ſito: quamobrem ille cum dimidia parte ſuorum nauim conſcendit, locum illum exploraturus, certò promittens, ſe proxima die Sabbathi (Deo dante) reuerſurum.

Qui in vallo relicti erant, triduo nullum ex barbaris viderunt. Nam & illi (vt arbitror) egreſſi erant, vt tanquam ſpeculatores, Anglos obſeruarent, & vs inſidias ſtruerent.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

Postridie (qui dies Veneris erat) quidam Angli duos Turtosios in arena mactarunt, vbi magnam multitudinem Indorum conspexerunt, qui vt nefarium suum consilium celarent, Anglos adierunt, & ipsis in perferenda in locum suum præda adiumento fuerunt. Quoniam verò Angli ipsis non fidebant, & malitiosum eorum ingenium perspectum habebant, toto eo die diligenter excubias egerunt, & sibi ab Indis cauerunt, præsertim cùm animaduerterent, alios Indos, præter eos, quos conspexerant, terra marique circumuagari. Interea Indi magno numero ad Anglos in ipsorum tentoria venerunt, & vinum causticum ad humum Nicotianæ cum illis hauriendo se oblectarunt: sub vesperam autem omnes discesserunt, præter Indorum antesignanum, qui cum patre, sene decrepito, illic mansit, & summa humanitate Anglos in sequentem diem in suas ædes inuitauit, vt in iis edendo ac bibendo se exhilararēt: quo nullo prætextu ipsis honestè denegari poterat.

Barbarorū fraus & astutia.

Postridie igitur frater centurionis, qui ad montem modò dictum perlustrandum, & metalli fodinam explorandam abierat, cum octodecim ex suis sociis, vehementi Indorum rogatu persuasus, animo otioso, & nihil mali suspicans, viæ se commisit, & ludibundus Indorum antesignanum præcessit. Nam licet antesignani pater ensem ex ligno Brasilienſi ad latus gestaret: tamen antesignanus ipse inermis erat, & neuter arcum aut sagittas habebat, consulto ita incedentes, vt Anglos securos redderent, & ipsis omnem periculi metum adimerent. Vbi primùm Anglorum dux ad barbarorum ædes venit, trecentos Charibes, qui in insidiis erant, conspexit: eos autem non vidit prius quàm Indorum antesignanus ensem comprehendit, & pater ipsius clauam suam ex ligno Brasilienſi productam tam validè capiti ipsius impegit, vt visu atque auditu priuatus in terram concideret. Mox sagittæ confertim ex proxima silua in Anglos immissæ fuerunt. Quâ re illi territi, & quid agerent incerti, cùm præ metu funiculos sclopetis imponere, eaque in barbaros displodere non possent, diffugerunt: donec dux ipsorum viribus resumtis, socios ad pugnam fortiter capessendam hortatus

est, eosq;

est, eosque certo ordine disponit. Verùm id frustra fuit. Nam illis non tantum a fronte cum Indis pugnandum fuit: sed etiam a tergo magna eorum multitudo cum vehementi sagittarum procella incubuit: ita vt ferro sibi viam patefacere cogerentur, & multos ex barbaris sternerent, ac letho darent. Dux ipsorum cum duobus aliis viris nobilibus tanto impetu eos adortus est, vt agmen ipsorum disturbarit. Ipse tamen cum vno ex sociis occubuit. Nam postquàm se strenuè defendissent, plus quàm centum vulneribus acceptis, concidit, & generosam animam Deo reddidit. Alter ex sociis in angustum callem se subduxit, vbi quinque alij Angli ei occurrerunt, cum quibus se in tutum recipere volens, aliud barbarorum agmen obuium habuit, quod tot sagittarum ictibus eos obruit vt reliquis omnibus interfectos, ipse solus evaderet. Nam cùm in proximam siluam se recepisset, &, Deo fauente, ad fluuium quendam peruenisset, eo superato, quamuis tribus sagittis confossus esset, ad vallum Anglorum rediit, & socius Indorum perfidiam ac proditionem narrauit. Barbari quidem fugientem propere insequuti sunt: verùm vnico in eos tormento disploso, terga verterunt, nec intra triduum postea comparuerunt.

Sequenti die Lunæ, mille & trecenti aut quadringenti barbari, facto vndique concursu, Anglorum vallum coronâ cinxerunt: cumque Angli nihil aliud haberent, quod barbarorum sagittis opponerent, quàm suas cistas, ex octodecim, qui in vallo relicti fuerant, duodecim, octidui spatio, grauiter vulnerati fuerunt. Barbari autem suis sagittis ignem in vallum coniecerunt, quo Anglorum cistæ & tentoria conflagrarunt. In hoc tumulo cùm barbari in vallum eniti, & illud expugnare conarentur, falconello in eos disploso, pedem confestim retulerunt, non secus ac si Orcus ad eos absorbendos os aperuisset, & lamentabili voce clamitare cæperunt. Cistis & tentoriis igne consumptis, Angli catulas sibi exstruxerunt, & arenâ constrauerunt, vt ab igne & sagittis barbarorum tanto tutiores essent.

Barbari vallum Anglorum oppugnant.

Sic barbari cum suis armis & nauibus discesserunt: vnus tamen ex iis rediit, & cum eo quatuor Carybes, qui cum Anglis de pace agere cupiebant. Atque vt illi fidem eorum minùs suspectam haberent, in pacis signum arcus & sagittas in sublime extulerunt, deinde in terram deposuerunt. Quod conspicati Angli, hanc occasionem auidè arripuerunt: nam omni cibo & comeatu iam destituebantur: neque vllam rationem eius comparandi norant: quin etiam retibus suis aliisque instrumentis ad pisces & cætera animalia esculenta capienda spoliati fuerant, neque absque præsenti vitæ discrimine ex vallo suo prodire poterant. Quapropter, signo illo pacis dato, tres ex suis cum securibus, sertis, cultris & similibus ad barbaros ablegarunt, qui mox cum magna ciborum copia redierunt. Cùm ab eo tempore barbari Anglos per septiduum non inuisissent, & Anglos iterum annona deficeret, illi signum pacis erexerunt, quo conspecto barbari reuersi, omnis generis cibos ipsis attulerunt.

Hostium animi ad Anglos benefaciendi mirabiliter a Deo iunt conuersi.

Posthæc Angli nutu & verbis quibusdam Gallicis, quæ barbari intelligebant, illis significarunt, si nauim sibi suppeditarent, se cum pace abituros. Quam conditionem barbari amplexi sunt: nam ab Anglis, licèt perpaucis, vehementer sibi metuebant. Rebus igitur omnibus ad discessum paratis, Angli iter ingressi sunt: & quia neque pyxidem nauticam, neque alia similia instrumenta penes se habebant, interdiu Solis, noctu Lunæ ductum sequuti, inter Occidentem & Meridiem vela fecerunt. Cæterum tridui spatio cibus & aqua dulcis ipsos defecit. Vni ex ipsis parum orizæ in cado supererat; quod alij nesciebant. Hanc ipse aquâ marinâ nonnihil conspersam, inter socios distribuit, binosque quotidie pugillos vnicuique admensus est. Hoc pacto decem ipsos dies vitam tolerarunt. Interea grauis tempestas coorta est, quæ illos propter admixtam pluuiam vtcunque exhilarauit. Nam manibus, pileis, aliisque vasis aquam exceperunt, eâque hausta se refocillarunt. Nihilominùs decima die vnus ex illis fame extinctus est: & reliqui per imbecillis viribus erant. Sub vesperam littus magna cum lætitia conspexerunt: quod tamen ante noctem attingere non potuerunt. Ne verò insperato infortunio ab eo repellerentur, etiam noctu ad illud contenderunt. Quoniam autem per arenam & scopulis ipsis nauigandum erat, nauis fracta est: omnes tamen Angli salui in littus euaserunt: quidam arbores, alij scopulos conscenderunt, atq; ibidem noctem transegerunt.

Postridie manè nauim, vt potuerunt, refecerunt, quinq; in littore relictis, qui terrā lustrarēt. Hi per multos fluuios transiuerunt, & propter crocodilos aliaq; monstra multum periculi subierunt. Tandē, cùm putarent, sibi fama pereundum esse, singulari prouidentia Dei in quadā specu cumulū farinæ inuenerunt, quā cū aqua coxerūt, & pultē inde confectā vētres esuriētes pauerūt.

Post biduum tres Hispani cū sex Indis se ipsis obuiam e btulerunt. Erant illi mercatores, qui multos secum mulos, equos & merces ducebant. Hi cùm Anglos miserabiliter incedentes viderent, depositis sarcinis, Anglos humaniter exceperunt, & cibo potuq; recrearunt. Eosdem equis suis impositos aliquousq; secum duxerunt.

Reliqui

Quinq; Angli fame enecti.

Reliqui quatuordecim Angli, qui in littore manserant, quindecim dies cochleis, aquâ salsâ & fumo Nicotianæ ægrè se sustentarunt, & quinque ex illis, qui fumum istum haurire non poterant, fame enecti sunt. Qui hoc modo mortem oppetierunt, illius corpus primùm intumuit: deinde rursus extenuatum & emaciatum fuit, ita vt capitibus in sinum reclinatis, duodecim horarum spatio interirent. Decimaquinta die vnus ex Anglis Hispanos ad insulam, in qua socios reliquerat, duxit, & omnis generis cibos secum attulit; quos vbi Angli famelici gustarunt, sibi moriendum esse arbitrati sunt, propterea quòd ob summam stomachi imbecillitatem cibos concoquere non possent. Postero die Hispani eos suis equis *Tocoyam* perduxerunt, & ea, quæ Angli habebant, in suam fidem & custodiam assumserunt. Illic debiliores reliquerunt: cæteros *Corum* duxerunt. Post quindecim dies, ij, qui Tocoyæ substiterant, vbi ab Hispanis bene curati fuerunt, ad reliquos adducti fuerunt. Illic Hispanicus gubernator eos examinauit, quæsiuitque, vnde venirent, & quo tenderent? Ad quæ interpres Batauus, qui ab annis sedecim illic captiuus attinebatur, & linguam Anglicanam callebat, commodè respondit, & Anglos excusauit. Sciebat enim, si Anglorum consilium & propositum, Gubernatori indicaret, futurum, vt vel capite plecterentur, vel remis & perpetuæ seruituti manciparentur. Quapropter eos purgauit, dixitque, Anglos nauigationem non eò instituisse, sed vi ventorum & aduersa tempestate in istum locum actos fuisse: tum pericula, incommoda & damna, quæ in itinere passi essent, exaggerauit. Eorum commemoratione Hispani obstupefacti sunt: & quidam ex iis dixerunt, eos, qui talia passi essent, non homines sed diabolos esse aut mirabiliter à Deo conseruatos fuisse, qui mererentur, si non essent Lutherani, vt in sanctorum numerum referrentur,

Huic examini præcipui ex nobilitate Hispanica & alij præfecti vrbis interfuerunt, qui omnes fortunam Anglorum admirati, eos custodiendos susceperunt, & non vulgarem humanitatem ipsis præstiterunt. Vnus ex Anglis apud Franciscum Lopezium hospitium habuit: cùmq; correptus esset, Perosus, Lopezij gener, qui Medicinæ peritus erat, eum quotidie in cubiculo, in quo decumbebat, adiit, ipsique venam secari curauit, & vxori mandauit, vt omnia necessaria ipsi subministraret. In summa Anglis apud Hispanos & Indos liber accessus patebat: & Indi eos cum gaudio exceperunt, varios ipsis cibos, vt carnem ferinam, suillam & similia, quibus illic abundant, large suppeditantes. Quamuis autem Anglis quoad victum aliaque necessaria nihil deesset: tamen duo ex ipsis hoc in loco vitam cum morte commutarunt.

Regionis conditio. Potus ex tritico confectus.

Regio circum Corum multum saccari, mellis, zingiberis, resinæ ac tritici profert. Triticum si cum Indorum *Naize* & arundine saccari misceatur, optimum panem reddit: & ex eorum Maize ac radice *Poratoen* Indi potum seu vinum conficiunt, quo inebriantur. Dum hìc morarentur Angli, Hispanus cum fratre in villam abiit, vbi multos Indos habebat, qui radicem Nicotianæ plantabant. Vbi vnus ex præcipuis Indis securim, quam dono acceperat, in manus sumsit, & quæsiuit, quanti ea constaret, simulque eâ caput Hispani, præter omnem opinionem, diffidit. Quo facto, Hispani frater ad gladium suum respexit: sed Indicæ mulieres eum subtraxerant: atq; ita ille sagittis repentè confossus fuit. Barbari è vestigio ad proximos montes confugerunt, & Indos illic habitantes contra Hispanos instigarunt, quorum vxores illis promiserunt, si sibi auxilium ferrent. Verùm hi Indi confestim à centurione Peroso, militari stratagemate oppressi, & triginta ex ipsis inter edendum ac bibendum capti, Corumque abducti fuerunt, vbi crudeli supplicio affecti sunt. Quibusdam ex illis Hispani pollices abscìderunt, & venas digitorum dissecuerunt, ne arcu amplius vti possent.

Interea Angli ab Hispanis benignè habiti fuerunt, qui ipsis bonorum, quæ possiderent, partem, & filias suas in matrimonium obtulerunt, si apud se manere vellent. Verùm Anglis patria tam chara erat, vt illud comiter recusarent, & pro beneficiis sibi præstitis humillimè gratias agerent, conscensaq; naui Cartagenam, & inde Angliam peterent.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

Quomodo Harcurtius in Guianam nauigauit, & de variis illius regionis prouinciis ac fluminibus.

CVm Angli post reditum in patriam omne infortunium, quod pertulissent, commemorassent, cunctos ad misericordiam commouerunt, totoque triennio nemo repertus fuit, qui eò proficisci vellet. Tandem Harcurtius, re maturè deliberatâ, cum tribus nauibus, quas suis sumptibus instruxit, anno 1608. eò iterinstituit, vt colonias in eo loco amplificaret & conseruaret: & *Viapoco* feliciter appulit. Quid in itinere ipsi acciderit, non opus est hìc percensere, cùm nihil in eo sit singulare, & alij, qui eandem viam emensi sunt, omnia promontoria, insulas, regionesque accuratè descripserint. Quapropter ad huius regionis descriptionem rectà me conuertam.

Harcurtius à barbaris humaniter excipitur.

Harcurtius, cùm eò venisset, à barbaris summa humanitate ac beneuolentia exceptus fuit. Nam ea, quorum indigebat, liberaliter ipsi subministrarunt. Colloquio aliquandiu cum Indorum principibus habito, in terram se contulit, & ab Indo quodam, qui diu in Anglia vixerat, & linguam Anglicanam probè intelligebat, perbenignè & amicè habitus fuit. Hic Harcurtium, & vnum ex præcipuis ipsius comitibus virum nobilem, hospitio excepit, cæteris per vicinas ædes distributis. Post paucos dies Harcurtius, regionem contemplatus, commodum sibi locum ad munitionem delegit: & omnibus diligenter perpensis, apud pagum *Carapo*, in monte saxoso, ad quem nullus, nisi per circuitum, accessus patebat, consentientibus Indis, magnum aggerem excitauit, qui eo magis ipsi placuit, quòd sub monte naues suas commodè tutari poterat. Cùm autem festa aliquot inter Indos & Anglos celebrarentur, in iis petiit, vt regio Guiana Regis Angliæ potestati ac tutelæ se committeret: quod etiam facilè impetrauit. Ab eo tempore Harcurtius operam dedit, vt regionem penitus exploraret ac lustraret: & ab eo accepimus, quæ hìc de regione ista litteris mandauimus.

Guinea regi Angliæ potestati se dedit.

Nobilissima regio & amplissimum regnum Guianæ terminatur ab Occidente, montibus *Peru*: ab Oriente & Meridie, celeberrimo fluuio Amazonum: à Septentrione, mari ipso, & magno flumine *Orenoque* (sicut in Tabulis Geographicis videre est) vbi Waltherus Rawleigh multa explorauit. Ostium Occidentale fluuij Amazonum, quod etiam ad mare porrigitur, vocatur *Arrapoco*, in cuius littore multi sunt principatus, digni, qui diligentius explorentur & perlustrentur.

Versus Septentrionalem partem fluminis Arrapoco, ingens amnis est *Arrevvary*, cum amplissima & opulentissima prouincia. Ab *Arravvary* vsque ad *Cassipurogh* sita est prouincia *Arricary* quæ tres principatus complectitur, nempe, *Arravvary*, *Matcary* & *Corsebery*: quorum supremus dominus est *Anakyury*, genere *Tatas*, qui ex finibus *Orenoque* metu Hispanorum, quos summè odit, pulsus fuit: nunc autem in prouincia *Arricary* habitat. Versus *Cauror* in mare se exonerat fluuius *Conassini*, principatus *Coosheberi* terminus: Hic lapides inueniuntur adamantibus simillimi. Quapropter Harcurtius centurionem cum aliquot aliis delectis & primariis viris eò misit, vt quid rei esset, certò cognoscerent.

Lapides adamantibus similes.

Prouinciam *Coosheberi* eo tempore gubernabat, sub imperio modò dicti *Anakyury*, Indus quidam, cui nomen *Leonhardo Ragapo*, qui olim cum Walthero Rawleigh in Angliam profectus, ibique baptizatus fuerat. Is centurionem Pischerum, quem Harcurtius ad ipsum miserat, perbenigne excepit, & aliquos Indos ipsi adiunxit, qui eum ad locum illum, in quo eiusmodi lapides inueniuntur, ducerent. Centurio ille, terrâ interfaciens, multos amænos & fertiles agros vidit: tum magnus mons se ipsi obtulit, ab Indis *Couvob* dictus, in cuius cacumine (vt illi aiunt) ampla est piscina, multis & variis piscibus referta. Lapides verò isti non erant adamantes, sed Topazij, qui si auro inserantur, maximum splendorem emittunt, & adamantibus simules sunt. Verùm in monte *Tenaseren*, præter topazios etiam multi adamantes reperiuntur.

Harcurtius igitur, intellecto, regionem adeò fertilem, & cælum salubre esse, Indi illius, qui Anglos valdè amabat, & in magno pretio habebat, instigatu, quosdam ex suis in prouinciam *Coosheberi* misit, vt nouam illic coloniam conderent. Prouinciæ *Arravvary* & *Mozovvnia*, quæ ad continentem campestres & fructuosæ sunt, versus Caurũ, procul ab Occidente, à flumine *Cassipurogh* vsque ad fluuium *Arracovvo*, & versus continentem atque Occidentem, vsque ad fluuium *Arvvy* se extendunt. Prouincia *Arravvoris* valdè populosa est: sed inter incolas eius & *Diapocenses* non est firma amicitia: quamuis nunc bello aperto se mutuo non persequantur. In *Mozovvnia*

Mons Callipury figuram habet Pyramidis.

quoque nulla est incolarum penuria. In hac prouincia mons est altissimus, quem *Callipury* vocant: is a natura ita formatus est, vt Pyramidē repræsentet. Ex hoc monte prouinciæ & regiones vndique ad centum milliaria vsque conspici possunt.

Longè vltra *Mozoviviam*, versus Meridiem, sita est regio *Arvvy Norralorenorum*, sub ditione eius, quem suprà diximus, *Anakyury*. Incolæ eius sunt *Charibes*, *Mozovvinnensibus* & *VViacopornensibus* infestissimi. A fluuio Amazonum vsque ad vrbem *VViapoco*, hi amnes in mare influunt: *Arrapoco* (ostium fluuij Amazonum) *Arravvary*, *Mucary*, *Conassini* & *Cassipurogh*. Supra vrbem Wiapoco, versus Orientem, in mare labuntur fluuius *Arracovv*, & qui in hunc se exonerat, *VVattus*. Ad Septentrionalem vrbis *VViapoco* partem, æstuarium est, *VViauary* dictum, quod itinere vnius diei in terram se effundit. Totus ambitus huius prouinciæ à *VViapoco* vsque ad *Apervvacam* nominatur regio *VViapovvornensium*, & duos præterea principatus complectitur, *VViapoco* & *VViauary*. Infra cataractam *VVispoco*, quæ quadraginta milliaribus à mari abest, sunt multi *Taiensis* & *Arvvoecani*. In *Taiensis Carasana*, in *Arvvoecanos Arriguoma* imperiū tenet. *VViauaris* pauci sūt incolæ.

Versus Occidentalem partem vrbis *VViapoco*, fluuij *Apurvvaca*, *Covvo*, *VVio* & *Caiane* in mare se exonerant. Primus fluuius est ingens: secundus vacuus: tertius, per multa milliaria nauigabilis, vtrinque fertili ripâ cingitur. Fluuius *Caiane* tutum pro omnis generis nauibus, cuiuscunque sint magnitudinis, portum efficit, qui ab Anglicano centurione *Keyuis* dictus est *Port-hvvard*. Ad dextram insula se obiicit, quam *Muccumbro* vocant, cuius circuitus est sedecim milliarium. In hac insula duo sunt altissimi montes, quorum vnus *Muccumbro* appellatur, à quo hæc insula nomen accepit: alter *Cillicedomo* nuncupatur, Ab vtroque monte maxima pars insulæ conspici potest, quæ amæna prata, siluas, & magnam ceruorum, qui diuersi sunt generis, multitudinem continet. Ab altero latere iacet insula *Mattoory*, quæ magnitudine & fertilitate priori parum cædit, duo habens munimenta, in quibus maiora tormenta ad defensionem portus collocari possunt. Incolæ prouinciæ *Catane* sunt *Charibes* & *Arrivvacary*. Præfectus huius loci Anglis admodum fauet, & Harcurtium semper benignè habuit, eique ex suis quosdam, linguæ addiscendæ causâ adiunxit.

CAPVT TERTIVM.

De politia, quam incolæ pace ac bello obseruant, de anni tempestatibus, religione incolarum, natura regionis & animalium.

HÆc regio versus continentē, propter paucitatem incolarum, multis locis non habitatur. Nam pleriq; barbarorum ad ripas fluminum suas sedes & domicilia habent, vbi suis nauiculis huc illuc vehuntur. Nulla singularis aut vera politia inter ipsos est. Habent quidem ducem & præfectum, sed ei obtemperant quando volunt. In vnaquaque prouincia est *Cassique*, seu Capitaneus, qui titulum præfecti seu regis gerit. In singulis pagis est Iudex, qui homicidium & adulterium capitis supplicio punit: cætera crimina & flagitia manent impunita. Indi supra modum sunt zelotypi: & quando aliquis ex ipsis vxorem adulterij conuincere potest, eam statim, absque vlla gratia & misericordia, morte afficit. Is primum inter ipsos locum obtinet, qui plures vxores habet. Nam iis pro ancillis vtuntur, præsertim quando consenuerunt: & illæ ipsis panem, cibos & similia apparare, atq; in mensa, vt & alibi, ministrare coguntur.

Homicidium & adulterium apud barbaros capitale.

Hæ prouinciæ *Yatos*, *Arovvaccas*, *Sappaios*, *Paragotos & Charybes* suas peculiares linguas habent. Charybes sunt indigenæ: cæteri ex *Trinidado* aliisque finibus *Orenoque* ab Hispanis fulsi fuerunt. Quoniam verò inter se sunt concordes, tantis viribus pollent, vt etiam contra Charybium voluntatem irrepserint, & illic nidulati sint pace cum iis, qui ad littora maris habitant, firmata, Charybes autem, qui in montibus & versus continentem degunt, eos crebrò magnis agminibus inuadunt, & domos ipsorum diripiunt, abductis pecoribus & vxoribus: nam de his maximè inter ipsos certatur. Idipsum Angli in *Cooshabery* experti sunt. Nam quatuor ex ipsis, qui cum supradicto Indo, *Leonhardo Ragapo* in hanc prouinciam profecti erant, huiusmodi direptionis spectatores fuerunt. Charybes enim cum ducentis ex suis in Indi istius, qui *Yatus* erat, ditionem irruperunt, quosdam ipsius pagos incenderunt, multos incolas mactarunt, alios cum vxoribus & liberis totaque familia captiuos abduxerunt: Leonhardum quoque Rapagum acriter persequuti sunt, qui cum quinquaginta hominibus obuiam ipsis processit, & Anglos, vt sibi cum suis scloppetis opem ferrent, accersiuit. Vt autem vidit, hostem magno numero aduentare, suos hoc modo in aciem eduxit. In fronte quatuor Anglos cum suis scloppetis & ardentibus funiculis collocauit: hos sequebantur aliquot indi, ligneis machæris & scutis probè instructi: post quos

Pugna inter Indos.

CAPVT QVARTVM.

De plantis ad medicinam idoneis, & de gigantibus latas aures habentibus.

SAccari arundines in hac regione permagnæ & præaltæ sponte sua crescunt, ex quibus grande lucrum facere liceret. Gossipio, cuius multiplex est apud nos vsus, eadem hæc regio exuberat. Multa quoque hîc rara inueniuntur, quæ ad sericum & pannum tingendum fructuose adhiberi possunt. *Annoto* sericum igneo colore perfectè inficit. Aliud quoddam terrâ nascitur, quod rebus cæruleum colorem inducit. Arbor quædam gummi fundit, quod flauo, eoque elegantissimo, colore rem imbuit. Lignum quoque est, à quo res purpureum: aliud, à quo rufum colorem accipit. Rursus alia est arbor seu lignum, cuius succus, si sit calidus, puerpureum: si sit frigidus, flammeum colorem dat.

Saccarum. *Gossipium.* *Colores, ad pannū tingendum.*

Præterea varij generis gummi hîc colligitur, quod magni pretij est, & ad medicinam. inprimis ad sananda vulnera adhibetur: quale est *electrum flauum*, *gummi Lemnium*, *Baratta*, *Colliman*, & similia. Quantum ad Colliman, eius vsus in Medicina Anglis notus est. Hoc gummi atrum est, friabile, pici non absimile. Si quid ex eo ardenti pruinæ imponatur, totam domum suaui odore complet. Si quis eo caput bis terue in die fumiget, vertiginem pellit, humores ex capite destillantes exsiccat, & peralysin auertit. Cataplasma ex eo factum, & reribus applicatum, dolorem sedat, quem mulieres plerunque sentiunt. Prodest ad tumores viscera & similia curanda. *Baratta* est instar salutaris balsami, quod recentibus vulneribus medetur, & gratissimum odorem fundit. Alia præterea hæc regio suppeditat, ex quibus suauem & salubrem fumum facere licet. Ad medicinam conducentia hæc largitur: spicam nardi, cassiam fistulam, sene, bolum Armeniacum, terram Lemniam, variasque herbas, quarum vires nobis nondum sunt exploratæ. Est & hic fructus quidam, qui quoniam vescentibus profundum somnum conciliat, ab Indis & Anglis, pomū somniferum appellatur. Si quis ex hoc pomo vnicam guttam sumat, ea grauem saporem inducit, & vehementer purgat: sicut Anglus quidam, qui eius rei primus periculum fecit, expertus est. Vix aliquid ex eo sumserat, cum gingiua eius graui dolore affecta est: quapropter illud exspuit: nihilominus gutta in corpus ipsius lapsa est, ex qua totum triduum somno oppressus fuit: cumq; postea expergisceretur, sexagies aluum euacuauit. Bacca, quam Indi *Kellete* nominant, sanguinē sistit. Succus foli:, quod Indis *Yppee* dicitur, præsens est remedium contra venenatas Indorum sagittas. Sed si omnia & singula describere vellem, multis chartæ volumnibus opus esset.

Gummi, quod ad medicinam perhibetur. *Quam vim habeat gūmi Colliman.* *Baratta.* *Pomum somniferū.* *Kellete.*

Non possum tamen hoc loco, silentio præterire arborem, cuius ope Indi pisces capiunt. Hæc arbor plerumque circum Indorum ædes crescit: qui quando piscari volunt, aliquot folie ex ea decerpunt, quæ lapidibus conterunt: & nudi in flumen aut ostium maris, quod ubique piscosum est, insilentes, manus iis perfricant, eaque postea in aquam coniiciunt: qua ex re pisces ita obtorpescunt, vt adnatantes manibus se capi patiantur. Hac ratione Indi breui tempore & nullo negotio naues suas piscibus complere possunt. Insuper hoc loco multi lapides, qui ad varia conducunt, inueniuntur: inprimis porphyrites, iaspis, lapis renum. Radicis Nicotianæ tanta est copia, vt anno 1610. eius magna vis, pro sexies mille libris Anglicanis, hinc in Angliam inuecta sit.

Folia arborum quæ pisces obstupefactunt. *Lapides.* *Radix Nicotiana.*

De auro & argento nondum constat, quatenus eius hæc regio sit ferax. Harcurtius tamen narrat, Indum sibi frustum metalli donasse, cuius tertia pars aurum fuerit. Eiusdem fragmentum ab alio accepit. Quidam bracteam ex huiusmodi metallo, aquilæ formâ effigiatam, pro securi dedit. Vtique vulgo aiunt, regionem hanc auro abundare. Idem Harcurtius prope quandam rupem multum scoriæ reperit: sed nec tempus nec admimcula habuit vlteriùs perscrutandi: nihilominus spes est, auri & argenti fodinas non defuturas.

Spes auri & argenti.

Magnanimus iste vir, Harcurtius, in explorando flumine *Maravvino* multum operæ & laboris impendit. Illic fruticem seu arundinem inuenit, quæ præter animam vegetantem, etiam sentienti prædita erat. Nam quando Harcurtius folium eius digito attingebat, retrocedebat, & se conuoluebant, caput inclinans, quasi mortuum esset. Si quis folium vnum amputet, reliqua omnia exarescunt: quæ tamen spatio quadrantis horæ reuirescunt, & quodammodo reuirescunt. Id autem sæpius accidit: quod argumento est, hunc fructum sentire. Testatur hoc Harcurtius in sua narratione de regionis Guianæ natura & proprietatibus, quam Sereniſſimo Principi Angliæ exhibuit: vbi addit, se hoc ipsum quadraginta aliis Anglis, quorum multi adhuc in viuis sint, ostendisse: qui id suis oculis viderint. Quin etiam se duas istius fruticis plantas secum in nauim assumsisse ait, vt eas in Angliam perferret: sed eas ab animalibus quibusdam, quæ in naui habebat, fuisse corrosas & enectas. Qui verò ipsi fidem non habet, legat ea de re Scaligerū lib. 181. Exercitat. sect. 28. nec non in Bartalio primum diem secundæ hebdomadis. Nam ambo hi præclari auctors fruticis istius meminerunt.

Frutex animam habēs sentientem.

Gigantes. Ad hunc fluuium *Maravvin*, supra *Tapuramnenses*, magna vrbs Indorum condita est, quæ *Moreshego* appellatur: varij item & potentes populi, qui, vt Harcurtius refert, staturâ omnes alios Guianæ incolas superant, & prout sunt supra modum proceri, grandes quoq; arcus & sagittas gestant: atque, vt Indi narrant, quater sunt cæteris Incolis maiores. Aures suas, genas, nasum & inferius mentum magno hiatu perforant, quibus deinde omnis generis quisquilias, bullas, apinàs & puerilia oblectamenta appendunt. Aures plus quàm asininas habent, quæ vltra axillas ipsis dependent. Ad fontem fluuij *VViapaco* gens habitat, *Marashevvaccas* dicta, quæ immanes & supra fidem longas aures habet. Ibidem grande idolum lapideum inuenitur, quod tanquam Deum colunt & adorant. In eius honorem domum exstruxerunt. Hoc idolum, ad hominis similitudinem effictũ, calcaneo pedum suorum insidet, cubito genibus innititur, manus supra caput eleuat cultu in cælum conuerso. Quare hoc idolum ita formatum, & huiusmodi gestus ei attributus sit, ipsimet Indi ignorant.

Indorum lõgæ aures. Idolum eorundem.

In confinio huius gentis altus & vastus mons iacet, *Gomeribo* dictus, quem fertilissimus tractus, in quo magna radicis Nicotianæ, tritici & vini copia crescit, ambit. Huius loci possessionem Harcurtius nomine Regis Angliæ coram multis Anglis nobilibus, cum consensu Indorum, occupauit: cui etiam Guianam antea asseruerat. Harcurtij verò frater, postquam fluuium *Arravvary*, cum multis aliis prouinciis, ad fluuium Amazonum sitis, diligenter explorasset, possessionem istius loci cum gleba & viridi fronde, pro veteri consuetudine, eidem Regi vindicauit.

CAPVT QVINTVM.

Descriptio fluuii Amazonum, quem Guilhelmus Dauies, Anglus, exploratum iuit.

EFluuius Amazonum sub linea Æquinoctiali in superiori parte Indiæ, quæ versus occidentem sita est, labitur. Nautæ hoc obseruarunt, quadraginta milliarum longitudine, ad littus aquam sex, septem & octo pedes profundam inueniri: postea aquam, quoad colorem, rubescere: quoad saporem, dulcescere: quod indicium qui probè animaduertit, facilius in eo progredi potest. Ad ostium fluminis aqua est profundissima. Ibi arbores conspiciuntur: nam terra admodum humilis est, nec tribus pedibus altius supra aquã extat. Quando autem mare cursu suo consueto se effundit, terra vltra centum milliaria aquis obruitur. Ad hunc fluuium decem hebdomadas sum commoratus, vt incolarum mores habitusq; nec non regionis ingenium ac naturam tantò melius cognoscerem.

Varia animalia. Hæc regio siluis abundat, in quibus varij generis feræ, vrsi, leones, lupi, leopardi, sciuri, mirabiles apri, simiæ, cercopitheci, multaq; alia animalia, quorum nomina mihi partim adhuc ignota sunt, partim non occurrunt. In iisdem siluis sunt omnis generis volucres: psittacorum maior est numerus, quàm columbarum in Europa: suntq; illi, vt expertus sum, edules, & grati saporis. Habet eadem regio multa præclara flumina, quorum vnicuiq; peculiaris rex imperat. Est & illa tempestatibus, tonitru grandini, & pluuiis valdè obnoxia: nam sæpe sedecim, octodecim & viginti quatuor horis continuis pluit. Præterea sunt in ea plurimi lacus, in quibus Guianenses aligatores, hydri, & omnis generis pisces reperiuntur. Hic etiam paruæ muscæ circumuolitant, *Muskitta* dictæ, quæ eos, qui piscatum eunt, valdè infestant.

Pluuia frequentes & diuturnæ.

Incolæ nudi incedunt. Incolæ, tam viri quàm mulieres, prorsus nudi incedunt, nec vllum corporis membrum tegunt. Viri calamum vnius pollicis crassitie, & duorum longitudine accipiunt, cui præputium suorum pudendorum inserunt, eumq; filo, ex arborum corticibus facto, alligant: quod filum postea per medium corpus circumducunt, & nectunt. Si vrina sit reddenda, filum illud soluunt. Vtraq; aure calamum ex cygneis pennis confectum gerunt, qui longitudine medium hominis digitum æquat. Talem quoq; in inferiori mento gestant. In narium interspecto filum habent, ad quod fibula, coraliũ, aut simile quid annexũ est. Illud supra os propẽdet, & quando loquuntur, huc illuc agitatur. Eo se maximè oblectant, ac sibi placent. Crines in orbem sibi tonderi curant, vt coronam clericalem repræsentent: iidem ab vtroq; latere supra aures ipsorum dependent. Hic est præcipuus virorum ornatus. Mulieres ornatum negligunt: comam promissam, & in tergum effusam alunt: vbera habent trans vmbilicum propendentia. Viri & mulieres rubrâ quâdam terrâ se vngunt & illinunt, ne à muscis illis mordacibus pungantur.

Vbera mulierum trãs vmbilicum propendentia.

Barbari hoc loco sunt ingenioſi, astuti, perfidi, & in sagittis mittendis tam agiles & exercitati, vt similes nunquam viderim. In victu quadrupedibus, quas mactant, auibus & piscibus vtuntur. Arcus ipsorum duarum circiter vlnarum, sagittæ septem pedum longitudinem habent.

Arcus

quos incedebant alij, sagittis armati: extremum agmen claudebant, qui longas clauas gestabãt. Charibes, conspectis Anglis, qui in fronte stabant cum suis sclopperis, magno terrore perculsi fuerunt: quod animaduertens Leonhardus Indus, suos consistere iussit: ipse verò cum gladio, quem Angli ipsi dederant, & altera manu scutum tenens, ad hostem progressus est, & euocatis centurionibus, eos grauiter increpauit, quòd in suam ditionem irruptionem fecissent, & seuerè minatus est, se eos ferro persequuturum, nisi quamprimùm ablata restituerent, & finibus suis excederent: quòd si vnum ex Anglis læderent, exitium ipsis denunciauit, auxilio Anglorum, quos *VViapaco* ad se euocare vellet. Qua oratione Charibes ita consternati fuerunt, vt pace cum eo facta, sine mora, ex territorio ipsius discesserint.

Incolis ad magnam paucitatem redactis, vires eorum multum imminutæ sunt: neq; alia arma habent, quàm ea, quorum supra mentionem fecimus. Pauci inter ipsos sunt, qui sclopeta tractare norint: quod tamen ab exteris, cum quibus conuersantur, quoad possunt, addiscunt.

Anni tempestates in illis locis à nostris differunt. Anni tempestates pro diuersitate locorum variant. Nam in locis, quæ in Guiana versus Ortum & Amazones sita sunt, sicca tempestas, quam æstatem nominant, mense Augusto: humida & pluuiosa ac procellosa, quæ ipsis hyems est, mense Februario incipit. In locis versus Occidentem & *Orenoque* sitis, æstas, seu siccum tempus, mense Octobri: ventosum ac pluuius madidum, siue hyems, mense Aprili init. Est tamen inter hæc anni tempora exigua differentia: propterea quòd regio Æquinoctiali vicina est, vbi dies & noctes ferè semper sunt æquales. Plerunq; fit, vt quando Sol ad Tropicum Capricorni conuertitur, cælum sit sudum ac serenum, & tempestas maximè sicca: quando autem Sol ad Tropicum Cancri reuoluitur, pluuiæ & venti paullatim insurgunt: neq; tamen id certo tempore & eodem momento semper accidit, sed modo citius, modo tardius: modò vehementius, modò remissius: quæ diuersitas etiam à siderum motu & vi, quâ in hæc inferiora agunt, proficiscitur: quo fit, vt terra aliquando sit humidior, aliquando siccior: interdum calidior, nonnunquam frigidior.

Vix aliquod discrimen temporum obseruant, nisi quòd Lunæ mutationes attendunt, & dies numerant. Numeros ita referunt: vnum, duo, tria &c. decem, decẽ & vnum, decem & duo, &c. quos numeros quando indicare volunt, tot manuum digitos in altum tollunt: quando autem ad vigesimum & vlteriorem numerum progrediuntur, manibus pedes addunt, & eorum quoq; digitos ostendunt: quod in numerando sæpè quadragies repetunt. Quando aliquid certo tempore se soluturos aut daturos promittunt, creditori granà quædam seu alias res minutas secundum numerum dierum, quem ad solutionem præstandam definiuerunt, tradunt, totidemq; sibi seruant: singulis autem diebus vnum remouent: & quãdo nihil amplius supereſt, eo admonentur, tempus solutionis adesse.

De religione incolarum. Religionem fermè nullam habent, nisi quod Solem & Lunam, quos animatos esse, & viuere existimant, venerantur. Neutrum tamen adorant, neq; vni aut alteri sacrificia offerunt, præterquàm diebus festis, quibus sua Bacchanalia celebrant.

Mos sepeliendi defunctos. Quando aliquis belli dux, aut vir dignitate præstans, aut amicus, quem viuum magni fecerunt, ex hac vita migrat, peculiaria festa instituunt, in quibus peragendis generosissimum vinum quod *Parranovv* nominant, adhibent. Istud festum triduum aut quatriduum, plus minus durat, pro copia vini, quod ipsis suppetit: totumq; illud tempus, cantando, saltando, edendo & bibendo traducunt. Nã omnes alias gentes bibacitate & ebriositate superant: & qui primus inter ipsos inebriatur & indormiscit, is palmam fert. Dum ita pergræcantur, mulier quædam, defuncto cognatione iuncta, assidet, quæ cæteris bacchantibus & tripudiantibus lamentatur & eiulat: deficiente autem vino, festo quoq; finis imponitur. Certum etiam est, ipsorum sacerdotes & hariolos cum Diabolo, quem *Vvattipa* appellant, consuetudinem habere, eumq; consulere: sed ab eo turpiter falluntur: nihilominus eum metuunt, & odio prosequuntur, eumq; insignem nebulonem & præstigatorem appellant: neq; id iniuriã. Nam sæpè eos verberibus malè accipit. De mortuis hoc creduut, probos post hanc vitam rectà in cælum, quod *Caupo* nominant, migrare: improbos autem & impios in terram descendere. Quando belli dux aliquis decedit, vnum ex captiuis, qui ipsi ministrauit, interimunt: si talis eo tempore non adsit, vnum ex seruis ipsius morte afficiunt.

Festum barbarorum cum vino iunctum. *Sacerdotes cum Diabolo consuetudinem habent.* *Quo mereantur post hãc vitam migrent.*

Natura & conditio regionis Guianæ diuersa est. Ad littus maris humilis & depressa est, ac nimio æstu flagraret, nisi vehementi vento Orientali refrigeraretur. Quibusdam locis terræ humilitas incolis damnosa est, propter flumina, quæ tantò facilius exundant, & terram aquis mergunt. Plerisq; locis magna & nauigabilia sunt flumina, & solum fertile, incolis frequens. Inter montes solum maxima ex parte est sterile. Inueniuntur tamen loca quædam frugifera, vbi aër est tepidus & temperatus. Metalla illic tantâ copiâ scaturiunt, vt nullum sit regnum in tota India Occidentali, quod hac in parte ipsi præferri possit. Est & alius quidam in hac regione tractus, qui cæteris paullo altior est, illisq; salubritate & fertilitate longè antecellit. Nam iucundis pratis, lætis pascuis, fluminib⁹, fontibus & nemoribꝰ abundat: quæ res magnã cũ voluptate vtilitatẽ cõiũctã habent.

Regionis Guianæ natura & cõditio. *Metallorũ copia.*

Quotidianus incolarum cibus hic est. Ex radice arboris, quam *Cassavum* nominant, panem hoc modo conficiunt: radicem super lapidem conterunt, & in farinam redigunt: deinde succum exprimunt, & placentas inde digiti crassitudine formant, quas super lapidem coquunt: atque ita panem, qui præstantissimi est saporis pinsunt. Succum, qui per se venenatus est, cum pipere Guianensi excoquunt: vnde pretiosum aroma conficitur. Hic quoque genus magni tritici nascitur, quod quidam triticum Guianense vocant, vulgò tamen *Maiz* dicitur. Huius magna est hoc loco vbertas, estque illud admodùm frugiferum: nam pro vno grano sæpè mille, interdum mille quinquenta reddit. Hoc triticum bonam farinam præbet, ex eoque præstans cereuisia coquitur. Ex radice arboris *Cassavi*, & ex hoc tritico potionem apparant, quam *Pasiaum* nominant. Ea durabilis non est: ideoque intra quatriduum eam exhaurire oportet. Potio autem *Paranovv*, quæ ex radice Cassavi conficitur, vsque ad decimum diem vim suam & bonitatem retinet, & priore longè fortior est. Habent & alia multa potionum genera. Magna quoque hîc mellis copia est, quod licet sit agreste, tamen nulli quod in Europa habetur, bonitate cedit. Ex hoc melle, atque ex cera mercatores magnum quæstum facere possent Nullæ hîc sunt vites: nihil tamen impedit, quo minus cum bona spe prouentus pangantur.

Cereuisia ex tritico.

Quadrupedes.

In hac regione multa alia reperiuntur, quæ ad victum, alimoniam & sustenta ndam hominis vitam apta sunt. Ceruorum varia, aprorum duo sunt genera. Nam apri hîc inueniuntur, qui ab Indis *Pockiero* dicuntur, & vmbilicum in tergo habent: alij, quos *Petugo* vocant, Europæis sunt similes. Habent quoq; magnum cuniculorum & leporum numerum, qui tamen à nostratibus discrepant: insuper tigres, leopardos, armadilios, maspurios, quorum caro nostram bubulam sapore refert: baremoes vel ant-vrsos, quorum caro cum nostra ouilla sapore conuenit. Sciuris & aliis similibus animalibus hæc regio affluit. Reliqua animalia, quorum hîc magna copia est, quoniam nobis adhuc ignota sunt, suo tempore cum suis proprietatibus & qualitatibus fusè à nobis describentur.

Aues.

Nec minor hîc auium multitudine cernitur: quales sunt anseres feri, anates, grues, ardeæ, perdices, columbæ, turtures, psittaci, multæque aliæ, nobis Europeis cognitæ. Vidi etiam hoc loco auium genus rapax, nostris vulturibus aliquanto maius, præter alias multas colore & forma elegantissimas.

Pisces.

Piscium omnis generis hîc abunde est: præter eos, quos nos nouibus, quendam habent salmoni nostro persimilem: colore tantum differunt: nam qui salmonibus ruber, huic flauus est. Ostreæ hîc nascuntur & pendent in frondibus arborum. Est & hoc loco mirabile quoddam genus piscis, qui *Cassoorvva* ab Indis appellatur. In vnaquaque pupilla habet duo lumina, quorum vnum, quando natat, sub aquis condit, alterum supra eas extollit. Costa & tergo homini similis est: magnitudine delphinum superat, saporis est gratissimi. Aliorum piscium, qui in fluminibus natant, nomina mihi nondum sunt cognita. Vnum adhuc piscem hoc loco memorabo, quem Indi *Cotumero*, Hispani, *Manati*, Angli, *Seacovv*, hoc est, vaccam marinam nominant. Saporem habet carnis bubulæ, & sanguine abundat. Si sale condiatur, nauigantibus commodum cibarium præbere, & diu asseruari potest. Ex hoc pisce oleum conficitur, quo Angli loco butyri vtuntur. Cortium ad scuta contra barbarorum sagittas paranda conducit. Hic piscis vt plurimum in mari degit: hyeme autem & quando densi imbres cadunt, magnis agminibus in minores aquas se recipit, & victum in gramine ad littus quærit.

Cassoorvva pisces mirabilis.

Piscis Cotumero.

Fructus regionis.

Fructus huius regionis sunt diuersi generis. *Pina*, genus fructus est, cuius sapor similis est ei, quem Angli ex fragis, vino rubro & saccaro elicere solent. *Platana* cum præstantissimis pomis cõparari possunt. Potatærorum quoque vsum percepimus. Pruna dulcis sunt saporis, sed homini aliquantum noxia. Nam si largiùs comedantur, diisenteriam & profluuium alui pariunt. Nuces quoque, quarum permultæ diuersi generis hîc nascuntur, plurimum nocent, si quis illis vltra modum vescatur.

CAPVT

Arcus ex ligno Brasilienſi pulchrè & affabrè confectus est: sagittæ, ex arundine: neruus, ex cortice arboris: aculeus sagittæ ex osse piscis. Quando venantur, stant sub arbore in vmbra, & feram obuiam sagittâ feriunt: quam postea ex cruoris indicio tamdiu persequuntur, donec eam comprehendant. Auem vel minimam ictu sagittæ ex arbore decutiunt. Sic etiam ad littus maris consistunt, & pisces sagittis petunt. Simulac piscis percussus est, sagittam in aquis sequuntur, eamq; cum pisce extrahunt. Quando hoc modo victum quærunt, quinquaginta aut sexaginta ex ipsis se coniungunt: & vbi aliquid nacti sunt, duas arboris frondes sumunt, quarum vehementi attritu ignem eliciunt: mox rogum instruunt, ad quem vnusquisque cibum suum apparat, & carnibus coctis sine sale & pane, cuius illi prorsus sunt ignari, vescitur, nullo alio potu adhibito quàm aquæ & radicis Nicorianæ. Gallinarum maximus apud ipsos est numerus: earum vnam re quadam nihil ab ipsis redemi, quam quatuor florenis aureis vendere noluerant. Hîc quoque fructus eximij reperiuntur: nempe *platinæ*, *gnouæ*, *potatoæ*: quorum quantum collo gestare poteram, vili munere, nempe testâ vitreâ, consequutus sum.

Indorum cibus.

Si de lectis barbarorum quæris, hoc breuiter habe. Rete, ex cortice quodam confectum *Hamac* ipsis dictum, quod tres passus longum, & duos latum est, arbori vtraque orâ ita alligant, vt sesquiulnam supra terram extet. In eo secure cubant & dormiunt.

Lecti barbarorum.

Rex vniuscuiusque fluminis, in quod dominatur, ab homine plebeio hac ratione discernitur, quod caput ipsius diademate ex versi coloribus psittaci pennis contexto redimitum, medium autem corpus torque ex dentibus & vngulis leoninis composito circumdatum est: manu autem ligneam machæram gerit. Hæc sunt regiæ Maiestatis apud hoc barbaros insignia. Reges in nauticulis dimicant, & victor captiuum deuorat. Nauticulæ ipsorum ex arbore excauata sunt fabrefactæ. Atque hæc fere sunt, quæ decem hebdomadum spatio, quibus inter barbaros istos sum conuersatus, obseruaui, quæque notatu digna esse putaui. In reditu aliam viam sequutus sum. In priori enim violentis ventorum flatibus agitatus fueram.

Regium diadema.

Victores captiuos deuorant.

SEXTA

SEXTA SECTIO,

De Terra Australi incognita.

Petrus Ferdinandus de Quiros, Lusitanus, peritissimus nauarchus, ex Peru cum duabus nauibus ad Insulas Salomonis nauigauit: cumq; ag fretum Magellanicum peruenisset, continentem explorauit, vbi ad Octoginta milliaria littus legit, donec 15. grad. à linea Æquinoctiali versus Austrum attigit: vbi regionem inuenit non modò peramenam & iucundam, sed etiam gemmarum, auri, argenti & omnis generis præstantium atq; vtilium frugum feracissimam: prout ex ipsius relatione pluribus intelligemus. Quapropter domum reuersus, instantissimè petiit & vrsit, vt Rex Hispaniæ colonos eò mitteret, qui regionem illam habitarent & excolerent: ex cuius supplici libello, quem Regi obtulit, hæc, quæ sequuntur, excerpsimus.

CAPVT PRIMVM.

De magnitudine regionis, incolarum moribus, gestibus, ingenio, proprietatibus & armis: nec non de regionis eiusdem fertilitate.

Regionis magnitudo.

MAgnitudo harum regionum recens inuentarum, quantum ex eo, quod meis oculis vidi, & Ludouicus Pazius Torresius, classis meæ præfectus, ad Tuam Maiestatem, Rex serenissime, retulit, coniicere licet, tanta est, vt longitudine totam Europam & Asiam minorem, vsque ad mare Caspium, æquet. Hæc terra Australis, quæ vulgò incognita dicitur, est quinta pars globi terrestris, & tam latè patet, vt verisimile est, quòd duplo plura regna & dominia contineat, quàm Tua Maiestas nunc possidet. Eadem nec Turcas, nec Mauros, nec quamcunque aliam gentem, à qua bellum aliquod metuendum sit, vicinos habet. Regiones, quas nos perlustrauimus, sunt omnes intra Zonam Torridam: quædam vsque ad circulum Æquinoctialem pertingunt, qui 90. gradibus supra ipsorum horizontem est eleuatus: minus tamen in quibusdam locis: & si euentus exspectationi respondeat, antipodes in illis reperientur, melioribus pactibus Africæ, toti Europæ, & optimæ parti Asiæ oppositi. Sed notandum est, quod quemadmodum terra, quam nos explorauimus, sub 15. grad. latitud. præstantior est Hispania: ita reliquas oppositas secundum proportionem & analogiam paradisum quendam terrestrem esse oporteat.

Habitus incolarum.

Totus iste tractus innumerabili hominum multitudine repletus est, quorum alij sunt candidi, alij fusci, iis similes, quos *Mulates* seu *Semi-Mauros* appellamus: alij sunt coloris mixti. Multi habent crines nigros, promissos, sparsos: alij crispatos & densos: nonnulli aureos & lucentes. Quæ diuersitas certum indicium est, magnam inter ipsos esse consuetudinem & frequentia commercia. Hæc ratio, præter soli fertilitatem: aliasque circumstantias, & quòd nullis tormentis ac sclopetis vtantur, nec in fodinis occupentur, in hanc sententiam me inducit, vt existimem, omnes istas regiones magna populi multitudine abundare. Omnium artium ignari esse videntur: mœnibus & munitionibus carent: sine rege ac lege viuunt. Simplices sunt homines, diuisi in factiones, & nunquam concordes. Arma quibus vtuntur, sunt arcus & sagittæ, quæ non sunt venenatæ, nec succo herbarum tinctæ, vt in multis aliis locis: item clauæ, scipiones, hastæ, iacula: atque hæc omnia ex ligno. A zona vsque ad medium femur se tegunt, cætera nudi. Mundiciei sunt studiosi, faciles, hilares, & admodum grati erga eos, à quibus aliquod beneficium acceperunt, quemadmodum sæpe expertus sum: quod mihi spem facit, fore, vt si benignè & amicè cum iis agatur, dociles & tractabiles se præbeant.

Domus eorundem.

Domus ipsorum sunt ligneæ, foliis palmarum obtectæ. Ollas habent fictiles: textrinam exercent: scita quædam opuscula faciunt: marmora expoliunt: fistulas & tympana habent: cochlearibus

aribus ligneis vtuntur. Sunt ipsis oratoria, precibus dedicata, & cœmiteria: nec non horti, areolis eleganter distincti & exculti. Margaritæ & conchæ margaritiferæ magnum ipsis vsum præbent. Ex iis cuneos, forcipes, serras, vomeres & alia similia instrumenta conficiunt. Margaritas quoque colligunt, quas collo appendunt. Qui in insulis degunt, nauiculas habent affabrè factas, & ad transuectionem aptas: quod indicio est, gentes quasdam politiores ipsis vicinas esse. Gallos gallinaceos more nostro castrant, & verres exsecant. *Oratoria & cœmiteria.*

Panis & cibus.

Panem ex tribus radicum generibus, quæ illic magnâ copiâ nascuntur, nullo negotio conficiunt. Nam radices illas tantummodò percoquunt & torrent, quæ alimentum grati saporis, salubre, & magni nutrimenti præbent. Radices illæ sunt oblongæ, & reperiuntur nonnullæ, quæ vlnam longitudine æquent, & dimidiam vlnam crassæ sint. Optimi illic fructus & magnâ copiâ nascuntur. Sex inueniuntur genera platani, quatuor amygdalorum, & aliæ arbores, quas *Obios* appellant, fructu & magnitudine malis nostris cydoniis similes. Plurimas habent nuces; malos citrias, plurimisq; fructibus grandibus & eximiis, quos vidimus & gustauimus, affluunt. Multas etiam & magnas saccari cannas habent: nec pomis, qualia apud nos nascuntur, destituuntur. Eadem regio palmas innumeras fert, quæ succum reddunt, ex quo vinum, acetum & mel conficitur: suntq; nuclei earum prædulces. Habent præterea genus nucum, quas *Cocos* appellant, quæ cum sunt virides, funiculorum vsum præbent, & medulla similis est cremori lactis: quando maturuerunt, victum & potum suppeditant: quando flaccescunt & decidunt, oleū emittunt, quod lucernis ad lumen dandum infunditur, & vulneribus sanandis, balsami instar, aptum est, nec non ad cibos adhibetur. Quando fructus adhuc tener est, ex putaminibus lagunculæ & alia similia vasa conficiuntur. Ex interiori cortice stupa seu muscus sumitur ad rimas nauium stipandas & picādas. Funes quoq; & rudentes inde conficiuntur, quibus tormenta etiam trahi possent. Inprimis foliorum palmarum magnus vsus est, ex quibus contextis vela pro nauigiolis, & tenues storeæ cōficiuntur. Præterea in ædibus regularum extrinsecus, & peripetasmatum intrinsecus vicem præstant. Ex truncis oblongis & erectis tigna & trabes ad exstruendas ædes, item hastilia & alia armorum genera, nec non remi & omnis generis suppellex domestica fabricantur. Insuper hæ palmæ vitium loco sunt, ex quibus toto anno vinum, sine labore & sumptu, quàm promptissimè hauritur. Inter herbas & fructus hortenses, cucurbitas, & betam maiorem ac minorem, aliasque herbas iurulentas, nec non fabas vidimus. *Vsus nucū quas Cocos vocant.* *Palma loco vitium.*

Magna carnium copia.

Quod ad carnes attinet, porcis qui nostris similes sunt, gallinis, capis, perdicibus, anatibus, turturibus, columbis, palumbibus & capris abundant. Boues quoq; & vaccas se habere Indi nobis dixerunt. Varia ibidem piscium genera capiuntur, hargi, petserçi, lizæ, soles, trutæ, alosæ, macabisę, casanę, pampani, trichiæ, raiæ, cuculi, citeruiæ, anguillæ, porci marini, erythrini, mascali, cochleæ, & plurimi alii, quorum nomina mihi exciderunt. Sed nō dubium est, multos quoque alios esse, quandoquidem eorum tantùm mentionem feci, quos apud naues nostras cepimus. Quę omnia si attentè considerentur, ex tanta rerum omnium copia satis apparebit, illic suppetere, vnde delicatè atq; opiparè viuere liceat. Ibidem panis saccharites & quæuis fulgama confici possunt, vt non necesse sit vlla aromata aliunde aduehere. Nautę præter ea, quę modo dicta sunt, pernas, acetum & varia condimenta hic inuenient. Notandum autem est, multa eorum, quę iam commemorauimus, similia esse iis, quæ in his regionibus habentur, & fortè maiori copia illic reperiuntur. Atque hinc facilè colligi potest, terram illam aptam esse producendis rebus omnibus, quas Europa gignit.

Regio hæc auri, argenti & margaritarum ferax est. *Aromatū copia.*

Opes, quas illic vidi, sunt argentum & margarita. Classis meę præfectus, à me ad hanc terrā explorandam emissus, se aurū quoq; vidisse affirmat. Præterea ambo illic vidimꝰ naues myristicas, mastichen, zingiber, piper & cinnamomum. Caryophilla quoq; illic reperiri probabile est, siquidē tot alia aromata inueniuntur, & hę regiones proximę sunt parallelo insularum Molucearū, Ternatę & Bacchianę. Nec deest materia conficiendarū vestiū sericarū. Vidimus quoq; arbusum nec non ebenum præstantissimum, & alia ligna ad naues construendas. Ad vela & funes nauticos triplex illis materia suppetit, quarum vna non dissimilis est nostrę cannabi. Ex oleo, quod ex nucibus, quas *Cocos* appellant, stillare dixi, bituminis quoddam genus parant, quod *Galagalan* vocant, & quo pisces loco vtuntur. Habent etiam genus quoddam resinę, quo naues suas, quas *Piraquas* vocant, illinunt. Quoniam verę capræ & vaccæ illic reperiuntur, procul dubio, præter carnes, corium & sebum illis non deest. Apes, quas vidimus, fidem faciunt, mel & ceram ibidem inueniri: nec dubium est, multa alia, quæ nondum sunt cognita, illic esse: vt de forma & situ regionis nihil dicam. Ad hæc omnia si adiiciantur, quæ industria humana potest producere, cum tam multa tellus sponte proferat, & optima quæq; atq; vtilissima ex his regionibus & Peruana prouincia ac noua Hispania in eam inferri possint, illa regio vsq; adeò locupletabitur, vt non tantùm incolis & Americanis omnia ad hanc vitam necessaria largè sit suppeditatura, sed etam Hispaniam opibus cumulatura, & mirū in modū amplificatura: quemadmodum paratus sum ostendere, si quis sit, qui manū mihi porrigat, vt hoc opus ad exitū perducere possim.

Quod autem nos, qui non penitius regionem illam penetrauimus, in ora & littore conſpeximus, illud certo argumento eſt, ex eius poſſeſſione tot diuitias, commoda & emolumenta ſperari poſſe, quot ex his locis percipimus. Præterea ſciendum eſt, meum ſcopum ſaltem fuiſſe regionem illam, quæ ampliſsima eſt, aperire, & obiter luſtrare: vt nihil dicam de morbis, quibus conflictatus ſum, & aliis obſtaculis, quæ me impediuerunt, quo minùs omnia, quæ volebam, cognoſcerem: neque integer menſis ſuffeciſſet ad meum deſiderium explendum. Cæterùm ex ingeniis hominum, qui in his regionibus degunt, non eſt coniectura facienda de Indis, qui illic habitant. Noſtri homines variis cupiditatibus agitantur, multis neceſsitatibus premuntur, his & illis rebus delectantur, quas magni æſtimant. Incolæ autem illarum regionum ſunt homines ſimplices, paucis contenti, qui id operam dant, vt molliter vitam tranſigant, & quàm minimâ cura & labore ſe fatigent, nec magni faciunt ea, quorum cauſsâ nos tantopere affligimus.

CAPVT SECVNDVM.

Quo ſinus portus, inſulæ & alia ad regionis deſcriptionem pertinentia Lectori ob oculos ponuntur.

Regionis conditio.

PRorò tot illic commoda pro vſibus vitæ humanæ, tot deliciæ reperiuntur, quot à terra exculta, amæna & temperata exſpectari poſſunt. Solum eſt pingue & fertile: argilla multis locis reperitur, ex qua confeſtim ædes exſtrui, lateres & regulæ aliaque ſimilia excoqui poſſunt. Marmor quoque & alii lapides effodiuntur, vnde palatia & magnificas ædes condere licet. Ligni & materiæ ad quæuis opera affatim eſt. Terra alibi in planitiem effuſe porrigitur, alibi in collem aſſurgit: campi variis fluminibus irrigantur. Rupes illic excelſæ, multi torrentes & aluei, parui & magni fluuii, ad quos molæ exſtrui poſſunt, quibus frumentum, ſaccarum & pannus tundantur: vt de fabricis ferreis & aliis machinis, quæ ad aquas erigi ſolent, nihil dicam. Ibidem ſalinæ inueniuntur: quod eſt indicium fertilitatis ſoli. Multis locis arundines proueniunt, quarum nonnullæ quinque vel ſex palmas craſſæ ſunt: quibus fructus proportione reſpondet. Summitas fructuum eſt tenuis & dura, cortex dulcis. Pyritæ, qui illic reperiuntur, nihil cedunt iis, quos Mantua Carpetanorum ſuppeditat. Sinus S. Iacobi & S. Philippi viginti milliaria patet, & limo caret: facilis eſt in vtrumque die ac noctu ingreſſus: multa ædificia hunc & illum ambiunt, ex quibus interdiu fumus; noctu ardentibus lucernis ignis conſpicitur. Portus, qui Vera Crux appellatur, eſt mille nauium capax: fundum, vt dixi, minimè limoſum, ſed arenoſum, nigri coloris. Nulla in eo vorago vnquam reperta: anchora, quacunque lubet, tutò iacitur, à quadraginta cubitis vſque ad dimidium, inter oſtia duorum fluminum, quorum vnum non minus eſt Tarteſo Hiſpaniæ, habetque limum ſex pedes profundum: quod noſtri lembi & ſcaphæ tranſmittebant. Quod ad alterum flumen attinet, quando noſtri lembi ad hauriendam aquam illud ſubibant, tutò intrabant, & ſtatim in introitu limpidam aquam inueniebant. Locus, in quo naues exonerantur, ad tria circiter milliaria glaream habet, paruis ſilicibus nigricantibus & ponderoſis obtectum, quæ ad naues onerandas aptæ ſunt. Ripa eſt recta & æquabilis, in qua herbæ prorſus virides conſpiciuntur: vnde coniicere licet, mare illam non inundare: & cum arbores ſint erectæ atque integræ, iſtud indicium eſt, nullas illic tempeſtates exoriri. Præter eas quas modo dixi, portus iſtius commoditates, hæc cumprimis grata & iucunda eſt, quod ſub diluculum ex vicina ſilua ſuauiſſimus concentus innumerarum auicularum omnis generis auditur: inter quas luſciniam, merulam, coturnicem, carduelem, hirundinem, perequirium, & pſittacum, quem obſeruauimus, multaſque alias, vnà cum cicadis & gryllis, intelleximus. Manè & veſperi ſuauiſſimum odorem ex magna diuerſorum florum & herbarum copia, in quibus florem citri & baſilicum notauimus, hauſimus. Hæc omnia & multa alia nobis perſuadebant, aërem eſſe ſaluberrimum & temperatiſsimum. Hic portus & hic ſinus ex eo magis etiamnum commendatur, quod vicinus eſt tot pulchris inſulis, inprimis ſeptem illis, quæ ducenta milliaria in circuitum patere dicuntur. Ac ſanè vna ex illis, quæ duodecim ferè milliaribus à portu diſtat, quinquaginta milliaria in circuitu complectitur, in hoc portu & ſinu, qui habet eleuationem Auſtralem 15. grad. 40. minut. ampliſſimam & pulcherrimam vrbem ſine more condere licet: & qui in ea habitabunt, omnibus, quas expetere poterunt, diuitiis & commoditatibus fruentur.

Sinus S. Iacobi & Philippi.

Portus Vera Crux.

Portus amanitas.

Tempus docebit quàtas hic locus habiturus ſit oportunitates, ad quẽ naues ex Chilo Peruuia, Pauania, Micaraqua, Gattimala, Noua Hiſpania, Moluccis, & Philippinis, quæ omnes regiones tuo imperio ſubſunt, appellere, & ſuas merces exonerare poterunt. His regionib⁹ ſi eas, quarũ ſupra mentionẽ feci, adiũgas, tuoq; imperio ſubiicias, tanti illas facio, vt exiſtimẽ eas nõ ſolum fore clauem omnium aliarũ, ſed etiam inſtar regni Chinæ aut Iaponiæ: & omnes opulentas inſulas, quæ

Magnæ cõmoditates pro Rege Hiſpania.

quæ ſunt ad illam oram Aſiæ, raris & precioſis mercibus allectas, illic negotiaturas: vt nihil dicã de amplitudine tui imperii, quod poſſeſſione tantæ regionis mirum in modum ſe diffundet ac ſtabilietur: Quod dico, parum eſt præ eo, quod priuatim de illa regione ſentio, & quod coram Mathematicis paratus ſum oſtendere. Iſtud quoque nunc taceo, quod illæ regiones primo ſtatim aduentu viginti millia Hiſpanorum alere poſſunt. Denique, Rex ſereniſsime, orbem terrarum tibi propono, cuius centrum eſt Hiſpania: tu ex vngue, ſi placet, leonem cognoſce.

De ſalubritate & temperamento aëris ex iis, quæ iam dixi, iudicium facere potes: cuius hoc quoque non leue erit teſtimonium, quod licet omnes, qui mecum veherentur, eſſent peregrini, tamen nullus ex ipſis illic ægrotauit, etiamſi aſſiduè opus facerent, & ſæpè ſudarent aut madefierent, ac ieiuni aquam biberent, omnibuſq; quæ terra illa profert, veſcerentur, neq; à cælo aperto Luna aut Sole,, qui illic non ſupra modum feruidus eſt, ſibi cauerent, niſi quòd media nocte ſtragulo laneo, in quo cubabant, ſe tegerent. Et quoniam incolæ regionis ſunt admodum firmæ valetudinis, & quidam ex ipſis prouectæ ætatis, tametſi humi cubent, hoc argumentum eſt bonitatis ac ſalubritatis ſoli. Nam ſi vitioſus aliquis humor ei ineſſet, domus ſuas altius ſupra terram eleuarent, ſicut faciunt Indi in inſulis Philippinis, & aliis regionibus, quas perluſtraui. Carnes quoque & piſces, licet ſale non condiantur, biduum abſq; corruptione ſeruantur. Sic & fructus, qui inde afferuntur, ſunt ſaluberrimi: vt apparet ex duobus, quos attuli, tametſi nondum eſſent maturi, cùm illos decerpſi. Nullas illic vidimus terras arenoſas, nullos carduos, nullas arbores ſpinoſas, quarum radices eſſent detectæ, nullas paludes, nullas niues in montibus, nullos colubros aut ſerpentes, nullos crocodilos in fluminibus, nullas formicas, quæ in noſtris regionibus tantopere fructibus nocent, & nobis in noſtris ædibus tam moleſtæ ſunt, nullos pulices, nullas erucas aut culices. Hęc longè maxima eſt pręrogatiua, quâ terra iſta multis Indię regionibus pręferri meretur, quæ propter huiuſmodi incommoda deſertæ ſunt, aut incolis tædium afferunt, vt ipſe expertus ſum.

Incolæ huius regionis.

Hæc eſt illarum regionum, quas exploraui, præſtantia: quarum poſſeſſionem tuo nomine & ſub vexillo regio iam occupaui: quemadmodum apparet ex commentariis, quos penes me habeo: qua in re his cæremoniis vſus ſum. Primùm ereximus crucem, & templum in honorem B. Virginis Lauretanæ exſtruximus, in quo viginti Miſſæ celebratæ fuerunt. Noſtri accurrebant, vt veniam delictorum impetrarent: ſupplicationes ſolennes inſtituimus: feſtum S. Sacramenti celebrauimus, quod longo circuitu, præcedente tuo vexillo, circumtulimus. Tua inſignia tribus locis fiximus, in quorum ſingulis duas columnas ereximus, cum tuo ſymbolo, *Plus vltra*, quod hîc maximè conuenit. Hæc omnia feci, tanquam fideliſsimus tuus ſubditus, vt Terræ Auſtralis incognitæ nomen atque inſignia cæteris titulis & imaginibus gentilitiis, quas geris, adiicere poſſis.

Poſſeſsio illius nomine Regis Hiſpaniæ occupata.

CAPVT TERTIVM.

Sylloge quarundam rerum memorabilium ex poſtremo libello ſupplicii Ferdinandi Quirii ad Regem Hiſpaniæ.

Viginti tres inſulæ.

PRæter inſulas ſuperiori capite commemoratas, ſedecim alias inuenit & exploravit Ferdinandus Quirius, quibus hæc omnia impoſuit: *Incarnatio, S. Ioannes Baptiſta, S. Guilelmus, Quatuor coronati, S. Michael Archangelus, Conuerſio S. Pauli, Decima, Protectrix. Fugitiua, B. Virgo, De ſubſidio, Mouterrey, Tucopta, S. Marcus, Virga, Lachrymæ S. Petri, Porti Belen, El Pilar, De Saragoſſa, S. Raymundus, Inſula Virginis Mariæ*, cum tribus aliis prouinciis, quas *Auſtralia de Spiritu Sancto* appellauit. In his tribus poſtremis ſupradictus ſinus & portus ſitus eſt.

Deſcriptio inſulæ Taumaco.

In quadam inſula, *Taumaco* dicta, quæ mille ducentis & quinquaginta milliaribus ab vrbe Mexico diſtat, decem dies commorati ſunt, vbi dominus & rex iſtius inſulæ, cui nomen *Tamay* ad ipſos venit. Hic rex erat homo ingenioſus & aſtutus, corpore procero ac valido, colore ſubfuſco, oculis nitentibus, naſo aquilino, barbâ & comâ criſpâ, vir denique ſpectabilis & ciuilis. Is cũ uis penuriæ, quâ tunc Hiſpani laborabant, ſubuenit, & Ferdinandum archithalaſſum in ipſius naui adiit, cum quo per ſigna ſermonem habuit. Archithalaſſus eum humaniter & benignè excepit, nauim ſuam cum omnibus armamentis ei oſtendit, quæſiuitq;, an vnquam tale quid vidiſſet. Ad quod ille nutu ac geſtu ſignificauit, ſibi nunquam eiuſmodi nauem fuiſſe viſam. Tum Archithalaſſus eum interrogauit, an aliæ præterea regiones huic inſulæ, ſiue in vicinia, ſiue procul adiacerent, & an illæ incolis frequentes eſſent: cui ille reſpondit, plures quam ſexaginta inſulas, cum ampliſsima regione quæ *Manicolo* appelletur, ſupereſſe. Inter colloquendũ Secretarius exman-

Sexaginta inſulæ cum ampla regione Manicolo.

ex mandato Archithalassi omnia diligenter annotauit, vt ea tanto melius explorarentur & perlustrarentur, periculo facto, an ea ita se haberent, quemadmodum Rex indicarat: ex quo amplius quæsitum fuit, versus quam mundi partem hæ insulæ atque illa regio sitæ essent. Rex verò digitis innuit, quasdam versus Ortum, Meridiem & Septentrionem sitas esse: adhæc digitis suis maiores & minores circulos duxit, quibus insularum illarum magnitudinem significauit: pro regionis autem cuiusque magnitudine brachia extendit. Vt autem distantiam earum indicaret, manus suas modò versus Occidentem, modò versus Orientem extulit. Cùm notum facere vellet, quot dierum itinere eò perueniri posset, caput in brachium recondidit: quo noctem denotauit: tum digitis numerauit, quoties in isto itinere quietem capere oporteret. Insuper aliis signis declarauit, quinam candidi aut nigri, quinam sui amici aut hostes essent. Brachium quoque suum admordit, vt *Cannibales* seu barbaros, qui humanis carnibus vescuntur, significaret, ac simul indicium faceret, se illis infensum esse. Hæc signa Archithalassus eum toties repetere iussit, vt tandem defatigaretur. Postea manu versus Austrum eleuatâ, loca, quibus ipse imperaret, designauit. Tandem fessus, veniam abeundi petiit, quem Archithalassus magnis & eximiis muneribus ornatum dimisit.

Cannibales.

Postero die Archithalassus eò profectus est. & omnia ita se habere compertit, quemadmodùm Rex *Tamay* ipsi significârat. In regione *Manicolo* boues & bubalos, canes latrantes, gallos canentes, porcos, & id genus animalia, nec non margaritas & alia reperit. Cùm Archithalassus inde discedere vellet, quatuor Indos, præ cæteris formosos, secum abduxit: quorum tres clanculum natando euaserunt. Quartum autem, cui Petri nomen inditum fuit, diligenter de variis locis atque hominibus percontatus est, à quo hæc, quæ sequuntur, rescitit.

Quatuor Indi abducti.

Insula Chicayana.

Ante omnia narrauit, se gente & origine Indum esse, in insula *Chicayana*, quæ *Taumaco* maior esset, & quatuor dierum itinere per mare inde distaret, natũ. Huius insulæ, aiebat ille, solum est fertilissimum, frumenti & optimorum fructuum feracissimum. Quod ad incolas attinet, sunt illi fusco colore, & crines promissos ac tortos alunt: quanquam & alii colore candidi, & crine rufi ac crispi inueniuntur: inter quos nonnulli sunt magnitudine gigantibus æquales. Porrò se simul textorem & sagittarium esse dicebat. multas & varias hoc loco conchas reperiri, quas *Toroc* nominerit, margaritis, quæ sint diuersæ magnitudinis, refertas: quasdam enim arenæ instar, alias lapillis, nonnullas granis, quas in lectorum fimbriis dependent, quasdam globulis thoracum similes esse. Eas se in aqua minus profunda capere: carnem, quam *Canose* nominent, comedere: ex testis patinas & cochlearia conficere: margaritarum minimas abiicere. Aliud præterea conchârum genus esse retulit, quod *Taquila* appellent. Has prioribus multò maiores esse, in quibus etiam margaritæ magno numero inueniantur. Adhæc locum & omnes circumstantias tam exactè edisseruit, vt quæ commemoraret, omninò verisimilia esse viderentur. Quæ si ita se habent, vt minimè dubito, necesse est hanc insulam margaritis affluere, atque ea in re multis aliis insulis lõgè præferendam esse.

Margaritæ diuersæ magnitudinis.

Insuper narrauit, bidui itinere à sua insula *Chicayna* aliam iacere, *Guaytopo* dicta, ad quam facilis sit per mare transitus. In ea homines esse, albedine nostratibus similes: viros crine rufos, quosdam nigros esse, omnesque rubro colore vsque ad vmbilicum pictos. Incolas eadem cum iis, qui in insula *Taucalo* sint, & cum suis popularibus linguâ vti, & pacem atque amicitiam cum ipsis colere. Fœminas in hac insula admodùm formosas esse, & vestem sericam à capite vsque ad pedes demissam gerere.

Insula Guaytopo. Incolæ huius insulæ candidi, & mulieres formosæ. Regio Manicolo, & eius incolæ.

Alterius quoque insulæ, cui *Tucopio* nomen, mentionem fecit. Hanc per mare quinq; dierum itinere à *Tamaco*, bidui autem à regione *Manicolo* abesse. Magnitudinem illius comparatione cum *Acapulco* & aliis quibusdam maioribus insulis adumbrauit, dixitque, insulas fusci coloris & breuis staturæ esse, qui licet peculiari lingua vtantur, tamen amicitiâ cum suæ insulæ incolis deuincti sint, neq; esse *Canibales*, qui carnem humanâ vorent. In hac insula magnos scopulos & fluuios esse, qui non nisi nauibus transmitti possint. De huius insulæ fertilitate multa narrauit: nam se in ea sæpè fuisse aiebat. In eadem vnum esse dixit, eo, qui à S Iacobo & Philippo denominatur, multo maiorem, in quem quatuor flumina influant: circumquaque magnam hominum multitudinẽ habitare. Littus hic spatiosius esse, quàm in *Mexico* & *Acapulco*: fundum istius sinus esse arenosum. In insula *Tucopio* omnis generis margaritas reperiri.

Insula Tucopio.

A *Taumaco* tridui, & si ventus sit secundus, bidui itinere aditum ad insulam *Foncsono* patere, quæ rursus in alias minores insulas diuidatur. Hanc insulã incolis & fluminibus abundare. Incolas esse fuscos, proceræ staturæ, qui propriâ linguâ vtantur, nihilominùs pacificè cum suis vicinis viuant. In hac insula magnam vim concharum, & in iis plurimas margaritas inueniri. Cùm in ea commoraretur, se huiusmodi conchas collegisse, & in suum vsum conuertisse. Hoc loco in mari multas esse voragines, fundo carentes: non tamẽ omnes eiusdem esse profunditatis. Iuxta hanc insulam duas alias esse, quorum vnam *Pilen*, alteram *Pupam* nominent. Præter has, multas alias insulas

Insula Foncsolo.

fulas margaritiferas esse affirmauit, quarum nomina recensuit, in quibus conchæ, humili aqua, mãnibus capi & colligi possint. Nec pauca de amplissima regione *Pouro* retulit, quam tamen se vidisse negauit, sed multa de ea à perito nauclero se audiuisse dixit, eam esse populosam, incolas fuscos, strenuos, pugnaces & contentiosos. Sagittam quoque, quali incolæ illius regionis vtantur, se vidisse narrabat, cuius aculeus argenteus fuerit, instar cultri acuminatus; quod non semel, sed aliquoties asseuerauit.

Pouro amplissima regio.

Quòd hæc regio argenti sit feracissima, ex eo coniicere licuit, quòd ex sinu S. Iacobi & Philippi lapides oblati fuerint, in quibus argentum repertum est. Cum ab hoc Indo quæreretur, an eadem in ipsius insula inuenirentur, respondit, & hæc & multa alia singularia in ea reperiri, præter omnis generis fructus, quorum supra meminimus, cùm de Terra Australi à S. Spiritu nominata loqueremur. Quod ad tempestates anni attinet, aiebat, hyeme frigus non esse diuturnum. Porrò homicidas capitali supplicio affici, & suspendio puniri perhibebat.

Ea auri atq; argenti fertilis est.

Denique hoc addebat, Diabolum, quem *Terua* vocabat, secum & cum popularibus suis atque incolis regionis, in visibili formâ, colloqui: noctu dormientibus adstare: & si quis eum comprehendere velit, nihil præter aërem sese offerre: quod tremebundus & attonitus narrabat. Postquam verò Christianam fidem amplexus est, ab istis Diaboli præstigiis liberatus fuit. Idem *Terua* seu Diabolus ipsis prædixit, fore, vt Hispani venirent, & vitæ atque opibus ipsorum insidiarentur. Hic Indus in Baptismo nominatus fuit Petrus & paullo post obiit. Magno desiderio tenebatur in patriam redeundi, vt amicos, cognatos & vicinos ad agnitionem veri Dei & fidem in Christum adduceret, ipsisque exponeret, quàm benignè & liberaliter ab Hispanis habitus fuisset. Sed morte præuentus, voti sui compos non est factus, & anno 26. suæ ætatis in Mexico decessit.

Diabolus cum incolis loquitur.

CAPVT QVARTVM.

Quid Ioannes de Onate in Noua Mexico exploraverit.

IOANNES DE ONATE, gente Hispanus, cum exercitu quinque millium hominum, in quo etiam mulieres ac pueri fuerunt, e veteri Mexico discessit, magno apparatu, nempe aliquot gregibus caprarum, ouium, boum, multoque comeatu, quantus ad alendam tantam hominum multitudinem requirebatur, nec minus equis, armis & quæcunq; ad huiusmodi iter necessaria erant, instructus. Cùm quinque milliaria progressus esset, in varias gentes & populos, ac mirabiles barbarorum ædes incidit, à quibus sicut cum gaudio exceptus fuit, ita vicissim eos in fidem & clientelam Regis Hispaniarum accepit. In hoc itinere ad pagum, in rupe inaccessa situm, venit, vbi etiam omnem beneuolentiam est expertus. Nam qui in pago erant, non tantùm ea, quibus opus haberet, se prompte subministraturos promiserunt: sed etiam si aliquot dierum moram apud se facere vellet, comeatum abundantissimum ad longinquum, quod instituisset, iter obtulerunt. Postquàm igitur Ioannes de Onate aliquandiu apud ipsos substitisset, vt comeatum illum acciperet, constituto die nepotem suum cum aliquot militibus in pagum misit, & promisit eos admonit. Cùm nepos pagum ingressus esset, omnes ferè incolas in foro congregatos offendit. Eo autem cum quibusdam loquente, perfidi Indi impetu in ipsum & socios facto, sex eorum obtruncarunt: quamobrem reliqui fugam cum magno vitæ discrimine arripuerunt, & graviter sauciati ad suum ducem redierunt. In eo conflictu quidam etiam ex Indis ceciderunt. Quo cognito, Ioannes de Onate, nullâ interpositâ morâ, cum delecta manu pagum infestis armis petiit, & post obstinatum certamen expugnauit. Mox incolas omnes ferro trucidauit, & pagum incendio delevit, ne vlla perfidorum istorum memoria superesset. Nomen pagi fuit *Acoma*, in cuius obsidione nullus Hispanorum desideratus fuit.

Acoma obsessa & expugnata.

Hoc insigni facinore perpetrato, perrexit, donec ad magnam vrbem peruenit, quã cum circumjacentibus pagis in Regis Hispaniarum potestatem redegit: quod tanto facilius perfecit, quoniam recens destructi pagi exemplum ipsis ob oculos versabatur.

Inde vlteriùs progressus, ad aliam vrbem admovit, quam certis conditionibus Regi suo subiecit. Continuato itinere, quosdam ad *Boves Cibolenses* misit, quos iampridem Vasques de Coronado descripserat, nemo autem hactenus satis certò exploraverat. Illi armentum obvium circumdederunt, cum quo ipsis pugnandum fuit: neq; tamen victoriâ potiri potuerunt, propterea quòd boves illi celeritate cursus præstarent. Nihilominùs quosdam ex iis occiderunt, quorum carnes confertim in castra pertulerunt. Nec quisquam fuit, quin eorum descriptionem miraretur. Secundùm hæc deliberarunt, quo pacto ea, quæ occupaverant, conseruarent, memoreis istius versiculi:

Boves Cibolenses.

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri.

Itaq; pagum, quem S. Ioanni dedicarunt, exstruxerunt, & cũ incolis amicitiam, quàm arctissimè potuerunt, pepigerunt, ibiq; consederunt, inventis aliquot auri atq; argenti fodinis, & operâ dederunt, vt incolas, auxiliante Deo, ab idololatria ad fidem Christianam conuerterent.

Tandem, exactis duobus annis, Ioannes de Onate quosdam ex suis illic reliquit, & cum cæteris versus Aquilonem contendit, vt celeberrimum fluvium, octo milliaria latum, exploraret & lustraret: quod etiam perfecit. ab incolis, quocunque veniret, humaniter exceptus. Nec multo post amplissimum lacum, *Conibas* dictum, de quo antehac multa litterarum monumentis tradita fuerunt, & in littore istius lacus sinum, qui septem milliaria in longitudinem & duo in latitudinem patet, vidit. Domus, ad illum sinum extructæ, artificiosè conditæ & à se invicem distinctæ, nec non multis arboribus & elegantibus hortis circumdatæ, tum sulcis aquariis aptè sejunctæ erant. Nullus tamen incolarum in conspectum eius venit. Quapropter Ioannes de Onate in loco munito se continuit, & quosdam milites speculandi caussâ in proximam vrbem misit, qui cùm per aliquot magnas & longas plateas transissent, neminem mortalium viderunt: postremò longius provecti, in ampla & spatiosa area magnam ciuium multitudinem, vallo circumseptam, conspexerunt. Quapropter pedem retulerunt, & sociis suis significarunt, se ad pugnandum cum tanta multitudine impares esse: atque ita vrbis obsidionem in aliud tempus & meliorem opportunitatem distulerunt.

Lacus Conibas.

Insuper intelleximus, mandato & sumptibus Proregis in Nova Hispania, littora maris versus Austrum & promontorium Mendocinum explorata, & prope Californiam commodos & amplos portus, qui nobis hactenus incogniti fuerunt, repertos esse: vbi etiam suo tempore arces, castella & munitiones ad loci defensionem excitabuntur: sicut eas Hispani in tabulis chorographicis elegantèr depinxerunt.

SECTIO

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

hæc navis à reliqua classe divelleretur, & sola velificaret.

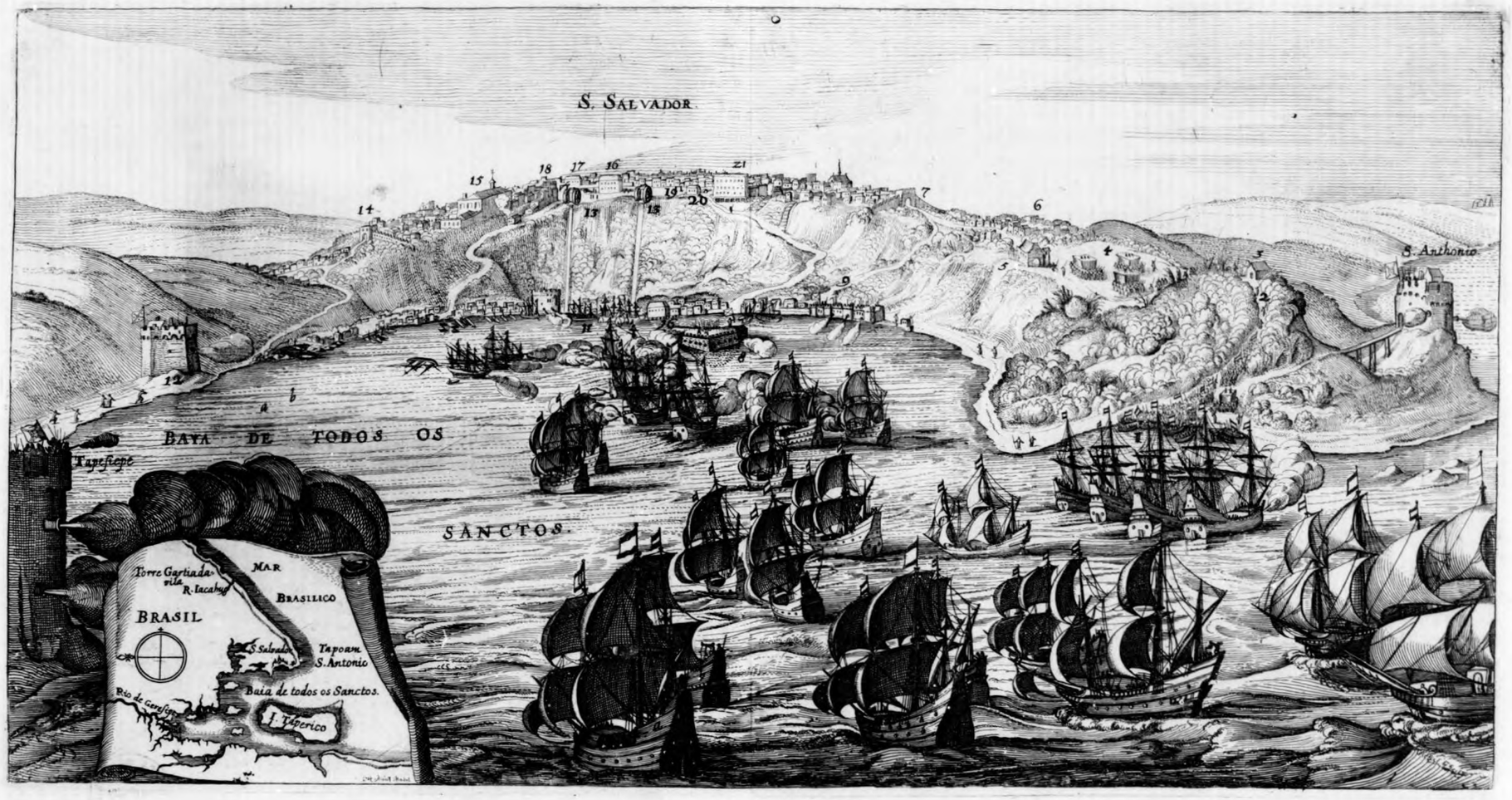
Post aliquot dies in canali Angliæ prætidiaria navis Anglicana nobis occurrit quæ mercibus onerata domum ex Turcia redibat. Postridie sedecim naves, quæ aliquot à nobis milliaribus aberant, in mari conspeximus. Illis Hamburgenses & Dunkerckani, qui in Hispaniam tendebant, vt postea resciuimus, vehebantur. In eo tractu octo irides per aliquot horas in cœlo vidimus, quas mox sæva vis ventorum sequuta est.

Naves Anglicanæ Turcia. Sed. 28

Octo irides.

Inde

Lacus Conibas.

SECTIO

hæc navis à reliqua classe divelleretur, & sola velificaret.

Post aliquot dies in canali Angliæ præsidiaria navis Anglicana nobis occurrit quæ mercibus onerata domum ex Turcia redibat. Postridie sedecim naves, quæ aliquot à nobis milliaribus aberant, in mari conspeximus. Illis Hamburgenses & Dunkerckani, qui in Hispaniam tendebant, vt postea resciuimus, vehebantur. In eo tractu octo irides per aliquot horas in cœlo vidimus, quas mox sæva vis ventorum sequuta est.

Navis Anglicana ex Turcia.

Octo irides.

Inde

Pisces volantes.

Inde ex Hispanico mari in Oceanum delati sumus, vbi pisces magno agmine volantes conspeximus, quorum nonnulli ad oram navis in subligaculis consederunt.

Hi pisces halecibus magnitudine pares sunt, & capita habent pinnata. Non vlteriùs quàm 30. aut 40. orgyias volare poterant, quando pinnæ erant madidæ: quibus exsiccatis, protinus in mare concidebant. Habent illi suos hostes, qui eos persequuntur, & comprehensos deglutiunt, nempe *Pennitas*, quod est genus piscis, trium pedum longitudine.

Biqua, insula Canariæ.

Hinc juxta insulas Canariæ, atque inprimis *Biquam*, quę magnitudine insignis est, provecti sumus. Hæc insula tantæ altitudinis est, vt ab aliquot gradibus in alto Oceano perspicuè nobis appareret. Ex ea Rex Hispaniæ præstantia vina accipit. Hæ insulæ in altitud. 28. grad. versus Austrum sitæ sunt: & quindecim milliaria in vno gradu numerantur.

Insula S. Antonii.

Eundem cursum tenentes ad insulam S. Antonii peruenimus, ad quam sub vesperam appulimus: metu autem arenarum, scopulorum & tempestatis anchoras illic non fiximus, sed in altum vecti sumus. Media nocte cursum versus insulam S. Antonii reflexímus, solo maiori velo cum dolone expanso: proximam insulam S. Vincentii, vento reflante, attingere non potuimus: & quia ventus ab eodem semper loco spirabat, totis quatuordecim diebus cursum aliquando nobis oberrandum fuit, donec, mutato vento, ad insulam illam evasimus, & ponè eam anchoras jecimus.

Dum in statione illius insulæ quiescceremus, navim purgauimus, & funes reparauimus. Tum lembum nostrum eduximus, cui quindecim remiges, brevioribus hastis armatos, cum duobus minoribus tormentis, imposuimus, vt terram explorarent, & aliquid fructuum ad nos refocillandos afferrent. Egressi in littus, nusquam aprum exscensioni locum inuenerunt, propterea quòd fluctus intumescerent, qui lembum ad scopulos impegerunt. Quapropter nostri lembum vnco firmarunt, & in terram enatarunt, vbi multos hædos & capras silvestres viderunt: quos cùm equites esse putarent, ad mare properè reuersi, in lembum se receperunt, quo ad navem vecti, quid vidissent, nunciarunt. Eo audito, præfecti centurionem cum aliquot scloppetariis & nautis in terram emiserunt, vt quid rei esset cognosceret, qui se nihil præter hædos, capras & feles silvestres conspexisse retulerunt.

Hædi & capræ silvestres

Feles silvestres.

Rursus lembus cum aliquot scloppetariis, nauclero & remigibus emissus fuit, qui verum loci sinum explorarent. Quoniam vero mare tunc pacatum erat, circiter milliare à littore versus Austrum vecti sunt. Ibi subita tempestate mare commotum fuit, adeò vt nautæ animum despondentes, non ampliùs remigare vellent, sed Deo se commendarent. Quos vnus, qui in navi erat, ad fortitudinem & meliorem spem cohortatus effecit, vt remis denuò incumberent, & periculo se socios-q; eriperent. Cum sub vesperam ad navim, corpore languidi & vultu pallidi, rediissent, quid sibi accidisset & quo in discrimine fuissent, narrarunt.

Nauis, cui nomen citria malus.

Die 29. Ianuar. anno 1624. manè cum tympanum pulsaretur, navim in mari conspeximus. Quare, solutis anchoris, vela dedimus, & machinas atque arma expediuimus, vt ad pugnam parati esemus tamdiu cursum obliquantes, donec nobis constaret, vtrum amici an hostes essent. Erat autem navis ex nostra classe, quæ Citriæ mali nomen gerebat. Eam tribus tormentorum ictibus, pro more, salutavimus: quæ totidem ictibus nobis respondit. Nos verò ad portum obliquis cursibus contendimus. Mox Archithalassus cum multis navibus adnavigavit, ad quem limbum nostrũ confestim misimus, eiq; significauimus, quomodo per tempestatem à classe divulsi, & quibus casibus in itinere iactati fuissemus. Illic jactis anchoris, inter insulas S. Antonii & S. Vincentii tam diu substitimus, donec tota classis conuenisset. Nam hic locus, in quo omnes naues congregarentur, dictus erat. Ambæ hę insulæ Americanæ sub altitud. 55 grad 12. minut. iacent.

Archithalassi cum multis navibus aduentus.

Descriptio insulæ S. Vincentii.

Insula S. Vincentii, vt hoc addam, omnibus incolis tunc destituebatur. Arbores in ea sunt hominis staturâ aliquanto proceriores. Earum folia & succus napellum referunt, ex quorum contactu classiarii & milites veneno ita infecti fuerunt, vt qui oculis manus admouissent, omnem visum amitterent, non sine magnis doloribus, quos chirurgi aquâ rosaceâ absterserunt.

Arbores venenatæ, quæ homines excæcant.

Humi colocynthides, gustu peramaræ, crescebant. Hic etiam in Quadragesima multos coruos bifurcos, qui longas & acuras caudas instar forficis bifidatas habent, nec nõ aues rapaces, quarum caudę diductę sex pedes complectuntur, vidimus.

Colocynthides.

Quoniam verò hędorum & caprarum silvestrium magnus hîc erat numerus, venatu nos exercuimus, & aliquot centena cepimus, quæ ad naves attulimusi vt iis soci, nostri se reficerent.

Serpentes & insecta.

Multa quoque insecta, maiores & minores serpentes, qui noctu præsertim inquieti, & sibilando nobis molesti erant, oculis nostris se obtulerunt. Item plurimę testudines, tantæ magnitudinis, vt vni tres viri insisterent, quos illa ab vno loco in alium transportare poterat. Eorum operimentum tantæ firmitudinis est, vt plaustrum, iis illæsis, per illud transire queat. Viuunt illæ in mari & in-

& insulis: mense Maio ad littus accedunt, & ova in arena ponunt, quæ à calore Solis excludntur. Cæterum hoc modo in Oceano capiuntur. Quoniam lentè natant, piscatores cum cymbis accedunt, & eas invertunt: quo facto, quia progredi nequeunt, illi eas in cymbam conjciunt & ad littus advehunt. Operimento remoto, carnes pinguissimæ reperiuntur, ex quarum aruina liquor exprimitur.

Sæpè nobis occurrebant pisces rapaces, *Taninæ* dicti, octo vel novem pedes longi, à quibus nautæ, quando eos vident, omnia captant, quòd tempestates & procellas præsagiant. Nonnunquam, instar hædorum, ex aquis exsiliebant, quamuis sæviente tempestate. Duæ pinnæ, quas dorso gerunt, duobus cornibus similes sunt.

Taninæ.

Vidimus quoque *Capitones*, quorum multi apud & ante naves nostras obuersabantur. Piscis genus est immane: Sole lucente, ludebant in aquis, eaque flatu in tantam altitudinem eiiciebant, quasi syringe aliqua actæ fuissent. Nec absre Capitones dicuntur: sunt enim crassi, rotundi, & ab anteriori parte latum caput habent: in superiori geminus vt apparebat, tubus eminet, quo aquam, vt diximus, emittunt. Nos harpagonibus instructi eos observabamus, aliquando etiam scloppetorum ictibus petebamus.

Capitones.

Insuper vidimus *Hevios*, noxium & malitiosum piscium rapacium genus, qui non parùm damni dabant, vt postea intelligemus. Nihil desuper capere possunt, nisi supini jaceant, quia superior pars capitis eorum prælonga, & os subtus est, cum acutis dentibus. Hos pisces catenis illigatos, & magnis hamis ferreis, quorum in mari vsus est, & quibus frustum carnis annexum erat, inuncatos, cum labore in navim pertrahebamus, & securibus ad necem percutiebamus: quibus postea pellem detrahebamus. Minores pisces coquebamus, & inter nos comedebamus: maiores cum iis, qui in aliis navibus erant, partiebamur. Superiores caudarum extremitates prælongæ, inferiores perbreues erant. Fœtus extrinsecus à corporibus magno numero dependebant.

Hevii.

Denique cætos immanes & monstrosos vidimus, qui hac illac sub Zona torrida & frigida in portus se recipiunt. Sole lucente, & mari tranquillo, aquam in altum magnâ copiâ emittunt, & sæpè per dimidiam horam vno in loco consistunt: caudas exporrigunt quibus mare percutiunt, ita vt spumet. Quando natant, caudas in latus inflectunt. Hunc piscem in mari ludentem, propter magnitudinem trium milliarium spatio cernere poteramus.

Ceti.

Quando autem Xiphiam, hostem suum, animaduertunt, in fundum se quamprimùm demittunt, ne ab eo lædantur & interficiantur.

Xiphias.

In capiendis cetis Lusitani hunc modum obseruant. Simulac cetum conspicantur, ad eum cum tribus cymbis navigant. Vbi ille se in altum extollit, confestim ex vna cymba harpaginem, qui tridenti Neptuni similis est, vna cum fune centum orgyiarum ei iniiciunt: si alicubi hæreat, funem remittunt, ne cymbum euertat aut in fundum pertrahat: tum altera cymba accedit, quæ etiam suum harpaginem, laxato fune, in eum contorquet, donec tertia sequatur, quæ idem facit. Interea ille se jactando & volutando fatigat, vsque dum vires eum deficiant. Tum longum & latum cultrum, ensi similem, & peracutum cestis eius infigunt, ipsumque interemptum magnis funibus & cochleis, quas vt minimum triginta homines versant, ad littus attrahunt, eoque dilecto ex ea vina eius liquorum coquunt: ex quibusdam etiam pretiosam *ambram* hauriunt. Succidia, quam sub pinnis habet, edulis est.

Modus capiendi cetos.

Pisces variis generis.

Dum ad insulam S. Vincentij in anchoris staremus, multi ex nostris cum retibus ad littus navigarunt & quando ea in mare immissa educebant, magnam vim piscium, quorum forma diuersa & mirabilis erat extrahebant: qua ex re prouidentiam divinam agnoscebant, & in hæc verba erumpebant: Quemadmodum Deus trinus & vnus prata, hortos, agros & silvas variis floribus arboribus & animalibus ornavit: sic mare piscibus variè formatis & coloratis locupletauit. Nam ex iis quidam cærulei, candidi, flaui: alii rubri, luteo colore striati: nonnulli sanguinei, cum flavis oculis: quidam tres, alii sex & plures pedes longi erant. Dentes habebant humanis similes. Quid memorem anguillas cum rostris prælongis, quales sunt ciconiarum, echinos marinos crasso corpore, cum longis aculeis & caudis, sine pedibus, & similia mirabilium piscium genera, quorum nomina referre nequeo: item, cuculos, seu gallos marinos, qui simulac tangebantur, canere incipiebant? In hanc insulam omnes, quos habebamus ægros expositos, iisq; tentoria ereximus, vt se recrearent, & ab æstu ac pluviis tuti pristinam valetudinem recuperarent. Hic naupegi septem lembos fabricarunt, quibus classiarii ad littus veherentur.

Anguillæ rostratæ.

Echini marini.

Cuculi.

Adhæc quotidie ternis hominibus in vnaquaque navi mandabatur, vt gerras ex cedris conficerent, quarum viginti cum cratibus ad fossas ducendas conteximus, & nauibus contulimus, vt conatibus nostris adjumento essent. In insula S. Vincentii milites singulis diebus exercebantur, arma eorum lustrabantur, defectus farciebantur: vniuscuiusque centurionis nomen ac militum

ipſius numerus non tantum in ſcloppetis, ſed etiam galeis eorum annotabatur & inſculpebatur. Epibatæ cados ex nauibus in terram advehebant, vt eos aquâ replerent: adhæc ligna ad focum in culina exſtruendum ſecabant. Tunc navis, Tigris nomine inſignita, appulit, cuius ambulacrum tempeſtas in Hiſpanico mari decuſſerat, ex quo famulus Prætorii in navim ejectus, & cerebrum ipſius in ea ſparſum fuerat. Quamvis autem ejuſdem famuli dominus à fluctibus è navi abreptus fuiſſet: tamen ab iis in eam reiectus, & Germanici proverbii veritas in ipſo comprobata fuit: Cui guttur laqueo elidendum eſt, is non ſubmergitur.

Tigris navis

Dominus à Dort, qui in navi Hollandia erat, vnà cum navi Samſon, non poterat propter ventum advertum portum ſubire. Cum nos ex montibus & ſcopulis vtramque navim in anchoris ſtantem è longinquo conſpiceremus, rati, hoſtes eſſe, duas naves bellicas cum liburnica emiſimus, vt explorarent quinam eſſent: atque ecce amici erant, ex noſtra claſſe: ad quos duas celoces miſimus. Sequenti nocte tanta tempeſtas ac procella ingruit, vt navis Hollandia, quâ Dortius, claſſis præfectus, vehebatur, cum celoce diſſiceretur, nec ſciremus, quid ipſi factum eſſet, aut quò abiiſſet: multaque lignorum, malorum, contorum, trochlearum, palangarum & pergularum fragmenta cum cadaveribus ad nos advolvebantur, vt non dubitaremus, Dortium ad ſcopulum impegiſſe & cum ſua navi periiſſe. Samſon autem periculum evaſerat, & in tuto erat. Reliquæ omnes naves cum gaudio portum ingreſſæ ſunt, velis & vexillis coram Archithalaſſo demiſſis. Subpræfectus & Prætorius noctu tres ictus honorarios ex tormentis diſploſerunt: idem ab Archithalaſſo & omnibus aliis navibus cum jubilo factum. Tubicines & tympaniſtæ læto clangore ac ſonitu modulabantur. Sola navis, cui Aureæ Stellæ nomen erat, triſtis appulit, nec vllum, diſploſo tormento, lætitiæ ſignum dedit. Vexilla eius inclinata dependebant. Cauſſa huius triſtitiæ erat mors navarchi, multorumque claſſiariorum & nautarum: plerique etiam, qui ſupererant, ægrotabant. Id œconomo imputabatur, qui dulcem aquam cum marina miſcuerat, & cibos omnes aquâ marinâ coquendos curauerat: qua ex re quidam oſcedine, alii dyſenteria laborare cœperunt. Qui è vivis exceſſerant, in inſula S Vincentij, more militari, honorificè ſepulti fuerunt.

Hollandia navis. Samſon navis.

Dortius, claſſis præfectus, per tempeſtatē diſiectus.

Naves latitiā exultant.

Aurea ſtella navis.

Inſula S. Antonii, non procul inde diſſita, ſcopuloſa eſt. In ea habitant proſcripti ex Hiſpania, Luſitania, Piſcetra, &c. qui mortis ſupplicium meruerant, aut grave aliquod maleficium perpetraverant. Illi eò miſſi ſunt, ut terram colant, & ex ea tributum ſolvant. Pellibus hædorum, piſcium arvinâ, & ſale negotiantur. Sal ipſorum Sol ex aqua marina excoquit. Ibidem cardui xylini, bombyces, iucundi fructus, nempe mala aurea, citrea, Medica, ficus, calabaſſæ &c naſcuntur. In ſcopulis ad oram maris pumices, ſpongiæ, & alia, quæ ipſis vſui ſunt, & ex quibus quæſtum faciunt, inveniuntur.

Proſcripti in inſula S. Antonii.

Ad inſulam S. Antonii trecenti ſcloppetarij miſſi fuerunt, qui exſcenſionem tentarent: ſed eorum conatus irritus fuit. Nam littus tam altum & petroſum erat, vt nullus in terram aditus pateret. Tandem claſſiarii ad alium locum deflexerunt, vbi exiguus pagus cum ſacello in ſcopulis ædificatus, & hominibus atque animalibus vacuus erat. Ibi anguſtum callem invenimus, per quem aliquot præfecti cum manu militum repentes aſcenderunt. Quo cognito, proſcripti ab altero monte cum ſuis moloſſis, ſtrictis gladiis & bipennibus accurrerunt. Veſtitus ipſorum erat ex corio Hiſpanico, rubro & flauo: capiti criſtas impoſuerant. Cum ad nos veniſſent, quærebant, quid vellemus? Ad id reſpondimus, nos amicè cum ipſis acturos, & nihil niſi mala aurea, citrea, Medica, ficus & ſimilia pro pretio petere. At illi dixerunt, Hoccine eſt amicè agere, quòd cum armis hanc inſulam invaditis? Atque ita nullus cum ipſis tractatus inſtitui potuit. Sub id miles Germanus, nobili genere natus, ſub Erneſto Kiff centurione, longiùs ad ſcopulos evagatus fuit: quem illi circumventum trucidarunt. Nos aſinum & moloſſum nacti ſumus: aſinum mactavimus, vt latrantem ſtomachum placaremus. Quo viſo, proſcripti gladios & bipennes circum caput vibrantes, inclamarunt: An Chriſtiani eſſemus, qui jumentum, quo ad perferenda vitæ alimenta vterentur jugularemus. Nos ſcloppetis in ipſos diſploſis, cymbas noſtras repetiimus, quibus ad naves reverſi ſumus.

Proſcriptorum in inſula S. Antonii inceſſus.

Supplicium in nauis, quæ

Menſe Martio, anno 1624. Iacobus Willekeſius, archithalaſſus, tormenti diſploſione, ſignum nautis dedit, vt ſe accingerent. Eodem tempore in noſtra navi, quæ Spei nomen gerebat, juſtitiæ ſeverè litatum fuit. Nam quidam, qui deliquerant, cippis & catenis vincti, multi jam hebdomadis in prora attinebantur, & pane tantùm atque aqua paſcebantur. Quidam ex iis aquis merſi, alii alio ſupplicio affecti fuerunt. Vt aliquid hoc loco de pœnis in nauibus vſitatis addam, ſciendum eſt, earum ſex genera eſſe:

Spes ducebatur, de maleficio ſumptum.

Sex pœnarū genera in nauibus vſitata.

1. Primò, ſi quis maledicto aliquo ſe obſtringat, aut obſcœnum aliquod verbum proloquatur, natibus ad malum aliquoties truditur, vt ſine dolore ſedere non poſſit.

Secundò,

Secundò, ſi quis aliquod gravius delictum perpetravit, aliquot diebus aut hebdomadis carceri, qui in prora eſt, & in quo, fluctuante mari, aquis conſpergitur, & ſolo pane atq; aqua victitat, includitur. 2.

Tertiò, ſi claſſiarius aut nauta pugionem vel cultrum contra aliquem ſtringat, arma illa per manum rei ad malum adiguntur, & manus ipſius hoc pacto perterebratur. 3.

Quartò, qui aquis mergitur, ei funis circum corpus ligatur, quo per rotulam in ſupremum malum evehitur, vnde aliquoties in mare demittitur, & niſi pedes coniunctos teneat, in illo lapſu facile grave damnum accipere poteſt: denique vdo corpore ad malum ſtat, vbi denſo fune aliquoties cæditur, & crimen à Deo, Juſtitia, Magiſtratu, præfectis atque omni populo deprecari cogitur. 4.

Quintò, reus funi alligatur, aliquot centena pondo corpori ipſius appenduntur, brachium olivo vnctum, cum pileo nautico ad os adſtringitur, vt ſpiritum ſub aqua ducere poſſit: tum aliquot orgyiis in mare mergitur, & aliquoties, pro grauitate delicti, ſub alvum navis tranſverſus trahitur. Hæc eſt proxima à capitis ſupplicio pœna. Si reſpirare poteſt, ſalva res eſt: ſin minùs, vitam finit. 5.

Deniq; palus perforatus prope malum minoris veli erigitur, ad quem maleficus ſtrangulatur, & cadauer in mare abiicitur. 6.

Die 25. Martii Jacobus Willekeſius, archithalaſſus, tormento diſploſo, omnes, qui in terra erant, ad naves redire juſſit. Sub id Gallus quidam, qui ſuum centurionem percuſſerat, in inſula S. Vincentii, à nemine habitata, expoſitus, ipſique panis nauticus ad octiduum cum igniario præbitus fuit.

Die 26. Martii archithalaſſus iterùm tormentum diſploſit. Itaque, ſolutis anchoris, à ſtatione diſceſſimus, & cum fluxu maris, Euronoto flante, vela dedimus. *Inſula, Eltomai, S. Iago, Porto ſanto.*

Die 29 Martii, media nocte, tres ſalis inſulas, *Eltomai, S. Iago, Porto ſanto*, in quibus proſcripti ex Hiſpania habitabant, præternavigamus. Tunc venti poſuere, & mare tranquillum fuit. Poſthæc duas naues procul in Oceano verſus Ortum conſpeximus. Ob eam cauſſam curſum obliquavimus, donec ad eas appropinquaremus. Ex iis vna erat navis præſidiaria Anglicana, altera liburnica, quæ demiſſis velis claſſi honorem exhibuerunt. Archithalaſſus, miſſa ad eos cymbâ, imperavit, vt quidam ex ipſis ad ſe accederent. Cum veniſſent, aliquid ciborum attulerunt, nunciaruntque, navem Hollandiam cum celoce apud inſulam *Sierra Liona* in anchoris ſtare. Illis liber ad ſuos reditus conceſſus fuit. *Duæ naues Anglicanæ,*

Die 17. April Dei auxilio eò vſque perueneramus, vt ſub linea Æquinoctiali verſaremur, ſub qua octiduum, propter ſummam maris tranquillitatem, manſimus. Multi ex impatientia in noſtris navibus obierunt. Tunc quoq; nauta in navi Vltrajecto phreneſi correptus, cultro ter in collum impacto, mortem ſibi conſciuit. Sub hac linea Æquinoctiali non parum à tempeſtate nobis metuebamus. Nam ſimulac nubecula ſub ea in cælo apparebat, tempeſtas exoriebatur, quæ nos vela contrahere ac deducere propter vehementem navium agitationem cogebat. Hoc loco Sol radios perpendiculariter mittebat, atque obſeruatum fuit, Sole directò in Auſtrum tendente, nullam à corpore ſolido vmbram ſpargi. Paullo poſt nauta quidam noctu in navi quatuor Hemſii liberorum deſideratus fuit, ita vt nemo ſciret, vtrum Diabolus eum abripuiſſet, an ipſe ſe in mare præcipitem dediſſet. *Sol nullam vmbram ſpargit.*

Die 28. April. cum claſſis noſtra ſextum gradum lineæ Æquinoctialis verſus Auſtrum attigiſſet, & altitudinem vrbis Phernambuco in regno Braſiliæ aſſequuti eſſemus, archithalaſſus poſt diſploſionem tormenti, aperto Oceano factam, vela & vexilla in maiori ſuæ prætoriæ malo ter ſubduxit: quo ſignificauit, ſe cum navarchis, belli ducibus, & præfectis, deliberationem inſtituere velle. Cum illi omnes ad prætoriam conveniſſent, ſub meridiem horâ duodecimâ litteræ, quibus conſilium de invadendo regno Braſiliæ perſcriptum erat, ipſis prælectæ, & ſecundum eas mandata quamprimùm per omnes naves data fuerunt.

Die 29. April. rurſum deliberatio in plena mari habita fuit, ducibus & præfectis ab archithalaſſo per tormenti diſploſionem noctu convocatis: quibus mandatum fuit, vt milites ſua arma expedirent, & ſua ſcloppeta pulvere ac globulis farcirent: vt ſingulis præter 30. globulos, libra pulueris nitrati & funiculi ſex orgyarum traderentur: vt rei tormentariæ præfecti omnes machinas, maiores & minores, exonerarent, ac purgarent: vt pilas, forcipes, jacula ignita, pyrobolos, haſtas ardentes, malleolos, & quidquid eſt eius generis telorum in promptu haberent: vt navarchi ſuas naves ad pugnam inſtruerent, mundarent, contos in parato haberent, vela ſuis quæque locis diſponerent, ſigna militaria in malis erigerent, loricis & cratibus vimineis naves munirent: vexillum pugnæ, in quo brachium cum enſe depictum eſt, explicarent: omnes ægros, quorum aliquot centeni erant, peculiari navigio, trecentorum onerum capaci, imponerent, & à tergo claſſem ſequi *Litteræ aperiuntur, quibus conſilium de invadenda Braſilia continetur.*

juberent. Ex iis multi, qui nondum caput ter inclinarant, piscibus cesserunt. Item, vt plumbum & muscus vrinatoribus daretur, quo naves rimosas aut ictibus hostium perforatas constiparent. Adhæc mandatum fuit, vt simulac majus tormentum disploderetur, omnes rursus ad navem prætoriam convenirent.

Die 12. Maij rursus tormentum displosum, & vexillum in navi prætoria vibratum fuit. Coacto consilio, mandatum fuit, vt classiarij omnes quatuor navibus imponerentur.

Brasilia in America detecta.

Die 13. Maij sub meridiem liburnica, quæ nomen Vulpis gerebat, Brasiliam prima detexit: cuius rei signum tribus tormentorum ictibus dedit. Regio non admodum edito loco sita est. E vestigio omnes classiarii cum armis in quatuor naues distributi fuerunt. Nos triduo cursum obliquavimus, vt portum Omnium Sanctorum exploraremus. Quod quia moram aliquam temporis requirebat, interea navis prætorea ad eam, quâ Samson vehebatur, allisit. Prætoriæ antenna inter velificandum rupta fuit: Samsonis navis illæsa & indemnis evasit.

Concursus duarum navium.

Die 16. Maij Belgica classis ad portum peruenit, & horâ tertiâ matutinâ ostium sinus Omnium Sanctorum subiit, jactisque juxta se mutuo anchoris omnes lucernas accendit, ita vt incolæ eas videre possent, qui conspecta classe ignes in singulis montibus excitarunt, vt hostem adesse significarent, cui occurrendum esset. Manè horâ sextâ classis anchoras solvit, & sinum, cœlo sereno, ingressa est. Mox incolæ tormentis ex castello in eam fulminare cæperunt: Illa verò eò vsq; progressa est, donec pulchrum & arenosum fundum inter castellum & palatium, in quo multi Lusitani & Mauri erant intraret. Indein littore nudi oberrabant, & novam classem attoniti spectabant. Hic quatuor ex nostris navibus, quibus classiarii in terram exscensuri vehebantur, anchoras fixerunt, & tormentis adversus castellum vsque ad noctem vehementer intonuerunt. Paullo post duo equites loricati cum lanceis se ostentarunt & equos suos agitarunt, tubis in classe clangentibus & tympanis resonantibus. Cùm autem sex aut septem tormentorum ictibus peterentur, pavimento tam calido non diutius insistendum rati, pernice cursu recesserunt.

Hostis in castello S. Antonii tormentis fulminat.

Impetus classiariorum.

Pars navium Belgicarum ad magnum propugnaculum, quod in aqua ad littoris oram ante vrbem stabat, & novem tormentis ac falconellis nostros incessebat, provecta est. Subprætoria navis in fundo hæsit: navis Groeningensis septuaginta ictibus ab illo propugnaculo quassata: Andreæ Colmariensis, qui huius consilii auctor fuerat, caput pilâ decussum fuit. Subprætoria autem contrariâ ejaculatione omnes hostium loricas gerras & machinas dejecit, iisque potita est, & aliquot lembos cum armatis nautis eò misit, qui, quòd Brasilienses strenuè se defenderent, machinas ipsorum clavis confixerunt, cumq; ab vrbe scloppetis & carapultis graviter infestarentur, in naves se receperunt. Alia pars navium cum Lusitanorum navibus & celocibus coram architalasso dimicabat: & quoniam illæ se dedere nolebant, eas incendit & in fundum egit: pars fugientes hostium naves persequebatur, donec eas in suam potestatem redigeret: pars vrbem, directis in eam tormentis, pulsabat: ita vt conflictus iste à tempore matutino vsq; ad noctem durauerit.

Pugna navalis.

Pugna terrestris.

Inter castellum S. Antonii & supradictum palatium, quod vnius horæ itinere ab vrbe S. Salvatoris distabat, Lusitani copias suas contraxerant, qui tormentis & scloppetis ex castello, palatio, aggere & saltu, qui in monte erat contra nos certabant. Nostri, qui in prima acie erant, conscenso monte, impetum in eos fecerunt, quos pugnando tamdiu detinuerunt, donec postrema acies ad littus advehereturTunc galeatos illos lepores ex suis speluncis exeginus, & vexilla nostra in desertis ipsorum stationibus fiximus: postea ex ducum imperio rursus descendimus: & totus exercitus, structa acie, ad pugnam se comparauit.

Obsidio vrbis S. Salvatoris.

Prolatis ex navibus aliquot machinis & scalis, vrbem S. Salvatoris terra marique obsedimus, directis in eam quingentis tormentis. Centum classiarii ex vnaquaque cohorte delecti, & scloppetis rotariis armati, quos Helmut, tribunus militum, ducebat, ad vim faciendam destinati erant. Hi sub noctem horâ octauâ, per viam, quâ tantùm quatuor simul incedere poterant, absque tympani sonitu in suburbium irruperunt, & inde ad Occidentem vrbis portam penetrarunt. In suburbio præstantia vina, atq; in quodam monasterio mensam, argenteis pateris cum pretiosis condimentis structam, invenerunt. Nocte autem illa diligenter excubias agerunt.

Die 17. Maij sub diluculum, cum tympanum pulsaretur, Lusitanus, erecto ante portam candido vexillo, vrbem dedidit. Nos illico in eam ingressi, aciem in foro struximus, excubitoribus ad omnes portas & stationes dispositis, & singulis suâ hospitia assignavimus. In hac vrbe S. Salvatoris nullos nisi Mauros offendimus.

Deditio eiusdem.

Præda amplia.

Cæterùm insignes torques, gemmas, aurum, argentum, amagrim, moschum, balsamum, holose-

holosericum, sericum, vestes auro & argento textas, corium Hispanicum, saccharum, salgama, aromata, radicē Nicotianam, vina Hispanica, Lusitanica, Corinthiaca, Cretensia, &c. nec non varias ciborum fructuumque delicias nacti sumus. Quidam se in Fortunitatis insulis aut media Batauia esse putabant, & bibendo se inuitabant: tum pileis aurum & argentum distribuebant, erantque qui trecentos aut quadringentos florenos vni aleæ iactui committerent.

Die 19. Maii munitissimum S. Antonii castellum occupauimus, cui scloppetariorum manipulum præsidii loco imposuimus. *Castellum S. Antonii occupatum.*

Die 20. Maii, Dortius, classis præfectus, cum sua naui Hollandia & celoce, ex Sierra Lionа in sinum Omnium Sanctorum ad nostram classem appulit.

Die 21. eiusdem mensis, hoste se in armis ostentante, ad arma fuit conclamatum: sed ille mox pedem retulit.

Paullo post liburnica cum aliquot celocibus, quibus 200 classiarii vehebantur, ad insulam in qua Lusitani erant, missa fuit. Cum iis de pace actum, quæsitumque fuit, an fœderatorum Ordinum Belgii fidei ac tutelæ se committere, ipsorumque imperio se subiicere vellent. Illi cum lembo ad nostros accesserunt, & dati fuerunt vtrinque obsides. Postridie responsum ab illis accepimus, sibi certum constitutumque esse, pro Rege Hispaniæ pugnare, viuere, mori: nec esse, quod ab ipsis aliud, quàm vim hostilem, exspectaremus. Quapropter, receptis obsidibus, anchoras sustulimus, & machinas omnes in ipsos displosimus: atque ita in sinum Omnium Sanctorum reuersi sumus, vt quid responsi à Lusitanis tulissemus, Dortio, classis nostræ præfecto, referremus. *Irritus cum Lusitanis tractatus.*

Interea castella S. Philippi & Tapesiepe in manus nostras deuenerunt, quorum vni præsidium imposuimus. Posthæc, Dortius in Lusitanos duxit, qui nos quotidie adoriebantur, & castra nostra oppugnabant, vt illis disturbatis, vrbs à nobis capta tanto liberior esset. Idem mandauit, vt tertio quoque die singulæ cohortes in exercitandis munitionibus, propugnaculis, prætenturis & sepimentis opus facerent. *Castellum S. Philippi & Tapesiepe occupata.*

Mense Iunio, cum duabus liburnicis & aliquot celocibus, in quibus Dortius ipse erat, Lusitanorum insulam aggressi sumus. Sed, vento aduerso, in terram exscendere non potuimus. Accidit etiam propter sæuitiam tempestatis, vt liburnica Roterodamensis, quæ viris & sarcinis admodum onerata erat, in latus incumberet, & tormenta, quæ Balistarii incuria non alligata fuerant, loco mouerentur, tum aqua per foramina iaculatoria irrumpente, liburnica in eo esset, vt pessum iret. Vt huic incommodo remedium afferretur, vela contraximus, donec aqua ex liburnica illa exhauriretur. Quo facto, vela rursus pandimus, & ventum captauimus: nihilominus ad littus peruenire non potuimus. Ibi Dortius anchoras iterum iecit, ventum secundiorem exspectans: sed spe frustratus fuit. *Dortius cū 300. classiariis insulā Lusitanorū inuadit, nullo successu.*

Sub vesperam Dortius anchoras rursum soluit, vt sinum Omnium Sanctorum repeteret. Quid fit? Cùm aliquo vsque peruectus esset, anchoras noctu iterum demittit, accensis lucernis, vt reliqui nauem ipsius in tenebris conspicere possent. Interea Roterodamensis liburnica, in nauem Dortii, quam non animaduerterat, plenis velis inuehitur, & antennam cum scapo abripit: machina quæ ad latus stabat, inter vtramque liburnicam compressa diffringitur, & in fundum labitur. Cum Lusitani & Mauri resciuissent, duas liburnicas cum celocibus & parte classiariorū egressas esse, in vrbem S. Saluatoris impressionem fecerunt, & noctu in cœnobiis, quæ in suburbio erant, cāpanas pulsarunt, totaque nocte manus cum nostris conseruerunt. Nostri ex vrbe, quæ tunc adhuc aperta, necdum munita erat, strenuè se defendebant, & tormenta contra hostem displodebant. Qui in nauibus erant, hunc tumultum & tormentorum fragorem propter ventorū ac fluctuum fremitum non audiuerunt, alioquin Dortius suppetias nostris tulisset. Mane circa septimam Dortius, quid ante vrbem gereretur, perspexit & classicum ante Occidentalem portam cani intellexit: quocirca suos è vestigio in terram exposuit, qui viritim per excelsum scopulum ascenderunt, & hostes à fronte & à tergo inuaserunt. Eorum impetum cum Lusitani & Mauri sustinere non possent, fugâ sibi consuluerunt. Nostri, quorum aliqui venenatis sagittis sauciati fuerunt, quoscunque ex hostibus assequi potuerunt, obtruncarunt. *Lusitani vrbem S. Saluatoris inuadunt.* *Eorum fuga & clades.*

Non multo post ex castello S. Philippi erupimus, vt equos quosdam caperemus, quibus ad turmam equitum scloppetariorum instituendam vteremur: tametsi non magnus sit huic loco, propter saltus frequentes, equitum vsus. In hoc conatu Lusitani nobis gnauiter restiterunt. *Eruptio ex castello S. Philippi.*

Hoc mense duæ naues præsidiariæ Vlyssippone, Lusitaniæ metropoli soluerunt, quæ cùm putarent, sinum Omnium Sanctorum adhuc in Regis Hispaniæ potestate esse, in nostrorum manus inciderunt. Illæ quidem simulac locum à nostris teneri senserunt, cursum reflexerunt, & *Naues Vlyssippone appellunt.*

omnibus velis expansis è sinu elabi moliebantur: sed nos vestigiis earum cum nostris celocibus, phasellis & liburnicis summa celeritate institimus: & quenquam tormentis suis se defenderent, tamen summa vi in eas inuecti superiores euasimus, illasque eo adegimus, vt vela demitterent, & vexillum Hispanicum remouerent. Nos ipsis vicissim incolumitatem promisimus. Erant illæ farinâ triticeâ, boum pellibus insutâ, holoserico, serico, oliuis, Hispanico, Lusitanico & Canariensi vino, atque oleo, cadis asseruato, oneratæ. Sub id Lusitani magnum tumultum excitarunt, & noctu excubitores nostros scloppetorum ictibus petiuerunt. Nos autem, eruptione facta, illos dispulimus.

Lusitani pulsi.

Nauis Vulpes nuncium in Hollandiam affert.

Hoc tempore liburnica, Vulpis nomine insignita, in Hollandiam missa fuit, vt nuncium de capto sinu Omnium Sanctorum Ordinibus & Mauritio, Principi Arausionensi, cum pictura obsidionis expugnationis vrbis S. Saluatoris, & aliis rebus pretiosis, afferret.

Mauri ab Hollandis armantur.

Cùm autem multi serui & Mauri à Lusitanis subacti ad nos transfugerent, quosdam ex ipsis ad opus faciendum adhibuimus: reliquos sagittis, arcubus, vetustis ensibus, clypeis, hastis & cultris armauimus: atque ita cohortem Maurorum formauimus, quorum dux erat Franciscus quidam Maurus. Tympani loco, quo socios ad arma vocarent, tintinnabulo vtebantur, quod baculo pulsabant. Horum nullus alius vsus erat, nisi vt hostem explorarent, viam monstrarent, & saucios ac mortuos milites in castra deferrent. Nullum ordinem seruabant, sed nudi, pecudum more, vagabantur, conspectoque hoste saltando & clamando mirè gesticulabantur.

Paullo post in suburbio S. Saluatoris complures ædes exustæ & in cineres redactæ fuerunt, ne hostis deinceps in iis se occultaret, & vt commodius spatium esset ad struendas munitiones. Tunc Lusitani & barbari piscatores nostros prope castellum S. Philippi trucidarunt.

Mense Iulio quidam Lusitani veniam ex vrbe exeundi petiuerunt: quâ concessâ, vnus ex ipsis ab excubitore deprehensus est, qui puluerem pyrium & plumbum penes se habebat. Is captus, & in vincula ductus fuit.

Eodem mense quatuor naues præsidiariæ, ex mandato archithalassi, in Hollandiam vela fecerunt. Erant illæ holoserico, serico, saccharo, radice Nicotiana, pretiosis vinis, auro & argẽto onustæ: quas res Americanæ Societatis Curatoribus attulerunt: quibus etiam Proregem regni Brasilienſis & Gubernatorem vrbis S. Saluatoris, cum Iesuitis, Monachis, præfectis & mancipiis tradiderunt.

Dortii cades.

Porrò cùm hostis ad Basteſeldensem portam magnis copiis compareret, Dortius, ducentis scloppetariis comitatus, in eos erupit. Ipso præcedente, cum tubicine & pedisequo, ac longiùs aliquantò à suis per viam saltuosam, in qua se vertere non poterat, prouecto, Lusitani cum Mauris & barbaris eum opprimunt, & venenatis sagittis conficiunt. Tubicen, qui & ipse sagittâ percussus erat, & pedisequus, sublato clamore, scloppetarios hortati sunt vt gradum accelerarent, & ducis sui necem vlciscerentur. Illis accurrentibus, vtrinque certatum fuit, non exiguo nostrorum damno: tandem hoste recedente, Dortii equus, quamplurimis sagittis confixus, primò repertus fuit: deinde eiusdẽ cadauer, quod immanes illi barbari capite truncauerant, eique nasum, aures & manus abscideranr, vt ea vel in triumphum ducerent, vel more suo deuorarent. Nostri admodùm tristes cadauer cum capite in vrbem retulerunt, & post biduum in nouo templo honorificè, more militari, terræ mandarunt, tormentis omnibus, quæ in vallo & nauibus erant, in eius honorem displosis.

Noua Officia.

Secundùm hæc Albertus Prætorius, primarius centurio, à toto Consilio bellico creatus est dux legionis in veteri foro: frater autem ipsius Arnoldus Prætorius ad primarii centurionis munus euectus fuit. Res peracta est magna solennitate: & milites in ipsorum honorem sua scloppeta ter disploserunt. Omnia quoque tormenta per vrbem in nauibus displosa fuerunt. Guilhelmus Dortius patris defuncti cohortem cum imperio regendam accepit.

Iacobi Willekesii archithalassi discessus.

Iacobus Willekesius, archithalassus, cùm à nobis discedere vellet, exiguum nobis comeatum reliquit, & fame nobis pereundum fuisset, nisi aliquot naues, de quibus mox dicam, præter spem nacti fuissemus. Ipse signo dato cæteris nauibus, vt anchoras solueren, cum sua naue, cuius nomen erat *Nigra Phoca*, postquam nobis valedixisset, & nos ei felix iter comprecati essemus, vento & fluxu maris secundo, ex sinu Omnium Sanctorum egressus est, vt Hollandiam repeteret. Cum ipso aliæ vndecim naues profectæ sunt: erantque omnes auro, argento, gemmis, amagri, moscho, saccharo, serico, holoserico, corio Hispanico, radice Nicotiana, salgamis, embammatis, balsamo, pellibus bubulis, &c. oneratæ: quæ saluæ in patriam appulerunt. Nauibus autẽ illis, quæ nondum plenum suum onus acceperant, archithalassus sal imponi iussit.

Duæ naues Lusitanorũ sinum ingrediuntur.

Mense Augusto duæ naues Lusitanæ sinum subierunt, quas cepimus. Aduehebant illæ duas fœminas ex Hispania proscriptas, vnà cum puero. Sarcinæ earum erant vinum, oleum, farina.

Non

Non multo post auctuariolum à Mauritio Arausionensi Principe missum, aliquot ab eo literas nobis attulit: quod confestim redire debebat: sed à præfectis retentum fuit.

Hoc ipso tempore decimus quisq; ex tota classe electus fuit, eo fine, vt delecti duce Funckio ceuturione, littus Angolæ peterent, in quo aurifodinæ esse dicebantur. Hi quinque nauibus, quibus aliquot celoces additæ, impositi fuerunt. Nauis Geldria primarium vexillum gerebat: & qui archithalassi nostri legatus fuerat, is archithalassus constitutus fuit. Magnâ pompâ è sinu soluerunt, & tormentorum suorum displosione nobis valedixerunt.

Samson cũ cæteris classiariis emittitur ad aliquid tẽtandum.

Nauis Samson, cui centum delecti ad aliquid tentandum impositi erant, propter aduersum ventum, è Sinu egredi non poterat. Adiunctum habebat paronem, & tres lembos. Ob magnitudinem nauis, anchoræ iaciendæ fuerunt. Postero die, cum classiarii omnes in eam recepti fuissent, anchoris sublatis, vela dedit. Sub meridiem, cùm altitudo esset 1. grad. 10. minut. vlteriùs progressa, Sole in Occidentem vergente, in fluuio quodam, recedente mari, anchoras fixit. Sequenti die, solutis anchoris, in angustum amnem delati, prope adlittus accessimus. Ibi Lusitani tormentorum ictibus nos exceperunt. Qui in lembis nostris erant, pilas aliquot à suis machinis in saltus, in quibus hostes se abdiderant, eiaculati sunt, donec illi in fugam se conijcerent. Nos ad molam sacchari exscendimus: & quia nullus hostis occurrebat, pars nostrorum classiariorum, conscenso monte, ad sacellum quoddam se recepit: pars subtus ad molam mansit, vt littus custodiret. Interea aliquot Indorum centuriæ in nos impetum fecerunt, qui scloppetorum ictus non reformidabant, & venenatis sagittis nos incessebant. Paucos tamen ex nostris læserunt, multos tamen ex suis amiserunt.

Descriptio Brasiliensium.

Genus hoc hominum, qui Brasilienses, Indi, Barbari, Cannibales seu Caribes appellantur, est deforme, quod bestiarum more multiplicatur, in Deum non credit, exteros pariter & indigenos contemnit, Diabolum adorat, & nihil ferè humani, præter externam formam, habet, nudo corpore incedit, exceptis iis, qui se ad Hispanorum mores conformarunt, & apud Lusitanos commorantur, Regique Hispaniæ tributum pendunt. Hi cornibus hircorum & panniculis xylinis pudenda obtegunt: sunt homines robusti ac proceri, quorum vnum vidimus tribus glandibus transuerberatum, cùm concidisset, paullò post resurgere & aufugere: quem vnus ex nostris persequutus, scloppeto capiti impacto, occidit. Toto corpore sunt fusci: os habent sparsum, crines atros & horridos, setarum instar: vitam ad centesimum & centesimum quinquagesimum, plus minùs, annum producunt: in variis insulis habitant: scaphis suis congrediuntur, & longis arcubus, ex ligno Brasilienſi factis, ac sagittis arundineis, quarum aculei sunt venenati, & ictus lethales, contra se mutuò præliantur. Iaculis quoque ex scopulis excelsis, & grandibus clauis dimicant. Degunt in siluis, saltibus & duractis: piscandi sunt peritissimi, & natando supra & infra mare exercitatissimi: denique ab aliis Mauris prorsus differunt. Quando Lusitani regionem, in qua hi populi suas sedes habent inuenerunt (quod ante complures annos factum est) vrbes, munitiones, castella, propugnacula, cœnobia, promptuaria mercium, molettinas ad saccharum expurgandum, pagos atq; oppida in littoribus & locis amœnis exstruxerunt: quo se nonnulli vltrò contulerunt, alii illuc proscripti fuerunt, domicilium ibi fixerunt victitarunt, fœtificarunt, & Regi Hispaniæ tributum soluerunt: quorum posteri etiamnum loca illa tenent: quamuis propter barbarorum immanitatem & vitæ discrimen vltra quindecim aut sedecim milliaria illinc progredi non audeant.

Vt ad narrationem institutam redeam, suprà facta est mentio insulæ cuiusdam, cui nomẽ *Comamu*, pagus *Kiba Sina* dicebatur. Illic magna vis saccchari parabatur. Nos ibi in quadam mola quatuordecim cistas saccharo plenas, item boues, porcos, gallinas, &c. inuenimus. Luna autem lucente terram reliquimus, & ad cymbas nostras reuersi sumus, quæ propter decursum maris in sicco hærebant. Igitur excubias diligenter egimus, donec mare refluxisset, ac tunc sublatis anchoris in altum vela dedimus.

Inter velificandum animaduertimus, nauem Vltraiectum circumuagari. Eo igitur profecti, comperimus, duas ipsius furcas præcedenti nocte, vi tempestatis, fuisse factas, eamq; amissis anchoris, in periculo versari, ne ad scopulos allideret. Sub id quatuor Mauri lembo, quem *Canoam* vocant, ad nostram celocem aduecti sunt, & apud nos manere cupiebant: quos admisimus.

Quatuor Mauri nostris se adiungunt.

Sinum ingressi, cum iam anchoras iecissemus, aliud mandatum accepimus, vt cum parone & celocibus ad nouum iter nos accingeremus. Nam præcedenti die sub vesperam præsidiaria nauis Lusitanorum per nostras naues, iuxta castellum S. Philippi, versus insulam Tabericam, velificata erat. Vogelsang centurio nos ducebat: ac licet sublatis anchoris & passis velis inter castellũ & insulam per omnes fluuios discurreremus, tamen neminem inuenimus. Tandem per angustũ flumen in amplũ & rotundum lacum penetrauimus, quem aliquoties circumnauigauimꝰ, & cursum nostrum ad palatium quoddã intendimus. Qui in eo erant, cũ sua suppellectile in altã rupẽ se receperãt, multis omnibꝰ, gallinis, porcis, cũ saccharo relictis: quę omnia prędę loco nobis cesserũt.

Sub

Sub veſperam, parone in anguſtum illud flumen rurſum delati, in fundo hæſimus: celoces autem, quia leuiores erant, tranſierunt. Luſitani ab vtraque ripa ſcloppetis ſuis nos infeſtabant. Creſcentibus aquis paronem tamdiu impulimus, donec ex his anguſtiis euaderet. Ibi claſſiarii noſtri qui feſsi & languidi erant, à labore nonnihil requieuerunt.

Noctu paro noſter arenis illiſit, & iam ſubiidere incipiebat. Nos, tormento diſploſo, celocibus noſtris ſignum dedimus, vt nobis ſuccurrerent: ſed iam tam procul à nobis aberant, vt ictũ non audirent. Mox Luſitani, qui in littore multos ignes accenderant, cum lembis, in quibus ardẽtes lucernas habebant, adnauigant, ſperantes, quia in fundo hærebamus, ſe nos in ſuam poteſtatẽ redacturos. Nos tamen tormentorum ictibus tamdiu ipſos repulimus, donec ignes qui in littore erant, extinguerentur. Media nocte, refluentibus vndis, paro noſter ſublatus fuit: quapropter inde proucti, anchoras fiximus. Albeſcente die, celoces noſtras propè inſulam Tabericam conſpeximus, & in portum noſtrum, in quo multos cetos ludentes vidimus, feliciter appulimus.

Fluxus & refluxus maris. Vt aliquid hoc loco de fluxu & refluxu maris attexam, fit ille ſingulis ſex horis, in hiſce locis maritimis. In plenilunio mare æſtuat, & aliquot pedibus intumeſcit. Idem accidit in hiſce locis, Luna decreſcente.

Naues, Vltraiectum, Tigrin Sãſon. Graeninga. Archithalaſſus, cùm diſcederet, quatuor nobis naues bellicas reliquit, Vltraiectum, Tigridem, Samſonem & Græningam, imperio ſingulis ad menſem à Conſilio ſanctiori demandato. Tunc noctu ante Occidentalem portam excubiæ omnes exteriores oppreſſæ, & quidam ex ipſis confoſſi fuerunt. Excitato in vrbe tumultu, præſidiarii hoſtes irruentes tormentorum ictibus repulerunt, & ſtationes milite firmatas reſtituerunt. Manè, apertis portis, primipilaris ex cohorte Helmuti, Orientali porta, ſpeculandi cauſſâ, emiſſus, apud cœnobium, cum aliquot militibus, à Lutitanis & barbaris obtruncatus fuit: linguæ è collo euulſę, & cadauera prodigio affecta fuerũt. Rurſus in excubias exteriores impetus ab hoſte factus, & tumultus excitatus fuit, ſed irrito ſucceſſu.

Seuitia Luſitanorum & barbarorum. Quidam in Braſilia ſupplicio affecti. Menſe Septembri, anno 1624. ſupplicium de quibuſdam in Braſilia ſumptum fuit. Duo propter lagenam vini Hiſpanici in furcam acti: quorum vnus factum perperrauerat, alter, excubias agens, liberum ipſi tranſitum conceſſerat. Hic Lubecenſis erat, homo ſimplex, qui cum duobus laqueis ſuſpenſus fuiſſet, illis ruptis, decidit, & viuus in quæſitoris domum delatus, poſt aliquot hebdomadas, numellis à collo deraſis, in cohortem ſuam de integro receptus fuit. Ob eandem cauſſam vndecim funè diſtenti, tres equo acuto ad tres horas impoſiti: vnus autem ex prouincialibus, qui ſub Vogelſang centurione merebat, & gladium contra primipilarem ſuum ſtrinxerat, ſcloppetorum ictibus interemptus eſt.

Velitatio. Hoc tempore ſubcenturio ex cohorte Iſenaci cum 50. ſcloppetariis, præter Mauros, in continentem emiſſus fuit, vt pro Alberto prætorio, tribuno militum fructus & poma afferret. Hoſtis, qui in inſidiis erat, eum, & ſocios, copiis circumfuſis, concluſit. Illi verò tamdiu velitati ſunt, quoad puluis & plumbum ipſos defecit. Tandem ſubcenturio glande traiectus, multi milites obtruncati, tota caterua diſſipata, primipilaris Helmuti cum aliquot militibus captus & ad præfectũ adductus fuit: qui interceſsione epiſcopi vitæ gratiam ad tempus obtinuit. Mox Arnoldus Prætorius, primarius centurio, cum trecentis armatis prope ſacellum minus erumpens, hoſtem propulit, & aliquot interfectorum cadaueribus repertis, ea per Mauros in vrbem deferenda, ac poſtridie, militari more, ſepelienda curauit. Qui verò reperti non fuerunt, eos poſtea Indi, crocodili, & canes deuorarunt. Poſt obitum epiſcopi, vt intelleximus, Luſitani primipilarem in vrbẽ Phernambucum ducere voluerunt, qui ex pedibus, quos vermes corroſerant, laborans, cùm progredi non poſſet, ab inhumano hoſte iugulatus fuit. Quoniam igitur de captiuis cum Luſitanis, Braſilienſibus & Mauris tranſigi non poterat, nos, qui ex ipſis non paucos etiamnum in vinculis detinebamus, eos ante vrbem produximus, & ſcloppetorum ictibus confecimus.

Nauis Luſitana cum Mauris. Sub id nauis Luſitana, quæ primùm Vlyſſippone ſoluerat, deinde Angolam profecta, Mauros captiuos, viros, fœminas & pueros, abduxerat, in ſinum Omnium Sanctorum inuecta eſt, vt captiuos, fame propemodùm enectos, venderet. Nos autem naue potiti, quoſdam captiuos inter mancipia diſtribuimus, reliquos, qui melioris notæ erant, in Maurorum cohortem adſcripſimus.

De Mauris & miſeris iſtis hominibus res ita ſe habet. Luſitani & Hiſpani in Africam, Guineam, Sarlion, Angolam & vicina loca, quæ ſunt ſub Zona torrida, nauigare ſolent, vbi Mauris inſidiantur, eos captunt & in alias regiones tranſuectos, inſtar pecudum, vendunt: vnum, prout procerus & laborioſus eſt, 60. 70 80. 100. &c. argenteis vel aureis. Emptores illis notam ſuam, ac plerunque has litteras S L. quæ *Slauum*, hoc eſt, mancipium denotant, inurunt. Hi rotas in molis ſacchari magno numero trahunt. Atque hæc menſe Septembri geſta ſunt.

Legati à Sequenti menſe eruptione facta quinque Mauri à noſtris capti, examinati, & quia nullo maleficio ſe obſtrinxerant, dimiſſi fuerunt. Paullo poſt duo legatià Luſitanis cum Mauro in vrbem

bem venierunt, vt cum Chiliarcha noſtro tractarent: qui auditi, atque ad prandium inuitati fuerunt. Chiliarcha poculum, Canarienſi vino repletum, ipſis in ſanitatem Principis Arauſionenſis propinauit: quod illi non inuiti acceperunt. Inter bibendum vni ex ipſis pileus decidit, quem præfecti fiſcalis peditequus ſuſtulit, & litteras quaſdam in eo inſertas ſenſit: quod hero ſuo indicauit, qui Chiliarchæ id notum fecit. Pileus excuſſus, & ſericum ſubditicium reſciſſum fuit, cui litteræ quædam ad noſtros Mauros inuolutæ erant: qui protinus cum aliquot ſeruis & præcipuis coniurationis auctoribus capti ac torti fuerunt. Cùm rem omnem coram ſanctiori Conſilio confeſſi eſſent, latâ ſententiâ, legatus & frater ipſius, qui ſe martyres eſſe iactabant, ad patibulum dãnati fuerunt. Ad hoc facinus ſuſcipiendum ab eccleſiaſticis impulſi fuerant, qui ipſis perſuaſerãt, fore, vt ſi comprehenderentur, & ſupplicio afficerentur, tanquam martyres rectà in cælum migrarent. Quamuis autem Euangelii Miniſter ipſis hæc verba Dauidis ſuggereret: *Domine in manus tuas, &c.* tamen illi in hac ſua precatione perſiſtebant: *O ſancta Maria, mater Dei, ora pro nobis in hora mortis, &c.* Sub veſperam à patibulo ablati, & per Occidentalem portam ex vrbe auecti fuerunt.

Non multò poſt ducenti ex caſtello S. Philippi emiſſi, ad fluuium quendam excurrerunt. *Eruptio ex caſtello S. Philippi.* Hoſtes, qui in ſacello latebant, noſtros ſcloppetorum ictibus infeſtarunt, & multos neci dederũt. Tandem, impetu in ipſos facto, eos expulimus, & ſacellum incendimus. Illic molas ſacchari & ædes quaſdam inuenimus, ex quibus non pauca, quorum indigebamus, in lembos noſtros transtulimus: & quia magna annonæ penuria in vrbe erat, vnum ex illud eò miſimus, vt laborantibus ſubueniremus. Cùm lembus noſter ex vrbe rediiſſet, alium quendam fluuium intrauimus, ad cuius ripam aliquot ſacchari molæ ſtabant, quas euacuauimus. Poſthæc mediocris nauis, 150. onerum capax, Vlyſſipone, & alia Gadibus appulit. Hæc, nauibus noſtris conſpectis, elabi conabatur, ſed, mari decreſcente, in fundo hæſit. Quidam ex Hiſpanis in mare, ſpe enatandi, inſiliarunt, qui aquis obruti perierunt. Duas iſtas naues, farinã, oleo, vino, aſello arefacto, oliuis, &c. oneratas, quam primum cepimus.

Menſe Nouembri Maurus ab hoſte in vrbem tranſfugit, nuncians, Luſitanos feſto Omnium *Maurus in vrbem venit, nuncians, quid hoſtis moliretur.* Sanctorum vrbem oppugnaturos: epiſcopum ipſorum ex dyſenteriâ obiiſſe: exercitum ſex millium hominum à Gubernatore Phernambuci cogi an obſidendum vrbem S. Saluatoris, pro quo ſupplicationes & ſolennia ſacrificia per totum regnum Braſilienſe fiant. Nos oppugnationem illã magno deſiderio exſpectabamus: ſed nemo comparuit, niſi quòd noctu in excubias exteriores impetus factus eſt, quem facilè repulimus. Secundùm hæc, Mauros noſtros, ſagittis, arcubus, gladiis, & ligneis ſcutis, à minori ſcloppeto impenetrabilibus, armatos emiſimus, vt nobis radices farinaceas, patatas, bonanas, ananes, mala citrea & ſimiles fructus afferrent. Eos hoſtis illicò oppreſsit, quoſdam cepit, alios, qui non aufugerunt, trucidauit.

Vt de fructibus iam memoratis aliquid attexam, radices illæ farinaceæ extrinſecus nigræ *Radices farinaceæ.* ſunt, intus candidæ: oblongæ, craſſæ, duræ, veneniferæ: quæ magnâ copiâ in hac regione, frugũ loco creſcunt. Incolæ eas effodiunt, recenti aquæ imponunt, quæ venenum earum extrahit: aquâ expreſsâ, eaſdem in Sole ſiccant, tundunt, & abſque alio apparatu comedunt: quibus famẽ abundè explent. *Patata* radix eſt amabilis, duorum generum: vna rubra, altera alba: quæ quando torretur aut coquitur, guſtu caſtaneæ ſimilis eſt. *Bonana* tantæ magnitudinis eſt, vt vni, qui eã ferat, ſatis ſit oneroſa. Cucumeris formam habet, colore flauo, dulcis, ſapore grata: breuiores & craſſiores Bonanæ dicuntur: eas verò, quæ longiores, incuruæ & acuminatæ ſunt, *Bacobas* appellant. Huius fructus arbor molle & pingue lignum producit, quod cultro diſſecuimus: folia ſunt ſex pedes longa, imò etiam longiora, & vtcunque lata. Quando amputatum eſt, menſis ſpatio, ad eandem magnitudinem & craſſitiem rurſus excreſcit, quali prius fuit. *Ananes* ſunt aculeatæ, *Patata.* *Bonana.* *Ananes.* dimidia parte ſub terra latent: guſtu ſunt ſubacidæ, pomorum inſtar. Quod ad mala citrea, aurea, *Mala omnia generis.* Medica & Punica attinet, eorum magna hîc eſt vbertas.

Hoſtis virum ſenem ex Mauris noſtris, quem fortè ceperat, in vrbem S. Saluatoris miſit, manibus abſciſſis, & pudendis (ſaluâ reuerentiâ) fractis: vt nimirum noſtris terrorem incuteret. Hic tamen Maurus periti chirurgi arte curatus, & quia manibus carebat, geranum pedibus rotare edoctus fuit.

Luſitani in ſiluis noſtros obſeruabant, quando in excitandis munitionibus operabantur, & *Luſitani cædiuntur.* ſua in eos tela torquebant. Contra noſtri cũ 200. ſcloppetariis & aliquot Mauris ex Baſtefeldenſi porta inopinatò erumpentes, non exiguũ eorum numerum obtruncarunt, & duos ceperunt, qui in vrbem ducti, & ab Alberto Prætorio chiliarcha, Mauris noſtris traditi ſunt, vt eos conciderent. Illis ex porta Iſanacenſi eductis, & veſte exutis, Mauri noſtri cultros ſuos ad lapidẽ acuere cæperunt: & cùm vnus ex captiuis cæſus fuiſſet, alter Belgicè loquutus, ſe natum Selandum eſſe dixit: quamobrem vinculis ſolutus, & libertati reſtitutus fuit. Nec multo poſt Mauris noſtris falces

datæ fuerunt, quibus dumos & vepres circum vrbem exscinderent. Nam erant illi hostium latibula, ex quibus sæpè nostros, qui extra vrbem opus faciebant, quamuis 50.60.80, 100. militum præsidium illic excubaret, intercipiebant.

Nauis à Lusitanis incendio deleta.

Noctu, sæuiente tempestate, funis, quo nauis Lusitana, quam ceperamus, alligata erat, fractus, & nauis ad littus prope castellum Tapesiebe acta fuit. Nemo in naui erat: in ea tantum pix, aruina, oleum & similia asseruabantur. Lusitani, hoc animaduerso, ignem einiecerunt: quo, in portu circumacta, paullatim conflagrauit. Paullo post lembus, remis impulsus, vnam ex nauibus nostris appulit: in eo erat Holsatus quidam cum duobus excubitoribus: quorum aduentu plurimùm lætati sumus, propterea, quòd ex vinculis & misera seruitute euasissent.

Mauri afferunt epistolã hostis in vrbem.

Mense Decembri, Mauri nostri ex vrbe egressi, vt radices farinaceas & similia afferrent in hostem inciderunt, qui eos in fugam egit, vno capto, quem manibus truncauit. Eum in vrbem cum litteris ad subcenturionem Franciscum remisit. Is sub Dortii cohorte merebatur, natione Anglus, antehac à Lusitanis, cum Andrea Colmarienfi, centurione, aliquot annis in vinculis detentus, ex quibus se eripuerat, & cum naui præsidiaria Anglicana, quæ in Sinu in anchoris stabat, Ordinib⁹ operâ suâ addixerat. In istis litteris hostis nostros ad velitationẽ in diẽ sequentẽ prouocabat. Quapropter chiliarcha noster postridie mane, antequàm tympanũ pulsaretur, 300. sclopperarios cũ Mauris conuocauit, quos Franciscus ille subcenturio per portã Ifenacensem in campum eduxit, hostem opperiens, & suos in orbem aliquoties versans. Hostis, cornu inflato, suis signum dedit, & cursores huc illuc misit. Mox multi equites in armis se ostentarunt, leuibus nobiscum præliis decertantes. Sed illis postea recedentibus, nos quoque in præsidiũ nostrũ nos recepimus.

Hispanica nauis ab Hollandis capta.

Interea nauis Hispanica-prædiaria, cuius maior malus vi tempestatis fracta erat, in Sinum inuecta est. Nostræ celoces, remis impulsæ, ab vtraq; parte eam inuaserunt, & quamuis illa cursum flectere & clabi conaretur: tamen crebris nostrorum ictibus vela deducere coacta fuit. Nostri irruentes, eam sui iuris fecerunt. Hac naui vehebatur Prorex, qui septennium regnis Chile & Peru præfuerat, & à Rio de Plata, quo per fretum Magellanicum traiecerat, in Hispaniam redire constituerat. Sed naui à tempestate labefactâ, in sinu Omnium Sanctorum, quem adhuc in Regis Hispaniæ potestate esse arbitrabatur, se recolligere, comeatum accipere, & nauim reficere cogitabat. Hîc opulentâ prædâ potiti sumus. Nam nauis hæc gemmis, longis argenti atq; auri laminis, torque, inquo conficiendo aurifices quinquennium suaderant, supellectile culinaria ex puro argento, in qua olla erat cum tot vasculis, quot sunt dies in anno, onerata erat. Atq; hoc erat donum, quod prorex Regi suo afferre volebat: qui cùm in Hollandorum manibus esset, se humaniter & vt proregem deceret, haberi petiit. Quapropter chiliarcha noster cum sclopperariorũ manu ei obuiam processit, & ipsum cum coniuge, duobus soceris, ac totidem liis & filiabus, nec non Equite crucigero, qui aliquandiu in regno Peruano versatus erat, & Iesuita, qui ipsi à sacris erat, atq; aliquot Monachis lecticâ Lusitanicâ, quę stragulis ornata erat, per seruos in vrbẽ atq; in suas ædes deportãdũ curauit: vbi aliquot conclauia, Attalicis aulæis circũdata, ipsi assignata fuerunt. Illic pro dignitate habitus, & diligẽter custoditus fuit. Postridie Eques crucigerus, cum ad ostium fulcris destitutũ, progressus esset, decidit, ac collũ fregit: cuius cadauer postea humatum fuit.

Post aliquot dies, omnes Mauri, qui in vrbe erant, iuuenes, senes, viri & fœminæ, in veteri foro conuocati fuerunt, ex quibus quinquaginta, propter annonæ defectum, & quia nimis magnũ⁹ erat eorum in vrbe numerus, nauibus impositi, & cum præsidio 150. classiariorum in regionem *Gomamu* transuecti fuerunt, vt ibi pro bobus, gallinis, porcis & fructibus permutarẽtur. Sed quia cum Lusitanis transigi non poterat, impetu in eã regionem facto, vi boues abegimus, & nobiscũ auximus. Mauris in quadam insula relictis.

Barbarorũ in nostros sæuitia.

In illa insula vernantem Indicis & Brasilienfibus arboribus siluam vidimus, quarum pulchritudine delectati nostri nauæ & epibatæ illic aliquantulam moram fecerunt, & pisces ceperunt: quod barbari conspicati, in eos irruperunt, & quosdam sagittis confixerunt, alios clauis suis obtruncarunt: tum ablato reti, & nostris dissectis, in siluam se receperunt. Hoc loco multæ ardeæ circumuolitarunt, escam quærentes.

Ardea incendium.

In Helmuti centurionis hospitio accidit, vt cùm Balistarius à rei tormentariæ præfecto, Abrahamo Florino, iussus, quædam tela missilia adornasset, aliquot grana pulueris nitrati in terram ceciderint. Dum autem fumum radicis Nicotianæ hauriret, scintilla, è tubulo delapsa, grana illa accendit: mox flamma vlteriùs serpens in cadum peruasit, & tectum omne disiecit. Balistarius lethaliter sauciatus, ardentibus vestibus, paullo pòst interiit, & tumulatus fuit.

Mensis pluuii.

Neq; silentio prętereundũ est, toto eo tempore, quo hîc fuimus sine intermissione aggeres structos, follas ductas, & munitiones excitatas fuisse, quę tribus mẽsibus pluuiis, Iunio, Iulio, Augusto, qui in hac calida regione pro hyeme habentur, à magnis imbrib⁹ hiantes corruerũt ita vt in illis instaurandis dies noctesque nobis laborandum fuit.

Nauis duo-decim Apostolorum.

Anno Domini 1625. mense Ianuario nauis veliuola quę duodecim Apostolorum vocabatur, maris prętectorum iussu, ante Sinum in excubiis stabat, vt si vel amicos vel hostes aduenientes cerneret, tormenti displosione & apilustri erecto signum daret. Cùm igitur nauis illa

blico foro primarius centurio renũciatus fuit. In vtriusq; honorẽ multi tormẽtorũ ictus terra mariq; displosi. Sub vesperã navis præsidiaria Hollandica, Ephippium dicta, appulit. Nec multo post Helmuti centurionis propugnaculum altiùs erectum, & malus Punica ei inserta fuit.

Nauis Hollandica, Ephippium dicta.

Perfectis aliquot propugnaculis & operibus cornutis, fundamenta novorum operum jacta fuerunt, in quinus ad finem perducendis misti fossoribus milites summa sedulitate incubuerunt, palis in terram immissis & fastigiatis, machinis vbique dispositis, tribus navibus Vulcaniis ex iis, quæ hosti ereptę fuerant, instructis, duobus castellis diruris, prætenturâ lapideâ ad oram maris absolutâ, & novem mediocribus tormentis cum falconellis in ea collocatis: adhęc fornace cum gemina craticula, ad ignem perpetuò alendum, quo pilæ inflammarentur, ibidem paratâ, & cadis cum aceto atq; vrina, ad tormenta refrigeranda, circumpositis.

Cùm autem nostri quotidie debilitarentur, contraque Hispani ac Lusitani numero viribusque crescerent, auxiliarem classem, cuius spes nobis facta fuerat, magno desiderio exspectabamus, & liburnicam, quæ Canis Venatici nomen habebat, comeatu pro quatuor hebdomadis instructam, cum celoce emissimus, vt classem illam ad insulam S. Pauli, ad quam convenire debebat, obliquato per Oceanum cursu, vestigaret.

Aduentus classis hostilis.

Die 19. Martii manè præpotentem classem sub castello S. Antonii in anchoris stantem conspeximus, neque perspicillis, vtrum Hispanica an Belgica esset, diiudicare poteramus. Cymbæ Lusitanorum hinc inde se aggregabant, & ad castellum contendebant. Nostra navis, quæ in excubiis stabat, aplaustri erecto, & tormento ter disploso signum dabat, & sublatis anchoris ad nos accurrens significabat, Hispanicam classem adventare. Interea quoniam à captivis magnum pretium pro redemptione sperabamus, proximo Paschate hilaria celebrare constituimus: quod tamen factum non est, chiliarcha edicente, vt ex singulis cohortibus quindecim milites in veteri foro se sisterent: quod nobis mirum videbatur. Evocatis in aciem dispositis, Vogelsang, Helmuti centurionis legatus, ipsis præficitur. Curtio, stabuli magistro, vexillum committitur: quibus aliquot ordinum ductores adiunguntur. Iidem sub fide data admoniti, vt præfectis suis parerent, explicatis vexiliis, ex monte deducuntur, vt orã maris, quæ parùm adhuc munita erat, tuerentur. Milites dies noctesque fodiendo & munimentis excitandis laborabant: naves omnes littori, quàm proximè fieri poterat, admovebantur: quinæ juxta maius propugnaculum in mari coniungebantur: quacunq; transitus patebat, ligna ad palos & sepimenta erigenda conuehebãtur, & fossæ ducebantur. Quatuor omninò naves bellicas habebamus, quas Willekesius archithalassus nobis reliquerat: Tigridem, Vltraiectum, Samsonem, Græningam: reliquæ naves hosti ereptæ, aut liburnicæ solummodò erant: nempe, Ephippium S Iacobus, duodecim Apostoli, Fistula, Veredarius, Lepusculus, phaselus & aliquot celoces: præterea tres naves Vulcaniæ, pyrobolis, harpagonibus, sulphure, pice & aridâ materiâ instructæ, cum aliquot tormentis, quæ pulvere & pilis onerata erant. His viribus nostra classis tunc constabat.

Vires nostræ classis.

Sub vesperam classis Hispanica plenis velis à tergo castelli S. Antonii, vbi copias in littore reliquerat, aducta est, & sinum Omnium Sanctorum formâ dimidiatæ Lunæ circumclusit, ita vt ne canis quidem elabi potuisset. In ea erant 54. prægrandes naves, cum dromadibus & liburnicis, &c. Nostri ex castello S. Philippi tormentorum ictibus eam incessebant: verum noctu omnem annonã militarem in vrbem S. Salvatoris transtulerunt. Hispani noctu in monte patibuli, è regione portæ Ifenacensis, propugnacula & loricas, 24. pedes latas excitabant, & vimineis cratibus, vt postea vidimus sepiebant: in quæ alacriter, displosis tormentis, fulminavimus.

Eruptio.

Die Paschatis sub meridiem trecenti electi, qui eruptionem facerent. Helmut centurio primam aciem, postremam Ernestus Litt ducebant: qui diuisis copiis ante Ifenacensem portam in Hispanorum castra impetum fecerunt, & trucidatis excubitoribus cœnobium invaserunt. Adiuvit Deus copiolarum nostrarum conatus: ita vt ex legionibus Hispanicis aliquot centeni trucidarentur, & Itali ac Neapolitani laborantibus succurrere cogerentur. Nos clanculùm ad Occidentalem portam nos subduximus, & per totam diem levibus prælis certavimus. Hostis nos acriter persequebatur: sed tormenta nostra, forcipibus nauticis, catenis, pilis &c per aërem stridentia, frænum ei iniecerunt: quibus etiam non pauci, atque inter eos vir quidam primarius, ferrea thorace, clypeo & lanceâ armatus, prostrati fuerunt. Ex nostris, per Dei gratiam, vnus tantum aliquot vulneribus acceptis in vrbem rediit, ex quibus postea decessit. Si aliis præterea trecentis militibus in vrbe carere potuissemus, maiorem hosti cladem intulissemus.

Hispanorum numerus nostro decies maior erat & illi nos exercitu triginta millium hominũ, ac mille quingentis machinis, terra marique obsidebant, opera nostra dies noctesque destruentes, & tormentorum ictibus ruinam in iis edentes, sex propugnaculis ante Ifenacensem portam excitatis. Etsi verò longè potentissimi, & interdiu suis tormentis superiores erant tamen noctu sclopetis nostris prævalebamus. & destructa opera ac propugnacula nostra instaurabamus: sic vt ternis horis vna pars militum opus faceret, altera pugnaret, tertia somno ciboq; se reficeret. Atq; hoc modo exiguis nostris copiis vrbem amplam quatuor hebdomadis defendimus. Nam crebris

eruptionibus nocturnis hostem fatigabamus; excubitores eius confodiebamus, & castra Hispanorum tumultu ac pavore complebamus, ita vt se mutuò nonnunquã incesserent & conficerent.

Contrà hostis dispositis circum vrbem quamplurimis majoribus & mediocribus tormentis ac falconellis, vrbem transversis ictibus quatiebat, & nostras ædes ac munitiones ita perterebrabat, vt in iis vix subsistere, nec vsquam tutum receptum habere possemus, pilis per omnes plateas volitantibus. Adhæc tormenta contra oram maritimam direxerat: nam montes, quos insidebat, vrbe altiores erant, ex quibus pilas in nostras naves jaculabatur: Nostræ naves vicissim propugnaculis ejus non parcebant: & lapideum munimentum, quod in mari erat, non feriabatur. Multi tamen ex nostris in nauibus perierunt: nam Hispani eas omni telorum genere assiduè infestabant: quo fiebat, vt asseres fracti brachia & pedes nostrorum concuterent ac discerperent, cruore per foramina, quibus sentina expurgatur, manante. Quam ob causam nostri, relictis navibus, saucios & occisos exportarunt, illis in nosocomium, vbi curarentur, delatis: his verò terræ mandatis. Cùm autem naves nostræ exceptis Vulcaniis, maxima ex parte demersæ, & loricæ deiectæ essent, hosti, tensis velis, prospectum in vrbem ademimus.

Durante hac vehementi obsidione, accidit, vt miles quidam sub porta Isenacensi per trihorium, quod ipsi ad quietem concessum erat, in pluteo dormiret. Ibi pila mediocris tormenti ex monte emissa pedem ei abstulit. Ille exporrectus clamat, væ pedi meo: moxque altera pila advolat, quæ ipsum capite truncat. Similis ferè casus balistarium apud eandem portam in sinistro propugnaculo oppressit. Nam dum fumum radicis Nicotianæ ex tubulo haurit, pila in ipsum contortus fuit, vt præter intestina & barbam parieti adhærescentem, atque aliquot costas per plateam sparsas nihil ex ipso superesset.

Quamuis autem hostis satis superque hactenus in nos sæviisset: tamen eo non contentus, tudites ex Brasilienſi & Indico ligno tormentis suis infarsit, vt damnum nobis inferret.

Georgius Ziglerus, auctor. Erat inter nos miles Anglus, cui nomen Georgio Ziglero, sub Ioanne Isenaco, centurione. Is vaticinabatur, classem nostram auxiliarem non procul abesse: cui Arnoldus Prætorius, chiliarcha, fidem adhibebat, & propterea eum à vigiliis arq; operibus immunem præstabat, ad mensam suam admittebat, & multum radicis Nicotianæ ac vini Canarienſis ipsi in hospitium submittebat.

Naves hostium repulsæ. Cùm Hispani suas naves ad littus propius admouerent, nostri ex tormentis ad oram disposi-
tis pilas ardentes tantâ vi in eas jecerunt, vt sublatis anchoris retrocedere cogerentur.

Nocturno tempore, quod nemini amicum est triginta lembi remis ad nos contenderunt, qui oram maritimam occupare, & inde transitum ad montem aperire moliebantur. Etsi verò nullas ibi munitiones haberemus, præter vnam loricam, quę vix à maioris scloppeti ictu tuta erat: tamen, suspenso velamine, totum illud spatium muricibus constravimus.

Ad meliorem nostri defensionem, militibus in singulis stationibus missilia ignita cum hastis suppeditata fuerunt, quibus hostem, si fortè impressionem faceret, repellerent. Displosis autem à ligneа turri aliquot tormentis, lembos hostiles appropinquantes abegimus

Damnum à tormentis hostilibus. Dominica Misericordiarum cùm minister Ecclesiæ manè concionem haberet, Hispani tormentis tanto furore contra templum fulminarunt, vt pila vno ictu tres nauras pedibus mutilaret, & Minister alio loco concionari cogeretur.

Eadem tormentorum tempestas chirurgo in nosocomio, postquàm sauciorum vulnera obligasset, caput decussit, & multos ægros, atque inter eos magistrum Mauritium Hamburgensem, afflixit. Interea singulis diebus preces duabus horis in omnibus stationibus habebantur.

Horæ precum. Neque intermittebat hostis vrbem transversis ictibus dies noctesque verberare, quibus non tantùm munitiones sed etiam machinæ nostræ diruebantur, multique in vrbe à trabibus & lapidibus fractis interficiebantur. Nos partes quasdam à tormentis fractis abrasimus, vt iis ad defensionem nostram vti possemus: quod etiam ab Hispanis in ipsorum castris factum est.

Tandem mercatoribus & eorum sociis atq; adjutoribus imperatum fuit, vt saccos pararent, qui à quinquaginta viris, quibus id negotij datum fuerat, terrâ implerentur, vt ruinæ illis sarcirentur.

Dum in his angustiis versaremur, Anglus, ex cohorte Helmuti centurionis, ex desperatione ad Hispanos transfugit: idem paullo post Gallus quidam fecit. Huius duo contubernales, vnus itidem Gallus, alter Lusitanus, sub vesperam capti, & in quæstoris ædes ducti fuerunt: qui sponte quidem nihil fateri volebant, sed quæstione habita confessi sunt, se in animo habuisse, pulverem nitratum juxta stationem apud sepimentum incendere, & locum ad agendas excubias in ora maritima designatum hosti tradere. Ob eam causam vterq; noctu patibulo suffixus fuit.

Proditores puniti.

Quid naves Vulcanię effecerint. Post aliquot dies quidam nobilis, Ernestus Schawer nomine, cùm in opere cornuto ad vexillum Arausionense excubaret, de compositione desperans, per palos, contra hostilem impressionẽ terræ

tale signum dedisset, è vestigio lembus emissus fuit, qui cognosceret, quid rei esset: compertumque fuit, duas naues ad Sinum tendere. Quamobrem nauis, Veredarius dicta, velis explicatis, è portu soluit, vt illis obuiam iret: tertio autem die, cælo sereno, naues illæ feliciter in portũ appulerunt: quarum vna erat liburnica Hollandica, Canis Venatici nomen gerens: altera, Lusitanica, in itinere ab Hollandis capta, quæ saccharo, ebore & oliuo onerata erat. Ambæ magna cum gratulatione exceptæ fuerunt, displosis per naues atque aggeres tormentis. Adhæc Canis Venaticus nunciabat, classem in Hispanico mari velificari, quæ veniret, vt nos obsidione liberaret: quod nos vehementer exhilarauit. Præterea referebat, tres alias naues, ante classem, secum egressas esse, quæ turbine disiectæ fuerint.

Veredarius. *Canis venaticus.*

Reparatâ naui Proregis, & aquâ atque annonâ ad quatuordecim dies instructâ, omnes captiui, tam Monachi, quàm nautæ, qui cum Prorege capti fuerant, illam conscendere iussi sunt: quibus permissum fuit, vt quò vellent, abirent, naui præsidiaria & quibusdam celocibus eos per aliquot milliaria comitantibus.

Cæterùm vt nos tantò meliùs contra impetus bellicos defenderemus, aliquot milites cum armis ex vrbe emissi fuerunt, qui domos, munitionem impedientes, destruerent, & ex saxis, quæ in littore iacebant, loricas exstruerent. Cùm in eo aliquot diebus occupati fuissemus, Lusitani in eos impetum fecerunt, quos subsidio ex vrbe misso, profligauimus. Mauri nostri vnum ex illis, qui se in silua abdiderat, ceperunt, & clamantes, saltantes ac tripudiantes ad Chiliarchum nostrũ adduxerunt. Erat is Lusitanus, quem Chiliarcha, armis exutum, Maurorum potestati tradidit. Illi eum cum iubilo & saltu ex porta Occidentali duxerunt, & cultris suis exacutis, circum captiuum, quem procurrere iubebant, saltitantes, ictus mox in caput eius, mox in alias corporis partes inflixerunt, donec vulneribus debilitatus concideret. Ibi omnes in ipsum, velut feles in murem, irruerunt, & eum necarunt. Paullo post nostri triremem ædificarunt: filiæ Gubernatoris vexilla ex panno serico, aurei, candidi, & cærulei coloris, contexuerunt, his verbis adscriptis: *Tandem fit surculus arbor.* Balistarii ante portam Isenacensem suorum mortariorum, quibus pyroboli mittebantur, experimentum fecerunt: quæ disrupta fuerunt.

Triremis.

Absoluto opere cornuto ante portam Isenacensem, versus oram maritimam, & malo citriâ ei infixâ, milites cum instrumentis, quibus opus fecerant, ad Chiliarchæ domum accesserũt: quorum vnusquisq; lagunculam vini Canarienſis accepit. Paullo pòst Ernestus Kiff & Merla, centuriones, cum 150 militibus in paruam insulam, è regione S. Saluatoris, mediocris tormenti iactu inde dissitam, quam proscriptus quidam colebat, missi fuerunt: qui, collectis in ea fructibus, in Sinum, vento secundo, reuersi sunt.

Quemadmodum autem in hac regione crebrò ab hoste inquietati fuimus: ita Lusitani, quodam die, sub diluculum, ante Basteteldensem portam rursus tumultum excitarunt, & operarios nostros scloppetorum ictibus vehementer infestarunt, munitionibus quibusdam dirutis, quas rursus exstruximus, & eruptionem in monasterium fecimus, vbi aliquot ex hostibus trucidauimus.

Multi ex nostris propter æstum & ad conseruandam valetudinem crebrò in mari natare & se abluere solebant: quod pulsu tympani, sub pœna capitis vetitum fuit. Nam præcedentibus diebus nonnulli milites & nautæ à piscibus & venenatis quibusdã animalibus ac plantis graue damnũ acceperant. Cuius rei exempla quædam commemorabimus. Piscis quidam rapax nautæ cuidam tibias dentibus auulserat, & pudenda fædo vulnere mutilauerat. Quædam animalia venenata in mari vnũ ex nostris ita pupugerant, & veneno infecerant, vt præ dolore insaniret. Idẽ aliis accidit, qui ab hydris & aliis noxiis animalibus insanabili plagâ affecti fuerunt.

Mense Februario, habito à rei bellicæ præfectis consilio, sub vesperam, ex omnibus cohortibus trecenti armati præter Mauros, in veteri foro, subitò congregati, & duabus liburnicis atq; aliquot paronibus & celocibus impositi fuerunt, ducibus Ernesto Kiff, Burstello, Basteteldio, Helmuto, centurionibus, & Stobio nauarcho. Illi cursum versus Occidentem in insulam amænam, quæ Taberica nominabatur, intenderunt, & noctu ad littus anchoras iecerunt.

Sole oriente anchoras sustulerunt, & reciprocante æstu fluuium ingressi sunt, ex quo pulchra palatia, molas saccharì, pagos & castella conspexerunt. Incolæ mox concurrerunt, & cursores ipsorum ab vno pago in alium properabant, qui cunctos ad arma vocabant. Sub meridiem, decrescente mari, nostri anchoras fixerunt, & aquis prorsus recedentibus in fundo hæserunt. Iuxta erat siluula, ex arena enata, & proceris arboribus opaca, in qua variæ & mirabiles aues rapaces nidulabantur, quarum nonnullas, quæ præpingues erant, scloppetorum ictibus traiecerunt. Fundũ illius fluuii acutum erat, petrosum, ostreis, conchis, & pomis marinis plenum: ita vt sine calceis per illud incedere non liceret. Simulac fluuius æstu maris intumuit, nostri ad ripam remigarunt. Incolæ, qui fossas interea duxerant, infestis animis glandes in eos torserunt, quæ non plumbeæ sed ex Brasilienſi seu Indico ligno tornatæ erant, & corpus non penetrabant, sed ei adhærebant. Illis quidam ex nostris lethaliter vulnerati fuerunt.

Glandes ligneæ Indicæ in nostros torquentur.

Appetente nocte, noſtri ad tres reliquas naues ſe receperunt, & per noctem in anchoris ſubſtiterunt. Manè iterum vela dederunt: ſub meridiem, Luſitanorum ſtationem prætetnauigantes, crebris ictibus ab ipſis petiti fuerunt, qui contraria ciaculatione ſe vlciſcentes ad ſua præſidia & caſtra curſum reflexerunt.

Trium nauium aduentus. Liburnicâ, quæ à Cane Venatico nomen habebat, excubias agẽte, ex improuiſo tres naues, nempe duæ Hollandicæ, & vna Hiſpanica, quæ rubrum ſuum inſigne adhuc gerebat, & ab Hollandicis in itinere capta fuerat, portum ſubierunt. Cùm ante prætoriam noſtram velum maius cum apluſtri, honoris ergo, ſubmiſiſſent, & nos tribus tormentorum ictibus ſalutaſſent, magna cum ſolennitate exceptæ fuerunt, vexillo Hiſpanico ex naui capta remoto, in cuius locum Belgicum ſubſtitutum fuit. Prætoria vicißim ſuam auctoritatem tribus ictibus declarauit: quam cæteræ naues, caſtella, munimenta, propugnacula, quæ circa vrbem erant, ſimili fragore ſequuta ſunt. Albertus Prætorius, chiliarcha, quamprimùm ad naues illas acceſſit, & duas Belgicas viſitauit. Prior Leporis nomen gerens egregia erat, & velis optimè inſtructa liburnica: altera, S. Iacobi nomine inſignis, nauis præſidiaria. Vtraque malos, palas, ligones, marras, vehicula truſatilia, ac præterea centum milites, nauium atque inprimis cohortis prætoriæ ſupplementa, aduexit.

Poſthæc domus annonaria apud nouum templum noctu perfoſſa, & cadus puluereus furto ablatus fuit. Quamobrẽ poſtridie omnis annona militaris in cœnobiũ Capucinorũ, vbi Burſtellus centurio ſuum hoſpitium habebat, & Miniſter Eccleſiæ ſingulis diebus Dominicis Anglicè & Gallicè concionabatur, translata non ſine ſuſpicione proditionis. Miles Hybernus, cui nomen erat Danieli Nee, ſub Iſenaco centurione, furti cuiuſdam cauſsa, ter funè diſtentus fuit.

Pugna vetitaria. Cæmentarii & lapicidæ ante portam Orientalem, longè ſupra cœnobium, non procul à Luſitanorum caſtris, calcem & alia neceſſaria cum præſidio centum ſcloppetariorum, petitum ibant. Mox Luſitani & barbari primas excubias obtruncarunt, & in nos impetum fecerunt, Arnoldo Schotto, ſubcenturione, ictu ſclopetipercuſſo: qui in vrbem illatus, & fato functus, poſtea honorificè, more militari, in terram conditus fuit. Auxiliaribus miſſis, noſtri cum hoſtibus ita permixti erant, vt hi ab illis vix diſcerni poſſent. Multi vtrinque ceciderunt. Tandem tamen hoſtes in fugam egimus, & ad præſidium noſtrum nos recepimus. Inter velitandum quidam Luſitani, tympanitam noſtrum comprehenderant, quem pbducere & abtruncare in animo habebant. Extemplo ſignifer ex cohorte primarii centurionis cum militum manu in eos irruit, & tragulâ ſuâ quoſdam ſtrauit: hoc pacto tympaniſta liberatus, ſed tympanum ipſius amiſſum fuit.

Nobilii obitus. Hoc menſe Dominus à Nodt, Dortii p. m. gener, vltimum vitæ diem clauſit, qui poſtea in nouo templo ſepultus fuit.

Ne delicta manerent impunita, Maura, quæ aliquot Mauros cum ipſorum liberis de medio ſuſtulerat, cado in pleno foro impoſita & aquis merſa fuit.

Nuptiæ. Sub id Secretarius, nomine Haſius, qui mercatoribus, eorumque ſociis operam nauabat, nuptias cum virgine Luſitana celebrauit.

Cùm miles Argentinenſis, ſub cohorte Burſhi centurionis, excubias in aggere agens, à circuitoribus in ſomno deprehenſus, & latâ ſententiâ ad palum, quo ſcloppetorum ictibus necari debebat, alligatus fuiſſet, facta pro ipſo interceſſione, gratiam obtinuit.

Crocodili. Animalia noxia. Eodem tempore Helmutus centurio excubitoribus ad foſſam præerat: qui locus valde periculoſus erat, non tantum propter hoſtem, ſed etiam oberrantes immanes crocodilos.

Secundùm hæc interdictum, capitis pœnâ denunciatâ, publicatum fuit, ne quis feles amplius ſcloppetorum ictibus peteret & interimeret. Nam in vrbe magna erat comeatus, ac præſertim carnium, inopia: ob quam cauſſam equi, canes & feles ad cibum adhibebantur. Quoniam verò à muribus, tam maioribus, quam minoribus, vſq; adeò vexabamur, vt quietem capere non poſſemus, & illi, cùm dormiremus, caput manus, & pedes noſtros morſu ſuo ita læderent, vt ſanguis emanaret, felibus ſecuritas publico edicto præſtanda fuit. Atq; hoc genus animalis his regionibus admodùm gratum eſt, quod ex Hiſpania, Luſitania & aliunde huc adfertur: ſuntq. feles, qui murũ cauſsa 40. 50. 100 &c. Hiſpanicis argenteis & duplicibus aureis vendantur: prout Monachus quidam Hiſpanus, iam octogenarius, Latinâ Linguâ mihi narrauit, in his locis antequam à Luſitanis habitarentur, tantam murium copiam fuiſſe, vt nemo cibum quieto animo capere poſſet: & Luſitani quando menſæ accumbebant, vnum atque alterum ſeruum cum ſcuticis & ſcipionibus, qui eos abigerent, ad latus haberent.

Bacchanalia celebrata. Mense Martio Chiliarcha & aliquot centuriones terra mariq; Bacchanalia edendo & potando per octiduum ſplendidè celebrarunt, ad quæ Proregem captiuum, cum ipſius coniuge, generis, filiis, filiabus & Ieſuita facellano inuitarunt: quo tempore multi ictus ex nauibus & propugnaculis cum pilis verſus montem & vrbem diſploſi fuerunt ita vt nemo ferè in ſuo hoſpitio tutus eſſet.

Paullo poſt Albertum Prætorium chiliarcham morbus inuaſit, quem vermes ſpatio viginti quatuor horarũ viuũ exederunt. Eo poſtmodùm ſepulto, frater ipſius Arnoldus Prætorius, in publico

terræ infixos, tranſiliit, & ad Hiſpanos confugit: quem illi, vt vidimus, præſidio ſtipatum, è veſtigio ad Hiſpanici archithalaſſi navim tranſvexerunt.

Quid naves Vulcaniæ effecerint. Duæ noſtræ naves Vulcaniæ, in quibus ſex viri erant, ad prætoriam Hiſpanicam & Luſitanam duci debebant, vt hoſtilem claſſem incenderent. Etſi verò Cæſar centurio vtramque eò vſq; promouerat, vt ambulacrum prætoriæ Hiſpanicæ jam arderet: tamen ignis extinctus fuit. Interim catenâ, ad quam anchora alligata erat, fractâ, vna ex navibus Vulcaniis à prætoria illa receſſit: tum hoſtis, qui de hoc ſtratagemate præmonitus fuerat, prætorium celocibus, dromadibus & lembis in ſemicirculi formam circumſepſerat. Altera, à navibus, quæ in excubiis ſtabant, capta fuit: ex qua duo nautæ protinus exſilierunt, & ſub aquis aliquandiu natarunt: qui tamen ab hoſtibus comprehenſi fuerunt. Quale ab ipſis præmium retulerint, facile eſt exiſtimare. Tres alii, inter quos præfectus rei tormentariæ fuit, in cymba ſalvi euaſerunt.

Propter iſtas naues Vulcanias claſſis Hiſpanica anchorarum ſuarum funes inciderat, & noctu per Sinum oberrabat. Eo tempore prætoria Neapolitana, vado illidens, damnum accepit: ob quam cauſſam poſtridie in inſulam Tabericam vela fecit, vt illic inſtau aretur, & rimæ obthurarentur. Contra militarem morem accidit, vt in minori cœnobio, noctu, horæ aliquoties ſonarent: quod pro periculoſo ſigno habitum fuit. *Horarum ſonitus.*

Poſt aliquot dies Hiſpani, ductis foſſis & aggeribus excitatis, tam propè ad vrbem acceſſerãt, vt tantùm jactu lapidis ab ea abeſſent, & nobis die ac noctu pugnandum eſſet.

Interdictũ, quo pugna prohibetur. Sub id Arnoldus Prætorius, chiliarcha, ſub pœna capitis interdixit, ne noſtri amplius pugnarent, & ne baliſtarij tormenta contra Hiſpanos diſploderent, juſſitq; vt opera intermitterentur: cui interdicto qui non pareret, in eum ſe exemplum, quo alii ſapere diſcerent, edicturum minabatur. Quoniam verò noſtri per hoc interdictum in manifeſtum periculum conjiciebantur, quidam milites, vt ei præverterent, in veteri foro convenerunt, chiliarcham quærentes, cui hoc exprobare volebant, Eo co, nito, ipſe prodit, & milites his verbis ſuperbè compellat: Quid vultis canes? cur non ad ſtationes veſtras reditis? Cui illi reſponderunt: Te quærimus, proditor: & cum dicto ſclopetis in caput impactis, eum humi ſtrauerunt. Intercedentibus verò quibuſdam præfectis, capite ſanguinolento ex manibus eorum evaſit. Neq; tamen milites quieuerunt, ſed quoſdam ex ſanctiori conſilio ſceleris conſcios quæſiverunt, & captos in vincula duxerunt: tum lupanaria eorum ad quæ Chiliarcha excubias poſuerat, diripuerunt & expurgarunt, donec de cauſſa cognoſceretur. *Illius reprehenſio.* Poſtridie novus Chiliarcha, Erneſtus Kiff, à Miniſtro Eccleſiæ, cui potiſſimum poſt Deum fidebamus, in cœtu ſolenni propoſitus, cui milites ſacramento ſe obſtrinxerunt, quòd cum ipſo viuere & mori vellent, Burſtellus primarius centurio creatus fuit. Etenim conſtabat nobis, Hiſpanos trans lineam Æquinoctialem, verſus polum Antarcticum, nulli vitæ gratiam facere ſed alios igne S. Antonii, alios S Franciſci cannabe punire, quoſdam in quatuor partes ſecare, nonnullos tergis oppoſitis colligatos in mare præcipites dare. *Erneſtus Kiff creatur chiliarcha.*

Ordo inter milites. Vexilla erecta. His omnibus peractis, egregius ordo inter milites obſeruatus fuit. Ante Baſtefeldenſem portam tam acriter pugnarunt, vt hoſte propinquo vexillum, quod in opere cornuto erectum erat, crebris ſcloppetorum diſploſionibus decideret. Signifer autem, eo recuperato, lethaliter ictus fuit. Ex viginti vexillis, quæ habebamus, duo ſingulis munitionibus infiximus. A turri autem noui templi prætorianum vexillum cum inſignibus Ordinum dependebat, vt ſi claſſis, cuius ſpes nobis facta fuerat, ad nos liberandos aduentaret, ea perſpicere poſſet, vrbem adhuc in Belgarum poteſtate eſſe: quam tamen claſſem fruſtra exſpectauimus. Dum noſtri cum hoſte tam animoſè certarent, quidam miles omnia ſua pulueraria evacuauerat, qui vallo conſcenſo, vt à præfecto armorum novum pulverem cum globulis acciperet, ardentem funiculum imprudenter cado pulvereo admouit, in quem cùm ſcintilla incidiſſet, eo flammam concipiente, totus militum manipulus lethalibus vulneribus deformatus fuit. Noſtri hoſtilem impreſſionem quotidie exſpectabant, & eius magno deſiderio tenebantur, vt tandem finem tot laborum ac miſeriarum inueniremus, & conſtitutum nobis erat, tamdiu pugnare, quàm pedibus inſiſtere, & venas mouere poſſemus: nam aut moriendum nobis, aut remos per omnẽ vitã ducendos arbitrabamur: tum ſi res ad extremum deueniret, ad domum militaris annonæ receptum habere, in qua aliquot centeni cadi pulueris nitrati aſſeruabantur, & in ea, quamdiu vita & vires ſupereſſent, dimicare: ac poſtremò, rebus omnibus deſperatis, ignem pulveri inijcere, & nos cum hoſte perdere. Verùm hoſtis metu cuniculorum, quos à nobis actos putabat, oppugnationem non tentauit. Totus Senatus bellicus pulſu tympani promulgandum curauit, ſi quis opus facere vellet, cum certam mercedem accepturum. Nam omnia noſtra propugnacula, omnes loricæ ac prætenturæ jacebant, & ædes in vrbe proſtratæ erant, vt ultra triduum in ea ſubſiſtere non potuiſſemus niſi noctu novos aggeres, plureos & vineas ſtruxiſſemus, quibus 70. maiora & minora tormenta imponenda erant. Et quia mortaria noſtra, vt ſupra diximus, diſrupta fuerant, nova ex ligno, craſſis & ferreis circulis colligata, fabricauimus, quibus hoſtium caſtra infeſtaremus. Menſe Aprili, mandato in Hiſpanorum caſtris publicato, ſtatim magnæ copiæ, explicatis ſignis, hac illac incedere viſæ ſunt: ex quo ſpem concepimus, fore, vt Hiſpani tandem aliquando vehementem impreſſionem facerent, quos etiam tormentis & ſcloppetis aſſiduè lacceſſebamus. Copiæ illæ ex propugnaculis & effoſſis circum vrbem prodibãt, & capitibus apertis *Pulueris incenſus damnum dat.*

Hispani nostri colloquium offerunt.

significabant, se amicè nobiscum transigere, & ea de re colloquium instituere velle. Itaque missus fuit vtrinq; tympanista: & mox castrorum præfectus, qui erat eques aureæ clavis, cum tribuni legato à partibus Hispanorum colloquij caussa accessit, qui oculis tegumento obductis in vrbem intromissus fuit. Vicissim à partibus Belgarum Guilhelmus Dortius, Bastefeldius & Merlinus, centuriones, in castra Hispanorum exiverunt, vt obsidum loco essent. Tunc pactæ in biduum induciæ, pro neutri parti aliquid munire aut reparare licebat. In primo colloquio exteris nationibus vitæ incolumitas concessa. Belgis autem negata fuit: & exteri absq; armis & sarcinis exire jubebantur.

Inducie in biduum, & primum colloquium.

Hispani volunt vrbem ingredi.

Interea cohors Hispanorum cum scloppetis & sarissis prope ligneam turrim ad oram maritimam accessit, & vrbem intrare volebat: quam colloquendi rationem nostri admirabantur, qui eos monuerunt, vt sibi ab ictibus tormentorum, quæ jam in ipsos directa erant, caverent. Ibi dux eorum linguâ semibelgica nostros ita compellauit: Domini milites, ne rixemur apud stationem: nos sumus vestri amici. Cum eos admittere nollemus, per palos & sepimentum nostrum transire, & montem ascendere volebant: sed illis repulsis signifer & centurio cum Lusitano apud nos manserunt: quos oculis velatis admisimus, & adventum ipsorum chiliarchæ nostro nunciavimus.

Transactio.

Mox Burstellus, primarius centurio, ex vrbe venit, & transactum esse significauit, Hispanosque in stationem duxit, quibus post lagenam vini tubulum radicis Nicotianæ obtulit, eosque per loricam transeuntes dimisit. Postridie nostri præfecti per omnes stationes exposuerunt, quo pacto transactum fuisset: vt nimirum explicatis signis, cum sarcinis, quàtum sub brachiis ferre possemus, funiculis vtraque extremitate ardentibus, scloppetis oneratis, & globulum ore tenentes ad oram maris exiremus: Hispanos extra vrbem mansuros, & septem naues instructas cum comeatu ad littus adducturos, in quas vnaquæque cohors sua arma per præfectum armorum inferenda curaret: deinde vna post alteram eas ingrederetur. Ad hæc conuenit, vt tota classis Hispanica sub castello S. Philippi in anchoris consisteret: Quod ex parte observatum fuit. His conditionibus nostri acquieuerunt.

Hispanicum mandatū.

Die 18. April. à meridie ab Hispanis, graui pœnâ denunciatâ, promulgarum fuit, ne quis in suo hospitio vllam spondam, tabulam, sellam, abacum, cistam aut quodcunque aliud genus supellectilis concideret aut vastaret.

Excubiæ Hispanorū.

Die 29. eiusdem mensis singulæ nostræ cohortes in pleno foro in aciem dispositæ fuerunt. Hispanicus autem designator hospitiorum suis in vrbe hospitia assignabat, & Hispanorum excubiæ suis locis dispositæ fuerunt. Cum duas circiter horas in foro substitissemus, legio Hispanorum per Bastefeldensem portam ingressa, nos circumdedit: fuitque in ea Tribuni legatus, qui lingua Brabantica nobis significauit, vt arma deponeremus: quod cum facere detrectaremus, quæsiuit ex nobis, an putaremus, benignè & ex pacto nobiscum actum iri: Fallimini, inquit, si id speratis: nam Rex Hispaniæ nunquam sub polo antarctico & linea Æquinoctiali salvum conductum dedit. Hispani in vrbe obambulabant: Italis autem, Neapolitanis, Lusitanis & aliis in castris manendum fuit.

Belli duces Hispanici.

Toti exercitui cum summo imperio præerat Fridericus Toletanus, princeps alacris & magnanimus: proximum ab ipso locum tenebat Alphonsus, ex stirpe regum Lusitaniæ, vir senex, vt apparebat: tum Marchio Neapolitanus, & is, quem dixi, eques aureæ clavis. Erant præterea inter Hispanos multi equites Melitenses & crucigeri, & centeni aliquot nobiles cum galeis coronatis: item, Iesuitæ, Monachi, &c. qui omnes in veteri foro stabant, & Hispanicum vexillum in turre noui templi magnâ pompâ erexerunt, Belgico remoto. Tubicines alacriter concinebant, & tormenta terra mariq; displodebantur: noctu etiam pyroboli in aërem iacti fuerunt.

Triumphus.

At præfecti Hispanicę classis, nempe Hispaniæ, Lusitaniæ, Neapolis & Piscaræ archithalassi, ex nauibus suis ad nostras, quæ tormentis perterebratæ & aquis meriæ erant, provecti, eas visitarunt, & ablatis nostris vexillis, instaurandas curarunt. Hispanica quoque liburnica Mantuam Carpetanorum missa fuit, procul dubio, vt vrbis receptæ nuncium Regi Hispaniarum afferret.

Imagines ab Ecclesiasticis restitutæ.

Inter multa alia, quæ breuitatis caussa nunc omitto, Iesuitę navigium imaginibus plenum advehendum curarunt: pulpita, ex quibus Belgicus Minister concionatus erat, virgis & scuticis à Monachis repurgata: omnia nostrorum cadauera effossa, & alio translata, excepto Dortii cadavere, cuius scutum ensis & calcaria coccineo holoserico obtecta fuerunt. Sacerdotes sua sacra in vrbe S. Salvatoris, more solito, peragebant.

Introitus supremi Hispaniæ præfecti.

Mense Maio, sparso rumore de supremi classis præfecti adventu, milites se ordine in turmas composuerunt. Præcedebant aliquot tubicines: sequebantur tres tribuni militum: deinde duo Principes Lusitani & Neapolitani incedebant: tum supremus classis præfectus gradum inferebat: cui omnia Hispanorum vexilla, more militari, signum reuerentiæ exhibuerunt, & scloppeta aliquoties ante ipsum disploserunt: post ipsum equitabat generalis præfecti cubicularius, insidens equo cum thorace candido, aureis segmentis intertincto, & gestans dextrâ vexillum, auro, margaritis & gemmis ornatum: in cuius vno latere virga Maria cum puerò Iesu, in altero Hispanica insignia

signia acu picta erant: agmen claudebant multi equites crucigeri. Cum hi omnes ad oram matitimam in qua stabamus, venissent, nostri omnes armis exuti, & navibus tormentorum ictibus perterebratis impositi fuerunt. Mauri, tam viri quàm fœminæ, qui nobis in vrbe adfuerant, capiebantur: signa corporibus eorum inurebantur: iidemque rursus tanquam mancipia divendebantur; qui verò arma contra hostes gesserant, vna cum Lusitanis, qui nostras partes sequuti erant, inter maleficos numerebantur, & vinciebantur. Qui ex nostris ægroti aut sauciati erant, eos Hispanicus archithalassus in littore manere jussit: quibus vinum, carnes, mala aurea, aliaque, quæ ad ipsos recreandos faciebant, suppeditari curavit: & præter nostros chirurgos, suos medicos castrenses illis operam nauare voluit.

Naues conscendimus.

Mauri & Lusitani puniuntur.

Cura ægrotorum.

Secundùm hæc Gallus quidam, ex Hispanica classe, popularibus suis, qui erant in cohorte Burschii centurionis, proditionem detexit, dicens: se noctu aliquoties in vrbe fuisse, vbi quamprimùm vestes Hollandicas acceperit, in quibus cum quodam ex nostris præfectis per vrbem circumiverit, & litteras quasdam non solùm reddiderit, sed etiam ad supremum Hispanorum ducem perferendas acceperit: vnde apparet, Hispanis rerũ nostrarum statũ notiorem fuisse, quàm nobis ipsis.

Proditio detecta.

Præterea ante sinum Omnium Sanctorum quædam Belgicæ naves conspectæ fuerunt, de quibus postea Roterodami intellexi, fuisse eas naves quæ antehac Angolam missæ fuerant, vt ibi aliquid tentarent, quæq; ad insulam Spiritus Sancti appulerint, vbi parùm profecerint, & ab incolis malè habiti fuerint: ita vt pauci ex ipsis domum redierint.

Naues Hollandorum ab insula Spiritus S. venientes.

Post hæc quidam navarchi cum aliis ex sanctiori Hollandorum consilio coram Hispanico Senatu producti, à quibus rationes de thesauro, qui Proregi Peruano & Gubernatori Rio de Plata ereptus fuerat, vt supra dictum est, repetitæ fuerunt: quem etiam integrum & secundùm omnes partes, quæ descriptæ fuerant, restituere coacti sunt.

Rationes à nostris repetuntur.

Mense Iunio magnus tumultus per totam vrbem S. Saluatoris exortus fuit: tunc multa millia militum ex Hispanica classe, signis explicatis, ex vrbe educti sunt, partim vt nauibus bellicis, præsidii loco imponerentur, partim vt oram maritimam & castella tuerentur. Hi tormenta nostra disploserunt, & navibus, in quibus velut captiui detinebamur, aliquot scloppetarios imposuerunt: contra quas aliquot tormenta Gallica displosuerunt.

Tumultus in vrbe S. Salvatoris.

Paullo post noua classis Hollandica, quæ circitur 30. navibus constabat, ad insulam Tabericam appulit. Hispani tantùm anteriùs velum expanderunt, præmissis aliquot navibus Gallicis, Hamburgensibus & Dunkerkanis, quas ad hanc expeditionem adegerant: meliores suas naves post principia retinuerunt. Præcipua tamen Hispanorum navis, nempe prætoria Neapolitana, apud insulam Tabericam in periculo versabatur, vt & aliquot aliæ naves Hispanicæ prope littus hærentes, quæ eo admotæ fuerant, vt sarcirentur, obstruentur & pice obducerentur. Cùm naves Hispanicæ à Belgica classe tantùm diuaidii jactus maioris tormenti intervallo abessent, quamprimũ aliquot ictus contra eam disploserunt, & anchoras jecerunt: quibus rursùm solutis novam classem ad littus allicere conabantur. Noster autem archithalassus, vnico ictu disploto, signum suis dedit, vt anchoras tollerent, & vela darent: quod ideò faciebat, vt Hispanicam classem in apertum mare attraheret, & cum ea confligeret: quo tamen illa adduci non potuit.

Nova classis Hollandica.

Postridie nostri rursus ante fauces Sinus comparuerunt, & cursum suum ab vna parte in aliã obliquarunt: nihilominus Hispani intra Sinum se continebant.

Postmodùm aliquot Lusitani, qui à nova classe Belgica capti fuerant, cùm dimissi fuissent, suis retulerunt, archithalassium Hollandorum non tantum ipsis vitæ gratiam fecisse, sed etiam se ab eo benignè habitos fuisse: in navi ipsius tantum sexaginta superesse, qui integræ sint valetudinis: eundem duas liburnicas fœminis refertas penes se habere.

Lusitani à Belgu benignè habiti.

Classis Hollandorum vt postea compertum est, gravi infortunio conflictata est. Nam & morbis admodum debilitata, & tempestatibus dissipata fuit, prætoria ipsorum à reliqua classe avulsa; sicut nauta quidam, qui in liburnica erat, mihi Plimmuthi in Anglia narravit: qui etiam dicebat, se à procella jactatum, maiorem malum amisisse, & eius loco alium ex ligno Indico in Americana quadam insula inseruisse.

Classis Belgica aduersa fortunâ conflictatur.

Hostes antehac veteres nostras naves partim demerserant, partim tormentorum ictibus laceraverant, quas nostri nautæ, architecti & naupegi, ex mandato Hispanorum, aquis antliâ exhaustis rursus erexerunt, & malis, velis aliisque instrumentis nauticis instruxerunt: ad quod opus nolentes volentes adacti, iter quoq; in Hispaniam facere, & in navibus mancipiorum instar operari coacti sunt. Postremò Fridericus Toletanus, supremus classis Hispanicæ præfectus, conuiuium instituit, ad quod nostrum chiliarcham, centuriones, atq; etiam concionatorem invitavit.

Naues Belgicæ reparatæ.

Conuiuium Hispanicũ.

Professo Ioannis, Hispani trium navium Ioannis nomine insignitorum festa inauguralia hoc modo celebrarunt: Nocte, quæ festum præcessit, tres ardentes lucernas carchesiis omnium nauiũ affixerunt, quæ in aëre stellarum instar lucebant: tum letaniam linguâ Hispanicâ cantarunt: die festo manè tres modò dictas naves vexillis suspensis decorarunt, & omnia tormenta disploserunt:

Ioannis festum ab Hispanis celebratum.

scloppetarii quoq; aliquoties strepitum, exoneratis scloppetis, ediderunt. Idem factum die festo Petri & Pauli, atq; eædem cæremoniæ obseruatæ. Supra dixi, septem naves ab Hispanis nobis concessas fuisse, à quibus partim remi, partim vela ablata & in littus transportata fuerunt, ne fugam capessere possemus. Nomina earum erant, Rex David: Barbarus Turca, in cuius ambulacro S. Michël depictus erat: duæ naves Hamburgenses: duæ Gallicæ aureus Sol, quæ navis Dunkerkani cuiusdam erat: omnes naves, invitis dominis, ad Hispanis subseruiendum compulsæ. His actis, Lusitani, iustinctu suorum Consiliariorum, à supremo Hispanicæ classis præfecto & aliis Principibus petiverunt, vt sibi liceret, quoniam ditiones eorum spoliassemus, & Rex Hispaniæ nostrâ causâ tantos sumptus facere coactus fuisset, nos inermes trucidare, & naues, in quibus eramus, incendere: cui petitioni classis præfectus locum nõ dedit, sed Lusitanos hoc responso scoptico à se dimisit: se captivis arma restituturum, & eos in apertum campum producturum: tunc ipsis liberum fore, eos trucidare: cur non suam virtutem, dum vrbs obsessa esset, in Belgis trucidandis demõstrassent?

Festum Petri & Pauli.

Tandem omnes naves, quibus nos concluſi detinebamur, visitatæ fuerunt, & mandatum vt ipsis de aqua dulci prospiceretur. Mox Hispanicam annonam accepimus, hoc est, nihil panis, quem quatuordecim hebdomadum spatio non gustavimus, sed quatuor in diem libras farinæ ex radice contusa, quali barbari in his regionibus vescuntur, cũ lagenula aquæ. Spes quoq; nobis facta, nos Phernabucũ vela facturos, ibiq; annonã pro tribus mensibus accepturos: quod tamẽ evẽtu caruit.

Mense Iulio a delegatis executio Hispanica instituta. Lusitani, qui in vrbe à nostris partibus fuerant, Monachorum vestibus induti, in viridi foro prope collegium Iesuitarum suspensi fuerunt. Idem factum duobus militibus, qui ex prouinciis Regi Hispaniæ subiectis orti, contra eũ arma gesserant, & nobiscum ex Hollandia profecti erant. Franciscus centurio & ipsius officiales ex Mauro rum cohorte, fædo loco in furcam acti, & post mortem in quatuor partes dissecti ac palis in via publica affixi fuerunt.

Executio Hispanica.

Navibus nostris rursum instructis, & à littore deductis, Hispani eas, vt suas, consecrarunt, & novis vexillis Hispanicis ornarunt: quibus etiam tormenta nostra, quæ in littore jacebant, cum omni annona militari restituerunt. Lusitani vrbem S. Salvatoris, quam Hispani eis armis recuperauerant, redimere, & duplex tributum quotannis in ærarium Hispanicum inferre coacti sunt. Illis Gubernator præpositus: collegia & cœnobia Iesuitis ac monachis repleta: muntiones, quas nos struxeramus, dirutæ: agger perfossus: novæ ædes in suburbio conditæ: legio Lusitanorum, præsidii loco, vrbi impositæ: & commercium cum Hispania ipsi permissum fuit.

Naves nostræ ab Hispanis consecratæ.

Adhæc Lusitanos sua tormenta ab Hispanis redimere oportuit, qui vrbem valde spoliarunt, & naues suas Indico & Brasilienſi ligno, radice Nicotiana, saccharo, aromatis, tabulis, sedilibus, aulæis & supellectilibus, quæcunque corradere potuerunt, onerarunt.

Insuper supplicationes per totam vrbem à Principibus, Equitibus crucigeris, Iesuitis & Monachis institutæ. Et quia præfecti nostri jus gladii receperant: tres milites & vnus nauta ad patibulum damnati fuerunt. Ii erant tympanista primarius, Ioannes Harlemensis, quidam Amstelrodamensis, baliſtarii cuiusdam ancilla in naui Græningensi, sub imperio Ernesti Kiff: qui omnes noctu ad palum strangulari debebant. Hoc judicium tres viri ex singulis cohortibus exercebant, nempe centuriones, primipilares, decuriones, milites primarii & excubitores. Verùm damnati sententias contra se latas retractabant, neq; se judicio submittere volebant, dicentes: Quid, vos judices, nos condemnatis? vos patibulo digniores estis, quàm nos, qui contra leges belli non peccavimus. Nihilominùs ipsis moriendum fuit: & postquam strangulati fuissent, saxis & ponderibus collo eorum alligatis, ipsi in mare projecti fuerunt. Qualis hæc justitia fuerit, cuius ipsemet spectator fui, prudentes facilè arbitrabuntur. Deus judicabit.

Supplicationes generales. *Supplicium de quibusdã in navibus sumptum.*

Ineunte mense Augusto, sub vesperam tormentum maius in prætoria Hispanorum disploditur: quod erat signum instantis discessus. Quapropter postero die totus exercitus Hispanicus ad naves deductus, & nostris septem navibus vela cum remis restituta fuerunt, Arnoldi Prætorii cohorte inter cæteras distributâ: Sole occidente classis Hispanicæ præfectus alterum signum dedit, disploso tormento: quod nos lætitiâ affecit, quia sperabamus, liberationem nostram appropinquare. Fridericus Toletanus cum aliis principibus omnes naves, dromades & liburnicas circumivit & visitauit: in cuius honorem omnes classiarii in foris conveniebant, & ipsi felix iter apprecabãtur, navarcho fistulâ suâ ludente. Die 19. modo dicti mensis, horâ tertiâ pomeridianâ, præfectus classis tertium signum dedit, edixitq;, vt omnes anchoræ solverentur, & cum fluxu maris vela darentur: in quem finem septem nostris navibus litteras salui conductus misit, & tormenta atque annonam in alvo nauis collocari curavit, præcipiens, vt interdiu suum vexillum Hispanicum, noctu tædam ardentem sequeremur. Cùm vela faceremus, tormenta pro felici itinere ex ora maritima, castellisq; S. Philippi & Antonii, in honorem Regis Hispaniarum, præfecti & totius classis displodebantur. Sub vesperam ejusdem diei, quia classis vento aduerso huc illuc agitabatur, grauiores naves Hispaniæ, propter præsens periculum, velificationem conuerterunt, & medio velo expanso in Sinum Omnium Sanctorum redierunt: vento à puppi eas persequente. Quamvis autem Rex Dauid jam in alto versaretur, tamen cursum inflexit: verùm Ernestus Kiff chiliarcha, qui erat in naui Gallica, & maior Hamburgensis se non verterunt, sed omnibus velis expansis procurrerunt.

Discessus classis Hispanicæ.

Nos, qui eramus in navi S. Michaelis, Barbaro Turca, nostra quoque vela omnia expandimus, & inter prætorianam Hispanicam ac Lusitanicam velificati sumus: classis Hispanica rursus anchoras fixit: nos biduum obliquato cursu ex Sinu egredi non poteramus. Noster navarchus cursum retrò flectere, & ad Hispanicam classem reverti volebat: sed minis eum adegimus, vt insulam S. Pauli peteret, & anchorâ illic jaceret. Nã si reversi fuissemus, præfectus Hispanicę classis nobis iterũ manus iniicere, & nos in seruitutẽ redigere, aut prorsus de medio tollere poterat. Quare jactis prope insulã S. Pauli anchoris, mane eã circũnavigauimus: tũ continuato nostro cursu, Americæ orã legimus, Deo cũ gaudio gratias agẽtes, quòd tãdẽ ex captiuitate & jugo servitutis evasissemus. Cùm per triduum summa in mari tranquillitas fuisset, vento rursus aspirante, Phernabucum prævecti sumus, quòd nullam illic annonam nos consequuturos sciremus, & ad lineam Æquinoctialem appropinquauimus, quam per Dei gratiam sine damno transiuimus. Noster nauclerus in animo habebat, insulam quandam Americæ petere, vt pro veteribus cultris, spherulis precatoriis, crepitaculis &c. aquã, farinam & fructus arborcos à barbaris acciperet: à quo ipsum dehortati sumus, quoniam Austro nobis favente progrediendum esse censebamus.

Discessus barbari Turcæ. *Egressus ex India sive regione Brasiliensi.* *Nauclerus vult suas merces cum barbaris permutare.*

Mense Septembri stellam Borealem rursum conspeximus, sub altitudine 11. grad. 10. minut. cumque à linea æquinoctiali 13. grad. recessissemus, fame & siti laboravimus. Neq; enim amplius quàm sex parva cochlearia farinæ & dimidium sextarium aquæ in diem accipiebamus.

Stella borealis. *Fames & sitis.*

Milites nostri, vt sitim sedarent, globulos plumbeos collo appendebant, quos mandebant, sicut equi sua fræna mandunt: & quando pluvia cadebat, eam pileis & ollis excipiebant, atq; inter se vendebant, dantes lagenulam aquæ pro Hispanico argenteo. Adhæc glires per nauim currentes persequebantur, quibus pellem detrahebant usque assatis vescebantur. Erant, qui glirem pro 15. stuferis, interdum etiam pro dimidio thalero Imperiali venderent.

Glires.

Hoc eodem mense prætervecti sumus insulam Ferdinandi, quæ admodum alta est, & Zephyro flante ad Ortum solstitialem cursum direximus. Mense Octobri insulas Flandricas à tergo reliquimus, vbi per sex dies cum vehementi tempestate luctati sumus: & Iapyx usque adeò nobis adversabatur, vt aliquot gradus nos retroageret: omnibusque horis ac momentis nobis metuendum erat, ne navis interiret. Fluctus usque adeò se extollebant & contra nos insurgebant, vt nauem aliquoties obtegerent. In tanto periculo precibus ad Deum confugimus, & horas nostras precatorias diligenter obseruauimus. Mox venti paullatim posuêre, & ventus secundus ab Occidente spirare cæpit, quem per totum diem satis propitium habuimus: sub vesperam autem tam procellosus factus est, vt posteriora deteriora essent prioribus. Vela erant deducenda: funes rumpebantur: primarium velum diffringebatur: omnes rotulæ circumagitabantur: omnis prospectus nobis adimebatur: fluctus ita æstuabant, furebant, perstrepebant & aquis nos conspergebant, vt nostrum aliquis vix sua verba intelligeret. Durauit hæc tempestas ferè usq; ad mediam noctem: nihilominus quia ventus à puppi flabat, eo vltra quinquaginta milliaria provecti sumus. Nemo erat ex nobis, qui in navi consistere posset, nisi manu aut brachio se fulciret: & parùm abfuit, quin vnus ex nautis, qui cũ sociis vela contrahebat, præceps in mare rueret: qui tamẽ à nauclero retentus fuit.

Insula Ferdinandi. *Insulæ Flandricæ.* *Tempestas.*

Frigus circa insulas Flandricas nobis non parùm incommodauit. Nam quia calido aëri & levibus vestibus assueveramus, & tenuis amictus quo induti eramus, nos contra frigus non satis protegebat, multi in nostris navibus frigore enecti sunt.

Frigus insularũ Flandricarum noxium.

Postquàm nos clementissimus Deus ex vasto Oceano in Hispanicum mare duxisset, procella & ventus aduersus per biduum incubuit, qui nobis magnum terrorem incussit, cùm vereremur, ne in frigidas regiones Septentrionales propelleremur.

Mare Hispanicum.

Igitur obliquato aliquandiu cursu, cùm ventus placidior esset, progressi sumus, & ex Hispanico mari eluctati, multam algam vidimus: quapropter bolidem ad 200. circiter vlnas demisimus: fundum tamen agnoscere non poteramus: quod ipsum vnoquoque vespere per duodecim dies fecimus. Eramus tunc in summo vitæ discrimine, quia omnis nostra annona consumta, omnia instrumenta nautica detrita erant, & omnibus ferè necessariis rebus destituebamur. Postea Deus secundum ventum nobis largitus est, ita vt bolidem iterum sub vesperam mitteremus, & ad 130. vlnas fundum haberemus: quo valde lætati sumus. Bolide autem conspectâ, fundum discernere non potuimus: quidam naucleri putabant, nos ponè Angliam & Hyberniam velificatos esse.

Corvesia & Flores, insulæ.

Nos in nomine Domini vento secundo per noctem provehebamur. Secundâ vigiliâ bolis iterum iactis, & fundus Gallicus repertus fuit. Tertiâ vigiliâ, cùm iam lucesceret, cælo nebuloso, ad Corvesiam & Floridem insulas delati sumus, à quibus tria circiter milliaria aberamus, easq; initio minorem Britanniam esse putabamus: quapropter navarchus, velo maiori sublato, ventum captauit, neq; in canalem inter Galliam & Angliam, sed ponè Angliam & Hyberniam in amplum sinũ vectus est, vbi anchoram fixit. Postridie manè, Sole oriente, nauclerus anchoram solvere, & passis velis Sorlingam, quæ est in Gallia, petere volebat: quã re classiarii & nautæ indignati funibus manum admouere detrectabãt, necem navarcho minitantes, si in periculum incideremus. Mox nau-

Nauclerus Anglus.

clerus Anglus cum cymba ad nos venit, & navim noſtram circumuectus, quæſivit, quinam eſſemus? Cum intelligeret, nos amicos eſſe, nauim noſtram conſcendit, & conditione loci nobis indicata, vrbem comeatu abundantem non procul eſſe dixit, ad quam, ſi vellemus, nos abſq; damno ducturus eſſet: nam portum iſtum eſſe periculoſum, propter ſcopulos & arenam: ob quam cauſſam multæ illic naves perirent. Locus, in quo verſabamur, ipſi probè cognitus & perſpectus erat: quoniam verò navarchus noſter eum nullo munuſculo dignabatur, atq; in ſua ſententia perſiſtebat, nauclerum illum dimiſit, qui denuò nos monuit, vt nobis à periculo caveremus, dicens, ſi ventus Iapyx ſurgat, actum de nobis eſſe: quibus verbis à nobis abiit. Hinc quidam ſtomachari ac tumultuari cæperunt: & quia navarchus animum obfirmabat, minis eum perculimus, vt duobus tormentorum ictibus nauclerum Anglum reuocaret. Is reuerſus navim noſtram ad littus in fundo arenoſo perduxit, & nobis pro noſtra pecunia recentes haleces & annonam procurauit. Quòd ſi quinq; adhuc dies in mari mantiſſemus, fame nobis pereundum fuiſſet.

Nos ad littus appellimus & victus ſubſidia conſequimur.

Apud vrbē *Sanctus Deus*, quæ pone Angliam in Corrubana ſita eſt, navarchus & Ioannes Ifenacus, centurio, nobis quotidie panē, carnes, cereviſiā & alia neceſſaria adferebant, donec pecuniā ab Americanæ Societatis directoribus acciperemus. Quidam ex nobis ad littus piſcatoris cymbis vehebantur, nonnulli, qui propter virium debilitatem membra movere non poterant, eò ducebantur: ex quibus aliqui, qui nimis avide recentes cibos comederant, poſt gravia ventris tormina, obierunt, & terræ mandati fuerunt.

Poſt aliquot hebdomadas Burſtellus, primarius centurio, & Baſtefeldius in navi Dunkerkana, quæ aureus Sol dicebatur cum 200. partim nautis, partim claſſiariis, ad vrbem Peſantium in Corrubana appulerunt, qui eandem, quam nos, famem & ſitim in itinere paſſi ſunt, & mortuis quā viventibus ſimiliores erant. Ego per aliquot milliaria Anglicana ad eos profectus ſum, vt ipſos inviſerem: tantùm duo vela ipſis ſupererant, & cum exſcenſionem feciſſent, aureus ille Sol interiit ac ſubmerſus eſt.

Vt de noſtra navi Sancti Michaelis inſtitutum ſermonem perſequar, quatuor per dimidiam horam dies noctesq; in ea aquam hauriebant, ne peſſum iret.

Quid navi S. Michaelis acciderit.

Quoniam verò à Curatoribus Societatis Americanæ, quorum ſuprà mentio facta eſt, nihil reſponſi afferebatur, vnicuique noſtrum ſingulis diebus ſex nummi Anglicani dabantur, quibus victum nobis comparare poteramus. Contra verò Comes ſtabuli Anglus, (quod apud nos idem valet quod Conſul aut Iudex) navim noſtram ad littus adſtringi, & tormentis manus iniici curauit. Scotus quoque, qui in noſtra navi erat, cum omnibus bonis Centurionis & navarchi retentus fuit. Nobis duo libelli aſſertorii dati ſunt: vnus Anglicè ſcriptus à Senatu vrbis, vt tranſitus per Angliam terreſtri itinere nobis concederetur: alter Belgica linguâ à noſtris præfectis exaratus. Præterea ſingulis quinque drachmæ Anglicanæ pro viatico numeratæ: quam pecuniam noſtri præfecti nomine Curatorum mutuati ſunt.

Captura halecum. Piſces & cancri.

Prima nocte, cùm ad vrbem Sancti Dei veniremus, concurſus halecum fiebat, ita vt vnâ capturâ 900. cadi iis implerentur: & quia poſt aliquot dies alius animad vertebatur, ſub veſperam tot haleces capti ſunt, quot 60. cadi capiebant, præter magnam multitudinem rajarum, aſellorum, paſſerum, cancrorum, & ſimilium piſcium.

Navis interit.

Quadam veſperâ grauis tempeſtas orta eſt. Pridie eius diei navis Selandica ex vrbe Vliſſingenſi in eundem ſinum, commerciorum cauſſâ, appulerat, neque admonitionibus navarchorum de periculo, in quo verſaretur, locum dare volebat. Itaque à ventis ac fluctibus in ſcopulos acta & confracta periit. Idem diſcrimen poſt biduum ſubiit navis Anglica, quæ cum tempeſtatibus colluctata, ope piſcatorum periculum evaſit.

Navis anglica periculum evadit.

Inde nos Croanum profecti ſumus, ad vrbem & primarium portum Phalmey, ex quo pridie ſub veſperam claſſis ducentarum navium Anglicarum ſoluerat, quæ poſtea Gades in Hiſpania obſedit. Tunc quoque aliquot naues Hamburgenſes Plumeium adductæ & viſitatæ fuerunt quæ ſarcinis prohibitis & comeatu pro exercitu Flandrico & Barbantino, cum aliquot myriadibus auri, oneratæ erant.

Claſſis Anglicana. Naues Hamburgenſes.

In modò dicto portu Phalmey multæ etiam naves bellicæ Gallorum, Anglorum & Hollandorum ſtabant quæ pugnæ ante Rupellam & inſulam S. Martini interfuerant.

Naves, quæ pugnæ ante Rupellam interfuerant.

Interea nos Anglicam cymbam piſcatoriam conduximus, qua ad Quaſtium Enckhuſanum, ſubpræfectum navium Nordhollandiæ, vecti ſumus. Eum rogauimus, vt nos, qui Dominis Ordinibus mereremur, nauì ſua bellica in Hollandiam aut Selandiam veheret. Ille verò nobis reſpondit, ſe nondum à rei maritimæ præfectis mandatum accepiſſe, quò tendere debeat: adhæc ſe iam non Ordinibus, ſed Regi Galliæ militare, & fieri poſſe, vt ſibi ad inſulam Sancti Martini ante Rupellam ſit redeundum. Nos, corelicto, ad alium ſubpræfectum, cuius nomen erat Angelus, nauigauimus: quem cùm in ſua naui non inveniremus, poſtea in vrbe Phalmey alloquuti ſumus:

ſumus: qui petitioni noſtræ annuens, nos iuſſit ſub veſperam, quando ventus à Meridie aut Occidente flaret, ad ſuam nauim accedere, ad quam nos noctu, per duo milliaria Anglicana vecti, contulimus.

Circa meridiem ſuſtulimus anchoras prope prætoriam Hollandicam & caſtellum Anglicanum, & in altum vela dantes, in honorem Regis Angliæ tres tormentorum ictus diſploſimus. Vēto autem ab Ortu ſolſtitiali nobis aduerſante, anchoras rurſus iecimus: quo poſt biduum nobis fauente, in canalem, qui eſt inter Angliam & Galliam, iuxta montes cretaceos velificauimus: quo in loco triginta naues ex Plumey nobis occurrerunt.

Cretacei montes in Anglia.

Circa meridiem prætoria Hollandica ad nos aduolauit, quæ ſua vela & apluſtra demiſit, & tria tormenta diſploſit, dicens, ſe ad nauim noſtram applicare velle. Præfectus nauis, cui Dorpio nomen erat, nobis ſignificauit, te Rupellâ venire, & ab Ordinibus conſtitutū eſſe archithalaſſum: nauem ſuam ante Rupellam conflagraſſe: hanc, qua veheretur, ſe conduxiſſe, quæ in Angliam, annonæ comparandæ cauſsâ, reuertatur. Idem à noſtræ nauis præfecto petit, vt miſeros ac faucios ſuos milites ac nautas in nauim ſuam reciperet, & Doueram uſque veheret: quod ille haud grauatè fecit. Illi grauiter à puluere incenſo læſi fuerant, membris ita diſtortis, vt exigua vitæ eorum ſpes eſſet. Nos ſecundo vento Doueram è regione Caleti, quod eſt in Gallia, peruenimus, & vela noſtra deduximus. Mox quadraginta naues bellicæ circum nos volitarunt, quarum nonnullæ malos vi tempeſtatis amiſerant: quædam, quæ Hollandicæ erant, tranſierſo curſu prope Flandriam & Dunkerckam oberrarant: ex quibus duæ naues cum vectoribus, ſicut poſtea intellexi, interierunt. Nos in Anglia inter duas vrbes, Doueram & Sandvvicum, apud pagum Tyl, anchoras fiximus: & conſcensâ liburnicâ ſecundum ventum exſpectauimus.

Prætoria Hollandica.

40. naues bellicæ.

Hic noua claſsis Anglicana colligebatur, vt priori, quæ in Hiſpaniam miſſa erat, ſuppetias ferret. In ea quædam ingentes naues regiæ erant, quarum vna ſeptuaginta machinas æneas cū magno claſſiariorum numero vehebat: nec non aliquot Gallicæ & Belgicæ naues fœderatæ. Sexaginta naues, ſublatis anchoris, Londinum, regni metropoſim, petiuerunt: & in Regis Angliæ ditionibus ſex mille viri conſcripti ſunt, vt Hyberniæ præſidio eſſent. Apud hanc claſſem nouem dies ſecundum ventum exſpectauimus. Tandem, cùm adueſperaſceret, vento à puppi ſurgente, trans vada Flandrica prouecti, & poſtero die in oſtium Goreanum in Selandia delati ſumus: vbi nauis cum liburnica in Indiam Orientalem itura ſtabat.

Noua claſsis Anglicana colligitur.

Selandiæ.

Nos illic nauim funè alligauimus, æſtum marinum exſpectantes. Horâ tertiâ promeridianâ liburnicam in Helfrenſem cataractam pertraximus: cæteri, qui nobiſcum vehebantur, partim denuò recenſiti, partim dimiſſi fuerunt. Ego & mei contubernales, in cataracta manſimus: poſtea cùm Brielam veniſſemus, conſules compellauimus, vt nos pontone Roterodamum tranſuchendos curarent. Illic exteendimus: inde Delphos, & Delphis Hagam Comitis venimus, vbi vſq; ad diem ſequentem ſubſtitimus. Tunc pro certo cognouimus, Mauritium, Principem Arauſionenſem, laudatiſſimæ memoriæ, deceſſiſſe: quo nuntio audito, multis animus concidit. Poſtridie, horâ tertiâ in ædes Laurentii Sillani, generalis præfecti fiſci, vocati ſumus, qui nos iuramenti, quo obſtricti eſſemus, admonitos, de capitibus quibuſdam propter deditionem vrbis S. Saluatoris examinauit, & dato teſtimonio de examine habito, ſingulis coronatum in moneta Belgica numerauit, vt haberemus viaticum, quo Amſtelrodamum veniremus. Eo ipſo veſpere Lugdunum Batauorum profecti ſumus: vbi nonnihil commorati, poſtea Amſtelrodamum ſecundo vento nauigauimus. Eò cum feliciter appuliſſemus, poſtridie domum Americanæ Societatis ingreſſi ſumus: vbi exhibito noſtro teſtimonio, à trapezitis libram Flandricam, præter ſtipendium mēſtruum, accepimus.

Examen de deditione vrbis S. Saluatoris.

Aduentus in vrbem Amſtelrodamū.

Cum hoc tenui ſalario dimiſſi ſumus, facta poteſtate abeundi quò vellemus. Interea Ordines generales, diplomate in omnibus fœderatis prouinciis affixo, edixerunt, ne quis nos ſuſciperet ante cauſſam cognitam: ſimulque omnes chiliarchas, centuriones, nauarchos, inſtitores & Commiſsarios, qui tranſactioni cum Hiſpanis factæ ſubſcripſerant, in cuſtodiam dederunt. Nos autem, qui à culpa immunes eramus prout in examine compertum erat, ſupplicem libellum Principi Henrico & Ordinibus obtulimus, quo petebamus, vt ſtipendia, quę nobis adhuc deberentur, nobis perſoluerentur: à quibus benignè nobis reſponſum eſt, factâ ſpe ſolutionis, modò exſpectaremus, donec de quibuſdam perfidis ducibus ac præfectis ſupplicium ſumptum eſset.

Appendix ad præcedentem narrationem de expugnatione vrbis S Saluatoris in Brasilia.

ETsi in præcedenti Relatione, historia de occupato Sinu Omnium Sanctorum,& capta vrbe S. Saluatoris in Brasilia, ab eo, qui omnium, quæ in ea continentur, spectator fuit, & oculatus testis esse potest, satis superque descripta est: tamen, vt Lectorem magis oblectaremus, sequentem tabulam æri incisam adiungere voluimus, vnà cum descriptione, qualis præpotentibus Dominis Ordinibus, statim post occupatum illum Sinum atq; vrbem, missa, & lingua Belgicà primùm edita fuit: ex cuius lectone Lector deprehendet, veritatem sibi semper similem esse, atque ex collatione vtriusque descriptionis permouebitur, vt maiorem ei fidem, propter consensum, attribuat.

Principio tenendum, hunc Sinum siue portum Omnium Sanctorum, vnà cum vrbe S. Saluatoris situm esse in America seu India Occidentali, sub 13. grad. versus Austrum: & distare à Pharnebuco centum milliaribus Indicis, seu quinquaginta Germanicis. Vrbs S. Saluatoris est metropolis regni Brasiliensis, in qua Prorex Hispanicus, Archiepiscopus, & generalis Auditor totius oræ Brasiliensis residet. Frequens illa est incolis, & tres ciuitates complectitur: prima est in ipso aditu, & Vetus vrbs nominatur, quæ prima in hoc tractu condita fuit: altera S. Saluatoris nomen habet, à Thoma de Sota, Hispano, ædificata: tertia Paripe vocatur, in qua multæ sunt molæ sacchari. Incolæ maximam partem ex gossipio, cuius magna illic copia est, se sustentant. Vrbs S. Saluatoris habet quinque templa, præter Collegium Iesuitarum. Sinus seu portus patet tria milliaria in latitudinem, & quindecim in longitudinem. Multas habet insulas, gossipii feraces. Incolæ scaphis vtuntur, quibus huc illuc vehuntur. Profunditas portus est 18. cubitorum: in egressu ad Occidentem solstitialem porrigitur: in introitu, vbi solum siccum est, ad angulum versus Ortum brumalem, validum castellum exstructum est, quod à S. Antonio nomen habet. Spirante vento fluctus decumani excitantur, & ingressus est periculosus. Iam ad descriptionem expugnationis supradictæ vrbis progrediemur.

Anno 1623. Societas Americana in Hollandia, ex diuersis vrbibus composita, insignem classem, quæ 27. nauibus constabat, apparatu bellico, comeatu, & 3000. classiariis, præter nautas, instructam, adornauit. In ea Dortius classiariorum, Iacobus Willekesius nautarum supremus dux est constitutus. Atq; illa 21. Decembr. Texelà, maxima ex parte, soluit: & 29. Ianuar. anno 1624. ad S. Vincentii portum, in insula Salis, prope Americam appulit: vbi omnes naues conuenire debebant. Illic vsque ad 12. April. quieuerunt ac se refecerunt. Dortius autem qui cum suis nauibus à via aberrauerat, ad regionem Sierra Liona cursum direxit, & huc illuc vela fecit, sperans, se amissos socios reperturum: atque etiam ad Sinum Omnium Sanctorum accessit: sed propter vehementem tormentorum disploſionem ex castellis, in altum vela dare coactus est. Willekesius 12. April. ex insula S Vincentii soluit, & tam prospera nauigatione vsus est, vt 9. Maii in portũ Omnium Sanctorum feliciter appulerit. Prorex autem, qui Dortiũ priùs præternauigantem conspexerat, facilè iudicare potuit, aliquid magni momenti subesse: iccirco præter vetera castella validum propugnaculum inter Castellum S. Philippi, & aliud magnum propugnaculum in insula ante vrbem festinato opere excitari curauit, cui vndecim tormenta, cum firmo præsidio, imposuit, mancipia ad fodiendum strenuè vrgens, & milites, ciues atque incolas in armis exercens: atq; ex militibus 2000. ex incolis 5000. coegit. Cùm igitur Willekesius, archithalassus, portum subiisset, castellum S. Antonii sine intermissione contra eum fulminauit: quod tamen illeſusque deque habuit, & curium continuauit. Qui in propugnaculo, & præcipuè in castello S. Philippi erant, in quo Prorex, filius ipsius, & maxima pars Nobilitatis commorabatur, crebris tormentorum ictibus eum infestarunt: ipse vicissim vrbem omnibus suis machinis verberauit, ratus, se tantò citiùs eà potiturum. Cum autem videret, se hac ratione parùm proficere, huc illuc velificatus est, dispiciens, quomodo absque singulari damno vrbem in potestatem redigere posset, & ex consilio præfectorum, quos penes se habebat, rem hoc stratagemate aggressus est: Primo introitum tribus nauibus probè armatis custodiendum: tum duabus nauibus à tergò insulæ Tabericæ Lusitanos exitu prohibendos suscepit: ita vt nemo portum ingredi, aut ex eo egredi posset. Itaq; quatuor maximis atque optimis nauibus bis mille viros, partim classiarios, partim nautas, quos ex aliis nauibus sumserat, imposuit: reliquas naues pedetentim subsequi iussit. Quo conspecto, Lusitani, qui in portu erant, se contraxerunt, atque inter magnum castellum S. Philippi & propugnaculum substiterunt, vbi se tutiores fore arbitrabantur. Archithalassus autem, qui constituerat, quoniam tormentis displodendis se operam ludere videbat, eà ipsà vesperà propugnaculum intrudere, & in illud emini, cum quatuor grandioribus illis nauibus ad propugnaculum admouit, displosis contra illud omnibus suis tormentis. Mox centum ex suis, quos scaphis imposuit, in littus exscendere, & propter spissas tenebras quasdam Lusitanorum naues incedere iussit. Atq; ita ignis militibus, qui propugnaculum videre non potuissent, lucem præbuit. Hi, dum alii castellum oppugnabant, vncis & aliis instrumentis irruunt, & propugnaculum occupant, fortiter resistente hoste, à quo subprætoria & nauis Græninga, quæ proximæ erant, non leue damnum acceperunt.

Nostri quoque dum propugnaculum conscenderent, densâ scloppetorum grandine ex vrbe petiti fuerunt. Prorex cum suis, qui se strenue defendit, deditionem facere nolebat, sed in palatium se recepit. Postquam autem vidit, se à suis, atq; ipso archiepiscopo desertum esse, gladium in vaginam recondens, dixit: Si mei perinde, vt ego, Regi nostro fidi fuissent, hostes me & propugnaculũ non tam citò in suam potestatẽ redegissent. Sic ipse cũ filio & aliis primariis viris captꝰ fuit.

Occupato hoc insigni propugnaculo, nostri ad reliqua castella progressi sunt, & apud castellum S. Antonii plures milites in terram exposuerunt, qui per angustum callem, per quem quatuor tantum simul incedere poterant, ita vt non difficile fuisset nostros repellere, bono ordine in altum versus vrbem enixi, primò in stationem, quam Hispani metu correpti deseruerant, inciderũt: quam prætergressi, in amænam planitiem venerunt, in qua aciem instruxerunt, & inde ad suburbium perrexerunt, vbi excubias diligenter egerunt, in animo habentes, vrbem sub diluculũ omnibus viribus inuadere. Interea reliqua castella, quorum sex fuerunt, cùm propugnaculum expugnatum, & Proregem captum esse cognouissent, nullo resistente, per conuentionem, deditionẽ fecerunt. In iis, 150. ænea tormenta cum omnis generis annona reperta. Die 10. Maij nostri impetũ in vrbem facere volebant: cùm autem ad eam accessissent, neminẽ, qui resisteret, inuenerũt: nam incolæ cum Archiepiscopo atq; omnibus ecclesiasticis noctu, formidine compulsi, profugerant. Itaq; vrbs nullo negotio capta, & vexilla Hollandica turribus imposita fuerunt. Ex eo cum epibatæ magnâ vrbem in nostrorum potestate esse perspicerent, in oppidum inferius irruptionem fecerunt, & illud diripuerunt.

Die 11. Maij, imagines in omnibꝰ tẽplis & monasteriis confractæ fuerunt, quæ maxima ex parte argenteæ erant: vt duodecim Apostoli, & imago B. Virginis, præter alias res pretiosas, quas omnes Willekesius archithalassus asseruandas recepit: omnia verò monasteria & ecclesiasticorũ bona militũ prędæ cesserunt, qui ex iis spolia ampla retulerunt, præsertim ex Iesuitarũ collegio, in quo 40. cubicula auro, argento & pretiosa supellectile referta fuerunt: ita vt centurio vnâ horâ quinq; vel sex millia florenorum nactus sit. gregarii verò milites tam benè sibi prospexerunt, vt holoserico & Attalicis vestibus induti incederent, quasi ampla officia gererent. Archithalassus verò permittere noluit, vt priuatorum ædes diriperentur: quod tamen vix cauere potuit. Die 13. Maij in omnibus templis conciones eucharisticæ & preces solenes pro tam insigni victoria habitæ fuerunt, & Willekesius omnia rectè ordinauit. Die 14. Maij Dortius cũ reliqua classe appulit, qui magna cũ admiratione & lætitia felicẽ hunc successum contemplatus est. Nam putabat archithalassum cũ classe procul adhuc abesse: optauit autẽ, vt ipse coram interfuisset. Aduentus ipsius, quo classis vires non parum auctæ fuerunt, incredibilẽ socios lætitiam attulit: moxq. Dortius & Willekesius diploma publicarunt, vt omnes incolæ ad sua rediret, promissa ipsis incolumitate, si iuramẽtũ fidelitatis Ordinibus & Principi Aurasionensi præstarent: quo factum, vt multi pristinos lares repeterent: Hæc vrbs S. Saluatoris quotannis 10000. cistas sacchari reddit, præter amplũ prouentũ ex ligno Brasiliensi, gossipio, malis Medicis & citreis, aliisq; fructibus & mercibus pretiosis: prout etiam Rex Hispaniæ ex vectigalibus vltra tres auri tonas quotidie accipit. In portu 30. naues Lusitanæ erant, 20000. cistis sacchari & aliis pretiosis mercibus oneratæ, quæ in Hispaniã ire constituerant. Præterea 8. naues luculentis opibus prædiuites portũ intrarunt, quibus de vrbis expugnatione nihil constabat: quas omnes archithalassus Hollandus in suam potestatẽ redegit. Huiusmodi prædæ quotidie capiuntur: quia vexilla Hollandica à nauibus remota, & eorũ loco Hispanica illis imposita sunt. Durante obsidione vrbis duo monachi, cũ totidẽ celocibus, auro & argento onustis, & aliquot litteris Pharnabucũ à Gubernatore missi fuerunt, qui à pirata Gallo intercepti, & Flissingã in Selandia adducti fuerũt. Capti quoq; sunt duo Iesuitæ, qui pecuniã pro sua Societate collegerãt, apud quos 30. ducatorũ millia reperta sunt, quę Hagã Comitis aduecta fuerũt. Prorex, cũ filio Prouinciali Iesuitarũ, & 10. ex eadẽ Societate, 4. Dominicanis, duobꝰ Franciscanis & aliis primariis captiuis, nec nõ opulẽta pręda quotidie in Selandia exspectatur. Archithalassus vrbẽ S. Saluatoris, q̃ mœnibus destituta erat, opere, præsidioq; firmat, & castella circũiacẽtia munit. Impositis tormentis, quæ hosti eripuit, & Mauris ac mãcipiis libertati restitutis. Omnia illic secũdùm iura & cõsuetudinẽ Hollandiæ ordinantur, libertate religionis cõcessa. Ex Hollandia nouæ suppetiæ exspectantur: iamque 28. naues quarum 14. vrbs Amstelrodamum 7. Selandia, & 7. Roterodamũ instruendas curat, cum 5000. classiaris, in procinctu esse dicuntur, vt Archithalassо opem ferant. Causla formidinis & terroris eorum qui in vrbe erant, fuit falsa ipsorum opinio, quasi omnes naues tantum classiariorum numerum, quantum quatuor primæ, ferrent: ideoque à valida & insuperabili impressione sibi metuebant. Præcipuè tamen hæc victoria Deo, à quo omnis felix successus dependet, attribuenda est. Præda, qua nostri hoc loco potiti sunt, aliquot millionibus ducatorũ æstimatur, præter naues captas: ex quo Lusitani ingens damnum, Societas verò Americana immensum lucrũ percepit. Pro tam insigni victoria Ordinũ, qualem ab initio belli in expeditione maritima, cũ tam paucorũ iactura (nam in ea tantùm 70. defiderati sunt) non obtinuerũt, in tota Hollãdia & fœderatis prouinciis, præsertim Hagæ Comitis, 10. à Principib, legatis & aliis magnatib, peculiares dies precũ instituti, & publicè Deo gratiæ actæ sũt, votis cõceptis vt illo

vt ille pro ſua ineffabili bonitate Ordinum generalium conſiliis benedicere, ac proſperos ſucceſſus largiri vellet. Hæc eſt vera & breuis oratio de occupato Sinu Omnium Sanctorum ex expugnata vrbe S. Saluatoris, quam benigno Lectori communicandam duximus.

Sequitur explicatio numerorum.

1. Portus arenoſus, vbi milites exſcenſionem fecerunt. 2. Via angusta, per quam ad ſuperiorē vrbem contenderunt. 3. Statio, quam Hiſpani metu compulſi deſeruerunt. 4. Planities, in qua acies ſtructa ad vrbem inuadendam. 5. Sacellum extra vrbem. 6. Suburbium, in quo milites pernoctarunt. 7. Porta Auſtralis, per quam in vrbem primùm ingreſſi ſunt. 8. Lapideum propugnaculum, à littore ita diſſitum, vt cymba illud à tergo circuire poſſet, in quo vndecim tormenta cū valido præſidio collocata erant: illud vi expugnatum fuit. 9. aliud propugnaculum in terra, ex quo etiam tormentis vehementer fulminatum fuit. 10. Piſtrinum, in quo multum ſacchari repertum. 11. Naues Luſitanæ, quæ incenſæ fuerunt. 12. Duo caſtella, hoc eodem numero notata, quorum illud, quod propugnaculo proximum eſt, S. Philippi nomen gerit. 13. Duæ machinæ, quibus onera ex aqua per duos lapideos pontes in ſuperiorem vrbem efferuntur, & eſt altitudo ab aqua vſque ad vrbem centum cubitorum. 14. Porta Septentrionalis. 15. Cœnobium S. Franciſci, in quo ieſuitæ ſuum collegium habuerunt. 16. Domus, in qua captiui attinentur. 17. Armamentarium. 18. Nouum templum, quod cœptum erat condi. 19. Magnum forum. 20. Alia ſtatio magna. 21. Palatium Proregis. 22. Duo fontes ſalientes, ex quibus omnes vrbis incolæ recentem aquam hauriunt. A. Nauis Samſon. B. Nauis Stella. Hæ duæ naues, quæ egreſſum ex portu prohibebant, à caſtellis in inſula Taberica vehementer infeſtatæ fuerunt: ipſæ viciſſim caſtellum tormentis acriter pulſarunt, donec vrbs capta, & omnia caſtella ac propugnacula ſubacta fuerunt.

SECTIO

SECTIO OCTAVA.

De ampla regione Cibola, in Septentrionali parte America, quæ ab Hiſpanis Noua Granada appellatur.

HVius regionis deſcriptio ſumpta eſt ex litteris Franciſci Vaſquez de Cornado ad Proregem Nouæ Granadæ, in quibus ita ſcribit: In hac regione ſunt ampli pagi, vrbibus ſimiles, & in iis domus lapideæ, ex lateribus calce firmiter coagmentatis compoſitæ, elegantes & benè tectæ. Harum quædam ſunt trium, aliæ quatuor contignationum, in quibus temmoda ſunt habitacula, & alta cubicula, in quæ per ſcalas, loco cochleæ, aſcenditur. Sub terra habent hypocauſta, cellis ſimilia, lapidibus conſtrata, & contra frigus probè munita. Intra quatuor milliaria ſeptem eiuſmodi pagi inueniuntur, qui domos habent, quales modo deſcripſi: ex quibus vnum Nouam Granadam appellaui, propterea quod ipſius ſitus aliquomodo cum Granada, vrbe Hiſpaniæ, conuenit. In eo ſunt 200. ædes, muris cinctæ: reliquarum, quæ non ita ſunt munitæ, 500. eſſe poſſunt, Non procul ab eo pagus iacet aliquanto maior, & alius, qui illum magnitudine æquat: reliqui quatuor ſunt minores: atque ita ſeptem hoc ambitu continentur. *Elegantes domus in noua Granada.*

Incolæ huius regionis ſunt proceræ ſtaturæ: ingenio valent, quanquam ædium ſtructura induſtriam ipſorum ſuperare videtur: pleriq; nudo corpore incedunt, niſi quod pudenda tegant, & pallia diuerſorum colorum gerant. Etſi verò goſſipium illic non naſcitur: tamen frigus illud non admittit: tamen pallia gerunt xylina, & goſſipium in ipſorum ædibus inuenimus. Comam alunt, qualem Mexicani: genio indulgent: genus gemmarum habent, quod cyanos vocatur, eoq; abundant: quamuis illud, cum frumento, nobis aduenientibus, abdiderint. Nullas illic fœminas aut pueros infra ætatem ſedecim annorum, nec ſenes vltra ætatem ſexaginta annorum vidimus, duobus aut tribus exceptis, qui belli duces erant. Illic quoque ſmaragdos quoſdam, & rubros lapillos carbunculis ſimiles, nec non aliquid cryſtalli reperimus. Inuenimus etiam pauones Indicos, etſi non multos: incolæ dicebant, ſe carnibus non veſci, ſed pennis tantùm vti: quod tamen non credo: quia optimi ſunt, & Mexicanis meliores. Hyems hoc loco eſt niuoſa & frigida, pro loci ratione: id ipſum domus eorum indicant, vt & lignum, de quo ſibi aduentante hyeme proſpiciunt. Nullas illic arbores fructiferas vidimus: regio plana eſt & aperta: nulli in ea ſunt montes, præterquàm in quibuſdam traiectibus. Cùm nulli aut rari ſint montes, raræ quoque ſunt aues. Nec ſiluas illic videas, ſed tantùm dumos & ſentes: qui in pago Granada habitant, lignum ex ſilua cedrina colligunt, quæ quatuor milliaribus inde diſtat. Pabuli & fœni ſatis magna copia eſt pro equis & aliis animalibus: quod equis noſtris fuit opportunum. Victus ipſorum eſt Turcicum triticum, quo abundant: tum candida piſa & alia legumina: quanquam in ipſorum ædibus multas ceruorum, leporum & cuniculorum pelles inuenimus. Optimas coquunt placentas, quas vnquam guſtaui: tationem molendi per commodam norunt, ita vt vna mulier in hac regione tantum molat, quantum quatuor in Mexico. Præſtantiſſimum ſal habent, quo ex mari, vnius diei itinere hinc diſtante, afferunt. Mare Septentrionale & Occidentale non norunt, neque ſciunt, quodnam ipſis ſit vicinius, tametſi à Septentrionali longiùs abſint. *Qualis populi ſunt in Cibola.* *Natura & conditio regionis Cibola.* *Victus incolarum.*

Omnis generis animalia illic reperiuntur, vrſi, tigrides, leones, porci erinacei, & genus ouium tantæ magnitudinis, quantæ eſt pullus equinus, cum proceris cornibus & paruis caudis. Sunt etiam ibidem capreæ, apri, & ingentes cerui, quorum pelles eleganter apparant & pingunt. Paullò vlterius alii pagi ſunt ſiti, mihi adhuc ignoti, etſi fluuium, ad quem iacent, viderim. Hæc refert Franciſcus Vaſquez de Cornado. *Animalia fera & mãſueta.*

Gomara ait, regionem Cibolam ſitam eſſe ſub altitudine 37. grad. cum ſemiſſe, verſus Aquilonem. Is narrationem Franciſci modò dicti ita perſequitur. *Deſcriptio Cibola, auctore Gomara.*

Cùm milites viderent, hanc regionem non admodùm habitatam eſſe, & exiguas in ea diuitias inuenirent, valde ſuccenſuerunt monachis, qui eam tantopere prædicarant: & ne vacuis manibus domum reuerterentur, ſtatuerunt vlteriùs proficiſci, & opulentiorem locum quærere. Quamobrem Acaconem profecti ſunt: qui locus erat editus & munitus: Garcias Lopeſius de Cardena, cum ſua equitum turma ad mare contendit, Franciſcus Vaſquez cum reliquis copiis Tigueztum iuit, quod ad magnum flumen iacet. Illic de regionibus Axa & Quiuira inaudierunt, in quibus (vt fertur) Tartarax rex dominatur, vir barbatus, prudens & diues, qui preces ſuas in

 facello

facello peregere solebat, vbi crucem & Reginam cæli adorabat. Hic rumor totum exercitum recreauit: etsi multi eum pro commento haberent, quod Monachi finxissent.

Eò igitur profecti sunt, ea mente, vt in tam opulenta regione hyemarent. Primo ipsorum aduentu omnes Indi diffugerunt: & breui tempore triginta equi mortui sunt: quod Hispanos vehementer perculit. In itinere pagum incendio deleuerunt: & alium inuaserunt, ante quem nonnulli ex ipsis ceciderunt, & quinquaginta equi sauciati fuerunt. Franciscus Ouandus lethaliter vulneratus ab Indis in pagum ductus fuit, vt viderent, quod genus hominum essent Hispani. Hũc locum Hispani obsiderunt, quo ante quinquagesimum quintum diem potiri non potuerunt. Tandem cum incolæ viuerent, se amplius resistere non posse, incensâ pyrrâ, in eam sua pallia, cyanos & quidquid pretiosi habebant, coniecerunt: deinde eruptionem fecerunt, vxoribus & liberis in medium agmen assumtis. Pauci ex illis euaserunt: plerique aut acie gladio necati, aut equorum vngulis contriti, aut aquis vicini fluminis absorpti fuerunt. In hac pugna septem Hispani occubuerunt, octoginta cum multis equis vulnerati fuerunt. Quidam Indi ex fuga in pagũ redierunt, & tamdiu se defenderunt, donec Hispani, igne iniecto, finẽ bello imposuerunt. Istud admiratione dignum fuit, flumen tam dura glacie constrictum fuisse, vt equi per eam transirent: quamuis locus ille sit sub 37. grad. sub quo etiam pars Siciliæ sita est, in qua nix aut glacies raro conspicitur.

Facinus audax Indorum.

Tiguezio, quarridui spatio, Cicuicum profecti sunt: qui vilis locus est: & duodecim ab eo milliaribus occurrit ipsis insolens vaccarum genus, prorsus ferum, quarum primo die octoginta mactarunt, quæ victum Hispanis opportunè suppeditarunt.

Inde, secundùm diluculum ipsorum, octingenta milliaria Italica Quiuiram vsque profecti sunt, itinere facto per sterilia ericeta, in quibus nec lapides, nec herbæ, nec arbores erant: ita vt huc illuc fimeta coaceruarent, ex quorum indicio viam in reditu cognoscerent. Omnia ericeta plena erant bobus & vaccis, ficut la Serena in Hispania ouibus. Isti boues & vaccæ à nemine custodiebantur: & illorum carnibus Hispani, quibus nihil amplius panis supererat, latrantem stomachum placarunt. Quodam die grando decidit tantæ magnitudinis, vt mala aut ea æquaret: quod Hispanos perterrefecit. Tandem Quiuiram venerunt, vbi Tataraxem offenderunt, hominem candido colore, qui planè nudus incedebat, & lamellam cupream à collo pendentem gestabat. Hæc erant omnes eius opes.

Multi boues in regione Quiuira.

Hispani, qui nec crucem, nec sacellum aut vllum indicium Christianismi illic inuenerunt, se denuò deceptos esse senserunt: quamobrem Tiguezium reuersi, post multos labores exantlatos, vacuis manibus Mexicum redierunt. Quiuira iacet sub 40. grad. regio est temperata, salubri aquâ & lætis pascuis commendabilis. Illic pruna, mora, nuces, melones & vuæ, quæ ad maturitatem perueniunt, inueniuntur. Nullum ibi gossipium nascitur: quapropter incolæ pellibus caprarum & boum se vestiunt. Frater Ioannes de Padilla Tiguezii mansit, cum alio quodam Monacho: vnde Quiuiram rediit cum duodecim Indis Mechoacanis: quos comitatus est Andreas de Ocampo, Lusitanus. Aliquid pecoris, equum, annonam, oues & gallinas ex Hispania, cum pallio sacro, secum assumserunt. Verùm Quiuirenses, miseros hos Monachos occiderunt: Lusitanus cum aliquot Mechoacanis elapsus est: sed postea captus decem menses duram seruitutem seruiit, donec fugâ sibi consuluit. Hic fuit exitus peregrinationis Hispanorum & prædicationis Monachorum in Quiuira.

Monachi malam mercedem suæ prædicationis reportant.

SECTIO

SECTIO NONA,

De regione noui Mexici, in parte Septentrionali America recens reperta, cuius hactenus nulla fuit facta mentio.

MOnachus quidam Ordinis Franciscanorum, Frater Augustinus Ruyz nomine, qui in valle S. Bartholomæi commorabatur, cùm ex vicinis Indis, qui Conchosii dicuntur, intellexisset, terrâ iter facientibus versus Septentrionem multos insignes pagos & luculenta domicilia, Hispanis hactenus incognita, occurrere, ex singulari zelo erga miseras animas, veniam à Comite de Corunna, Prorege Nouæ Hispaniæ, & à Gardiano suo obtinuit, vt sibi liceret eò proficisci & linguam addiscere, quò posset illorum locorum incolis Euangelium annunciare. Cùm eò iret, duos sui Ordinis socios sibi adiunxit, cum octo militibus, qui eum sponte sunt comitati.

Initio itineris à fodinis S. Barbaræ facto, cum 250. milliaria Italica versus Septentrionem emensi essent, in prouinciam *Los Tiguas* venerunt, vbi barbari vnum ex tribus Monachis occiderunt. Quod cùm milites viderent, & maius periculum pertimescerent, vno consensu retrogredi, & eò vnde venerant, redire cupiebant, cùm longè pauciores essent, quàm vt barbaris resistere possent, & auxilium ab Hispanis nimis procul abesset. Duo Monachi, qui supererant, illis assentiri noluerunt, sed ibidem manserunt, cum tribus iuuenibus Indis & semi-Hispano, quem *Mestizo* vocant, quos domo secum assumserant, rati, se multum præstituros, quandoquidem Indi magnam præ se humanitatem & amicitiam ferrent.

Monachus à barbaris occisus.

Octo milites Mexicum reuersi, Proregi successum itineris commemorarunt: & Franciscani de sociis, qui in illa regione manserant, inprimis solliciti erant, & verebantur, ne & illi trucidarentur. Quocirca aliquot militibus persuaserunt, vt eò profecti, Monachis suppetias ferrent: quibus Monachum, Bernardinum Beltranum, adiunxerunt.

Eo tempore apud supradictas fodinas primarius ciuis Mexicanus erat, cui nomen Antonio Espeio. Is patriâ Cordubensis erat, vir opulentus, sagax & prudens, ad officia Regi suo præstanda valde propensus. Hic, cùm Monachorum institutum cognouisset, & rem diligenter ponderasset, vitam & opes suas ad hoc iter suscipiendum obtulit, modò id sibi ab aliquo, Regis nomine, permitteretur. Mox ille veniam, intercessione Monachorum, à Ioanne de Ontiueros, centurione, & regio in pago S. Barbaræ, qui in Cantabria situs est, iudice, tam pro se quàm pro suis militibus ac sociis impetrauit. Itaque breui tempore tot milites & tantum annonæ comparauit, quãto ad talem expeditionem opus erat: & ex valle S. Bartholomæi discedens, 115. equos & mulos magnamque armorum & apparatuum bellicorum vim, cum multa annona nec exiguo militum ac seruorum numero secum duxit, & rectâ Septentrionem versus iter instituit. Post biduum ad Indos venit, qui Conchi vocantur, & in tentoriis ac pagis degunt. Hi omni humanitate eum exceperunt. Victus horum Conchorum, qui amplam & vastam prouinciam colunt, sunt cerui, lepores ac cuniculi: quorum maximus est numerus. Illic quoque multi sunt fluuii, qui optimis piscibus omnium generum abundant. Ibidem magnam copiam tritici Indici, melonum, & cucurbitarum ventricosarum inuenerunt. Incolæ incedebant nudi: arma ipsorum erant arcus & sagittæ: certum dominum seu Caziquem, agnoscunt, sicut Mexicani. Nulla apud eos imago, nec vestigium Christianæ religionis repertum: nihilominùs facilè permiserunt, vt Hispani cruces erigerent, à quibus informati fuerunt, quid illæ significarent. Hi Conchi Espeium vlteriùs per 24. milliaria comitati sunt, vbi homines eiusdem generis habitabant, qui Hispanos pacatè exceperunt, eò quod de ipsorum aduentu iam nuncium accepissent. Deinde aliam gentem inuenerũt, *Passaguates* dictam, qui eandem cum vicinis Conchis vitæ rationem sequentur, & Hispanis quatridui itinere comites se præbuerunt: quo in itinere multæ argentifodinę repertæ, prout iudicabant rei istius periti. Vnius dieiitinere longiùs progressi aliam gentem, *Los Tobosos* appellatam, offenderunt, qui conspectis Espeii copiis, in montes se receperunt, & ędes suas vacuas reliquerunt. Postmodùm compertum fuit, ante aliquot annos milites quosdam illic fuisse, qui æs quęsiuerint, & nonnullos ex Indis abduxerint. Idem ne sibi contingeret, profugos metuisse. Dux Hispanorum eos humanitate allicere conatus est, quâ effecit, vt multi se coram eo sisterent, quos donis affecit, testatus, se nemini grauem aut molestum fore. Sic Indi permiserunt, vt apud se conquiesceret, & cruces erigeret, Hispanosque per duodecim milliaria vsque ad gentem, quam *Humanos* vocant, comitati sunt.

Expeditio in nouum Mexicum ab Antonio Espeio susceptа.

Hispani ab Indis humaniter excepti.

Quidam ego fugiunt.

Vlterior narratio de nouo Mexico.

HÆc gens Jumanorum amplam prouinciam possidet, in qua multi sunt pagi, & magna hominum multitudo. Ædes ipsorum lapideæ, & tectis ornatæ: plateæ pulchro ordine dispositæ erant: tam viri quàm fœminæ corpus suum pingunt & pungunt: gens est valida & vegeta, melius morata atque ordinata, quàm omnes præcedentes. Illic vbertas erat annonæ, & ampla venatio quadrupedum & volucrum, nec non pisces innumeri, qui in fluuiis à Septentrione labentibus capiuntur. Eorum aliqui Tago, qui in mare Septentrionale se exonerat, magnitudine pares sunt. Multi ibi sunt lacus aquæ salsæ, quæ quotannis consistit, & indurescit: vnde optimum sal generatur. Gens est bellicosa: quod prima nocte satis docuerunt, qua nostri castra metati sunt. Nam sagittis Hispanos vehementer infestarunt, & quinq; equos interfecerunt, ac plures sauciarunt: nec vllum in vita reliquissent, nisi excubitores exstitissent, siquidē equos oderunt. Secundum hæc, domiciliis relictis, ad montes confugerunt. Mane centurio eò se contulit cum quinq; militibus probè armatis, & interprete, cui Petro nomen erat, atq; Indo eiusdem nationis, qui ipsis auctor fuit, vt descenderent, & suas ædes repeterent: quod factū est, postquam Espeius primariis funiculos coralio vitreo circumuolutos, item pileos & alias quisquilias donauit. Cùm ex monte descendissent, nobiscum aduerso flumine profecti sunt, ad quod multi pagi nationis ipsorum occurrebant, & se nobis comites duodecim dierum itinere præbuerunt. Caziques, qui de nostro aduentu certiores facti erant, nobis pacificè occurrerunt, sine arcubus & sagittis, & nobis non tantùm comeatum, sed etiam pelles ceruorum & hircorum siluestrium, non minùs elaboratas, quàm eæ, quæ in Germania parantur, attulerunt. Incolæ erāt vestiti, & aliquam religionis Christianæ notitiam habere videbantur. Nam digitum in cælum intendebant, Deum designantes, quem suâ linguâ *Apaltzum* nominant, eumq; Dominum suum & omnis boni auctorem agnoscebant. Multæ etiam fœminæ, pueri atq; puellæ accesserunt, vt à Monacho, qui in comitatu erat, benedictionem acciperent. Interrogati, vnde hoc didicissent, responderunt. à tribus Christianis & vno Mauro, qui antehac in hisce oris fuissent: quod pleriq; de Aluarez Nunnes de Vacca, Dorantes, Castillo Moldonato & Mauro quodam, qui eò venerant, cùm Pamphilinus Narvaes io Floridam proficisceretur, acceperunt.

Iumani pugnaces & bellicosi.

Indi aliqua cognitione de Deo præditi sunt.

Paucis post diebus ad magnum domicilium Indorum peruenerunt, qui ipsis quoque cum pace obuiam iuerunt, & elegantes pennas varii colotis item pallia xilina, cærulea & candida, qualia Chinenses gestant, obtulerunt, vt cum aliis mercibus permutarent. Viri & fœminę benè erant vestiti: ac licet Hispani cū illis negotiarentur, tamen nomen eorum, propter linguæ ignorantiam, intelligere non potuerunt. Cùm autem nostris lapides quosdam, qui metallum continebant, ostenderent, & nostri per signa ex illis quærerent, an eiusmodi lapides in ipsorum regione inuenirentur, responderunt, eos in regione, quæ quinque dierum itinere abesset, magnā copiā reperiri. Itaque nostros viginti milliaribus per regionem, quæ ab ipsorum gente habitabatur, duxerunt, cui alia prouincia contermina erat, magis, quàm priores, frequentata, quæ Hispanis multa munera, præsertim innumeros pisces obtulit: nam multa flumina & lacus illic erant.

Hispani ab Indis vbiq; comiter accipiuntur, quia nullā tyrannidem exercebant.

Apud hanc gentem triduū cōmorati sunt, & barbari admodùm hilares se præbebant, choreas agentes, quæ die ac nocte durabant. Nomen ipsorum cognosci non potuit, quamuis regio ipsorum latissimè pateret. Vnus ex Indis per signa innuebat, itineris quindecim dierum interuallo versus Occidentem, magnum lacum esse, multis pagis & ædificiis trium & quatuor contignationum circumdatum. Incolæ erant benè vestiti, & regio comeatu affluebant: Quanquam autem Indus ille operam suam ad nos eò ducendos afferret: tamen quia nostri constituerant, versus Septentrionem iter facere, & Monachos supradictos peruestigare, res exitu caruit. Cæterum hęc prouincia benè temperata erat, venationibus & aucupio diues, metallorum & aliarum rerum vtilium ferax. Inde progressi, & itinere 15. dierū per densa arbusta & vepres, quales sunt in Calicia, confecto, nullos homines inuenerunt, donec ad oppidulū venerunt, quod erat incolis infrequens: ædes erant viles & stramineæ, in quibus nihil repertū, quam pelles ceruinæ bene apparatæ, & sal candidū. Hispani apud hos barbaros biduī morā fecerunt, qui eos postea 12. dierū itinere comitati sunt aduerso flumine versus Septēntrionē incedentes, donec ad eā regionē peruenerūt, quā Nouū Mexicū appellarunt. Ad vtrāq; fluminis ripā 10. pagos inuenerunt, & plures alios longius remotos viderunt, incolis, vt apparebat, frequentes: in iis autē quos viderunt, supra 10000 animæ erāt. Hi homines benignè & lautè Hispanos excepterunt, coēq; in suas ædes inuitarunt, vbi ipsis aūonā largè suppeditarunt præsertim gallinas, quales regio illa fert, multaq; alia, quæ vltrò ac sponte ipsis dederūt, Incolæ gossipio & corio induti erant, eādē formā vestis, quā Mexicani vtuntur. Illud Hispanis mirū videbatur, quod viri & fœminæ calceos atq; ocreas, ex præstanti, tenui tamen, corio cōfectas gestabāt, ex boū pellib° adiutis: quod in tota America nusquā viderant. Dom° erant 3. ve 4. cōtignationes altæ, benè ædificatę cū elegantib° cubiculis, atq; etiā hypocaustis contra hyemē

Nouum Mexicum primùm repertum.

Primi ex Indis, qui calceos & ocreas gestat.

In omnib° pagis erant Caziques, qui incolas regebant, & hi alios sub se iudices habebant, qui Caūm. a ndata exequebātur Hispani multas ibi imagines atq; idola inuenerūt, quæ barbari adorabant: & in vnoquoq; pago tēplū erat pro Diabolo, cui quotidie cibos afferebant: & quēadmodū Christiani in compitis suas cruces, ita illi in iisdē sacella habent, in quibus Diabolus (vt aiūt) moratur & se oblectat, quando ab vno pago ad aliū comeat: erantq; hæc sacella colorib° & picturis pulchrè ornata. In extremitate agrorū, quos multos & amplos habent, propyleū cū 4 columnis cōspicitur, sub quo post laborē comedunt, & medio die quietē capiunt: nā agriculturæ admodùm dediti sunt. Arma ipsorū sunt arcus & sagittæ, quarū aculei sunt expyrite, & tam acuti, vt comunē thoracem ferreū penetrent: enses ex ligno præacuto: scutaex valido & rudi corio boū confecta.

Miserandā cæcitas Indorum.

Additamentum ad descriptionem regionis Novi Mexici, & quid porrò Hispani in ea viderint.

POsteaquam in supradicta prouincia quatriduum hæsissent, tandem in regionem *de los Tiguas* peruenerunt, in qua sedecim pagi erant, quorum vnus *Poala* vocabatur. Hic intellexerunt, duos Monachos, Franciscum Lopez & F. Augustinum, quos quærebant, fuisse interfectos, vna cum tribus pueris Indis & Mestizo. Simulac Indi Hispanos hoc loco conspexerunt conscientia ipsos pupugit, & Hispanos propterea venisse existimarūt, vt Monachorum cædem vlciscerentur: quapropter non cunctandum rati, ædes suas deseruerunt, & in montes confugerunt, ex quibus nullo pacto reuocari potuerunt. In pago & ædibus ipsorum copiosa annona reperta, præsertim multæ gallinæ, & species lapidis ęrei, qui plurimum metalli promittebat. Ex incolis nihil resciri potuit, quoniam omnes fugā in montes se receperant.

Monachi à barbaris interfecti.

Quoniam igitur illi, qui quærebantur, de medio sublati erant, deliberatum fuit, vtrum retrocedendum, & Nova Cantabria repetenda, an progrediendum esset. Hic variatum fuit sententiis: tamen cùm intellexissent, versus Orientalem huius provinciæ partem magnos a. q; opulentos pagos supereſſe, Antonius Espejus, Beltrano monacho & plerisque militibus adstipulantibus, conclusum fuit, in explorandis novis regionibus pergendum esse, donec certi aliquid cognovissent, quod regio Gubernatori referre possent. Attamen consultum visum est, castra non movere: & ut Espejus cum quibusdam, novos populos quæsitum, exiret: quod etiam factum est. Post biduum in provinciam venerunt, in qua vndecim pagos viderunt, & tantam hominum multitudinē, ut ipsorum calculo 40000. essent. Regio erat fertilis & culta, quæ immediate regioni Cibolæ adhærebat. Multos illic tauros & vaccas inuenerunt: incolæ gossipio & corio vestiti erant. Nec pauca ibidem metallorum indicia apparuerunt: prout etiam metalla in quibusdam ædibus reperta fuerunt. Incolæ idola adorant, & se admodùm beneficos erga paucos hos Hispanos exhibuerunt. Espeius, hoc explorato, cum suis in castra rediit, vbi ad ipsum allatum est de alia gente. *Los Quires* dicta, ad quam profecti sunt. Cùm milliare tantum ab ea abessent. Indi ipsis obuiam venerant, eosque in suas ædes introduxerunt, cibo largè appositō. Illic quinque sunt pagi, & in iis 15000. animæ. Imagines adorant: & sita est regio sub 37½. grad. versus Septentrionem.

Plures nouæ regionis detectæ.

Inde ad gentem peruenerunt, quæ *Los Cumanes* appellabatur. Primarius ipsorum pagus *Cia* nominabatur, qui tantæ magnitudinis erat, vt octo fora contineret. Domus erant calce cæmentatę, coloribus pictæ, multoque elegantiores, quàm nostri vsquam viderant. Populus, quem conspexerunt, numerum 20000. animarum superare videbatur. Hi multis egregiis muneribus Hispanos affecerunt, inter quę fuerunt pallia diuersorum colorum. Cibus, quo vescebantur, erat benè paratus & coctus: ex quo colligitur, hanc gentē cęteris, quas Hispani hactenus viderant, politiore esse.

Elegantes ædes & hominum politia in America.

Ostendebant illi nostris luculenta metalla, & montes, ex quibus illa eruerentur. Inde ad *Los Ancres* venēre, & decem milliaribus vlteriùs in aliam provinciam versus Occidentem, in qua magnum pagum inuenerunt, Acoma dictum in quo plures quàm 1000. animæ degebāt: eratq; hic pagus in edita rupe situs, ad quem nullus erat accessus, nisi per cochleam lapidi incisam: quod Hispanis mirum ac singulare videbatur. Primarii ex hoc pago Hispanos inuiserunt, & ipsis dona attulerunt. Agri ipsorum milliari inde distant, in quos aquam ex fluuiolo deriuant, qui ab vtraque parte roseri, est consitus. Sunt illic montes metalliferi quos tamen Hispani perlustrare nō sunt ausi, quia hi copuli sunt fortes & bellicosi. Triduum eo loco nostri sunt commorati: sub quorum discessum Indi choreas agitarunt, & artificiosa quædam spectacula ediderunt, admiratione digna. Tandem regionem Zuny attigerunt, quam Hispani Cibolam nominant, vbi Franciscus Vasquez de Cornado prius fuerat, & multas cruces aliaque signa erexerat, quę adhuc suis locis stabant. Ibidem nostri tres Indos Christianos & baptizatos inuenerunt, & modò dicti Vasquez de Cornado sociis superstites, qui suę linguę propemodùm obliti erant, & eam, quæ in hac regione vsitata erat, didicerant: illius tamen breui tempore sunt recordati. Hi retulerunt Hispanis, itineris sexaginta dierum interuallo magnum lacum esse, ad cuius littus multi pagi essent ædificati, quorum incolæ auro abundarent, qui aureas armillas & in aures gestarunt: quo cognito, Franciscum Vasquez eò profectum, sed post iter duodecim dierū, penuriā rerum necessariarū retrocedere coactū, paullo pòst obiisse.

Nuncius de aurifera provincia.

Continuatio historiæ de novo Mexico.

Auri sacra fames.

ANtonius Espeius, auditâ hac narratione, ardenti cupidine illius auri inflammatus, eò iter intendit. Sed Monachus & plerique milites domum anhelabant, & in Nouam Cantabriam redire volebant: quod etiam fecerunt, relicto Espejo cum nouem sociis, qui vlteriùs profecti sunt. Hi rectà versus Occidentem iter fecerunt: cumque 28. milliaria confecissent, peruenerunt ad regionem, in qua 50000. homines ad minimum habitabant. Barbari ipsis significarunt, vt pedem referrent, nisi vellent obtruncari. Espeius blandis verbis & muneribus inter primarios distributis eos ita placauit, vt ipsi annonam affatim subministrarent: nam præter nouem illos, etiàm 150. Indos ex Cibola secum ducebat. Indi vicini accepto nuncio de hac Hispanorum humanitate, & quòd suis equis neminem læderent, honorem & benevolentiam ipsis passim exhibuerunt, & donis, præsertim metallo, eos cumularunt. Cùm Espejus de opulento lacu plura cognouisset, mox eò properauit, & 45 milliaria cum suo duce emensus, ad argentifodinam peruenit, ex qua suis manibus magnam argenti copiam egessit. Hæc fodina in monte erat, ad quem facilius parebat ascensus, & aliquot pagi Indici non procul aberant, qui bene de Hispanis mereri studuerunt. Hic vites & in iis uvæ repertæ item nuces, & lini affluentia. Relatum quoque fuit Espeio de magno flumine, quod in mare Septentrionale se exoneraret.

Indi beneficij erga eos, qui amicè cum ipsis agunt.

Antonius Espeius domum redit.

Posthæc Espeius Zunym est reuersus, vbi quosdam ex suis sociis reperit, & F. Bernardinum, qui cum bona gratia Indorum illic diuersati erant. Atque hi Espeium rogarunt, vt mox rediret, & plures Christianos secum adduceret, quibus victum procurare vellent. Monachus cum militibus domum repetit: sed Espeius cum reliquis sociis aliam viam ingressus est, & multis regionibus peragratis, ad fluuium venit, quem *Rio de las Vacas* appellauit, propter ingentem multitudinem vaccarum, quæ illic erat: tandem in Vallem S. Bartholomæi, vnde exierat, rediit, & Proregi omnia, quæ viderat, retulit: qui ea ad Regem Hispaniæ & Senatum Indicum perscripsit.

Litteræ Hispanicæ interceptæ, quæ datæ erant 30. Maij 1590. memorant, quingentos milites sub Gubernatore Novæ Cantabriæ, ex mandato Proregis, Mexico egressos esse, vt Cibolam, vrbem amplam, quadringentis milliaribus à Mexico, versus Occidentem solstitialem, distantem, occuparet, apud quam fodinæ sint, quæ auro & argento scateant: regem illius regionis esse præpotentem, qui jugo Hispanico se submittere nolit: Proregem legatos ad ipsum misisse, de quibus cùm altum sit silentium, verisimile esse, eos omnes fuisse trucidatos. Quid 500. illi Hispani effecerint, de eo nulla fit mentio: eadem procul dubio ipsorum sors fuit, quæ legatorum: neque de illa vrbe aut nouis regionibus occupatis quidquam litteris proditum fuit: quapropter etiam istud suo loco relinquimus. Hoc saltem ex illis relationibus apparet, quot centena imò milliaria terrarum in America versus Septentrionem adhuc sint incognita.

SECTIO

SECTIO DECIMA.

Ephemeris, qua historia & res gesta classis Nassouia, quæ sub archithalasso Iacobo Heremita totum terrarum orbem, annis 1623. 1624. 1625. & 1626. circumnauigauit, per singulos dies describuntur.

CUm experientia hactenus liquidò testatum fecerit, potentiam & sumptus, quibus Rex Hispaniæ tot annos in multis regionibus bella gessit, maximam partem ex Indiæ Occidentalis thesauris promanere: quod ipsum transfugæ omnes constanter asserunt: præpotentes Belgii fœderati Ordines multoties in eam curam & cogitationem incubuerunt, quo pacto nauigationem illam disturbare, aut saltem impedimentum aliquod & remoram ei afferre possent: quam ob caussam aliquot classes diuersis temporibus in mare Septentrionale & Australe emiserunt. Quoniam verò maxima difficultas per Fretum Magellanicum in mare Australe trajiciendi, reperto ante paucos annos Freto Mæriano, per quod tutior est transitus, non parùm imminuta fuit: supradicti Ordines denuò classem insignem, vndecim, nomine & auctoritate Mauricii Nassouii, Principis Arausionensis, instruxerunt: cum qua missus fuit Hugo Muysius, Albertus Ioachimi & Adrianus Bruyningus, qui 29. April. anno 1623. sub imperio Iacobi Heremitæ, archithalassi, & Gheeni Hugonis Schapenhami, subpræfecti, mari se commiserunt. In his vndecim navibus erant 1637. homines, inter quos 600. classiarii numerati, qui in quinque signa distributi fuerunt. Habebant illi penes se 294 ænea & ferrea tormenta. Distributio, ex consilio præfectorum maris & Societatis Indicæ Orientalis, hoc modo facta est.

Ex vrbe Amstelrodamo.

Navis *Amsteirodamum*, quæ fuit prætoria, capax erat 400. onerum. In ea navarchus erat Leonhardus Iacobus Stolckius: mercator, Petrus Weelius. Vehebantur illâ 237. personæ, inter quas 90. classiarii erant, ex cohorte Engelberti Schute, centurionis, qui etiam vnà profectus est. In eadem naui erant Fridericus Reynagomius, Fiscalis: Ioannes à Walbeck classis Mathematicus: Iustus à Vogelaar, omnes extraordinarii. Erat illa instructa 20. æneis & 22. ferreis tormentis. Navis *Delphi*, subprætoria, etiam 400. onerum: in qua navarchus erat Cornelius à Witte, cum 242. hominibus, ex quibus 90. classiarii, ex cohorte Wilhelmi Brederodii, qui vna vectus est. Habebat hæc navis 20. ænea, & totidem ferrea tormenta. Navis *Aquila*, 200. onerum, cui præerat navarchus Meinhardus Egberti, 144. homines vehebat, inter quos erant 55. classiarii, ex cohorti Petri Eberhardi à Vries, habebatque 12. ænea, & 16. ferrea tormenta.

Liburnica seu *Canis Venaticus*, 30. onerum, regebatur à Salomone Wilhelmi, navarcho, & 29. classiariis ac 4. æneis tormentis instructa erat.

Ex Selandia.

Arausio, noctu prætoris, aliàs præfecti vigilum, partes agens, 350. onerum capax erat: qua vehebatur Ioannes Wilhelmus Verschoor, prætor nocturnus. In ea navarchus erat Laurentius Ioannes Quirinus, cum 216. hominibus, inter quos 90. classiarii sub cohorte Omari Eberwini, qui eadem navi vectus est. Habebat illa 16. ænea, & 22. ferrea tormenta.

Roterodamo.

Hollandia, 300. onerum, qua vehebatur Cornelius Iacobi, Consiliarius archithalassi, à quo quartus in ordine erat. Nauarchum habebat Adrianum Tollium, cum 182. hominibus, inter quos 73. classiarii, & cohortibus Schutteni & Ioannis Terhalten centurionum. Instructa erat 10. æneis, & 24. ferreis tormentis.

Mauritius, quâ ego vectus sum, 280. onerum, gubernabatur à Iacobo Adriani, navarcho, & vehebat 199. homines, inter quos 66. classiarii, ex cohorte Ioannis Terhalten, centurionis, qui ipse in hac naui erat. Habebamus nos 12. ænea, & 20. ferrea tormenta.

Spes, 130. onerum, nauarchum habens Petrum Hermannum Schlobbium, cum 80. sociis navali-

navalibus,inter quos 30. classiarii,ex cohorte Brederodii centurionis; instructa erat 14. ferreis tormentis.

Ex Hollandia Boreali.

Concordia, 3000. onerum, cui præerat Ioannes Isbrandus navarchus, vehebat 170. homines, inter quos 65. classiarii, ex cohorte Petri Eberhardi à Vries, centurionis, qui ipsemet se socium in hac nau prębuit, cum 18. æneis, & 14 ferreis tormentis.

Rex David, 180. onerum, sub imperio Ioannis Thomæ centurionis & navarchi, vehebat 79. homines, & inter eos 26. classiarios, ex cohorte Ioannis Terhalten Centurionis: habebatque 16. ferrea tormenta.

Gryphus, 160. onerum, cuius navarchus erat Petrus Cornelius Heerloop, cum 78. hominibus, in quibus 24. classiarii numerabantur, 14. ferreis machinis armata.

Omnes hæ naves, præter liburnicam seu Canem Venaticum, quæ quamprimum in Hollandiam remissa fuit, per fretum Mærianum in mare Australe transiverunt, & retro in Indiam Orientalem penetrarunt: de quarum itinere periculoso & variis atq; admirandis casibus obnoxio sequens Ephemeris Lectorem plenè informabit.

Sequitur diarium, seu historia navigationis per singulos dies.

1623. *Martius.* Postquam Ordines generales fœderatarum provinciarum Belgii, feliciter reperto novo transitu per fretum Mærianum, Magellanico à tergo relicto, versus polum antarcticum, constituerunt, novam classem instruere ad illam viam vlterius explorandam & peragrandam: omnia, quæ ad tantum iter necessaria erant, apparata, & milites conscripti, ineunte mense Martio, novi styli (quem hic semper sequimur) anno 1623. vndecim navibus impositi fuerunt, quæ 17. eiusdem mensis, in nomine Domini, vela fecerunt.

Aprilis. Die 29. Aprilis Iacobus archithalassus, vento flante ab Ortu solstitiali, cum nouem navibus ex Goreda in mare vectus est. Navium nomina hæc erant: Amstelrodamum, Delphi, Hollandia, Concordia, Mauritius, Aquila, David, Spes, Gryphus, & liburnica, quæ Canis Venaticus appellabatur.

Die 30. sub vesperam, cum Dunkekam & Grevelingam prætervecti essemus, archithalassо nunciatum fuit, navim Aquilam in anteriori alvo ita perforatam esse, vt singulis horis antlia ter millies trahenda esset. Nauis Arausio, quæ in classe prætoris partes agebat, & in Selandia instructa fuerat, etiam paullatim ad classem accessit: quapropter aliquot horis cum dimidio velo provecti, cursum inhibuimus.

Maius. Calendis Maji, sub diluculum, archithalassus, consilio bellico coacto, decreuit, insulam Vectim esse petendam, vt navis Aquila repararetur, quâ alioqui carendum, & illa à tergo relinquenda fuisset. Cum cursum flecteremus, navis Arausio ad Spem allisit. A meridie cum classe Vectim appulimus, & anchoras ante Portmudam jecimus: sed Spes fortuitò arenæ adhæsit, ex qua tamen subpræfecti maris prudentiâ, qui cum sua navi ei succurrit, & disploso tormento signum dedit, ea ipsa nocte emersit.

Die 2. eiusdem mensis anchoras sustulimus, & flante Euro sub castellum Coum delati sumus. Vesperi navis Aquila mersa est: ablato operculo à projectura compertum est, parietem quernum quibusdam locis ita diuulsum, ut culter cum vagina interponi potuerit.

Die 3. subpræfectus in littus exscendit, vt Gubernatorem salutaret.

Die 4. & 5. procella ab Occidente incubuit, quæ nos cœgit antennas & vela nostra demittere.

Die 6. navis Aquila in integrum restituta fuit.

Die 7. victus ratio iter eos, qui in classe erant, constituta fuit: quod vocabulo nautico *lytrum* appellatur: Ea talis fuit: quatuor libræ butyri in septem homines, singulis hebdomadis: septem libræ casei in septem homines, per hebdomadam: duo dies carnis in septimana, nempe dies Dominicus & Iovis, & septem libræ in diem pro septem hominibus. Die Martis latidum, 5½. libr. in septem homines: Die Lunæ, Mercurii, Veneris & Sabbathi 1¾. libr. asselli arefacti vnoquoque die in septem homines.

A meridie duæ naves, Guineâ venientes, portum subierunt.

Die 9 totâ die malacia fuit vsque ad vesperam, quâ nos aura ex Occidente afflavit. Per eam liburnica, seu Canis Venaticus ad classem venit, quæ archithalassо nunciauit, navim Arausionem propter ventorum tranquillitatem ad nos pervenire non potuisse.

Die 10. manè, Zephyro spirante, vela fecimus, & cursum versus Orientalem oram Vectis direximus. Archithalassus naui Arausioni per liburnicam significauit, nos in animo habere, Orientalem oram Vectis petere: quò ad nos venire deberet.

Die

Die 11 Zephyrus spirabat, cœlo sereno: hac nocte navis Arausio ad classem appulit.

Die 12. circa meridiem, lenis ventus ab Oriente flavit: & sublatis anchoris, mox rursus ab Occidente spirauit. Sub vesperam tres naues conspeximus, quas subpræfectus accersiuit: duæ ex India Orientali veniebant: tertia per mare vagabatur: quæ omnes in Hollandiam tendebant. Hac vespera naves nostræ æstu maris actæ fuerunt, & totam noctem ventulo, qui ab Occidente spirabat, velificavimus. 1623. *Maius.*

Die 13. manè, flante Zephyro, & cœlo nebuloso, anchoras fiximus. A meridie, discussâ nebulâ, cum æstu maris vela dedimus: & recedente mari, rursus subsitimus. Noctu ventus spirabat ab Occidente solstitiali: quapropter archithalassus, tormento disploso, signum dedit, vt vela faceremus: sed quia pila non rectè immissa fuerat, tormentum disruptum est: quo ictu duæ trabes superiores, & vna ex secundo tabulato conquassata fuit: proximæ dissilierunt, & multæ cistæ ac merces damnum acceperunt. Qui tormentum displosit, erat auxiliator, qui nihil incommodi passus est: sed nautæ cuidam, qui adstabat, brachium duobus locis confractum fuit: ex quo ictu postea obiit.

Die 14. flante Aquilone, littoris oram legimus: meridie ventus ab Occidente spirabat. Vesperi Portlandiæ ad Ortum solstitialem sitæ, quæ sex millibus à nobis aberat, cum classe subsitimus.

Die 15. singulis quatuor libræ panis in septimanam, & 24. libræ casei pro toto itinere datæ: vesperi Dortmundæ cum classe mansimus.

Die 16. flante Zephyro, & cælo nebuloso, decem naues nobis occurrerunt, partim Hamburgenses, partim Anglicæ, ex quibus duo nautæ archithalassum nostrum adierunt, & cum ventus ab Occidente vehementer spiraret, duæ priores naves Ramshaupti anchoras fixerunt: sed Arausio & liburnica, quæ longius sub vento erant, ad locum, vbi aliæ naves in anchoris stabant, venire non potuerunt.

1623. Maius. Die 17. in duabus ſupradictis navibus quæſitum fuit, an vllæ in ijs eſſent merces prohibitæ: ſed nullæ repertæ fuerunt. Ventus hac die tam violentus erat, vt Anglica navis in noſtro conſpectu everteretur,& quinq; homines ſubmergerentur: vnus, ſecundâ fortunâ,à ſubpræfecti lembo ſervatus & periculo ereptus fuit.

Die 18. Arauſio & liburnica ſub Ramshaupto ad nos venit.

Die 19. 20.& 21. ventus flabat ab Occidente, ita vt vela facere non poſſemus.

Die 22. Regis Angliæ ſubpræfectus,& prætor Pleymuthi cum aliquot nobilibus ad nos venerunt vt claſſem ſpectarent: quos noſter archithalaſſus in prandio magnificè tractauit.

Die 23. flante Euro, vela fecimus.

Die 24. manè Lezartum verſus Occidentem conſpeximus.

Diebus 25 26.27.& 28.cum ventus ab Oriente conſtanter flaret, multum provecti ſumus.

Die 29. Boreas ſpirabat,& ſub meridiem, altitudinem poli 40. grad. 40. minut. aſſequuti ſumus. Ibi liburnicam dimiſimus,quæ propter vitium, quo laborabat, aliquot diebus nos remorata. Archithalaſſus juſſit, vt naues ſe dividerent, & quo in loco argentea claſſis Hiſpanorum verſaretur,expiſcarentur, ac ſub veſperam rurſus convenirent.

Die 30. ab archithalaſſo in conſilio bellico decretum fuit,vt claſſis in conſpectum Hiſpanicæ oræ procurreret, & aliquot naves intercriperet, ex quibus aliquid de argentea claſſe reſciſcere poſſet.

Die 31. manè tres naves conſpeximus, quæ nos compellarunt. Erant in illis piratæ Turcici, quos naves bellicæ Hiſpanorum ex promontorio S. Vincentii perſecutæ erant. Sub veſperam,duobus à Barrelio milliaribus,aliæ octo naves Turcicę nobis occurrerunt, quarum vna per mediam claſsem tranſivit,& apud navim Concordiam ſubſiſtere coacta fuit, cuius præfectus ad archithalaſſum noſtrum venit.

Iunius. Calendis Iunii præfectus ille,qui pridie veſperi ab archithalaſſo diſceſſerat, ad eum rediit,vt experiretur an quinque mancipia,quæ in ſubpræfecti lembum ſe conieceranr, cum nauis ipſius ab eo viſitaretur,recipere poſſet:nam ea ſe Algieræ emiſſe aſſerebat. Archithalaſsus ſuper ea re conſilium bellicum convocauit,& mancipia examinari curauit:quos omnes Belgas eſſe comperit, & ex iis intellexit,alios præterea in Turcica navi eſſe,qui ex pacto inter præpotentes Ordines & Algierianos inito,libertati reſtitui cupiant. Quapropter decretum fuit, vt illi omnes ſecundùm pactum modò dictum ex Turcarum manibus eriperentur,& in libertatem vindicarentur: ad quam rem quidam centuriones deſignati fuerunt, qui eam exequerentur. Atque illi eos à navi Turcica abductos in ſuas naves receperunt. Turcicus verò præfectus, cui epiſtola ad conſulem Belgarum Algiere conſtitutum tradita fuit, iniquo ſatis animo à nobis diſceſſit. Belgæ verò illi,cùm ad nos reduiſſent,per claſſem diſtributi fuerunt,ſtipendio menſtruo ipſis aſſignato.

Die 2.circum promontorium Roxentii,mari tranquillo,vagati ſumus.

Die 3. ſub occaſum Solis quindecim vela ad ſiniſtram conſpeximus, quæ ad nos tendebant. Nos tota nocte operam dedimus,vt ea aſſequi poſſemus: cùm autem nobis propinquaſſent, & vim metuerunt,huc illuc dilapſa ſunt.

Die 4. ſub diluculum decem vela procul à ſe mutuo diſperſa vidimus, quæ conſeſtim perſequuti ſumus: ſed quia propter maliciam velificando parùm proficiebamus, quaſdam naves cum celocibus emiſimus,quæ remis veliſque ea inſequutæ quatuor ex illis ceperunt: Tres ex illis erant Hiſpanicę biremes,quę à navi Delphi captę fuerunt: quarta,navis Hiſpanica,quam navis Concordia cepit:omnes ſaccharo,quod Phernambuco advehebatur, oneratę. Navi Hiſpanica, tanquam commeantes vehebantur Hiſpanicus ſacrificulus,& vir quidam ſpectabilis, cui nomen Auguſtino Oſorio,qui diu in regno Peruano fuerat,& inde terreſtri itinere *Buenos Aires* venerat, navimq; illam conſcenderat, vt in Hiſpaniam trajiceret.

Die 5.& 6. in Hiſpanię oris adhuc ſubſtitimus.

Die 7. manè, navem conſpeximus, cui cùm inhiaremus, eamque poſt longam velificationem in poteſtatem redegiſſemus, comperimus,eſſe navem piraticam Turcarum,quam miſſam fecimus. In illa velificatione naves, quas nacti eramus, claſſem ſequi non poterant: cumque à poſtremis paullulùm progreſſæ eſſent,alia navis piratica Turcarum in eos invecta,procul dubio nobis illas eripuiſſet,niſi claſſis noſtræ ſubpræfectus,eo animadverto, illuc curſum ſuum intendiſſet. Vnus ex mancipiis, qui Chriſtianus erat, & navim illam gubernabat, conſpecto ſubpræfecto, ad eum applicuit: quo facto,omnes Chriſtiani è veſtigio ad ſubpræfectum tranſilierunt. Præfectus navis Turcicæ,qui patria Enchuſanus erat,Henricus Hermanni nomine,ſubpręfectum convenit, & reſtitutionem mancipiorum tranſfugarum petiit: ille verò ab eo admonitus & perſuaſus res ſuas

ſuas è navi Turcica in Hollandicam tranſferendas curavit,& cum reliquis mancipiis apud claſſem manſit. Sic Turcæ,amiſſo ſuo præfecto,& 17. Chriſtianis,abierunt. 1623. Iunius.

Die 8.ex indicio Turcici præfecti,qui ad nos tranſierat,& retulerat,29.atque etiam 30.naves bellicas Hiſpanorum in mari velificari, decretum fuit in conſilio bellico, quandoquidem noſtræ naves pares non viderentur, quæ contra tantam bellicarum navium multitudinem certarent, adhæc ita oneratæ eſſent, vt nec tormentis noſtris in infima parte navium collocatis vti, nec nos ad pugnam comparere liceret. niſi priùs naues aliqua parte mercium, quibus in itinere noſtro facilè carere poſſemus, exoneraſſemus, ita vt ex pugna plus detrimenti quàm emolumenti cum diſpendio itineris noſtri exſpectandum judicaremus: decretum, inquam, fuit, vt ad portum Safiam contenderemus,& per naves quaſdam Hollandicas,quas illic inventuri eſſemus, partam prædam domum mitteremus. Secundùm hoc decretum curſum noſtrum, Borea flante,ad Occidentem brumalem direximus.

Die 12. promontorium Cantinum prætervecti ſumus,& ne Hollandicæ naves,nos ex improviſo adventantes conſpicatæ,exiſtimarent, nos eſſe claſsem Hiſpanicam, & nobis non exſpectatis diſcederent,ſubpræfectus noſter prævit,& veſperi in ſtatione navium ante Safiam anchoras fixit: cumque navis bellica Tranſiſulana vela dediſſet, ſubpræfectus lembum ſuum eam inſequi juſſit: quo factum,vt navis illa reuerteretur, & in ſtatione conſiſteret: In ea tres tantùm naves repertæ, Tranſiſulana illa, cum Gallica atq; Anglica holcade.

Die 13.manè omnes reliquæ naves cum quatuor captis ad ſtationem illam appulerunt. Subpræfectus cum Capitaneo navis bellicæ illico ad archithalaſſum venerunt, ciq; expoſuerunt, quo loco res eſſent,quoſdam nimirum ex claſſiariis illius navis ſeditionem moviſſe,& ſibi imperium in eam arrogaſſe, ſuam verò auctoritatem aſpernari. Quo audito archithalaſſus mandavit, vt ſeditioſi illi ſibi dederentur,qui in navibus Amſtelrodamo & Delphis cuſtodiæ traditi fuerunt. A meridie archithalaſſus Senatum bellicum coëgit, in quo decretum fuit, vt navis Tranſiſulana, quæ diſceſſum meditabatur,aliqua parte ſacchari oneraretur, Item,vt liburnica,ſeu Canis venaticus, quòd velis non benè inſtructa eſſet, domum remitteretur, & vna ex quatuor navibus captis ejus loco retineretur, in quam nautæ ex Cane venatico ſe reciperent. Denique.vt parua dromas, qua claſſis vteretur,in promptu eſſet: nam liburnicis non admodùm inſtructi eramus: & habebamus dromadem velivolam,quæ defectum illum ſupplere poterat. *Adventus ad ſtationem Safianam.*

Dies 14.15.16.& 17. in ſaccharo transportando, & captiuis, qui in navi Tranſiſulana fuerunt, examinandis inſumpti fuerunt.

Die 18. ſeptem ex naui Tranſiſulana, rogatu Capitanei, ad Senatum bellicum adducti fuerunt,vt cum decem præfectis ſententiam in captivos ferrent.

Die 21. quatuor ex navi Tranſiſulana,qui conſtituerant, navim illam in ſuam poteſtatem redigere,& omnia,quæ in ea erant,prædæ exponere,ordine ſuſpenſi, & tres alii,qui ſeditionis participes fuerant, in navi concluſi, atque vt ſine ſtipendio claſſem ſequerentur, damnati fuerunt.

Die 24. cum 16. velis è ſtatione Safiana ſolvimus. Sub veſperam nauis bellica Tranſiſulana cum duobus lembis & liburnica ſeu Cane venatico à nobis diſceſſit, domum repetitura. Poſtea tamen liburnica illa ad nos rediit.

Die 26. inſulam Lancerotam prætervecti ſumus,eamque ad dextram reliquimus.

Die 27. archithalaſſus,habito conſilio bellico,expedire judicauit, vt in tranſitu ad inſulas S. Vincentii & S, Antonii appelleremus,& Luſitanos, quos in itinere ceperamus, in terram exponeremus vtq; tot hircos ac teſtudines,quot nobis opus eſſet, inde aſſumeremus: quo facto ad Sierram Leonam curſum intenderemus.

Die 28. 29.30.ventus flabat ab Ortu ſolſtitiali, & nos ad Occidentem brumalem velificavimus.

Die 1.2.3.& 4.Iulii ventus etiamnum ab Ortu ſolſtitiali ſpirabat.

Die 5.Iulii, manè,in portu S. Vincentii anchoras fiximus: cumque hîc commodam ſtationem haberemus,in qua menſis ſpatio nulla pluvia metuenda erat,& Sierræ Leonæ circa hoc tempus cælum admodùm pluvioſum eſſe ſoleat,viſum eſt Senatui bellico,naves hîc eſſe expurgandas, tormenta in carinas transferenda,& ea omnia peragenda, quæ Sierræ Leonę facienda erat propterea quòd circuli doliorum admodum infirmi eſſent, neque hoc loco ſatis magna viminum copia ſuppeteret. *Iulius. Ingreſſus in portum S. Vincentii.*

Decretum quoque fuit,vt duo ſigna militum cum omnibus ægrotis, qui in hac claſſe eſſent, in terram exſcenderent: & tentoria in eum finem erigerentur,ſub quibus commodè diverſari poſſent:vtq; duo iſta ſigna poſt ſex dies,quibus in terra commorati eſſent,cum totidem aliis permutarentur. Hac veſpera non procul à littore puteos fodimus, & recentem aquam invenimus. Adhæc duas fabricas ferreas ereximus, ad vncos ferreos, & alia quorum vſus in nauibus indigebat, cudenda.

1623. *Iulius.* Die 6. natis prætoria noctu cum tribus probè armatis navibus ad insulã S. Antonii vecta est, assumtis aliquot captiuis Lusitanis, vt mala citrea, Medica, aliaq; necessaria inde afferrent.

Die 7 prætoria ante diluculum ab insula S. Antonii rediit, & archithalasso retulit, barbaros secum amicè egisse, & illic hortũ esse malis citreis, Medicis, Punicis & ficubus consitum, ex quibus aliqua in vsum classis attulerint. Barbaros sibi quatuor litteras tradidisse, ex quibus postremæ à naui Lugduno scriptæ erant, quæ referebant, se omnem à barbaris humanitatẽ expertos esse, ideoq; petebant, vt cum illis quoq; amicè ageretur. Archithalassus poma per classem distribuit.

Die 9. concio habita fuit in insula S. Vincentii.

Die 13. duo signa militum, quæ in terram exscenderant, revocata, & duo alia in eorum locum missa fuerunt.

Die 16. singulis tres libræ panis cum semisse in septimanam distributæ fuerunt: nam Senatus bellicus judicabat, tantum panis ad eos, qui in classe erant, alendos sufficere. Singulis noctibus satis multas testudines consequebamur, quas inter nos partiti sumus. Pisces pro iubitu cepimus: hircis ab initio ex voto potiri non poteramus: tandem verò vsu melius edocti, vnoquoque die pro singulis nauibus 15. vel 16. hircos cepimus.

Die 17 consultum visum est, vt die 25. huius mensis hinc discederemus, & Sierram Leonam iremus, cogniturí, an illic naves essent, quibus reliquum, quod habebamus, sacchari domum mitteremus, & nobis de sale, quo maximè indigebamus, prospiceremus.

Die 22. subpræfectus cum liburnica seu cane venatico & duabus bene armatis navibus ad insulam S. Antonii vectus est, abductis secum omnibus captiuis Lusitanis, & minoribus navibus, quas nostri occuparant. Singulis duodecim argentei pro viatico numerati fuerunt: sed Hispanus captiuus, Augustinus Osorius, in classe retentus fuit.

Die 23. subpræfectus rediit, afferens secum 22000. mala citrea, quæ cum bona gratia à barbaris pro quodam munusculo acceperat. Epistolam quoq; apud barbaros reliquit pro amicis, qui in posterum hanc insulam adiri essent, quã testabatur, se amicè cum barbaris egisse, & cum bona gratia ab illis discessisse.

Die 24. fabricam nostram ferreã demoliti sumus, & omnes nostras sarcinas à terra aveximus.

Die 25. manè classis ex portu S. Vincentij solvit. Insulæ S. Vincentii & S. Antonii ex omnibus insulis Australibus commodissimo loco sitæ sunt, inter 19. cum semisse & 18 gradum latit. Borealis, & duobus milliaribus à se invicem distant. Portus S. Vincentii situs est ad 16 grad. 56. minut. estque amplus, elegans & eximius, in quo naues commodissimam stationem habent.

Descriptio insulæ S. Vincentii. S. Vincentius pagus est, apud quem paullulum aquæ recentis pro nauibus reperitur. Non procul à portu distat, vbi duæ aut ad summũ tres naves tantum aquæ, quãtum ipsis sufficit, colligere possunt. Quoniam igitur tota classis inde adaquari non poterat, coacti sumus puteos fodere, in quibus aquam quidem invenimus, sed admodum salsam, & vix potabilem, quę, nostro judicio, facilè dysenteriam movere potuisset.

In hac insula copia est hircorum pinguium, qui gratioris, quàm vsquam, sunt saporis. sed difficulter capiuntur. Qui verò locorum gnari, & in venando exercitati sunt, etsi eorum tantum 25. aut 30 sint, tot, quot volunt, capere possunt. Testudinum, quæ duorum ac trium pedum sunt, magna hic copia est, quando tempus est, vt noctu ex mari ad littus se conferant, & ova sua in terra abscondant. quæ à Sole exeluduntur: quod fit à mense Augusto vsq; ad Februarium: à quo tempore postea in mari manent. Cibus non est ingratus, qui tamen piscium potius quàm carnium saporem habet. Ova harum testudinum non malè sapiunt. Multi præterea egregij ac magni pisces hic reperiuntur, qui uncis ad scopulos tanta multitudine capiuntur, vt socii navales ventrem iis explerent. Insula non est habitata: semel in anno quidam ex S. Lucia huc veniunt, qui testudines capiunt, ex quibus arvinam conflant: hircorum pelles in Lusitaniam mittunt, carnes ad S. Iacobum vehunt, pro alimento navium ac dromadum, quæ in Brasiliam tendunt. Fructuum ibi nihil est, præter ficus silvestres, & colocynthides, quæ hinc inde reperiuntur. Cæterùm regio prorsus arida est præsertim tempore sicco, quale erat, cum ibi essemus. Tempus pluuiosum durat ab Augusto vsq; ad Februarium: quæ tamen non est certa regula.

Descriptio insulæ S. Antonii. Insula S. Antonii habitata est à barbaris & Mauris, qui cum vxoribus & liberis sunt circiter quingenti. Hircis abundat, ex quibus incolæ viuunt: provt etiam aliæ insulæ: aliquid præterea gossipii in ea nascitur. Ad oram maritimã hortus est malis citreis & Medicis abundans, in quo 50000. eorum haberi possunt, quando maturuerunt. Barbari ad amicam tractationem propensi sunt, & pro exiguo munusculo omnia mala decerpi patiuntur. Porcos, oves, vaccas & alia pecora in hanc insulam introduximus.

Die 26. cum lucesceret, tres naues ad sinistram vidimus, quas libenter compellassemus: sed quia celeriter progrediebantur, ab iis persequendis destitimus.

Die 27. sub vesperam infra insulam S. Iacobi delati sumus, neq; insulam de Majo assequi potuimus.

tuimus. Nos in mare reuersi, sperabamus vno atque altero circuitu supra S. Iacobum eniti, & vsq; 1623. ad mediam noctem cursum ad terram direximus. *Iulius.*

Die 28. manè prope ad littus accessimus: sed comperimus, nos plus dispendii quam compendii fecisse. Quamobrẽ rursus in altũ vela dedimus, & sub meridiẽ terram repetiimus, ad quã circa vesperam peruenimus: sed exscendere non potuimus: itaque archithalassus, tormento disploso, signum posterioribus dedit, vt institutum iter persequerentur, neq; huc deflecterent.

Die 29. prima luce tres naues ex nostra classe desiderauimus, Delphos, Araussionem & Aquilam: quapropter in consilio bellico constitutum fuit, hoc mane & die operam dandam, vt ad Australem partem S. Iacobi insulam Maii peteremus, & illic tres naues amissas quæreremus: quod si non succederet propter ventum aduersum, cum classe Sierram Leonam contenderemus, & illic naues eas exspectaremus. Multa erat his diebus malacia, & ventus varius.

Die 30. & 31 operã dedimus, vt insulam Maii circũnauigaremus, aut amissas naues inuenirem⁹.

Calendis Augusti tres illæ naues prope nos comparuerunt, quæ Euronoto flante ab insula *Augustus.* Maii in hunc locum delapsæ erant. Subpræfectus retulit archithalasso, se ad insulam Maii nullã nauim inuenisse, & se in illo tractu 70. cados salis adeptum: itaq; non frustra operam insumsisse.

Die 2. ventus ab Ortu solstitiali constanter flabat.

Die 3. manè idem fuit ventus, qui priùs: à meridie mare fuit tranquillum: sub noctem cùm ventus ab Occasu brumali flaret, cursum nostrum versus Ortum direximus.

Die 4. altitudo poli erat 11 grad. cum semisse: ventus idem qui ante.

Die 5. pluuia fuit continua, ventus ab Occasu æquinoctiali: cursum versus Austrũ tenuim⁹.

Die 6. idem ventus perpetuabat. Propter pluuias assiduas, alia incommoda, quæ nostri hoc loco passi sunt, vt & aquam salsam, quam in insula S. Vincentii hauseramus, dysenteria quasdam naues inuasit, quę Sierræ Leonæ valde inualuit: ex qua multi exspirarunt. Hoc quoque morbo extinctus fuit Cornelius Bootius, Commissarius in naui Concordia.

Die 7. aqua mutauit, & 15. vlnis fundum exploratum. Nos versus Euronotum ad terram contendimus, donec aqua tantùm 8. vlnas profunda esset, vbi per noctem subsistimus.

Die 8. manè terram conspeximus, quæ plana & humilis apparebat: ex quo cognouimus, nos à parte Septentrionali adhuc procul à Sierra Leona abesse: quapropter, Austro flante, cursum nostrum versus Ortum æquinoctialem direximus.

Die 9. flante Africo, cum fluxus maris versus Septentrionem tenderet, nosq; obliquando cursum parùm proficeremus, subsistimus in profunditate 10. vel decem vlnarum.

Die 10. noctu, cùm ventus flaret ab Occasu æquinoctiali, vela dedimus: sed quia parùm promouebamus, cursum reflexímus. Circa meridiem rursus vela fecimus, & ad Ortum brumalem cursu instituto, per loca sicca, in quibus tantùm aquam 3. 4. & 6. vlnarum habebamus, trãsuecti sumus: quod per horam circiter durauit. Sub vesperam alia nobis siccitas, vbi tantùm 7. vlnarum aqua erat, superanda fuit, & vidimus exscelsum littus Sierræ Leonæ versus Ortum brumalem, ad quod secunda vigiliã anchoras fiximus.

Die 11. classis portum Sierræ Leonæ subiit, in eoque anchoras iecit. Subpræfectus cum aliquot aliis in littus exscendit, vt locum dispiceret, ad quem liburnica seu Canis venaticus, quæ admodum perforata erat, appellere & farciri posset. Cum ille rediret, quosdam barbaros secum adduxit, qui cupiebant videre, quas naues haberemus: pro quibus quidam ex nostris, obsidium loco, in terra manserunt. Die 12. liburnica ex aqua in littus extracta fuit: quæ vt citò farciretur, bini ex singulis nauibus naupegi adhibiti fuerunt. Adhæc victores in littus egressi sunt, vt materiam ad naues obthurandas, qua maximè opus habebamus, conquirerent.

Die 13. barbari permittere nolebant, vt nostræ naues ad littus accederent, priusquàm ipsis satisfieret. Quam ob caussam archithalassus quosdam barbaros, qui ad naues nostras venerant, prolixè habuit, & ipsis duas phalangas ferreas, aliquid lini & alia munuscula pro fratre Regis & pagi illius præfecto transmisit. His barbari acquieuerunt, & passi sunt, vt tot mala citrea, tantumque aquæ, quantum vellemus, ex littore asportaremus.

Die 14. frater Regis & pagi illius præfectus archithalassum in naui ipsius conuenerunt, cùm priùs aduentum suum signi fecissent. Archithalasso aliquot centenos dentes elephantinos donarunt: pro quibus lautè habiti fuerunt, & vilia quædam munuscula acceperunt. Regis frater indutus erat semilineis & variegatis caligis & thorace, ad formam Hollandicam factis, cum cæruleis tibialibus, & rubris crepidis. Præfectus suũ consuetũ habitũ gerebat, & suã auctoritatẽ tuebatur.

Die 15. naues nostræ versus Ortum in exiguo quodam tractu plura quàm 120000. mala Medica nactæ sunt. Hoc die accidit, vt quidam socii ex naui concordia magnas nuces, myristicis similes, sed aliquanto crassiores, inuenerint, quarum nucleũ comederunt. Cùm ad naues redirent, vnus *Nuces vomitoriæ ex ipsis nata.*

1623. *August.* ex ipſis ſubitò animam exhalauit, veneno extinctus: contra quod cæteri è veſtigio antidotũ ſumſerunt, quo vis veneni repreſſa, & ipſi periculo erepti fuerunt. Archithalaſſus ſocios omnes monendos curauit, & nuces illas per vniuerſam claſſem interdicto ſuſtulit.

Die 16. in conſilio bellico decretum fuit, vt hinc diſcederemus, & in tranſitu ad inſulam Annabonam applicaremus. Quòd ſi illic non ſatis aquæ inueniremus, quæ nobis vſque ad marc Auſtrale ſufficeret, ad alia loca, in quibus aqua eſſet, appelleremus.

Die 17. aqua vltimo quadrante Lunæ eo vſque non defecerat, vt ad rimas liburnicæ in infima parte peruenire, eaſque obſtruere potuiſſemus: neque aqua tam profunda erat, vt liburnica eiinnatare, atque indè educi poſſet: quapropter naupegi opus intermittere coacti ſunt.

Die 18. 19. 20. & 21. omni arte & ſtudio allaborauimus, vt liburnicam proueheremus, ſed inanis fuit noſter labor.

Die 22. liburnicam rudentibus è fundo extraximus, & ad nauem Gryphum perduximus.

Die 23. liburnica propter rimas à ſubmerſione ægrè ſeruari potuit, & in iis obſtipandis totus dies conſumptus eſt.

Die 24. Commiſſarius in naui Concordia electus fuit, Petrus Nicolaus Schlachtius: Commiſſarius autem in naui, quæ Spes vocabatur, Nicolaus à Warthuyſen, auxiliator.

Die 25. nauis Mauritius in magnum periculum incidit. Nam foramen colluuiei, dum nauis purgaretur, & in latus incumberet, per obliuionem non fuit clauſum: ideoque aqua tanta vi irrupit, vt ad 7. vel 8. pedes in naui excreuerit, antequàm noſtri illud animaduerterent.

Die 26. liburnica fuit reparata & obſtipata.

Die 27. liburnica iterum fuit attollenda: qua ex re malus cæpit rumpi: alioqui eo die ad iter omninò parati fuiſſemus.

Die 28. Iacobus Adrianus Dunenſis, nauarchus in naui Mauritio è viuis exceſſit.

Die 29. nauarchus ille, omnibus præfectis claſsis & ligno militum eum comitantibus, in littore ſepultus fuit. Eo veſpere in naui Amſtelrodamo Ioan. Alemanus, Secretarius, fato functꝰ eſt.

Die 30. Petrus Welius, Secretarius & Commiſſarius in naui Amſtelrodamo ex hac vita migrauit. Die 31. Welius ille, Archithalaſſo & omnibus præfectis ac ligno militum funus deducentibus, ad oram maritimam humatus fuit.

September. Calendis Septembr nauarchus in naui Mauritio, loco Iacobi Adriani defuncti creatus fuit Petrus Hermannus Sclobius, nauclerus in naui Spei: cuius locum in modò dicta naui obtinuit Salomon Wilhelmi, nauclerus in liburnica, ſeu Cane venatico: cui in liburnica iam memorata ſucceſſit Evvaldus Evvaidi, proreta ſupremus in naui Mauritio: Decretũ quoque fuit, vt quatuor captiui ex naui Tranſiſulana, quia hactenus benè ſe geſſerant, ſtipendium deinceps acciperent. Die 2. propter tempeſtatem & vehementem pluuiam parùm profectum eſt.

Die 3. omnia ſedulò ad iter craſtina die perſequendum comparata fuerunt.

Sierra Leona eſt promontorium. Die 4. Auſtro flante, Sierram Leonam reliquimus, & in altum vela dedimus. Sierra Leona eſt promontorium in continente verſus Auſtrum, vbi fluuius ab Occidentali parte Africæ in mare labitur. Statio, in qua anchoræ figuntur, ſita eſt in latitudine boreali 18. grad. 20. minut. Sierra Leona edito loco ſita eſt, terra duplici imò triplici, arboribus denſa, & facilis cognitu iis, qui à Septentrione veniunt: quia in illis oris nulla tam alta regio conſpicitur, priuſquam Sierræ Leonæ appropinques. Incredibilis illic multitudo eſt arborum, quæ ſapore & colore malos Medicas referunt, ſed iis ſunt minores: in ſiluis promiſcuè creſcunt, ex quibus tot fructus decerpere licet, quot lubet, modò cum barbaris tranſigatur. Eramus hîc eo tempore, cùm arbores illæ fructibus abundarent, quorum maiorem copiam in naues intulimus, quàm conducebat, quia immodico eorum eſu & aëre inſalubri dyſenteria, quæ iam in noſtris nauibus graſſabatur, ab eo tempore, quo hîc commorati ſumus, valde inualuit, adeò vt ab 11. Auguſti ad 4. Septembr. 24. homines eâ abſumpti fuerint. Multæ ſunt hoc loco palmæ: & aliquot, quamuis paucæ, ananaſſæ. Proſpeximus hîc nobis de lignis & trabimus, nec non ſtupa, qua dolia noſtra ſtiparemus. Ante ſtationem nauium optima aqua inuenitur, quæ nullo negotio hauritur. Hîc nomina Franciſci Dracki & aliorum Anglorum, qui olim ad hanc ſtationem appulerant ſcopulis inciſa legebantur. Fluuius, de quo ſupra, in duo brachia diuiditur, quæ in terram ſe diffundunt. Ripa eorum tot arboribus conſita eſt, vt ferè nuſquam egreſſus in eam pateat.

Ad latus boreale illius fluminis admodùm defatigati fuimus, quia nihil erat, quo nos reficeremus. Barbari ab hac parte quotidie cum Luſitanis negotiantur, & periculum eſt, ne ab illis opprimare. Quare non conſultum eſt, illic longiùs refectionis cauſſâ excurrere.

Die 5. ventus flabat à Meridie: veſperi habebamus altitudinem poli 8. grad. 50. minut. & obſeruauimus, nos per fluxum maris integrum gradum à recta via deflexiſſe.

Die 6. Zephyrus flabat, & nos curſum verſus Auſtrum direximus.

Die 7. liburnicã, ſeu Canem venaticum compellauimus, & intelleximus, vnæ quadrãtæ horæ antli-

antliam bis millie trahendam, & eos, qui ea vehebantur, in magno periculo verſari, ventus ſpirabat ab Occidente. 1623. *September.*

Die 8. & 9. Notus ſpirabat, & nos verſus ortum curſum tenuimus.

Die 10. promontorium de Monte verſus Ortum ſolſtitialem à nobis aberat. Sub hoc tempus archithalaſſus noſter in grauem morbum incidit, qui maiora indies incrementa ſumſit.

Diebus 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. vſque ad 28. ventus à Meridie flabat, & nos Ortũ, interdũ Occaſum verſus curſum inſtituimus.

Inſula S. Thomæ. Die 29. manè inſulam S. Thomæ antrorſum iacentem conſpeximus: ad quam ſurſum verſus velificari non poteramus: itaque verſus Ortum nitentes, inſulam circumnauigare conſtituimus. Hic compertmus, quantum nauis Aquila totam claſſem in itinere remorata eſſet, cuius cauſsâ quotidie curſum inhibere coacti ſumus. Abſq; eo fuiſſet, non tantùm inſulam S. Thomæ ſuperaſſemus, ſed etiam Annabonam ad Occaſum præteruecti eſſemus: quod iter noſtrum menſis ſpatio promouiſſet. Cùm altitudinem Orientalem S Thomæ ſuperaſſemus, vidimus aliquot naues in anchoris ſtantes, quæ noſtro iudicio, extra tormenti iactum à caſtello aberant. Quapropter archithalaſſus cum duabus nauibus, quibus potiti eramus, eas intercipere cogitabat: ſed vento deficiente, cum ſumma eſſet tranquillitas, irritus fuit conatus. Nos per totum tempus pomeridianum, mari tranquillo vagabamur. Subpræfectus illic anchoras fixit, profunditatem habens quinq; vlnarum.

Die 30. manè claſsis ad littus cõuenit, & Africo flante, ad promontorium *Lopes Gonſaluo* tetẽdit.

Calendis Octobr. ſub diluculum, promontorium Lopes conſpeximus, quod velificando aſſequi non poteramus, ſed minimum ad Aquilonem defleximus, ita vt totum diem, curſum obliquando, conſumeremus, antequàm anchoras iacere poſſemus: ſed nauis Arauſio & Aquila, quæ ad huc procul aberant, hoc die portum ſubire non potuerunt. Anchoris iactis, lembus Archithalaſſi littus petiit, vt recentem aquam inueſtigaret, qui in reditu vaſculum aquâ plenum attulit: ſed illa turbida, nec potabilis erat. Archithalaſſus, qui aquæ cauſsâ huc venerat, & ſciebat, Guineenſes negotiatores hîc aquam colligere ſolere, habito conſilio, miſit quoſdam aquam illam explorare: qui retulerunt, aquam, quam negotiatores illi hoc loco colligerent, circa hoc tempus putidam & ad potum incommodam eſſe: quapropter decretum fuit, vt claſſis ſequenti nocte progrederetur, & experiretur, an Annabonam venire poſſet. Nos ex barbaris intelleximus, nauim Coppenhagenſem, cui Rolandus Crabbe præerat, 21. Auguſti huc veniſſe, & 6. Septembr. diſceſſiſſe: huc quoque frigidum Leonem Calend. Quintil. ex India appuliſſe, & 6. eiuſdem menſis abiiſſe. Noctu, flante Auſtro, in mari hæſimus. *Octobr.*

Die 1. ventus aduerſus nos integrum milliare verſus Septentrionem à promontorio Lopes repulit. Die 2. fluxus maris nos in Septentrionem egit, ita vt promontorium aſsequi non poſſemus. Sub veſperam nauis Amſtelrodamum tribus quadrantibus milliaris à promontorio vela faciens, in vada allisit, & à 25. ad 3. vlnas fundum inuenimus. Nos illico ſcalas demiſimus, vt inde nos extricaremus: ſed vanus fuit labor: & cum nauis Concordia in eadem vada impegiſſet, archithalaſsus tormentum diſplodi iuſſit, vt reliquas naues moneret: quæ illico cum ſuis nautis, lembis, anchoris & harpagonibus nauí Amſtelrodamo ſuccurrerunt, & anchoram poſteriorem magno labore extraxerunt: quo facto, nauim quàm celerrimè translatis tormentis, è fundo ſuſtulerunt & progredi fecerunt. Dum in eo eſsemus, vt nauim in locum profundiorem promoueremus, funis anchoræ, quo nauis alligata erat, per imprudentiam ſolutus, & nauis denuò in vada impulſa fuit, maiori, quàm antea, periculo. Sed nauarchi diligentiâ periculum illud diſcuſsum, & nauis in altum mare rurſus proiecta fuit. Nauis Concordia anchoram iecerat, cuius ope è vadis ſine magno labore emerſit. Maximum damnum quod tunc accepimus, poſitum erat in archithalaſſi perſona, qui cùm recens ex morbo conualuiſset, nimio ardore, quo propter hunc caſum in ſuperiorem partem nauis ſe contulerat, ita fuit debilitatus, vt paullatim omnes vires amitteret.

Die 4. propter aduerſum ventum omninò progredi non potuimus. Vtraque nauis, Hollãdia & Dauid, anchoram perdidit.

Die 6. operam dedimus, vt ad promontorium Lopes appelleremus, quia archithalaſsus intellexerat, nos aquæ penuriâ laborare, & illic commodum locum eſse ad puteos fodiendos, qui bonam aquam præberent.

Die 7. claſsis ſecundò ad promontorium Lopes appulit: ſed ſubpræfectus, Arauſio & liburnica nondum eò peruenire poterant. Nauarchi, qui in littus emiſsi fuerant, vt puteos foderent, retulerunt, aquam, quæ die 2. huius menſis comperta fuerat, ad potandum non conducere, eò vſque excreuiſse, vt iam commoda eſset, & pro tota claſse ſufficeret, nec opus eſse nouos puteos fodere.

Die 8. ſubpræfectus cum liburnica ad nos venit.

Die 9. Arauſio nõ procul à claſse anchoras fixit. Archithalaſsus imperauit, vt nautæ ſuis lẽbis ad

Arau-

1623. *Octobet.* Arauſionem veherentur, & vacua ipſius dolia aquâ replerent, ne illa nauis nobis in mora eſſet. Tunc Senatus bellicus coactus, in eoque decretum fuit, vt tres libræ panis cum ſemiſſe ſingulis in hebdomadam diſtribuerentur.

Chirurgus infidelis. Inſuper decretum fuit ex indiciis, quæ contra M. Iacobum Vegerum, primarium chirurgũ in naui Mauritio prolata fuerant, quod ſuis medicamentis complures de medio ſuſtuliſſet, vt ille quæſtioni ſubiiceretur.

Die 10. ventus tam vehemens erat, vt non conſultum videretur, nauis velis committere.

Die 11. ex conſilio proretarum in Senatu bellico ſtatutum fuit, vt Spes & Canis venaticus periculum facerent, an obliquando curſum, promontorium ſuperare poſſent. Nam torpedo ſeu ſcorbotus ita in nauibus noſtris inualeſcebat, vt malis citreis aliiſque ad refectionem neceſſariis omnino nobis opus eſſet, antequam cum claſſe per fretum Mærianum traiiceremus. Quamobrẽ omne ſtudium adhibuimus, vt deſuper ad promontorium Lopes veniremus, & inde ad inſulam Annabonnam appelleremus. Sub veſperam nauis Spei, tormento diſploſo, ſignum dedit, ſe promontorium ſuperaſſe. Lembum quoque emiſimus, qui fluxum maris obſeruaret.

Die 12. manè claſſis, Auſtro flante, vela fecit. Lembus, qui fluxus maris obſeruandi cauſsâ emiſsus fuerat, retulit, ſe nullam in fluxu mutationem animaduertiſſe, ſed fluxum perpetim ad Septentrionem tendere. Subpræfectus & prætor nocturnus, mandato ab archithalaſſo accepto, examen M. Iacobi chirurgi inſtituerunt: quem primò blandis verbis ad ſponcaneam veritatis confeſſionem allicere conati ſunt: ſed cùm omnia pertinaciter negaret, ad quæſtionẽ progreſſi ſunt, & ſex grauiſſimas ſubſcudes corpori eius appenderunt, quibus adeò non fuit perterritus, vt ſuperbè dominis examinatoribus reſponderet, ac tantùm non inſultaret. Illi ergò rati, magici aliquid ſubeſſe, cum veſtibus exuendum curarunt, & pellem ac linguam anguineam in ſacculo pectori appoſito inuenerunt. Examinatores, dato mandato, vt diligenter cuſtoditetur, hoc die nihil vlteriùs in hac cauſſa egerunt.

Die 13. manè tota claſſis vno & dimidio milliari à promontorio Lopes in anchoris ſtabat, præter nauim Amſtelrodamum, quæ fortè per tranſuerſum fluxum abrepta fuerat, ita vt ad locum, in quo reliquæ naues ſtabant, peruenire non poſſet. Quod videns ſubpræfectus, qui verebatur, ne nauim illam è conſpectu amitteremus, ſublatis anchoris, ad archithalaſſum contendit, ita vt tertiò ante promontorium Lopes anchoras figeremus.

Die 4. vela noſtra propter ventum aduerſum quieuerunt.

Die 15. in conſilio decretum fuit, vt ſimulac ventus ſecundus eſſet, verſus Occidentem, aut aliqua ex parte verſus Auſtrum vela daremus.

Die 16. ventus flabat ab Occaſu brumali: quapropter eodem loco ſubſtitimus. Subpræfectus & prætor hac die vſque ad veſperam denuò capita contulerunt, vt examen M. Iacobi chirurgi ad finem perducerent. Captiuus à quæſitore vinculis ſolutus, cùm ad Examinatores adducendus eſſet, brachiis adhuc conſtrictis, è naui in mare inſiliit, ea mente, vt ſeipſum aquis mergeret. Sed tubicen, qui in eadem naui erat, ſaltu eum protinus ſequutus eſt, qui annitebatur, vt M. Iacobũ ſupra aquas retineret. Chirurgus verò aquam affatim hauriebat, & tubicinem ſecum in fundum pertrahere conabatur: quod factum fuiſſet, niſi alius ſubueniſſet, qui à tubicine adiutus, tamdiu chirurgum tenuit, & à ſubmerſione prohibuit, donec ſcapha aduenit, quæ illos tres recepit, & ad nauim reuexit. Chirurgus, cum ad ſe rediiſſet, ſponte confeſſus eſt, ſe eſſe Louanienſem, Hiſpanis parentibus natum, Licentiatum Medicinæ: & ſe ſeptem homines in hac claſſe conſultò ac dedità operà necaſſe, propterea quod ſibi nimium moleſti eſſent, & ab iis liberari cuperet: ſe poſt egregiam operam in ſanando chirurgo nauatami, liberam menſam Capitanei petiturum fuiſſe: quà ſibi negatà, ſe conſtituiſſe rationem inire, quà archithalaſſum, ſubpræfectum & alios primarios officiales, qui hac in re ſibi aduerſati fuiſſent, veneno tolleret. Addebat ſe in animo habuiſſe, cum Diabolo paciſci: ſed Diabolum ſibi apparere noluiſſe, quidquid etiam ſtudii ac laboris impenderit: ſe etiam in ſua captiuitate conatum, mortem ſibi conſciſcere, & puluillo ori inſerta ſpiritum elidere: ſed id ſucceſsu caruiſſe. Suſpicio quoque erat grauiorum cruminum: ſed viſum eſt examinatoribus, propter ipſius inualetudinem, libera hac confeſsione acquieſcere.

Die 17. in conſilio bellico, quod archithalaſſo grauiter decumbente, in naui Delphica habitum fuit, ſententia contra M. Iacobum Vegerum lata eſt.

Chirurgus capite plexus. Die 18. Auſtro flante, vela dedimus. Hoc manè M. Iacobus Chirurgus, in naui Mauritio ſecuri percuſsus fuit. Noctu ventus ab Auſtro indefinenter ſpirabat.

Die 20. manè inſulam S. Thomæ in conſpectu habebamus. Et quia hoc tempore exigua ſpes erat ad Annabonã appellẽdi, & valde verebamur, ne ſcorbotus, qui iã omnes naues inuaſerat, magis ac magis inualeſceret, archithalaſsus præcepit, vt liburnica & duo lẽbi ad inſulã Rolles irent (quæ inſula verſus Occaſum brumalem, an angulũ S. Thomæ iacet) & commodam ſtationem pro

pro nauibus exploratent, ac cognoſcerent, an tantus illic numerus malorum citreorum ſuppeteret, quanto ad reficiendam claſſam opus eſſet. 1623. *Octobet.*

Die 22. ſubpræfectus cum liburnica & duobus lembis ad inſulam Rolles excurrit, & inter eam ac S. Thomæ inſulam tranſiuit, vt commodam ſtationem pro nauibus inueniret. Reliqua claſſis interea in aquis hærebat, exſpectans conſtitutum ſignum, quod erat, vt vnus ex lembis cum vexillo prodiret, qui claſſem ad ſtationem duceret: ſed nihil comparuit ante veſperam, quà liburnicam & duos lembos pone inſulam Rolles, poſtquam eam circumnauigaſſent, conſpeximus, claſſis aduentum exſpectantes.

Die 23. archithalaſſus ex ſubpræfecto intellexit, quid heſterna die peregiſſent, ſe videlicet in inſula Rolles fuiſſe, & pauca mala citrea inueniſſe, quòd iam extremus annus eſſet: ſub inſula aquam 7.6.5.4. vlnarum cum ſemiſſe habuiſſe, fundum autem reperiſſe ſaxoſum, & ineptum ad jaciendas anchoras. Quam ob cauſſam non fuit viſum conſultum, eò claſſem ducere, vbi illa ſe reficere non poſſet. Archithalaſſus, hac relatione auditâ, mandauit Eccleſiæ miniſtro, vt concionem ad populum haberet, eumque hortaretur, Deo ſe commendare, & ipſi ſupplicare, vt omnes & & ſingulos ſanos atque incolumes conſeruaret, & iter eorum proſperaret. Interim operam, quam potuit, maximam dedit, vt aliquid, quo claſſem reficeret, nanciſci poſſet. Hoc die curſum noſtrum verſus Occidentem direximus, cùm ventus ab Ortu brumali ſpiraret.

Die 24. ventus ſpirabat ab Occaſu: itaque velificationem conuertimus, cum vereremur, ne vel ſus Septentrionem ad lineam Æquinoctialem repelleremur.

Die 25. noctu velificationem rurſus conuertimus, ne inſula S. Thomæ nobis ex oculis eriperetur: veſperi inſulam Rolles ad Ortum brumalem habebamus, à qua tantùm quatuor milliaribus aberamus.

Die 26. & 27. omnibus viribus enixi ſumus, vt latus Auſtrale aſſequeremur.

Die 28. vento nobis adſpirante, ad latus Auſtrale aſſequeremur.

Die 29. à meridie inſulam Annabonam conſpeximus, quæ nobis ad Occidentem brumalem ſita erat, & decem milliaribus à loco, in quo eramus, diſtabat. Admiratione dignum eſt, quòd cùm omnia faceremus, vt Annabonam appelleremus, labor noſter eſſet inanis! cumque ſpem omnem eò perueniendi abieciſſemus, inuiti eò detruderemur. Quapropter in conſilio decretum fuit, vt ad illam inſulam tenderemus, & triduum aut quatriduum in ea commoraremur, claſſemque aquâ & malis citreis recrearemus. Erat illud manifeſtum indicium, Deum velut manu nos eò duxiſſe, vt ab imminenti periculo atque incommodo, quod à ſcarboto metuendum erat, nos liberaret.

Die 30. noctu pleræque naues portum Annabonæ intrarunt.

Die 31. manè Cornelius Iacobi & fiſcalis, ex mandato archithalaſſi, in littus exſcenderunt: qui vexillo ſecuritatis excepti fuerunt, & cum Gubernatore, cui nomen erat Antonio Nunes de Matos, transegerunt, vt liceret cum incolis amicè contrahere, ac tantum aquæ & malorum citreorum auferre, quantum vellemus: adhæc milites ad aquilegia collocare, qui incolis graues futuri non eſſent. Interea omnes reliquæ naues appulerunt: & archithalaſſus, nuncio ex littore accepto, mandauit, vt prætor nocturnus cum 100. militibus & omnibus nautis ad aquilegia ſe conferret, & modum præſcriberet, quo nautæ vaſa ſine diſcrimine aquâ implere poſſent. Subpræfectus Gubernatorem in littore conuenerat, nullis adductis militibus, quos Gubernator nullo pacto admittere volebat: & tractatum cum incolis inſtituere conatus erat: quod hoc die perficere non potuit, quandoquidem incolæ cum pecore in ſyluas profugerant Lembi ſub veſperam reuerſi ſunt, aquâ & malis citreis onerati.

Calendis Nouembr. 40. circiter porcos & aliquot gallinas ſale permutauimus. *November.*

Die 2. & 3. in littus rediimus, vt plus aquæ & malorum citreorum nobis compararemus. Subpræfectus hoc die cum aliquot Officialibus eodem acceſſit, & Gubernatori munus, cuius pretium erat 300. flor. obtulit: quo ille vix acquieuit: & quia milites noſtri Mauris in aquando vim intulerant, gallinaſque & alia eripuerant, parum abfuit, quin ſubpræfecto & aliis Officialibus manus & vincula injiceret: quoniam verò fide ab ipſo acceptâ venerant, eos dimiſit, monuitque, ne hoſti in poſterum nimium fiderent. Procul dubio, quia potentiam claſſis reformidabat, à vi & iniuria abſtinuit. In hac inſula duo ex noſtris transfugerunt: vnus erat Hiſpanus, alter Græcus, qui ex naui piratica Turcarum in mari Hiſpanico ad nos venerant.

Deſcriptio inſulæ Annabonæ. Die 4. flante Aftico, Annabonã ſoluimus. Annabona inſula eſt, quæ jacet in altitud. vnius gradus & quadrantis ab Æquinoctiali verſus Auſtrum, ſex milliaria in circuitu continens. Littus eſt excelſum: in inſula habitant Mauri circiter 150. exceptis vxoribus & liberis, quorum longè major eſt numerus. Incolæ parent Luſitanis, quorum etſi non plures quàm duo aut tres eſſe ſoleant, qui eos gubernant: tamen eos ſibi ita obnoxios habent, vt mirum ſit: & ſi quis eorum delinquat,

1625. November. illum confestim in insulam Sanct. Thomæ relegant: quæ summa est pœna, quâ Mauros afficiunt, quamque illi maximè extimescunt. Hæc insula fructibus abundat: quales sunt Bananæ, Amanassæ, Coci, Famacindæ, arundines sacchari & Patattæ: inprimis malorum citreorum, quibus naues maximè opus habent, feracissima est: ita vt quatridui spatio, quo hîc substitimus, plura quàm 200000 nauibus intulerimus, præter ea, quæ nostri in littore comederunt. Hæc mala sunt jucundi saporis, neque prorsus acida aut dulcia: adhæc magna sunt & succi plena: quædam reperiuntur, quæ tres libræ quadrantes ponderè æquant, & pileum succo implere possunt. Sunt quoque illic dulcia poma, sed non ita multa, quæ incolæ in pretio habent: toto anno reperiuntur, sed quodam tempore melius asseruari possunt, quàm alio: prout hoc tempore prorsus matura erant, & facilè computrescebant. Quædam, sed pauca, mala Medica hîc inueniuntur: nec desunt pecora, vt oues, vaccæ, hirci & quamplurimi porci, pro quibus sal Mauris dabamus. Ad ortum brumalem elegans est aquarium in hac insula, vbi aqua ex monte in vallem influit: qui locus multis malis & arboribus fructiferis consitus est. Non tamen absque labore aqua hinc ad naues defertur. Portus est ad Ortum solstitialem: vbi fundum est arenosum, 6.7.10.13.16. &c. vlnas profundum. Ad portum, juxta quem pagus est, incolæ loricam lapideam excitarunt, ex qua se defendere possunt, si quis ipsis invitus excensionem facere velit. Si tamen magna aliqua vis ingruat, domos suas, ex ligno & palea contextas, deserunt, & se in montes recipiunt, vbi aliquot fossas duxerunt. Scloppetis & aliis armis satis sunt instructi, quæ haud inscitè tractare norunt. Sunt ibidem quædam feles zibeticæ, quæ sunt ferè, & in siluis oberrant: ex quibus incolæ zibetum colligunt, quod tamen non magni vlus est. Vulgus malè vestitum est: mulieres capite & superiori parte corporis sunt nudæ: sub pectore vsque ad genua linteum gestant, quo corpus circumvolvunt. Belgas omnes, qui in hanc insulam, vt se reficiant, diuertunt, cautè cum incolis conuersari, neque pollicitis eorum nimium fidere oportet. Arma in promptu habenda sunt, si forte Mauri contra promissa aliquid tentarent. Nam multæ naues graue damnum acceperunt, quòd verbis eorum fidem habuissent.

Classis adhuc ad Insulam S. Thomæ retardata.

Die 5.6.7. Austro flante, Occasum versus iter instituimus.

Die 9. & 10. Eurus flabat, & nos ad Occasum vela dedimus.

Die 11. & 12. Euro nos à puppi prosequente, circiter 90. milliaria ab Annabona versus Occasum provecti sumus, in altitud. 3. grad.

Die 20. vesperi casus sinister in naui Amstelrodamo accidit. Pueri quidam ludebant, & cespitantes ad oram nauis impegerunt: ex quibus tres mutuo amplexu sibi adhærentes, in mare præcipitarunt. Nos lembum ejecimus, qui vnum reduxit: reliqui duo fluctibus hausti perierunt.

Die 22. ante lucem Hispanica biremis ad aluum nauis Mauritij allisit, ita vt prior malus nauis in malum biremis incurrerit. Mauritij rostrum confractum, & anterius velum ruptum, malus autem biremis qualtarus fuit. Cum illuxisset, ope nauium & cymbarum vna ab altera diremta fuit, sic vt anterioris mali antenna in naui Mauritio ad malum vsque biremis pertingeret.

Die 25. circa meridiem, altitudinem habebamus 16. grad. 15. minut. & nostræ pyxides nauticæ 10. gradibus versus Ortum solstitialem declinabant.

Die 29. altitudinem habebamus 19. grad. cum semisse, & longitudinem eandem cum insula Martini Vaesii. Consilio apud archithalassum habito, decretum fuit, vt ad Tropicum Capricorni versus Occasum brumalem tenderemus. Hac vespera comperimus altitudinem 13. grad. versus Ortum solstitialem.

December. Die 2. Decembr. altitudinem habebamus 20 grad. & 2. quadrant. vt naucleri judicarent, nos insulam Martini Vaesii prætervectos esse, quam velificatione ad Occasum brumalem directa, non conspeximus. nec dubitabamus, nos cum classe occidentalem partem illius insulæ præternauigasse.

Die 3. nauem conspeximus, quam frustra sumus persequuti.

Diebus 12.13.14.15.16. & 17. crebra erat malacia, sub altitudine poli Australis 30. grad. quam ob causam parùm promovimus.

Die 18. sub altitud. 31. grad. cum semisse, circiter 120. milliaria à continente versus Occasum aberamus: quapropter consultum visum fuit, vt ad Occasum brumalem velificatio institueretur, & pyxidem 18. gradibus versus Ortum solstitialem promoueremus.

Diebus 19 20.21. & 22. ventus flabat ab Aquilone.

Die 23. ventus mutavit, & sensimus grauem tempestatem cum tonitru & fulgure.

Die 24. cùm nullus esset ventus, naves fluctuarunt.

Die 25. noctu ventus ab Aquilone spirauit, qui postea versus Occasum se conuertit, ita vt ab Occasu brumali flaret. Vesperi, mari tranquillo, fluitavimus: & ex Solis occasu comperimus altitudinem 21. grad. versus Ortum solstitialem.

Die 26.

Die 26. manè ventus erat borealis: sed se vertit, vt præcedenti die, ita vt ventum aduersum haberemus. 1628. Decembr. Die 27. ventus rursus ab Aquilone spirauit, sed mutauit, vt priùs.

Die 28. ventus flabat ab Occasu Brumali: nos versus Meridiem cursum intendimus.

Die 29. totum diem propter malaciam fluctuauimus, & circa meridiem eramus sub altitudine poli Australis 38. grad.

Secùdâ vigiliâ ventus ab Aquilone spirauit, sub diluculũ in Occasum deflexit, cũ procella.

Die 30. flante Austro, velificationem conuertimus. Cùm autem nullum ignem ab aliis nauibus conspiceremus, rati, illos versus Ortum hærere, nec conuersionem velificationis nostræ vidisse, cursum versus Orientem instituimus.

Die 31. tres naues desiderauimus, Arausionem, Spem & Gryphum, quas arbitrabamur, versus Occasum à nobis abesse.

Calendis Ianuarij archithalassus singulis mensis cantharum vini Hispanici in felix noui anni auspicium donauit. 1624. Ianuarius.

Die 2. procella fuit ab Occasu brumali. Die 3. ventus spirabat ab Occasu brumali: sub meridiem assequuti sumus altitudinem 42. grad. cum semisse.

Die 4. ventus flabat ab Occasu æquinoctiali. In conticinio procella à Septentrione incubuit: sub mediam noctem ventus surrexit ab Occidente Solstitiali.

Die 5. ante meridiẽ ventus spirabat ab Occidẽte solstitiali, post meridiẽ, ab Occidente Brumali, cum assidua procella. Nos quotidie multum spumæ marinæ & mespili saxatilis conspeximus: inde, & ex multitudine auium coniecimus, nos non procul abesse à continente.

Die 6.7. & 8. Auster spirabat, & nos ad Occidentem cursum intendimus.

Die 9. propter frigus singulis sextarius vini igne eliquati dari cæpit. Sub meridiem habebamus altitudinem 44. grad. 20 minut.

Dieb. 10.11.12.13.14.15. & 16. maxima ex parte Auster, interdũ Eurus, mox Zephyrꝰ flabat.

Die 17. sub meridiem peruenimus ad altitudinem 45. grad. ventus erat Septentrionalis.

Die 18. comperimus, indicem magneticum 15. grad. versus Ortum solstitialem deflectere, & iacta bolide ad 70. vlnas fundum limosum inuenimus, cum nigra arena permixtum, quamuis nullam terram conspiceremus: aura à Septentrione spirabat.

Die 19. vesperi, radiis Solis relucentibus, mare diuersis locis rubrũ ac sanguineũ apparebat.

Die 20. comperimus, rubedinem, quam pridie vesperi in mari conspexeramus, nihil aliud esse, quàm innumeram paruorum cancrorum multitudinem, qui mari hunc colorem imprimebant. Ventus flabat ab Ortu solstitiali

Die 21. procella ab Occasu brumali exorta est: sub noctem Auster flauit.

Die 26. sub meridiem habebamus altitudinem 51. grad. 10. min. Sub vesperam vehemens ventus ab Occasu brumali incubuit, cum tanto frigore, vt cuidam captiuo, qui propter furtum constrictus tenebatur, ambo pedes congelarent.

Die 27. procella vsque ad vesperam perseuerauit: pòst cæpit remittere.

Die 28. biremis se subduxit, quam postea non vidimus. In ea erant 18. viri, ex quibus tres fuerunt Lusitani Erat illa comeatu probè instructa. Vesperi nacti sumus ventum à Septentrione.

Die 29. altitudo fuit 52. grad. à meridie flauit Euronotus. Die 30. altitudo erat 52. grad. 30. min. & fundum ad 55. vlnas inuenimus. Eo die propter maliciam progredi non potuimus.

Die 31. ventus surrexit ab Ortu solstitiali, qui sub noctem vehementer flauit.

Calend. Febr. 1. luce terram conspeximus, versus Occasum brumalem, quæ quinque milliaribus à nobis aberat. Erat illa promontorium *de Pennas*, altis montibus circumdatum, in vertice niuibus obtectum. Nos bolide iacta fundum inuenimus ad 52. vlnas, & cursum nostrum, vento spirante ab Ortu solstitiali & brumali, versus Austrum direximus. Februarius. Terra del Fuego apparet.

Die 2. manè dilapsi sumus ab ostio freti Mæriani, ita vt nullũ transitũ videre aut coniectare possemus. Sed Valentinus Ioannis, nauclerus in naui Concordia, qui anno 1619. cum Hispanicis dromadibus hoc loco fuerat, fretum agnouit ex montibus, qui ad occidentalem ostij partem siti sunt, & cũ naui Concordia cursũ eò tenuit, vt fretũ traiiceret. Ostium huius freti facile cognitu est. Latus orientale, quod Ordinum littus appellatur, cognitu facile est: quippe altum, cliuosum & angulosum, latus occidentale, Mauritij littus dictum, aliquot rotundos colles ad ipsam oram habet. Sub ingressum huius ostij duas naues in sinu stantes conspeximus (sinus ille à Verschosio nomen accepit) quæ protinus velis ad nos contenderunt. Flante autem Euro, & fluxu maris ab ea parte quæ littus Occidentale respicit, vehementer nobis aduersante, archithalassus valde dubitabat, vtrum cum classe in sinu Valentini, qui est in freto Mæriani, anchoras figere deberet, quòd ea statio commoda videretur, an vlterius progredi satius esset: verùm dum ad

1624. Februarius. sinum illum, qui respectu plagæ Septentrionalis inter secundam & tertiam summitatem versus Occidentalem partem fretisitus est, tenderemus vt locum contemplaremur, conspecta nau, quæ illic in anchoris stabat archithalassus iussit, vt sinum peteremus: cumq; in eo essemus, vt anchoras iaceremus, lembum vidimus ex sinu ad nos tendentem, qui nutu & clamore nos monuit, ne naues eò aduerteremus: quapropter statim velificationem conuertimus, & magno nostro bono supra apicem Australem à sinu recessimus, vbi fundum deprehendimus scopulosum, quindecim vlnas profundum. Inde in medium fretum procurrimus, vbi duas naues exspectauimus, quas extra fretum conspexeramus. Illæ sub meridiem ad nos venerunt, erantq; Arausio & Spes: ita vt nulla nauis iam nobis deesset, præter Gryphum, quæ in sinum Valentini appulerat, & biremem supradictam. Quandoquidem igitur iudicabamus, Gryphum, hoc vento, non posse vela facere, nostrum iter persequuti sumus, & fretum traiecimus. Cælum ante meridiem tam turbidum erat, vt cùm in medio freto essemus, nullum ab vtroque latere littus cerneremus: quam ob caussam etiam pauca de littore, quod ad fretum illud est, narrare possumus. Sub meridiem cùm summitas Australis littoris illius versus Ortum à nobis abesset, altitudinem 55. grad. & 20. min. assequuti sumus. Ventus ab Ortu solstitiali vsque ad mediam noctem durauit: postea ab Occasu brumali spirare cæpit.

Scilicet, vt alias indicemus.

Die 3. ventus flabat ab Occasu solstitiali: sub meridiem altitudo erat 56. grad. A mer die prætor nocturnus archithalasso retulit, naues Arausionem, Spem & Gryphum vltimo Decemb. sibi obuias esse factas: quæ sub altitudine 4. grad. in littus exscensionem fecerint, & 20. Ianuar. fretum ingressæ fuerint, verùm propter fluxus aduersi vehementiam illud traiicere non potuerint, ideoque sequenti nocte in eo subsiterint: vltimo autem Ianuarii sinum ad latus Occidentale freti accesserint, vbi nullum commodum fundum ad anchoras fingendas inuenerint. Addebat se inde lembum Arausionis ad Gryphum in sinum Valentini misisse, vbi hesterna die eam stantem videramus, scisciratum, an classis illic fuisset, & vt cæteris nauibus, quæ in eundem sinum appellere cogitabant significaret, fundum iaciendis anchoris ineptum esse: interea se cum duabus nauibus, Arausione & Spe, extra fretum in sinum Verschosii anchoras fixisse, & inde lembum ad littus misisse, vt loci naturam & conditionem explorarent. Se in fluuiolum progressum, vbi amplam stationem pro paruis nauigiis inuenerit in qua à ventis tuta esse possint: sed maiores naues propter breuia & syrtes eo non esse adducendas: se cum incolis egisse & quasdam merces permutasse, sed nihil, quo socii se reficere possent, reperisse. Dum hic naues commorarentur, nautas vncis tot pisces, quot voluerint, cepisse, qui formâ & sapore asellis similes fuerint. Cùm autem naues in hoc sinu à vento Orientali non satis tutæ essent, & mare intumescceret illas inde soluisse, antequàm nos conspexerint.

Die 4. ventulus ab ortu brumali flauit.

Die 5. ventus ab Occasu brumali spirauit, cum turbine, nimbo & grandine.

Die 6. manè vidimus promontorium Hornanum versus Occasum solstitialem, quod tribus milliaribus à nobis aberat: & quia lenem ventum ab occasu brumali spirantem habebamus, quo ad littus sursum versus nauigare poteramus, ad Austrum nos conuertimus.

Die 7. manè ventus ab Occasu solstitiali spirabat: post meridiem ab Ortu solstitiali. Frigus etiamnum durabat. Circa meridiem subpræfectus procul in mare actus fuit, qui rostrum suæ nauis loco mouit, prout Amstelrodamum & aliæ naues fecerant. Noctu tam vehemens procella ab Occasu incubuit, vt quædam naues suos rudentes amiserint.

Die 8. eadem procella perseuerauit. Sub meridiem altitudo erat 57. grad. cum vna tertia parte. Nos hanc altitudinem mirabamur, quandoquidem pridie maiorem altitudinem habere debuissemus: & interea 12. milliaria versus Austrum circumnauigaueramus: ex quo coniecimus, fluxum hoc loco vehementiorem esse: an verò ad Ortum aut Occasum tenderet, scire non potuimus.

Die 9. procella ab Occasu solstitiali continuabat.

Die 10. sub meridiem habuimus altitud. 58. grad. 30. minut. & cum procella, quæ ab Occasu solstitiali incumbebat, secunda velificatione versus Ortum nauigauimus.

Die 11. eadem fuit altitudo, quæ pridie: & grauis tempestas ab Occasu solstitiali coorta est.

Die 12. ventus etiamnum vehemens erat ab Occasu.

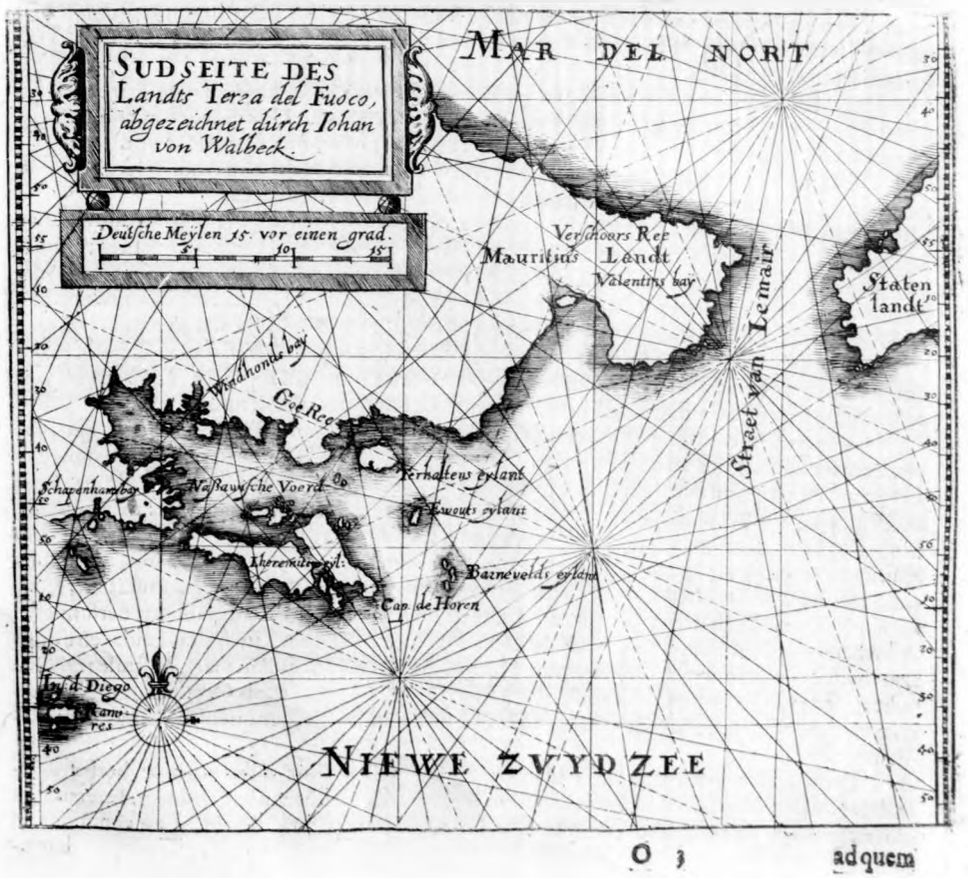
Die 13. ventus maxima ex parte ab Occasu solstitiali spirabat: noctu nix copiosa cum grandine decidit.

Die 14. Sole oriente 25. gradus versus Ortum solstitialem deprehendimus: alii tantùm 23. gradus habebant: quidam non plures quàm 21. ita vt declinatio indicis magnetici, etsi ille iam transpositus fuisset, permagna maneret: quod satis mirari non poteramus. Circa meridiem altitudo fuit 56. grad. 20. minut. A meridie archithalassus constituerat Senatui bellico mandare, vt nau-

vt nauclerorum sententiam de fluxu maris audiret: sed iam lac candidum vexillum erectum erat, promontorium Hornanum, septem milliaribus à nobis distans, versus Occasum solstitialem conspeximus ex quo sequebatur, nos fluxu maris ad Ortum vehementer impulsos fuisse, quamuis istud nobis minimè in mentem veniret, sed firmiter crederemus, fluxum illum ad Occasum tendere: quamobrem naucleri naues maximè ad Occidentale latus promontorii Hornani admoliebantur. A meridie subpræfectus archithalassum conuenit, quæsiuitque, quandoquidem duodecim diebus magis retrogressi quam progressi fuissemus, annon expediret, circum promontorium Hornanum sinum aliquem inuestigare, in quo classis recentem aquam colligeret. Re inter ipsos agitatâ decretum fuit, si postero die ventus foret secundus, istud omittendum esse: nam in sinum ignotum naves ponderosas appellere, non videri consultum. sed si ventus aduersus perpetuaret, dispiciendum, quo pacto classis in vno atque altero sinu aquam & saburram nanciscì posset. 1624. Februarius.

Die 15. manè, promontorium Hornanum duobus milliaribus à nobis distabat, versus Occasum solstitialem. Sperabamus nos hoc vento, si perseueraret, promontorium illud à Septentrione superaturos: sed fluxus tanto impetu ad Ortum tendebat, vt dum desuper velificaremus, meridies esset, antequam latus boreale superaremus. In præteruehendo inter promontorium Hornanum & aliud, quod versus Occidentem erat, amplum sinum conspeximus, qui se tam longè in terram effundebat, quàm visus pertingere poterat: itaque in spem venimus, fore, vt hic commodam stationem inueniremus: & quia post meridiem ventus spirabat ab Occasu, confidebamus, nos circum Australe latus velificantes, sub promontorium actum iri. Archithalassus igitur, præmissâ liburnicâ, cum sua naui inter duo promontoria inuectus est, sperans, se illic commodam stationem reperturum, ad quam naves in ingressu appellere possent: deinde locum opportunum, in quo aquam, saburram & ligna pro classe compararet, exploraturum.

Nos ad profunditatem vnâ & quinquaginta vlnarũ appropinquauimus, vbi arbitrabamur, nos commodam stationem videre. Sed vento sub noctem deficiente, cùm nullus locus occurreret

1624. Februarius. ad quem appellere poſsemus, in altum vela dedimus. Secundâ vigiliâ, cùm Boreas flaret, ex ſinu egreſſi, continentem petiimus.

Die 16. ventus ab Ortu ſolſtitiali ſpirabat vſq; ad meridiem: tunc tranquillitas ſequuta eſt, & altitudinem 56. grad. 10. minut. aſſequuti ſumus. Promontorium Hornanum verſus Ortum à nobis aberat. Vidimus duas inſulas, 14. aut 15. milliaribus præter propter à nobis diſſitas, verſus lacus Occidentale promontorij Hornani, quæ in tabulis chorographicis non erant notatæ. Nos lembum ad paruam anchoram alligauimus, vt videremus, quò fluxus tenderet: & comperimus, eum ad Occaſum ſolſtitialem tendere.

Die 17. manè, ventus ſpirabat ab Occaſu ſolſtitiali, quò etiam littus porrigebatur. Cùm igitur præterita nocte procul retroacti fuiſſemus, & certum eſſet ſi ventus perſeueraret, fore, vt ſub promontorio Hornano hæreremus, viſum eſt archithalaſſo, vt curſum noſtrum ad magnum quendam ſinum, qui poſtea ſinus Naſſouicus fuit appellatus, dirigeremus, ibiq; exſpectaremus, & vt liburnica ſeu Canis venaticus præmitteretur, quæ ſinum illum obiret. Sed Subpræfectus qui metuebat, ne per tarditatem liburnicæ dies elaberetur, & claſſis ſub illum ſinum impelleretur, rectà ad ſinum, tanquam anteſignanus, procurrit: cumq; in eum per duo milliaria nauigaſſet, anchoras iecit, ac ſignum dedit, fundum illic fingendis anchoris aptum eſſe. Reliquæ naues ſub veſperam ad eandem ſtationem peruenerunt, vbi fundū erat ex calce 25. & 30. vlnis profundum.

Die 18. nauarchi ex mandato archithalaſſi ad littus admouerunt, vt illud explorarent: qui è regione ſtationis commodum locum inuenerunt, in quo naues à repercuſſione fluctuum tutæ eſſe poterant, & aqua limpida ex monte defluebat, quæ ſitulis in naues inferri poterat. Ibidem ſaburræ & lignorum ſatis ſuperq; erat. Hic fuit tertius ſinus in mari Auſtrali, quem à nomine ſubpræfecti Schapenhamenſem ſinum indigetauimus.

Die 19. cælum erat turbidum: ſub meridiem tanta ſubitò procella ab occaſu brumali inſurrexit, vt naues Delphi, Arauſio, Mauritius & Concordia loco ſuo abigerentur, quæ mox alias anchoras ejecerunt, & vectes ſuos tranſmiſerunt, quibus retentæ fuerunt. Naues & lembi, inter littus & alias naues ſtantes, omne ſtudium adhibebant, vt ſe ad vnam aut alteram nauim alligarent: ſed nauclerus nauis Spei euerſus fuit, quem tamen nautæ proſperâ fortunâ ſeruarunt. Veſperi ſerena fuit tempeſtas.

Die 22. flante Zephyro, varia fuit tempeſtas: modò procelloſa, modò ſerena. A meridie vis maior incubuit, ita vt quidam ex noſtris littore manere cogerentur. Hoc die barbari eo loco, vbi aquam hauriebamus, comparuerunt, qui ſuas merces cum noſtris amicè permutarunt.

Die 23. manè tempeſtas fuit inconſtans: à meridie atrox & vehemens: ita vt nauis Aquila 19. homines in littore reliquerit, quos nautæ non auſi ſunt ad eam reuehere.

Die 24. cùm naues ad littus appuliſſent, ex 19. illis, qui ad Aquilam pertinebant, tantùm duo in iis reperti, qui adhuc in vivis erant. Hi narrabant, barbaros heſternâ veſperâ reliquos 17. fuſtibus, fundis & haſtis obtruncaſſe quamuis nullâ ab iis fuiſſent affecti iniuriâ: quod ipſis facilè fuit factu, cùm noſtri eſſent inermes. Quinq; tantùm cadauera in littore reperta: in quibus fuit proreta, & duo pueri. Proretam inſolito more excarnificarant: pueros in fruſta diſtraxerant: reliquos omnes aſportarant, vt eos deuorarent. Quo cognito, archithalaſſus mandauit, vt ſinguli nautæ, qui littus peterent, octo vel decem milites, ſecuritatis cauſſâ, ſibi adiungerent, ne à barbaris vim paterentur: ſed ab eo tempore nulli barbari hoc loco in conſpectum noſtrum venerunt.

Die 25. ante lucem tempeſtas ceſſauit, & nacti ſumus ventum ab Ortu ſolſtitiali, quo ſubpræfectus cum liburnica ad claſſem rediit. Is archithalaſſo retulit, quid ſibi in itinere obueniſſet: primò, ſe rectà, ad eum locum nauigaſſe, in quo ſtationem inuenerit. Locus ille in tabulis chorographicis ſinus Canis venatici appellatur. Hîc ſe proxima nocte quieuiſſe: manè quoſdā lembos ad littus aduectos aliquot tuguria inueniſſe, vbi barbari ad ipſos acceſſerint. Inde ſe cum liburnica Orientalem partem circumnauigaſſe, & per magnum canalem tranſuectos, à promontorio Hornano verſus Ortum aberraſſe: ſe interea extra illum canalem ponè ſummitatem, & intra inſulam, quæ Terhaltena dicatur, ſubſtitiſſe: poſtea flante Euro, ad claſſem reuerſum eſſe. Addebat terram del Fuego (prout tabulæ chorographicæ oſtendant) in multas inſulas eſſe diuiſam: neque opus eſſe iuxta promontorium Hornanum tranſire, ſi quis in mare Auſtrale traiicere velit: ſed promontorium illud verſus Auſtrum relinquendum, & ab Ortu in ſinum Naſſouicum nauigandum: & veriſimile eſſe, quòd in hoc ſinu tranſitus ſit, per quem in fretum Magellanicum traiici queat.

Deſcriptio terræ del Fuego.

Terra del Fuego maxima ex parte eſt montoſa: vbique ſunt valles amœnæ, herbæ delectabiles, & iucūdæ arbores, quæ pulchris fontibus, è monte ſcaturientibus, rigantur. Inter inſulas diueræ ſunt ſtationes commodæ, in quibus claſſis tutò latere poteſt. Illic loca ſunt commoda ad hauri-

hauriendam aquam: illic lignorum copia ad focum ſtruendum: illic lapidum acerui, ad naves ſaburrandas. Montes, qui in mari nauigantibus procul à terra eſſe videntur, arboribus ſunt conſiti: quæ omnes verſus Ortū propēdent, propter vehementes vētos ab Occaſu flantes, qui in hac ora dominantur. Terra montium cui arbores inſiſtunt, eſt venoſa, caua & duos aut quatuor pedes alta, per quam baculus ad rupes & ſcopulos, qui ſubtus latent, facilè pertingere poteſt. Hæc regio eſt ventoſa & multis tempeſtatibus obnoxia, propter crebras exhalationes, quæ ex aquis aſcendunt, & magna vi ab Occaſu ad Ortum agitantur. Itaque venti Occidentales in hac ora magis, quàm vllibi, veſaniunt, & tam ſubitò atque inſperatò irrumpunt, (prout in ſinu Naſſouico quotidie experti ſumus) vt tempus ad vela demittenda non ſuppetat: tantus autem eorum impetus eſt, vt ſæpè duæ aut tres anchoræ ad nauim ſiſtendam non ſufficiant, & nautæ, qui in naui ſunt, ſternantur. Quapropter eos, qui ad Occaſum tendunt, terram del Fuego, quantum fieri poteſt, vitare, & ad latus Auſtrale, in quo à ventis illis liberi ſunt, ſe conuertere oportet. Nam inde Auſtri (prout ex noſtra nauigatione præſumimus) orientur, qui ipſos procul dubio ad locum optatum propellent. Incolæ terræ del Fuego ſunt naturâ candidi, ſicut Europæi: ſed corpora ſua rubro calore inficiunt, ac variè pingunt. Quidam habent faciem, crura, brachia, manus rubro colore tincta: reliquorum corpora ſunt candida, læuia, picta aut fuco illita. Quidam dimidia parte rubri, & altera candidi ſunt: ita vt vnuſquiſque ſuo peculiari colore ſit inſignitus. Iidem ſunt ſagaces, apta proportione decori, ſtaturâ Europæis ſimiles. Prolixos & atros crines gerunt, qui ipſos aſpectu horridos reddunt. Dentes habent acutos, murium inſtar: Viri prorſus nudi incedunt, etiam pudendis retectis: ſed mulieres ea corio tegunt: ſuntque illæ eodem modo pictæ, quo viri: collum funiculo, cui conchæ aut cornicula ſunt affigata, ornant. Tuguria ipſorum ſunt ex arboribus contexta, ſubtus rotunda, deſuper acuminata: intus duobus aut tribus pedibus in terram excauata, extinſecus terra eſt geſta. In tuguriis ipſorum nihil reperias, præter miros quoſdam corbes, in quibus ſua inſtrumenta piſcatoria reponunt, quæ ſunt vncinuli lapidei, noſtro more affabrè facti, quibus muſculos marinos appendunt. His tot piſces capiunt, quot volunt. Arma ipſorum ſunt diuerſi generis: quidam habent ſagittas & arcus: illæ artificioſè ſunt elaboratæ, & furcillas miſſiles præfixas habent. Alij ſariſſis, quarum cuſpis eſt lapillus acutus: nonnulli fundis, quibus lapides magna vi mittunt, vtuntur. Sunt etiam ipſis cultri lapidei atque acuti. Arma ſua ſemper in promptu habent, quoniam (vt ex geſtibus ipſorum percipere poteramus) cum alia gente, quæ aliquot inde milliaribus ad Ortum circum Goredam & Terhaltenam inſulas degit, & eodem modo, quo incolæ ſinus Schapenhamenſis & Canis venatici, colorata eſt, perpetua bella gerunt. Navigia eorum ſunt viſu digna, & artificioſè confecta, nempe hoc modo: Integrum corticem ex craſſiſſima arbore accipiunt, quem inflectere, remos ex eo ſecare, & eundem rurſus ita compingere norunt, vt cymbam Venetam referat. In his nauigiis, quæ 10. 14. 16. & 20. pedes longa ſunt, & alas habent, ſeptem vel octo homines commodè ſedere poſſunt: iiſque tantâ celeritate, quantâ nos lembis noſtris, vehuntur.

Quod ad ingenium horum incolarum attinet, illi brutis animalibus magis ſimiles ſunt, quàm hominibus. Nam carnes humanas, easque crudas, deuorant, neque vlla in iis ſcintilla religionis aut politiæ elucet: adhæc vſque adeo ſunt impudentes, vt ſe mutuò ſuâ vrinâ conſpergant.

Vim armorum noſtrorum non intelligunt, nec arbitrantur, quemquam enſe aut ſcloppeto lædi poſſe.

Omnes ſunt praui & malitioſi: erga peregrinos initio amicitiam ſimulant: interea nihil aliud cogitant, quàm vt eos ex improuiſo obruant & trucident: ſicut 17. illis ex naui Aquila, quorum ſuprà facta eſt mentio, euenit. Quamobrem illi, qui deinceps ad littus Naſſouicum appellent (vbi puræ aquæ & lignorum maxima eſt copia, nullum autem pecus nec piſces in ſinu Schapenhamenſi vidimus, etſi muſculorum ibi longè maximus ſit numerus) diligenter ſibi caueant, neque his barbaris quemcunque vultum præ ſe ferant, aut quomodocunque geſticulentur, nimium fidant, ſed armis ſemper accincti ſint, nec temerè periculum adeant, quando ſui reficiendi & res neceſſarias conquirendi cauſſa littus eorum peragrant.

Indicia, ex quibus conſtat, in terra del Fuego animalia eſſe, hæc ſunt: Diuerſis locis excrementū & inteſtina animalium, ac neruos taurorum vidimus. Adhæc ſubpræfecto, cùm in liburnica eſſet, & illa ſub Goreda in anchoris ſtaret, à milite, qui paullo longiùs in illam terram progreſſus erat, ſignificatum fuit, ſe in viridi ſilva multitudinem animalium conſpexiſſe.

Sub veſperam tam vehemens & immanis procella ab Occidēte orta eſt, vt naues tribus & 4. anchoris alligatæ ſoluerentur, & aliquò vſq; abriperentur: ob quam cauſſam quidam nautæ ſuas anchoras amiſerunt, & aliquot lembi ac naues damnum acceperunt: imò ventus tam impetuoſus

erat, vt nemo in naui consistere posset. In hac procella cymba nauis Arausionis eversa fuit, & octo viri submersi perierunt: sex à naui Delphica seruati, periculum euaserunt, postquàm horam cum dimidia natassent.

Die 26. procella inualuit, ita vt omnes naues satis negotij haberent.

Die 27. architalassus, cùm videret, naues, quæ in sinu erant, quotidie in periculo amittendorum velorum & anchorarum versari, & fluctibus facile abripi posse, tormento disploso, signum dedit, vt vela panderentur. Ventus erat Septentrionalis, quo juxta latus Occidentale ex statione in mare velificare cogitabamus: sed antequàm inde egrederemur, summa exstitit tranquillitas, ita vt fluctus à procella excitati per transversum in nos allideret, vt si tranquillitas vnam adhuc horam durasset, quædam naues in scopulos impulsæ fuissent, cùm fundum jaciendis anchoris ineptū esset, & fluctus ita æstuarent, vt horrendum esset eos aspicere: sed vento rursus insurgente absque periculo in mare provecti sumus. Sub vesperam tempestas ab Occidente incubuit, quæ totam noctem durauit.

Die 28. ventus porrò ab Occidente tantâ vehementiâ spirauit, vt primario nostro velo vti non possemus.

Die 29. ventus flabat ab Occasu solstitiali, & nos velo majori exparso progressi sumus.

Martius. Calendis Martij manè, flante Aquilone, carbasum extulimus, & aliquò vsque provecti sumus. Sub meridiem habebamus altitudinem 58. grad. Zephyro spirante.

Die 2. sub meridiem altitudo erat 59. grad. & vento ab occasu solstitiali flante, versus Occasum brumalem vela fecimus.

Die 3. sub meridiem altitudo erat 59. grad. 45. minut. ventus spirabat ab occasu solstitiali.

Die 4. ventus spirabat ab Occasu brumali.

Die 5. habebamus altitudinem 58. grad. 40. minut. ventus erat idem, qui pridie.

Die 6. architalassus admodū verebatur, ne hi venti tamdiu ab Occasu flantes essent fallaces: & minùs quàm antè, promontorium Hornanum assequi poteramus. Quoniam igitur quotidie

die nimbis & tempestatibus agitabamur, ita vt naues facilè à se mutuo diuelli potuissent, quæ perpetuante vento Occidentali nescissent, quo tendere deberent, vt ad classem redirent: nec alius locus à Dominis Ordinibus designatus erat, vbi alij alios expectare deberemus, quàm insula Ioannis Ferdinandi, ad quam hoc rerum statu peruenire non poteramus: architalassus, consideratis his difficultatibus hoc manè Senatum conuocauit, petitque, vt vnusquisque sententiam suam diceret, quibus locis classis commodissimè hybernare posset, & vbi naues ab ea divulsæ ipsam reperturæ essent, si fortè venti Occidentales perpetim flarent. His auditis pro hybernis proposita fuerunt terra del Fuego, fretum Magellanicum, & alia loca. Tandem post hanc deliberationem, propter commoditates & incommoditates locorum propositorum, visum fuit, duobus mensibus exspectandum, & videndum, nū promontoriū illud superare, & in mare Australe traicere posse mus. 1624. *Martius.*

Die 7. altitudo erat 60. grad. 15. minut. Ventus flabat ab Occasu solstitiali, tanta vehementiâ, vt dimidio tantùm velo progrederemur.

Die 8. ventus variabat. Sub meridiem habebamus altitudinem 61. grad.

Die 9. 10. & 11. ventus flabat ab Occasu brumali.

Die 12. & 13. Aquilo spirabat, & cœlum erat nebulosum ac pluviosum.

Die 14. manè desideravimus nauem Arausionem, quæ hoc die in conspectum nostrum non rediit. Sub meridiem habebamus altitudinem 58. grad. à meridie ventus erat varius, & in conticinio flabat ab occasu.

Die 15. 16. & 17. ventus flabat ab Occasu brumali.

Die 18. 19. & 20. ventus constanter spirabat ab Ortu brumali.

Die 21. & 22. ventus flabat ab Ortu solstitiali.

Die 23. procella incubuit ab Occasu brumali.

Die 24. duas naues desideravimus, Mauritium & Dauidem, quæ hoc die ad nos non sunt reuersæ. Atque ita classis tantùm septem nauibus constabat. Sub vesperam altitudo erat 46. grad. & ventus spirabat ab Occasu brumali.

Die 25. statutum fuit in classe, vt indices magnetici, qui à 6. Decembr. ad 18. grad. versus Ortum solstitialem transpositi fuerant, ad 5. grad. reducerentur, quales tunc in classe comperti fuerant. Hac meridie habuimus altitudinē 45. grad. cum semisse: ventus flabat ab Occasu solstitiali.

Die 28 regionem Chili animaduertimus, ad Ortum brumalem nobis sitam. Sub meridiem altitudo erat 42 grad. & 6. minut. Sub vesperam, flante Zephyro, littori ita propinquauimus, vt ab eo vnum tantum milliare abesse mus. Cum ventus se conuerteret, in altum vela dedimus. Littus altissimis montibus cinctum est. *Regio Chili.*

Die 29. 30. & 31. flabat Auster, cælo sudo & sereno, ac mari plano.

Calendis Aprilis sub meridiem altitudo erat 38. grad. 6. minut. & tempestas sicca, vento flante ab Ortu brumali. Hoc tempore intelligebamus, subpræfectum grauiter decumbere, & desperatam esse cum ipsius tum architalassi valetudinem. *Aprilis.*

Die 2. & 3. Auster indesinenter flabat.

Die 4. sub meridiem vidimus insulam Ioannis Ferdinandi versus Occidentem solstitialem, & habuimus altitudinem 33. grad. 50. minut. Nos vento vsi, cursum sub vesperam eò tenuimus: nam architalassus verebatur, ne ad Aquilonarem insulæ partem delaberemur. Liburnica præcesserat, Lunâ lucente, vt stationem pro nauibus quæreret. Cùm autem ad insulam tenderemus, in mare Australe delati fuimus. & liburnica nullum stationis inuentæ signum dabat. Nos in mare acti, post horam conuersa velificatione, paullo ante lucem ad locum venimus 30. vlnas profundum, vbi anchoras fiximus.

Die 5. Architalassus prima luce lembum ad littus misit, vt videret, an ad veram stationem appulissemus, & quid illic ad classem reficiendam reperiri posset. Is continuo ex multis circumstantijs comperit, hanc non esse veram stationem, sed eam aliquanto magis ad Aquilonem sitam. Quapropter vela fecimus, & ad Aquilonem prouecti, sinum conspeximus, cuius amplitudo millia- *Aduentus ad insulam Ioannis Ferdinandi.*
re complectebatur, extremitatibus versus Occasum solstitialem & Ortum brumalem à se mutuò distans: & quia in hoc sinu ventum varium cum malacia experiebamur, multum operæ impendimus, priusquàm naues eò perducere potuimus, vt fundum 60. vel 70. vlnas profundum nancisceremur. Nautæ toto die laborarunt, antequàm circuitu per sinum arenosum facto, ad viridem vallem peruenirent.

Die 6. placuit, vt singulæ naues recentes remos & palos conficerent, quibus in expeditione terrestri vteremur. Subpræfectus autem (qui ex morbo conualuerat) nonnullas ex Consilio comitatus naues visitauit, vt sciret, an probè armatæ essent. Idem balistarios examinauit, an tormenta, vt operaret, instructa, & puluere ac pilis onerata essent. Sub vesperam nauis Oryphus ad nos venit, quam iam ante mensem huc appulisse existimabamus: & nos ipsius causâ tamdiu in sinu Schaperhamenti commorati eramus.

1624. 4. Aprilis. *Narratio itineris aliarum nauium.*

Nauis illa 2. Februar. duabus aut tribus horis, postquam sinum in freto Mæriano præteruecti fuissemus, vento Aquilonari sinum subierat. Peruenerat ad altitudinem 60. grad. & vehementibus procellis jactata fuerat: sed promontorium Hornanum non conspexerat.

Die 7. duo lembi, vnus versus Austrum, alter versus Aquilonem, veloci cursu insulam petiuerunt, vt viderent, an aliquæ naues ex classe illuc appulissent: sed nulla aderat. A meridie nauis Arausio ad nos aduenit, quæ narrabat, se, ex quo a classe abfuisset, duo vela, vi tempestatis, amisisse, vnum in altitud. 50. grad. alterum in altitud. 41. grad.

Die 8. quinque ex naui Hollandia, qui locum quendam perruperant, & vinum ex eo abstulerant, ad patibulum damnati fuerunt.

Die 9. naues & lembi quotidie visitabantur, & aqua ac ligna in naves inferebantur. Nobis quoque de trabibus prospeximus, quibus castella exstrueremur, & naues in superiori parte contra scloppetorum ictus muniremus.

Die 10. quinque illis, qui ad mortem damnati fuerant, intercedentibus omnibus totius classis præfectis, ab archithalasso vitæ gratia facta est.

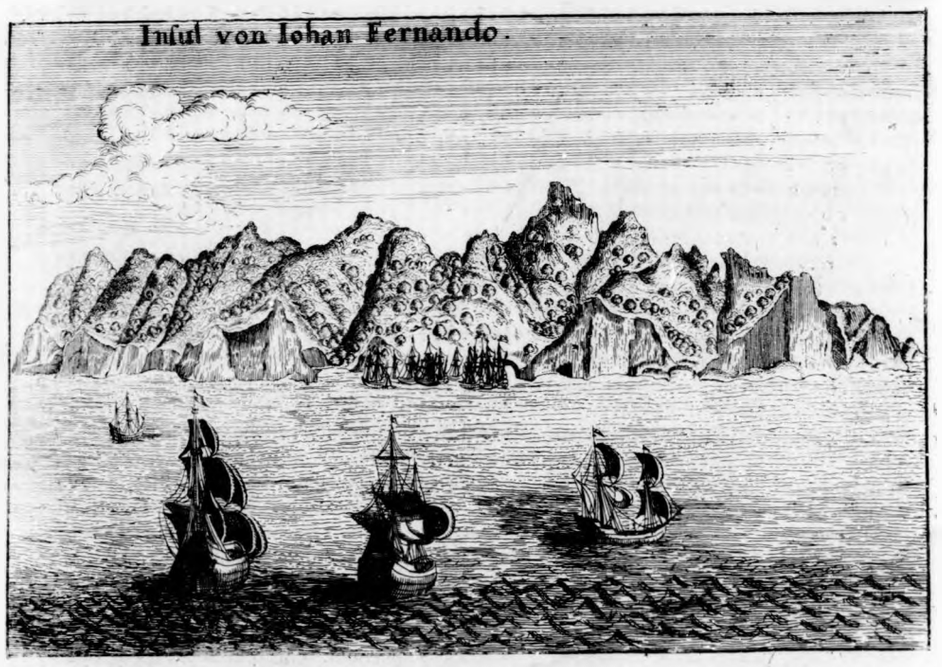
Die 11. nos ad iter postero die suscipiendum accinximus.

Sub vesperam nauim David conspeximus, quæ ad Australem extremitatem sinus anchoras jecerat. Navarchus referebat archithalasso, ie & nauim Mauritium quinque vel sex dierum spatio insulam circumnauigasse, neque ad eam appellere potuisse.

Die 13. ventus flabat ab Occasu solstitiali: cumque vela facere cogitaremus, nauis Hollandia ad latus Concordiæ impulsa fuit: quo factum, vt Concordia antennam veli anterioris pæne totam amiserit. Casus iste classem dimidio die remoratus est: sed damno vtcunque sarto, a meridie vela fecimus.

Descriptio insulæ Ioannis Ferdinandi.

Insula Ioanis Ferdinandi duplex est: vna, quæ maior est, versus Ortũ jacet, ad latitud. Australem 33. grad. 40. minut. septuaginta milliarib. Germanicis a continente regionis Chili distans: altera, vt nauclerι Hispani perhibẽt, viginti milliaribus versus Occasum solstitialẽ a priori dissita est

Hispani

Hispani Orientalem insulam *de Tierra*, Occidentalem *de Fuera* nominant: vt magnus sit error, scopulos, qui prope Orientalem insulam versus Occasum brumalem jacent, pro posteriori, & minorem pro Ioannis Ferdinandi insula accipere: cùm modò dictæ insulæ viginti milliaribus à se invicem distent, & scopuli illi ad Occidentalem insulam pertineant. Maior sive Orientalis insula, ad quam cum classe appulimus, sex milliaria suo ambitu complectitur. Ab ortu ad occasum patet in longitudinem duo milliaria cum semisse: statio nauium in ea est versus Ortum solstitialem: vbi valles quædam sunt trifolio & gramine consitæ. Sinus habet fundum elatum, partim rubricundum & putre, partim arenosum & nigrum. 1630. Aprilis.

Multum negotij est, priusquam in fundo 34. & 30. vlnarum, dimidio majoris scloppeti iactu à littore, anchoræ figi possint: ita vt ad 80. & 90. vlnarum profunditatem anchoras jacere cogeremur, donec ad 30. vlnas, vbi vera statio est, peruenieremus. Ex vento, quem in sinu, dum in eo hæreremus, obseruauimus, apparet, hanc insulam non minus ab Aquilone quàm ab Austro posse adiri: nihilominus certum est, æstate commodiorem esse accessum ab Austro, hyeme ab Aquilone.

Hæc insula salubri aqua, & omnis generis piscibus, qui dulcis sunt saporis, abundat. Pisces nullo negotio capi possunt. Vix enim vncus dimidium pedem in aquam demittitur quin pisces vndique ad escam adnatent, quos captos educere promptum est. Phocarum & leonum marinorum multa hìc sunt millia, qui interdiu ex mari egrediuntur, & in Sole se oblectant. Nostri eorum multos occiderunt, partim vt iis vescerentur, partim animi causâ, vt tempus fallerent: postea tantum fætorem excitarunt, vt vix quisquam in littore durare posset. Quibusdam caro eorum bis cocta aut assa, adipe refecto, bene sapiebat, instar carnis ovillæ: alii sibi ipsis mortem, nimio eius vsu accelerarunt, neque eam concoquere poterant.

Hircorum magna hoc loco copia est, qui tamen non sunt tam boni saporis, vt ii, qui in insula Vincentii reperiuntur: & eorum captura propter siluas difficilis est: alia verò animalia hìc non percepimus. Quod ad arbores & fructus arboreos attinet, multas hìc palmas in montibus conspeximus, & prope stationem nauium tres malos cydonias, ex quibus 200. mala decerpsimus: nullos præterea fructus vidimus.

Hæc insula dives est sandalio, quod tamen non est tam præstans sicut illud, quod Tidore affertur. Genus quoque durissimi ac firmissimi ligni hìc reperitur, quod est instar ebeni, ad cippos aptum. Sunt hìc præterea ligna ad fabricandum & comburendum idonea: sed altas arbores, ex quibus mali & perticæ confici possint, nusquam in hac insula reperire potuimus. Antehac 10. aut 12. Indi hìc commorabantur, qui pisces capiebant, & aruinam ex iis conflabant: sed illi Limam translati fuerunt: ita vt insula jam non sit habitata. In ea sex viri è naui subpræfecti, nempe tres classiarij & tres nautæ, qui classem vlterius sequi nolebant, manserunt: ex quibus vnus erat Friburgensis Brisgous. *Tres viri manent in littore.*

Die 14. malacia nos detinuit.

Die 16. 17. Zephyrus spirabat.

Die 18. 19. 20. 21. & 22. Auster flabat, cælo sereno.

Die 23. archithalassus edictum condidit, quod ad omnes centuriones transmisit, vt scirent, quomodo se gerere deberent, si forte pugna cum hoste committenda esset. Illud tale fuit:

Quandoquidem bonus ordo in omnibus negotiis felices successus parit, & nisi ille obseruetur, frustra secundus rerum euentus speratur: archithalassus, istud considerans, necessarium putauit, sequentes articulos iis, qui in classe sunt, præscribere: quos, vt hosti resistatur, cuncti obseruare debent:

Primò hæc classis in tria agmina diuidetur, quorum primũ erit Amstelrodamum, nauis prætoria: quam sequentur nauis Hollandia, Aquila, & Gryphus. Alterum constabit ex naui Delphica, subprætoria: cui adiungentur naves Concordia, David, & liburnica. Tertium constituet nauis Arausio, tanquam prætor nocturnus: cui associabuntur naues Mauritius & Spes. *Leges militares in modum.* 1.

Unaquæq; nauis in velificando curam habeat earum navium, quæ sunt sui agminis, vt ordine bene compositio hosti occurratur, & laborantibus auxilium ferri possit. Neque tamen vlla nauis ita obstricta erit suo agmini, vt ei non liceat nauibus alterius agminis, si in periculo versentur, opem ferre. Nam distributio classis in certa agmina in eum solummodò finem est instituta, vt ordinatè in hostem eatur. Curabit etiam, vt tormenta sua sint instructa, & idoneis locis dispositа quibus rectè vti liceat, quando necessitas postulabit: qua in re tenenda erit noua constitutio, quæ cum consensu præfecti rei tormentariæ sancita est pro singulis tormentis vndecim navium: ita vt balistarii operas partiantur, & tot nautas ac classiarios sibi adsciscant, quot ad singula tormenta opus erit. Adhæc vnicuiq; epibatæ indicabitur, quæ tormenta ipsi assignarant, & quos socios sit habiturus, vt quando dimicandum erit, ad suum locum se conferat. Decretum quoque fuit, vt pro vnoquoque tormento ad minimum 20. & 25. thecæ pulueratiæ conficiantur, quæ in aluo nauis, loco idoneo, satis profundè collocentur, & in tres partes diuidantur, atque ita omne periculum in pugna euitetur, nec necesse sit cellam pulueratiam intrare. 2.

1614. *Aprilis.*

Apud singula tormenta, & in foris aliisq; locis, vbi necessitas postulat, cupa aquæ plena collocetur cū suis vrceis, & situlis, ad tormenta refrigeranda, & incendiū, quod Deus avertat, restinguendū. Si hostis adsit, vnaquæq; nauis intus & extra madefacienda, ne flāma eam corripere possit.

3.

4. Singuli centuriones operam dent, vt classiarij cum scloppetis idoneo loco collocentur, ex quo plurimum damni hosti inferre queant, & ipsi à scloppetorum ictibus immunes sint.

5. Fabri lignarij suū apparatū in promptu habeant, vt & obturamenta, tabulas, aliaq; ad foramina obstruenda idonea, vt si forte nauis sub aqua verberetur, foramē quāprimū obturetur: quocirca spatiū, viri longitudine, in naui relinquatur, quo accessus ubiq; pateat: ne aliqua parte neglecta navis in discrimen veniat: inprimis ratio habeatur ictuum, qui sub aqua immittuntur, vt iis confestim remedium afferatur.

6. Secures & alia arma nautica expediantur, tam ad conseruandas naues, quàm ad detrimentum hosti inferendum: tum hastæ, sarisæ, furcæ & similia per vnumquamque nauim distribuantur, vt quando necessitas ingruit vsui esse possint.

7. In conflictu nemo, siue sit nauta, sive classiarius, locum ipsi assignatum quocunque prætextu deserat, sub pœna capitis, nisi ab Officialibus hoc facere jubeatur. Scloppetarii puluerem, globulos, aliaque, quibus indigent, ab iis petant, qui ad hanc rem sunt constituti, à quibus ea accipient. Et quoniam ex temeraria displosione nostræ naues plus detrimenti sæpè à suis quàm ab hoste capiunt, diligenter caveatur, ne ex vlla naui, sub prætextu ferendarum suppetiarum ictus displodantur, qui non minùs nostri nauibus quàm hosti nocere possint.

8. Si nauis prætoria cum naui Hispanica congrediatur, cæteræ naues, quæ eiusdem sunt agminis, in eo elaborabunt, quantum commodè fieri poterit, nullo sibi inuicem illato impedimento, vt manus naui hostili iniiciant, & illa omnibus viribus oppugnetur. Interea reliquæ naues omni studio hostem suis auxilio venientem arcebunt.

9. Si contingat (quod diuina fauente gratia speramus) vt nostræ naues quasdam ex hostilibus occupent, nemo per naues captas discurrat, easq; diripiat: sicut plerumq; in huiusmodi casu fieri solet: sed vnusquisque in id incumbat, vt hostis prorsus profligetur, nec vllum ab eo periculum impendeat. Si vna aut plures naves capiantur, & illis præsidium ex nostris imponatur, centuriones aut officiales fide & probitate insignes iis præficiantur, qui caueant, ne quis aliquid ex iis surripiat, sed vt omnia integra & suo loco relinquantur: & si in eo à quibusdam peccetur, etiamsi naues in nostrorum potestatem redactæ sint, vt illud quamprimùm corrigatur. Præfecti quoque resita ordinabunt atque instituent, vt nulli malificio aut confusioni locus sit. Nemo denique lembis aut cymbis ad captos naues vehatur, sine peculiari venia aut mandato archithalassi.

10. Quod si hostis in mare non progrediatur, sed loco compendioso sub præsidio tormentorum se continet, nemo ipsum inuadat, sed vnusquisque apud suum agmen maneat, & exspectet, quid archithalassus (si fortè cum eo colloquendi facultas non detur) moliturus sit, cuius exemplum reliqui, prout se res dabit, sequentur.

11. Et quoniam de omnibus & singulis leges ferri non possunt, vnusquisque in iis, quorum hic nulla facta est mentio, ita se geret, prout res flagitabit, & ipse expedire judicabit ad commodum patriæ promouendum, & damnum hosti inferendum: qua de re cum archithalasso aut sui agminis præfecto consilia conferre poterit.

12. Leges balistariis præscriptæ, sunt hæ: 1. Ad maiora tormenta, quæ sunt 4000. & 4800. pondo, displodenda adhibebuntur decem libræ puluveris nitrati. 2. Ad mediocria, quæ sunt 3000. & 3800. pondo, nouem libræ. 3. Ad minora, quę sunt 18. pondo, octo libræ: ad ea, quæ sunt 12. pondo, septem libræ cum dimidia.

Die 25. altitudinem habebamus 25. grad. & flabat Auster, cœlo sereno.

Maius. Die 3. Maij vidimus oram regionis Peruanæ, sub altitud 16. grad. 20. minut.

Die 5. archithalassus, coacto Senatu, petiit, vt singuli centuriones suos classiarios ad fortitudinem hortarentur, cum ipsius invaletudo non permitteret, vt ipse in reliquis nauibus id faceret. Iis, qui vexillum prætoriæ Hispanicæ ablaturi essent, promissi 200. argentei, seu thaleri Imperiales: qui subprætoriæ ablaturi essent, iis promissi 100. argentei: qui prætoris nocturni aut aliud quodcunque vexillum hosti erepturi essent, iis promissi 50. argentei.

Die 6. toto die malacia fuit. Sub meridiem altitudinem habebamus 13. grad. Et quoniam Callao de Lima propinquabamus, sed à littore tam procul aberamus, vt regionem discernere non possemus, ad illud propius accessimus.

Die 7. littori tam vicini eramus, vt fluctus repercussos cerneremus. Nos tres lembos probè armatos ad editiorem quendam locum misimus, quem insulam esse putabamus, vt eum perlustrarent: sed cum illi redissent, nihil certi de Callao & Lima referre poterant. Sub meridiem altitudo fuit 17. grad. & 45. minut.

Die

Die 8. sub diluculum rursus tres lembos probè armatos ad editum locum misimus, vt cognoscerent, an illic esset Callao de Lima: nam sub eo appellere metuebamus. Ante meridiem nauem rectà ad nos tendentem conspeximus: contra quam protinus nauim cum lembo emisimus, vt eam caperent. Sed tres lembi, qui ad editum illum locum prouecti erant, eà conspectà, cursum ad ipsam direxerunt, & circumuentam ceperunt, atq; ad archithalassum adduxerunt. Nauis illa erat paruabiremis, quam prorex in Callao ad nos explorandos emiserat. Eà vehebatur Hispanus centurio, cui nomen Martino de la Rea, cum quatuor aliis Hispanis, & sex aut septem Indis seu Mauris. Hiferebant, regiam classem argenteam præterita die Veneris, quæ fuit 3. huius mensis ex Callao Panamam versus vela fecisse. Illam constare septem nauibus vulgaribus, duabus bellicis, & tribus onerariis, quæ ingentes opes vehant. In Callao mansisse Hispanicam prætoriam, 400. onerum, instructam 40. tormentis æneis: duos parones, quarum singuli habeant 14. tormenta, & præterea 40. vel 50 naues onerarias, pleraſque tormentis destitutas. Has omnes iuxta littus sub tribus propugnaculis stationem habere. Hæc propugnacula ex lapidibus excitata erant, loricâ in fronte & ad latus munita, quibus sex aut septem tormenta imposita: reliqua, quorum 50 erant, præcedenti nocte ex Lima aducta, & ad oram littoris collocata fuerant, vt exscensione in littus proliberemur. Nam prorex, qui nos viderat Callao rectà petentes, facilè cogitabat, nos impetum facturos. 1614. *Maius.* *Biremis Hispanica capta.*

In Callao quatuor signa militum erant, quorum vnumquodq; 70. aut 80. viris constabat: duo, ex selectis militibus compositа, cum classe argentea Panamam profecta erant. Interea Hispani, mandato proregis, qui heri demùm nuncium de nostro aduentu acceperat, accīti, vndiq; confluebant, & breui aliquot millia conuenire debebant.

Sub vesperam quinque naues velificantes vidimus, quæ rectà Callao petere videbātur. Quapropter archithalassus prætorem nocturnum, cum tribus minoribus nauigiis & totidem lembis benè armatis emisit, vt vento captato se interponerent, & iter illis præcluderent.

Die 9. primâ luce, sub altitudine insulæ de Lima, ad Callao anchoras iecimus, vbi prætor nocturnus cum tribus aliis nauibus, quibus nulla hostium nauis occurrerat, ad nos venit. Archithalassus, habito consilio, mandauit, vt postero die manè Callao de Lima omnibus viribus oppugnaretur: cui negotio, quoniam ipse morbo impediebatur, præfecit legatum suum Hugonem Schapenhamium, & primarium centurionem designauit Cornelium Iacobi, ipsius affinem. Tunc etiam fuit decretum, vt ad quinque signa classiariorum, totidem nautarum adderentur: quorum duces creati Leonhardus Iacobus Stolckius, Cornelius de Wit, Laurentius Ioannes Quirinus, Ioannes Isbrandus, & Meinhardus Eybertus. Quoniam verò classis paruis nauigiis destituebatur, quibus classiarii & nautæ in littus exponerentur, constitutum fuit, vt post mediam noctem omnes classiarii exscenderent, & dimidiatam Lunam, palis acutis munitam, ad sui defensionem exstruerent, & in littore tamdiu subsisterent, nec quicquam tentarent, donec quinq; signa nautarum accessissent, & ita coniunctis viribus Callao feliciter inuadere possent.

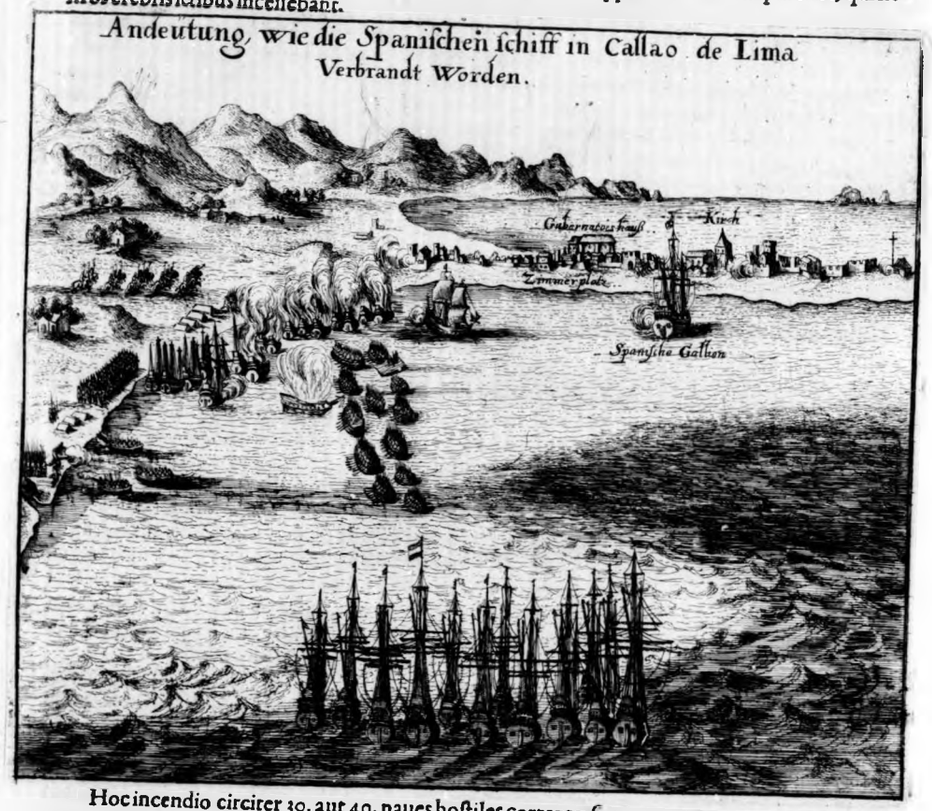
Die 10. manè ante lucem, subpræfectus cum omnibus classiariis ad littus admouit, ea mēte, vt inter Callao & fluuium Limæ anchoras figeret. Nam significatum nobis fuerat, illac nos posse exscensionem facere, & naues ibidem à locis vadosis & tormentorum ictibus tutas fore: sed cùm ad oram appulissemus, tot breuia inuenimus, vt classiarii non possent exscendere, quin sua scloppeta madefacerent, & lembos periculo exponerent. Subpræfectus igitur cum lembis ad oram substitit, diem expectans, vt videret, an aliqua melior ratio appellendi se offerret. Sed cùm manè nullibi facultas exscendendi daretur, & interea Hispani magno numero eò accurrissent, vt nos aditu prohiberent, subpræfectus, displosis in Hispanos aliquot tormentorum ictibus, ad naues reuersus est.

Posthęc nostri tres Hispanicas naues persequuti sunt, quæ mari tranquillo circum Callao fluctuabant. Eas ceperunt, & ad classem adduxerunt, cum iam pleriq; ex nostris exscensionem fecissent. Vna, quæ in Pisco suum onus acceperat, 2500. cados vini, cum pomis, vuis aliisq; fructibus ad reficiendos ęgros percommodis, vehebat: altera Guarmeyà veniebat, & tantùm lignis onerata erat: tertia ex portu Guaniaco soluerat, & aliquid tritici cum multis sarcinis bullarum murrhinarum, aliisque rebus parui momenti continebat. *Tres naues Hispanicæ capiuntur.*

Archithalassus consultum putauit, vt liburnica, seu Canis venaticus proximè ad littus collocaretur, quò nostri proxima nocte machinis, quę in ea erant, defensi, exscensionem facerent. Sed Hispani, consilio nostro animaduerso, duas machinas quàm celerrimè ad oram littoris disposuerunt, quibus liburnicam abegerunt: atque ita hic conatus irritus fuit.

Die 11. preda in nauibus captis reperta per sortem inter nostros distributa fuit. Sub mediā nocte Adrianus Tol, Petrus Hermanus Slobe, & Meinhardus Egbertus, centuriones cū duodecim probè armatis nauigiis, in quibus præter tormēta etiā ignes artificiosi erant, recta ad Hispanicas naues *Nauis Hispanica incendium.*

1624. *Maius.* naues contenderunt, quarum 50. à tormentis trium propugnaculorum & nauis præsidiariæ maioris duorũque paronum defensæ, ad littus stabant: & facta impressione à nostris versus Septentrionalem partem Callao factâ, vni ex nauibus Hispanicis ignem iniecerunt: inde ad alias atque alias prouecti, idem fecerunt, donec omnia sua instrumenta ignea consumsissent. Interea hostis omnia sua tormenta in nostros direxerat, & ex propugnaculis, maiori naue præsidiaria & paronibus vehementer fulminare incipiebat. Nostri vicissim contra ipsum ex tormentis æneis aliisque iaculabantur: quorum plerique sub Hispanicis nauibus delitescentes, à tormentorum & scloppetorum hostilium ictibus tuti erant, quamuis vniuersa ora scloppetariis circumsepta esset, qui nostros crebris ictibus incessebant.

Hoc incendio circiter 30. aut 40. naues hostiles correptæ fuerunt, inter quas multæ erant magnæ, & nonnullæ etiam tormentis instructæ. Sed cùm nostri recessissent, Hispani, ope suorum mancipiorum & Indorum, ignem in quibusdam restinxerunt. In hac expeditione septem ex nostris ceciderunt, quatuordecim aut quindecim sauciati fuerunt: plerique erant ex naui subpræfecti, quia vnum ex paronibus intercipere voluerat, irrito successu. Manè antè lucem nouem Hispanicæ naues ardentes à fluctibus ad nostras impulsæ fuerunt: quibus nostri, sublatis anchoris cesserunt, & ad insulam se receperunt.

Die 12. nauis Concordia Hispanicum nauigiolum, vino oneratum, cepit, quod prope oram littoris sub tormentis propugnaculorum raptum auexit.

Die 13. Engelbertus Schutte centurio cum sua cohorte, in insula Lima castra posuit, vbi minus munimentum excitaueramus, ad lembos nostros conseruandos, qui etiamnum illic hærebant, & quos derelinquere nobis animus non erat.

Die 14. rursus nauigiolum Hispanico vino oneratum adepti sumus. Sub vesperam Cornelius Iacobi, tanquam supremus præfectus, cum quatuor nauibus, Concordiâ, Dauide, Grypho & Cane venatico, ex Callao soluit, velificatione in Austrum versâ, vt Nasco, Pisco, & alia loca S. Limæ vicina occuparet.

Die

Die 20. duæ ex Hispanicis nauibus, quas ceperamus, cellulis instructæ fuerunt. Illas densis asseribus tam arctè compegimus, vt nulla aqua in eas penetrare posset, & lapides vndiquaque inseruimus, sex pedum crassitie. His puluis nitratus impositus fuit: quo incenso præsidiariæ Hispanorũ naues diffringendæ & in aperà rotandæ erant. Hac nocte duo Græci paruo nauigio ex subpræfecti naue in littus ad Hispanos transfugerunt. 1624. *Maius.*

Die 22. Hispanica naui, quæ Guayaquillo veniebat, & ligna vehebat, potiti sumus. In eâ triginta homines partim Hispani, partim Mauri, erant.

Die 23. prætor nocturnus cum duabus nauibus, Mauritio & Spe, ac duobus signis militum, ex cohorte Schutii & Brederodii, vela fecit, vt vrbem Guayaquillum & nouam nauim præsidiariam Regis, quæ illic fabricabatur, destrueret. Loco classiariorum, quos prætor ille abduxit, 40. nautæ paruo munimento in insula Lima impositi fuerunt, qui lembos custodirent.

Die 24. nauta in naui Hollandia, qui transitum ad hostes meditabatur, in insula Lima suspendio necatus fuit.

Die 27. noctu nauis incendiaria, quæ cellam habebat in qua 200. pondo puluueris nitrati recondita, & desuper pilæ ac pyroboli cum materia combustibili strati erant, ad nauim præsidiariam Hispanicam vela fecit, vt illam funditus perderet.

In hac naui erant quinque homines, qui vltrò suam operam ad hoc facinus obtulerant, quorum caput erat Guilhelmus Commerus, Commissarius in naui Aquila. Hi tam propè ad nauim præsidiariam accesserunt, vt eam iactu scloppeti possent attingere, antequàm ab Hispanis classicum caneretur: habebantque in animo, pilas & materiam causticam, quæ supra nauim iacebat, primùm incendere, vt dum Hispani in restinguendo incendio occuparentur, ignis ad puluerem serperet. Sed quia funis carbasi, qui à tergo nauis præsidiariæ dependebat, impediebat, quo minus vna nauis alteri iungi posset, nauis incendiaria ad classem, re infecta, redit.

Die 2. Iunii, manè, Iacobus Heremita ex diuturno morbo in Callao de Lima obiit. A nostro discessu ex Sierra Leona semper ægrotauerat, & variis morbis conflictatus erat, qui ipsum ita exhauserunt, vt quatuor aut quinque postremis mensibus omnes vires eum deficerent. *Iunius.* *Excessus Iacobi Heremitæ, archithalassi.*

Placuit subpræfecto, vt vexilla in naui Amstelrodamo suis locis relinquerentur, ne hosti aliquod indicium de morte archithalassi daretur. Hoc die nauicula Hispanica ad classem adducta fuit, quæ 18. saccos tritici vehebat.

Die 3. archithalassus in insula de Lima magnificè sepultus fuit. Feretrum portabant centuriones, comitante subpræfecto & omnibus Officialibus classis. Ante funus incedebant quinque signa nautarum (nam omnes classiarii emissi erant) quorum singuli quinquies sua scloppeta dispposerunt. Nauis Amstelrodamum nouem ictibus, Delphi septem, Araũsio quinque, reliquę tribus intonuerunt. Hispanicis nauibus multa vexilla imposueramus, vt hostis arbitraretur, nos de captis nauibus triumphare, non autem mortem archithalassi lugere. Cæterùm subpræfectus distulit imperium archithalassi vsurpare, donec prætor nocturnus & aliæ naues, quæ emissæ erant, redirent. *Eius sepultura.*

Die 6. à meridie nauis Araũsio vela fecit, & iuxta apicem Callao substitit, vt suis tormentis oram infestaret, atque ita nauis incendiaria minori cum periculo, sub defensione illorum tormẽtorum, nauem præsidiariam Hispanicam harpagine posset apprehendere. Nauis incendiaria in qua erat Guilhelmus Commerus, mercator in naui Aquila, cum quatuor aliis sociis alacribus in præsidiariam passis velis inuehere debebat. Cum iactu scloppeti ab ea abesset, vado illisit, naui præsidiaria in profundo aluco hærente, quod nos ignorabamus. Hispani omnia sua tormenta contra nauim incendiariam direxerunt, & eam transuerberaruht: simulq; scloppetarii, qui in littore stabant, eam assiduis ictibus infestabant. Quapropter illi, qui in ea erant, cùm nullam rationem eius expediendæ viderent, ignem ei iniecerent: & quatuor ex ipsis in cymbam insilientes euaserunt: quinto caput tormento decussum fuit. Nauis illa ardens è vado emersit, & ad littus delata est: puluis, qui in ea latebat, & madefactus fuerat, nonnisi sub vesperam ignem concepit, exiguo ictu edito. Die 8. terra tremuit in insula de Lima. *Nauis incendiaria irrito conatu.*

Die 13. subpræfectus, ad instantem petitionem Hispanorum captiuorum, assensit, vt epistolam ad proregem suæ liberationis causâ scriberent: nam multa sibi de prorege pollicebantur, & sperabant futurum, vt cum duobus Græcis trãsfugis permutarentur, vel alia ratione redimerentur. Epistola auxiliatori tradita est, qui cymbulâ cum vexillo securitatis ad orã Callao vectus est, & aduentum Hispanorum, qui & ipsi candidum vexillum erexerunt, cumq; cymbâ in Callao vexerunt, exspectauit. Auxiliator nihil aliud in mandatis habebat, nisi vt epistolam redderet: sed Hispani hoc nihili fecerunt, & prorex statim mandauit, vt nostris manus constringerentur, & oculi obnuberentur, atq; illi hoc modo in cymba custodirẽtur. Sub vesperã præfectus maris Australis epistolâ ab auxiliatore accepit, & nostris manus solui iussit: tũ singulos magnis promissis inuitauit, vt apud se in Callao manerẽt: q̃ cùm nemini pſuadere potuisset, auxiliatorẽ cum sociis ad

subpræ-

1624. *Iunius.* subpræfectum remisit, cum hoc responso: Proregem nihil habere, quo nobis gratificetur, quàm puluerem nitratum & pilas, neque nobiscum de captiuis transigere velle: si quis deinceps ab Hollandis cum vexillo securitatis in Callao venturus sit, se eum cum vexillo in furcam acturum.

Hoc accepto responso, subpræfectus, quem deinceps archithalassum appellabimus, habito consilio, decreuit, quoniam annonæ decrementum, & aquæ, quam classis haberet, parcitas non permitteret, vt tot Hispanos captiuos, absque vllius emolumenti spe aleremus, nec consultum videretur, eos dimittere, omnes, tribus sembus exceptis, morte afficiendos esse.

Hispani captiui suspenduntur. Die 15. manè viginti & vnus Hispani captiui in conspectu eorum, qui in littore erant, ad proram nauis Amstelrodami suspensi, & tres alii captiui in cymbula ad Proregem missi fuerunt, vt ei nunciarent, archithalassum superbo & barbaro ipsius responso, quo omnem transactionem repudiarit, coactum fuisse, eiusmodi supplicium de captiuis Hispanis sumere.

Sub vesperam Cornelius Iacobi, qui in Austrum emissus fuerat, cum quatuor nauibus ad classem rediit, & archithalasso retulit, se à 16. Maii vsque ad finem eiusdem mensis omnem operam adhibuisse, vt in Austrum prouectus, conuersa velificatione, quando ventus à meridie spiraret, littus peteret, ad locum, designatum peruenire: sed Euro magis ac magis flante, se ægre velificationem conuertere potuisse, & decima demum huius mensis die, quatuor milliaribus infra Piscum delapsum, etsi iam altitudinem 18. grad. cum semisse assequutus esset: deinde, naui in latus inflexa, Piscum versus ascendisse, vbi 11. huius mensis anchoras fixerit, & sequenti die cum omnibus copiis & duabus machinis æneis in terram exscendisse, & intra scloppeti iactum ad vrbem progressum: vbi compererit, Hispanos vrbem Pisco muro lapideo, qui 15. pedes altus sit, cinxisse præter quem loricam habeant, postquam milites ipsorum tuto consistant, propugnaculis apta symetria dispositis: ita vt consultum non esset, locum benè munitum & valido præsidio firmatum tam exiguis copiis inuadere: quapropter communi omnium Officialium consensu satius fuisse visum, ad naues reuerti. Quod vt minori damno ac periculo facere possent, se in ora littoris dimidiatam Lunam ad sui defensionem excitasse, in quam post commissa cum hoste aliquot leuia certamina sub vesperam se receperint: & proxima nocte cunctos naues suas repetisse, ac die 13 Pisco digressos, hac vespera ad classem rediisse.

In hac infelici expeditione quinque ex nostris occisi, & 15. vel 16. sauciati fuerunt: adhæc 13. ad hostem transfugerunt.

Numerus hostium, quantum coniicere licebat, erat 2000. hominum, armis probè instructorum, inter quos 200. equites fuerunt, cum scutis & lanceis, qui extra vrbem obequitabant, & nostros a tergo adoriri moliebantur, ex quibus nonnullos iteratis tormentorum ictibus strauimus: sed quot eorum ceciderint, scire non potuimus.

Die 18. propter penuriam aquæ, singulis sex ligulæ aquâ plenæ in diem distribui cæperunt.

Die 22. nauta, qui transitum ad hostes meditabatur, comprehensus fuit. Is post examen fassus est, se iam dudum cum duobus Græcis conuenisse, vt archithalassum captiuum in Callao adducerent: quam ad rem sibi præclaram occasionem non defuisse, quandoquidem archithalassus paruo nauigio cum quatuor hominibus piscatum exire solebat, inter quos ipsi tres aliquando fuerint, quibus archithalassus maximè fidebat: &c.

Die 25. nauta iste coram maxima parte sociorum naualium in insula de Lima patibulo affixus fuit. Hoc tempore scarbotus in nostra classe vehementer sæuiebat. Quatuor naues, quæ in Austrum vela fecerant, tot ægrotos habebant, vt ii, qui integra adhuc valetudine erant, suas naues regere non possent: & cæteræ naues eodem morbi genere admodùm infici cæperant, nec vllum indicium erat remedii contra scarbotum in Callao inueniendi, vbi tamen subsistere, & naues Mauritium ac Spem, quæ facilè in manus hostium incidere potuissent, exspectare cogebamur. Itaque res nostræ in classe pessimo loco erant, & intra breue tempus multos ex sociis nostris amisissemus, nisi Deo placuisset, vt Heluetius, scarboto laborans, altissimum montem in insula de Lima conscenderet, in quo præter opinionem herbam quam nouerat, inuenit: cuius esu multum leuamenti sensit. Archithalassus cognitâ illius herbæ virtute, & quòd magna illius copia supperet, mandauit, vt singulæ naues maximam nautarum & classiariorum partem manè in terram emitterent, qui tantum illius herbæ adferrent, quantum omnibus, qui in naui essent, sufficeret: quam ad rem oleum & acetum ipsis suppeditatum fuit. Et quoniam vsu huius herbæ, quæ instar acetarii aut oleris parari poterat, nostri omnes breui tempore conualuerunt, singulis diebus aliquot eius manipulos collegimus, quamdiu classis in Callao de Lima substitit.

Herba salutifera contra scarbotum in insula de Lima ab Heluetio inuenta.

Die 26. aliquot naues captas, quæ classi inutiles erant, combussimus. Hispani interdum celocibus, in quibus maiora tormenta collocauerant, nostras naues circuiuerunt, & malas ac pertincas quassare tentarunt, quibus tamen parum damni intulerunt.

Calendis Iulii Archithalassus mandauit, vt recens aqua in insula de Lima effoderetur: sed propter fundũ petrosum ad eã penetrari non potuit. Die

Die 18. duo Hispani scirpeis ratibus ad nauim Arausionem aduecti sunt, qui ex Callao ad nos transfugerunt: vnus erat princeps comædorum Peruanorum: alter, miles gregarius. Hi narrarunt archithalasso, duas naues, Mauritium & Spem, sub insula Puna quatuor naues cepisse, & vrbem Guajaquillum cum noua naui præsidiaria flammis deleuisse: Callao de Lima circumquaque fossis munitum: in eo 80. tormenta ænea disposita, præter 40. quæ in naui Hispanica præsidiaria essent: eundem locum à 40. signis peditum, & 18. turmis equitum præsidio teneri: Proregem copias ad loca maritima misisse, quibus ea firmaret, & contra nostros tueretur, ne vllibi aquam inueniremus: caussam, cur transfugissent, hanc esse, quòd supremus equitum Hispanorum dux ante aliquot dies in Callao meretricem in rixa confodisset: neque aliud dicere poterant, quàm se aliquot diebus delituisse, magis de conseruanda sua vita sollicitos, quàm vt nobis aliquid nunciarent. 1624. *Iulius.*

Die 22. Hispani cum decem probè armatis celocibus nauim Concordiam adorti sunt, & duos rudentes ictibus tormentorum disruperunt. Nauis Concordia triginta ictus contra hostes dissplosit, qui tamen illâ nimum vacillante admodùm incerti erant.

Die 23. vt aquæ parceretur, & ne ante aduentum duarum nauium, Mauritij & Spei, Callao discedere cogeremur, statutum fuit, jusculâ & legumina non esse in classe coquenda, sed carnes, laridum & alellum arefactum, ad quæ aqua salsa adhiberi posset.

Die 24. Hispani vltra centum ictus in navem Dauidem dissplosserunt, sed neminem læserunt. Pilæ erant ferreæ, sex, septem & octo librarum.

Die 25. archithalassus in valle insulæ de lima, vno scloppeti jactu ab ora maritima duos profundos puteos fodiendos curauit, vt periculum faceret, an aqua inueniri posset: in quam rem omni studio incumbebat.

Die 26. quindecim lembi Hispanici ad navem Dauidem & Gryphum accesserunt, vt eas tormentis perterebrarent: sed translatis in eas ex aliis nauibus aliquot maioribus tormentis, quibus hostem aduentantem exceperunt, lembi illi, vno ictu dissploso, retrocesserunt.

Die 29 prima luce, Hispani tredecim probè armatis lembis proximè ad nauim Concordiam vecti sunt, & quia liburnica, quæ tormentis non admodùm instructa erat, funes ei illigata erat, ita vt Concordia suis tormentis vt. non posset, Hispani, quos nostri ferire nequibant, 30. circiter pilas ferreas, 16. vel 18. librarum, ictibus non inanibus, contra eam torserunt, priusquàm liburnica solueretur, & Concordia hostem jaculari posset. Tunc parùm abfuit, quin liburnica in manus hostium veniret, & ad littus duceretur.

Cùm Hispani 120. ictus dissplosissent, & nos ipsis 70. reddidissemus, Hispani Callao versus recesserunt. In hoc certamine nemo sauciatus fuit, præter balistarium Concordiæ, cui dextrum brachium avulsum.

Die 5. Augusti Schapenhamius, novus archithalassus, productis Principis Mauritii litteris, in isto munere confirmatus fuit, cui eodem die omnes in naui Delphica, quò ex proximis nauibus conuenerant, sacramentum dixerunt. Eius loco subpræfectus creatus fuit Ioannes Guilhelmus Verschoor, prætor nocturnus: cui in isto munere successit Cornelius Iacobi, archithalasso à consiliis. Sub meridiem archithalassus cum omnibus nauibus & lembis ad nauem Arausionem vectus est, quò omnes socij nauales conuenerant, vt nouo archithalasso juramentum præstarent. Quapropter Hispani cum quindecim partim lembis partim celocibus adnauigarunt, eo animo, vt liburnicam in potestatem suam redigerent. Verùm cùm archithalassus suos hortatus esset, vt impetum in hostem facerent, qui liburnicæ inhiabat, Hispani, dissplosis 40. ictibus, ad Callao remearunt. Paullo pòst novus subpræfectus, Ioannes Wilhelmus Verschoor, cum duabus nauibus, Mauritio & Spe, & vna capta, in Callao de Lima rediit, & totius sui itineris successum archithalasso exposuit: nempe, se in primo suo aduentu tres naues ad littus insulę Punę occupasse, ex quibus duas combussisse, tertiam secum adduxisse: inde in flumen prope Guayaquillum vectum esse, quod opere præsidioq; munitũ inuenerit, & non obstantibus hostium fulminationibus ad ripam appulisse, amissisq; 35. ex suis, quorum pleriq; in lembis, cùm primùm aduenirent, tormentorum ictibus interemti fuerint, vrbem Guayaquillum occupasse: cùm autem vix ducenti ex suis superessent, qui pares non erant ad vrbem contra tantam hostium multitudinem tuendam, adhæc lembis non satis instructus esset, quibus prædam aveheret, se vrbem Guayaquillũ, quę portus est in Quito omni mercium genere refertus, cum noua naui præsidiaria incendio deleuisse, & quàm celerrimè ad naues rediisse. In hac expugnatione 100. Hispanos periisse, præter 17. captiuos, qui quòd falsos globulos ejaculati essent, ante Punam in mare conjecti fuerint. Postea se naues suas expurgasse, & cùm se in insula Puna refecissent, vela dedisse, cursu versus Austrum instituto, ita vt sub altitudine 25. grad. & vnius tertiæ, 350. milliaribus à littore abfuerint: ibi, vento mutato, ad continentem seconuertisse, ea mente, vt Arikam inuaderent & in itinere aliquot alia loca, in quibus se reficere possent, expugnarent. sed ventos tam asperos fuisse, vt continentem regionis Peruanę non nisi sub 13. grad. assequi potuerint: quod heri factum sit: & se cursum suum persequentes hoc die ad Callao de Lima *Augustus.*

1624. *Auguſtus.* appuliſſe, vbi anchoras fixerint. Archithalaſsus ſuam manſionem in naui Delphica retinuit, quę vexillum in maiori malo gerebat : Amſtelrodami vexillum anteriori malo infixum erat : nauis Arauſio ſuum, vt prius, in epidromo habebat.

Die 6. archithalaſsus pro felici ſui muneris auſpicio duplicem vini ac cibi portionem per naues diſtribui juſſit. Die 7. idem omnes centuriones, ſubcenturiones, ſigniferos, commiſsarios & proretas, qui in claſse erant, conuiuio excepit.

Die 8. archithalaſsus eos, qui in naui Mauritio ac Spe erant, & recèns aduenerant, in fidem adegit. Die 12. Hiſpani cum 20. lembis ac celocibus comparuerunt.

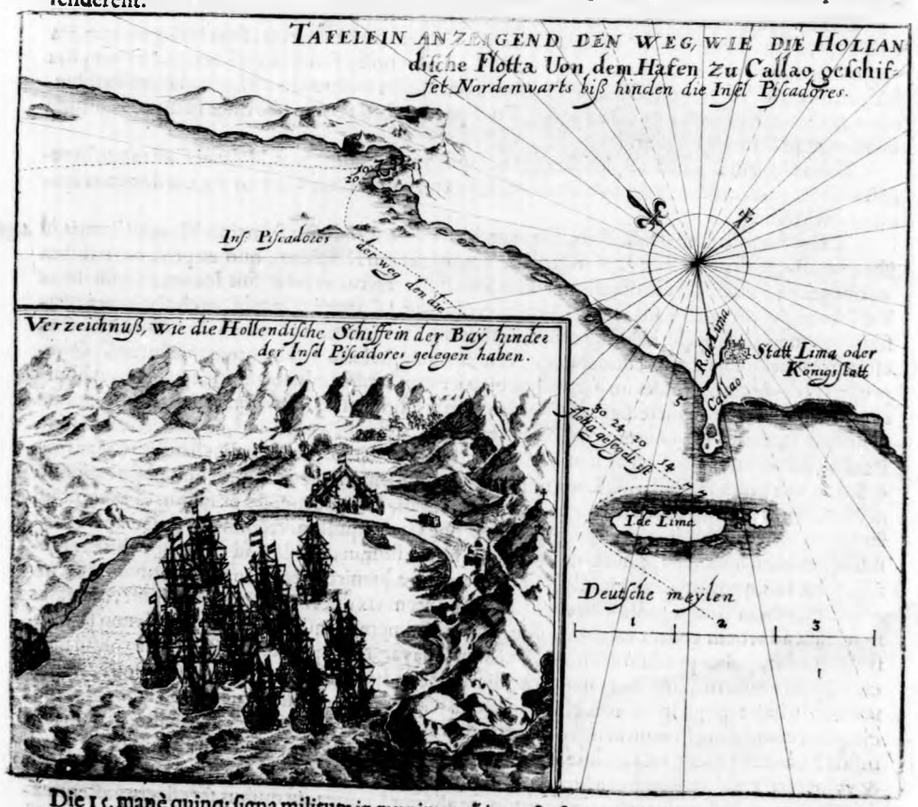
Diſceſſus ex inſula de Lima. Die 13. tentoria in inſula de Lima refiximus, & omnia ad diſceſsum in diem ſequentem comparauimus.

Die 14. prima luce cum 14. nauibus, ex quibus tres ceperamus, & vt apud claſsem manerent, inſtruxeramus, ex Callao de Lima diſceſſimus.

Curſum ad Piſcatores inſtituimus, & in ſinum, qui in poſtica eorum parte erat, inuecti ſumus: vbi ſub veſperam claſſis anchoras jecit.

Archithalaſsus è veſtigio cum quinq; ſignis militū & delecta nautarum manu in terram exſcendit, vt prę ſidia per prę cipua loca diſtribueret, & vt nautę aliquot puteos profundos non procul ab ora maritima foderent : nam permagni intererat, vt aquam recentem inveniremus, nec fruſtra operam ſumeremus.

Aquâ recenti in puteis repertâ, confeſtim dimidiata Luna ad oram maritimam excitari cæpit : qua in re nautæ totam noctem ſtrenuè laborarunt : ita vt illa manè vtcunque munita eſset. Milites per noctem extra munimentum illud manſerunt, vt excubias agerent. Archithalaſsus autem decem tormenta cum omni inſtrumento ex nauibus in munimentum transferri iuſſit, vt milites, ſi forte ſub lucem impreſſio in eos fieret, in munimentum ſe reciperent, & tormentorum ope ſe defenderent.

Die 15. manè quinq; ſigna militum in munimentū ingreſsa ſunt: eodē tēpore ſex majora tormēta, quæ pilas ferreas 20. & 24. pondo ejaculabātur, cū omni apparatu ſumma celeritate in terram expoſi-

expoſita, & in munimento collocata fuerunt. Sed quia in puteis effoſſis tantum aquæ repertum non fuit, vt ex iis b cu ſpacio quantum claſſis opus haberet, hauriri poſſet : adhæc circum foſſas, quas duxeramus, aliquot mentes & colles eſſent, ex quibus illæ infeſtari poterāt, quò Limenſibus non difficile fuiſſet ſuas machinas & copias adducere, & inde noſtrum munimentum, quod illis patuiſſet, verberare : quemadmodum illi, qui ad montes & colles iſtos perluſtrandos emiſſi fuerant, retulerunt : archithalaſſus tormenta illa hoc ipſo veſpere ad naues reducenda curauit : quod ſumma celeritate peractum fuit. Sed minores machinæ æneæ vſque ad diem craſtinum in littore manſerunt, quibus hoſtis, ſi forte noſtros abeuntes inſequeretur, repelleretur. 1624. *Auguſtus.*

Die 16. ſub diluculum noſtri, acie ſtructa, cum machinis in naues redierunt: contra quos Hiſpani nihil tentarunt.

A meridie, vento commodo flante, iter ingreſſi ſumus, velificatione verſus Occidentem, ſupra Pontum perditum, inſtitutā.

Die 17. & 18. ventus indeſinenter ab Occaſu brumali ſpirabat : & nos curſum noſtrum ad Occaſum ſolſtitialem direximus.

Die 19. ſub meridiem, habebamus altitudinem 8. grad. 10. minut.

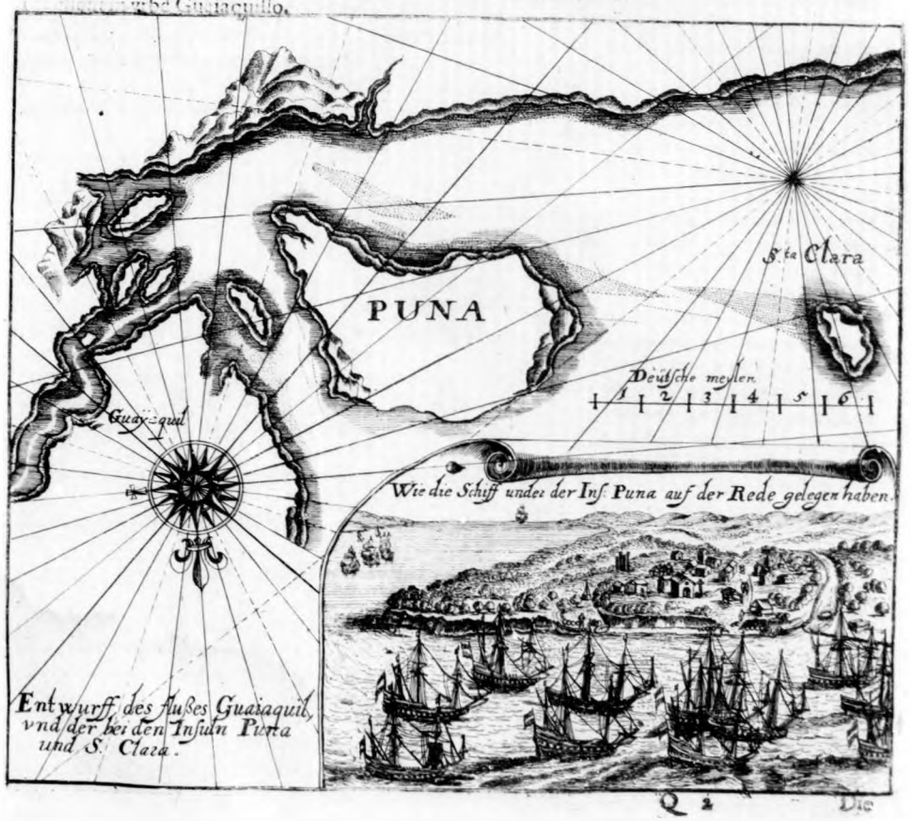
Die 20. veſperi Auſtralem partem inſulæ *de los Lobos* conſpeximus, quam ad lævam reliquimus, & vento ab Occaſu ſolſtitiali ſpirante inter vtramque inſulam vecti ſumus. *Inſula de los Lobos, ſeu Inſula Luporum.*

Die 21. noſtri lembi mortuum cetum infectati ſunt, quem biremem aut ſcopulum, quia altè ſupra aquam eminebat, eſſe opinabantur.

Die 22. fluxus maris tam rapido curſu in Auſtrum tendebat, vt valido etiam vento, qui in latus noſtrum flabat, parum proficeremus.

Die 23. vidimus promontorium album : idem, qui heri, vehemens fluxus continuabar.

Die 24. ſub diluculum inſula S. Claræ verſus Ortum ſolſtitialem à nobis aberat. Sub meridiem archithalaſſus tres lembos præmiſit, vt Indos in Puna de aduentu noſtro certiores faceret, ſub data, nos nulla ipſos iniuria affecturos. Hoc ideò fiebat, vt per ipſos intelligeremus, quo loco [illegible] habe Guiaquillo. *Inſula S. Claræ.*

ESCALA GRAFICA
10 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

1624. *Augustus.* Die 25. manè rursus vela fecimus, & paullo post meridiem ad insulam Punam appulimus, vbi anchoras fiximus. Lembi à nobis præmissi quatuor horis nos anteverterant, & Hispanicam biremem in portu ceperant, quæ Limam iter instituerat. Hispani, & omnes incolæ, qui Punæ erant, diffugerant: ita vt neminem compellare potuerimus, quidquid etiam studii impenderemus. Quoniam verò ex Indo captiuo intelleximus, Hispanos post nostrum discessum cadauera nostrorum refodisse, & cremasse, domibus & ædificiis ipsorum ignem injecimus: & quia templum quod erat lapideum, ignem non concipiebat, nos quatuor anchoris admotis illud destruximus & euertimus: ita vt tota insula vacua & deserta relinqueretur.

Die 26. prætor nocturnus cum omnibus classiariis, qui decem lembis & duabus liburnicis impositi fuerunt, Guayaquillum iter instituit.

Die 27. tres primariæ naues sua tormenta cum saburra in alias naues transtulerunt, vt in sicco constitutæ purgarentur. Archithalassus autem delectam nautarum manum in terram emisit, vt cognoscerent, an comeatus in insula pro classe reperiri posset.

Alter conatus contra Guayaquillum. Die 28. Meinhardus Egbertus centurio in naui Aquila, fato functus est. Tunc quoque archithalassus triste nuntium accepit de infelici successu conatus nostrorum contra Guayaquillum, quo pacto præfectorum quorundam culpa nostri fusi fugatique & in naues se recipere coacti fuissent, amissis 26. aut 28. hominibus: quod factum fuit, ex relatione Commendantis, dum dimidium signum militum centurionis Ebervvini, non exspectato suo duce, montem prope hostem conscenderit, ea spe, se solum gloriam ob partam victoriam reportaturum, propterea quòd viderat, Hispanos quosdam fugam capessere. Cum autem Hispani, qui in vertice montis, ducta fossa, se munierant, sclopetis suis feliciter diuplosis, quosdam ex audaculis illis strauissent, tantus pauor omnes occupauit, vt alterius signi, quod ad illis succurrendum montem conscendebat, ordines turbarent Idem conatus postea repetitus fuit: sed quia Commendans vulnus acceperat, qui mox receptui canere iussit, & terror reliquos inuaserat, labor omnis fuit irritus, & nostri pedem referre coacti sunt, cum jactura 25. aut 26. hominum, inter quos fuit signifer Ebervvini. Nec pauci sauciati fuerunt, inter quos Commendans & Schuttenus centurio, qui ad extremum vsque omnes sui muneris partes impleuerant, vt fugam suorum sisterent: ambo tamen ex vulneribus suis conualuerunt: sed Sonnenbergii legatus occubuit.

Die 29. nostri adhuc occupati erant in sarciendis tribus primariis nauibus.

Die 30. subpræfectus cum 10. lembis & duobus signis militum continentem adiit, vt animalia & poma nanciscerentur.

Hollandi aliquot aceruos tritici Indici nanciscuntur. Descriptio tritici Indici. Hist. gen. Ind. l. 4. c. 25 fol. 148. Die 31. archithalassus ex iis, qui ad Insulam Punam lustrandam emissi fuerant, intellexit, quodam loco illius insulæ, prope oram maritimam aliquot aceruos tritici Indici jacere, qui facile auferri possent: quamobrem naus Gryphus missa fuit quæ illos asportaret & ad classem veheret. Triticum illud modo Indicum, modo Turcicum, modo Sarracenũ, item milium crassum aut amplum nec non triticum Peruanum appellatur, ex quo farina conficitur, ad coquendum & comedendũ apta. Ioannes Lerius in descriptione sui itineris Brasiliani existimat, hoc triticum idem esse cum Avati in Brasilia, cuius mentionem faciat rerum Indicarum scriptor. Quando mulieres (quæ omnia huiusmodi munera obeunt) illud serunt, lignum acuminatum terræ infigunt, & facto foramine, perinde vt in his regionibus quando intybum plantatur, vt album acetarium habeatur, granum iniiciunt, ex quo calamus viri altitudine crescit, vtcunque crassus, qui folia habet, qualia arundines in stagnis. grana spissa, neque rotunda, neq; quadrata aut oblonga, vt nostrum triticum. Illud tribus mensibus, postquam satum est, demetitur: imo vno & dimidio mense post sationem, si fundum sit humidum. Vnumquodque granum 600. reddit.

September. Cal. Septembr. tres primariæ naues erant purgatæ: & ad sui defensionem comparatæ: ideoque idem cum cæteris nauibus instituebatur.

Die 2. archithalassus ipsemet in littore insulæ Punæ mansit, vt aquationẽ promoueret, duosque puteos duabus militum decuriis custodiri jussit, ne aqua ab hoste veneno inficeretur.

Die 3. subpræfectus rediit, & 800. mala citrea cum magno Bananarum numero attulit: plura propter solitudinem afferre non potuit.

Die 9. Petrus Henricus, nauclerus in naui Grypho, nauarchus in eadem naui constitutus fuit, quia Petrus Cornelius Hartlauf, nauarchus in Grypho, hoc officium in naui Aquali susceperat.

Subcenturio in cohorte Omati Ebervvini centurionis creatus fuit Adrianus à Nordervvyle: signifer eiusdem cohortis factus est Robertus à Voilenhove.

Die 11. totum pagum la Puna flammis consumsimus.

Die 12. manè, refluente mari, classis ex insula Puna migrauit. Octo classiarios desiderabamus ex cohorte Schutterni centurionis, nempe quatuor Gallos, & totidem Anglos, qui nobis abeuntibus in insula manserunt, & translitum ad hostes meditabantur.

Die 13. propter malaciã, quã aduersus ventus excepit, in mare devolvi non potuimus. Die

Die 16. vesperi, decem circiter milliaribus ad latus Orientale, prope promontorium album, delapsi sumus: vbi conuersa velificatione, cum ventus ab Occasu brumali flaret, ad Occasum solstitialem cursum intendimus. Die 17. sub meridiem latitudo Australis erat 3. graduum. 1624. *September.*

Die 18. ventum nacti sumus, qui flabat ab Occasu brumali.

Die 19. in naui Aquila vltimum vitæ diem clausit Guilhelmus Commerus, Commissarius illius nauis, miles strenuus ac fortis.

Die 20. ventus ab Occasu brumali perdurabat. Mirabamur, nos insulam de Gallapagos non videre, quamuis secundum tabulas Geographicas longitudinem illius insulæ haberemus, & optimi nauclerí, qui erant in classe, eam indagarent. Nos suspicabamur, veram ipsius longitudinem in tabulis non esse annotatam, eamq; versus Occidentem à nobis abesse.

Die 22. sub meridiem altitudo erat 8. grad. 25. minut. & ante nos versus Austrum conspiciebamus aliquot insulas, quas Gallapagos esse arbitrabamur: quamuis secundum iudicium nauclerorũ eas iam à tergo reliquissemus. Ventus ab Occasu brumali perseuerauit vsq; ad 10. Octob. etsi postremis diebus interdum tranquillitas esset, & ventus ab Ortu brumali spiraret.

Die 11. Octobr. altitudo erat 12. grad. 50. minut. & vento ab Ortu brumali flante, versus Occasum solstitialem vela dedimus.

Die 12. & 13. ventus ab Ortu brumali continuabat.

Die 14. & 15. nullus erat ventus.

Die 16. altitudo erat 15. grad. & 55. minut. Ventus flabat ab Occasu solstituali.

Die 17. 18. & 19. ventus adhuc spirabat ab Occasu solstituali.

Appellimus oram Noue Hispanie. Die 20. manè vidimus continentem nouæ Hispaniæ, quæ altis montibus versus Ortum solstitialem apparebat. Sub meridiem habebamus altitudinem 17. grad. & totum diem fluctuauimus, mari tranquillo.

Die 21. manè iterum malacia erat: sub meridiem altitudinem habebamus 18. grad. Noctu quatuor lembi clam ad terram appulerunt, vt cymbam piscatoriam interciperent, ex qua scire possemus, quo loco res hostis essent, & quam procul à portu Acapulco abessemus.

Die 22 sub meridiem altitudo erat 18. grad. 12. minut. & duobus adhuc milliaribus à continente aberamus. A meridie, vento flante ab Occasu brumali, cursum nostrum ad continentem direximus, vt lembos emissos exspectaremus, qui post Solis occasum ad nos redierunt, indicantes, oram versus Ortum brumalem & Occasum brumalem porrigi: stationem nauium parui tormenti iactu à littore distare. 20. & 30. vlnam profundam, fundo arenoso: se quidem homines quosdam in littore conspexisse: sed propter loca vadosa eò peruenire non potuisse.

Die 23. manè fuit malacia: à meridie ventus à mari spirabat, vt pridie: itaq; comperiebamus, ventum in ora maritima Nouæ Hispaniæ ante meridiem vsque ad vesperam plerunque spirare à mari, media nocte à terra: reliquo tempore variare, cum tonitru & fulgure.

Die 24 attigimus Siguataneio, quod ex quatuor candidis scopulis, qui tribus milliaribus ab eo distant, facile cognoscitur. Circumspiciebamus, vbi esset mons Caluariæ, qui diuisus est, & ad Occasum brumalem in mare porrigitur, atque omni ex parte insula esse videtur. Noctu tranquillitas in mari erat, cum tonitru, fulgure, & pluuia.

Die 25. parum promouebamus propter malaciam, & quia verebamur, ne noctu Acapulco præterueheremur. Die 26. & 27. littus petimus, & altitudinem habebamus 17. grad. in qua portus Acapulco situs est.

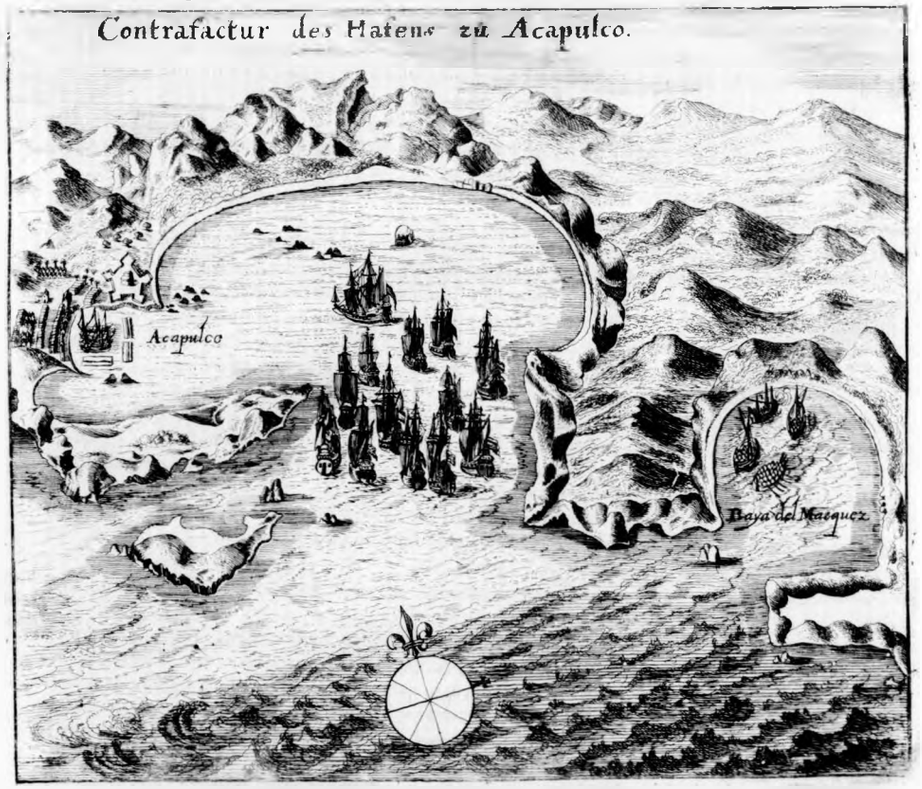
Venimus in portũ Acapulcæ. Die 28. cum luce, dimidio milliari ab insula aberamus, quæ ante portum Acapulco iacet: & cùm nondum perspicere possemus, an hîc Acapulco esset, vnus ex nostris lembis præcessit, vt id exploraret: qui in reditu, tormento diploso, signum dedit, hîc portum Acapulcò esse: quamobrẽ naues statim eo contenderunt, & vesperi in conspectu castelli anchoras iecerunt. Castellum Acapulco his postremis demum annis exstructum, & in apice prominenti collocatũ fuit, ad defensionem nauium præsidiariarum, quæ ex Manilla veniunt, & sub castello tutò requiescere possunt. Habet illud quatuor propugnacula, 10. aut 12. tormentis munita, & lapideo muro vndiq; cingitur. Ad nostrum aduentum duo ictus ex eo contra nos diploси fuerunt, qui ad nostras naues non pertigerunt. In portu duo aut tria parua nauigia stabant, quæ non digna erant, vt eorum causã aliquid tentaremus.

Die 29. periculum fecimus, an cum Hispanis de obsidibus mutuo dandis & redimendis captiuis agere possemus, & rescisceре conabamur, an hoc anno naues ex Manilla exspectarentur, & illæ breui aduenturæ essent. Significauimus igitur Hispanis, hanc classem ad oram regionis Peruanæ vela facientem, quosdam centuriones Hispanos alioſq; cæpisse: & quoniam archithalassus nunc in animo haberet, in Indiam Orientalem trancere, ipsum Hispanos captiuos pro aliqua refectione restituere velle, siquidem Gubernator quosdam obsides ad

1624. *October.* naues mittere vellet, cum quibus ageretur: eorum loco quosdam ex nostris in castello ma. ros. Adhæc Gubernator respondit, se nolle obsidias ad archithalassum mittere, aut quenqua. in castellum recipere: sed si archithalasso placeret, se captiuos certo pretio redempturum, qui prius adducendi essent: se autem bona fide acturum esse: quæ conditio cum non probaretur archithalasso, actio instituta abrupta fuit.

Die 30. & 31. tota classis in portu Acapulco substitit, quia propter malaciam progredi non poterat.

Nouember. Calend. Nouembr. omnes naues summo silentio ex portu soluerunt, in quas castellum sex tormentorum ictus vibrauit, qui fuerunt irriti. Sub vesperam subpræfectus cum nauibus Amstelrodamo, Concordia, Aquila, Dauide, Grypho, duabus liburnicis & lembo Aquilæ ab archithalasso discessit, & 18. aut 20. milliaribus ab Acapulco versus Occasum cursum tenuit, vt naues præsidiarias, quæ nostra opinione illic ipsi occursuræ erant, inuaderet & comprehenderet, aut eas persequendo archithalassi manibus obiiceret. Archithalassus autem cum reliquis nauibus portum Acapulco rursus subiit. Die 2. naues Mauritius, Hollandia, Spes, Canis venaticus & Natsouius Acapulco egressæ sunt, & sesquimilliaris circiter spatio se mutuò segregarunt: ita vt Orientalis nauis, quæ fuit Spes, ex agmine subpræfecti, sesquimilliari supra Acapulcum, & Occidentalis nauis, nempe Mauritius, in conspectu Orientalis substiterit: archithalassus autem cum nauibus, Delphica & Arausione in portu Acapulco mansit.

Aquã asferunt ex portu del Marques.

Die 3. & 4. lembi nauis Delphicæ & Arausionis ex portu del Marques, sesquimilliari circiter ab Acapulco, aquam attulerunt. Archithalassus nouem milites in summitatem insulæ misit, qui dies & noctes naues præsidiarias Hispanorũ obseruarẽt, & viderẽt, quid nostris nauib9 accideret.

Die 5. nauta ex naui Arausione ad hostem transnatauit. Die 7. centurio Witte denuò cũ lembis ad aquam petendam exiuit: sed cùm hostis, qui illic in insidiis erat, impetum in nostros fecisset illi ad lembos suos fugerunt, amissis quatuor viris, qui submersi, & scloppetorum ictibus transfixi perierunt. Cum autem vnus ex nostris in littore relictus fuisset, centurio Witte, vt eum redu-

reduceret, rectà in hostem contendit, & virum illum in suum lembum recepit. Centurio interea 1624. *Nouember.* sclopperto in latus ictus fuit, ex quo vulnere post ea conualuit.

Die 8. archithalassus ex portu Acapulco vela fecit.

Die 15. subpræfectus, cùm sui agminis nauem in excubiis collocasset, cum liburnica seu Cane venatico ad archithalassum venit. Narrabat ille, se 16. aut 18. milliaribus ab Acapulco, versus Occidentem, commodum aquandi locum inuenisse, ex quo naues sibi de aqua prospicerent: sed naues, propter fluctuum repercussum eò difficulter posse appellere. Hoc die quinque milliaribus versus Occidentem ab Acapulco aberamus: & archithalassus naues transmissas monere curauit, vt se sequerentur.

Die 16. & 17. ventus spirabat ab Occidente: ob eam causam nos parum progrediebamur.

Die 18. quatuor classiarii, qui cum lembo nauis Hollandiæ ad hostem transfugere constituerant, à Consilio bellico ad patibulum condemnati fuerunt.

Die 21 Occidentales naues ex agmine subpræfecti conspeximus. Hisce diebus septendecim milliaribus ab Acapulco aberamus: & sex dierum spatio vndecim milliaria versus Occidentem emensi eramus. Noctu procella ab Occidente cum magna pluuia insurrexit.

Die 22 omnes istas naues velificantes vidimus, quæ propter totius diei malaciam ad nos venire non potuerunt. Ex liburnica, quæ antecesit, intelleximus, sex classiarios ad hostem transfugisse, & naues Amstelrodamum atque Concordiam sibi de aqua prospexisse: Hispanos autem, altero post suum discessum die, vsque ad 600. in ora maritima conuenisse, qui proculdubio nostros aquam petentes oppressissent, si eo reuerti fuissent. Die 23. ventus spirabat à Septentrione.

Die 24. vehemens ventus ab Occidente exstitit: sub vesperam maior lembus subpræfecti euersus fuit, quem propter grauem tempestatem rursus erigere non potuimus. Sic ille cum machinis æneis, quibus instructus erat, mari cessit.

Diebus 25. 26. 27. & 28. versus Occidentem iuxta littus vela fecimus, & quærebamus insulas de Ladrilleros, quæ 40. milliaribus Hispanicis ab Acapulco versus Occidentem distant: vbi, secundum Hispanorum ephemerides, aquæ, piscium & patattarum magna copia esse debebat. Cum verò vltra 45. milliaria ad littus nauigassemus, & nullum indicium illarum insularum appareret, arbitrabamur, nos in quærendis illis insulis operam perdere.

Die 29. liburnicas, quæ deinceps classi inutiles futuræ erant, combussimus.

Tunc quoq; senem nauclerum, Diego Sanchios, qui nobis fidelem operam in itinere nauauerat, & duos transfugas, vt fortunam tentarent, cum nauicula ad littus relegauimus. Sub meridiem habebamus altitudinem 17. grad. 50. minut. Hic nos ad transitum in Orientalem Indiam comparauimus. Ventus satis vehementer flabat ab Occasu solstitiali. *Iter in Indiam Orientalem instituitur.*

Die 30 archithalassus cum præcipuis Officialibus classis in nauem Hollandiam se contulit, vt executioni quatuor classiariorum capitis damnatorum interesset. Cum autem omnes præfecti militiæ instanter pro illis intercederent, archithalassus assensit, vt quatuor illi sortem ducerent, & tribus vitæ gratia fieret, vnus suspenderetur. Infortunium obuenit Francisco Foutio Hildersomensi, cui fauces protinus elisæ fuerunt. Die 1 & 2. Decembr. ventus spirabat ab Occasu solstitiali & à Septentrione: nos iter versus Occasum brumalem instituimus. *December.*

Die 3. ventus continuò flabat ab Ortu solstitiali: nos cursum ad Occidentem direximus.

Die 15. vesperi altitudo erat 15. grad. & 15. minut. tunc magna tempestas ab Ortu solstitiali incubuit. Die 16 archithalassus nauiculam, quæ Venator appellabatur, præmisit, vt ictu tormenti naues moneret, si fortè terram conspiceret.

Die 23. in naui Mauritio mortuus est Adrianus Verplancken, Commissarius illius nauis.

Calendis Ianuarii singulis sextarius vini Hispanici in felix noui anni auspicium donatus fuit. 1625. *Ianuarius.*

Die 8. cum scarbotus denuò in classe inualesceret, quo multi quotidie extinguebantur, archithalassus mandauit, ne quando cadauera defunctorum in mare abiicerentur, classiarii sclopeta disploderent, quoniam istud multis terrorem incuteret, siquidem quotidie in diuersis nauibus huiusmodi displosio fiebat: Hoc etiam die caliculus vini causticî singulis distribui cæpit.

Die 11. Petrus Nicolaus, commissarius in naui Concordia, è viuis excessit.

Die 15. manè terram versus Occasum conspeximus. Nos insulam de Galperico esse iudicauimus. Terra erat admodum humilis, & fluctus ad eam horrendum in modum allidebant. Quapropter benè cecidit, quòd noctu huc non sumus delati: alioquin tota classis in magnum periculum incidisset. Die 23. scarbotus in nostra classe ita sæuiebat, vt quotidie multi morerentur: quædam naues tam inualidæ erant vt vix tot sani superessent, qui naues regere ac gubernare possent. Hoc die obiit Cornelius, Commissarius in naue Delphica. Die 25. sub meridiem conspeximus insulam Guaganam, quæ vna est ex insulis Latronum, ad quam sub vesperam peruenimus. Terra erat edito loco sita, & incolæ illarum insularum cum 20. ex suis nauigiolis ad classem veniebant, *Terra Orientalis Indiæ apparet.* *Insula Latronum.*

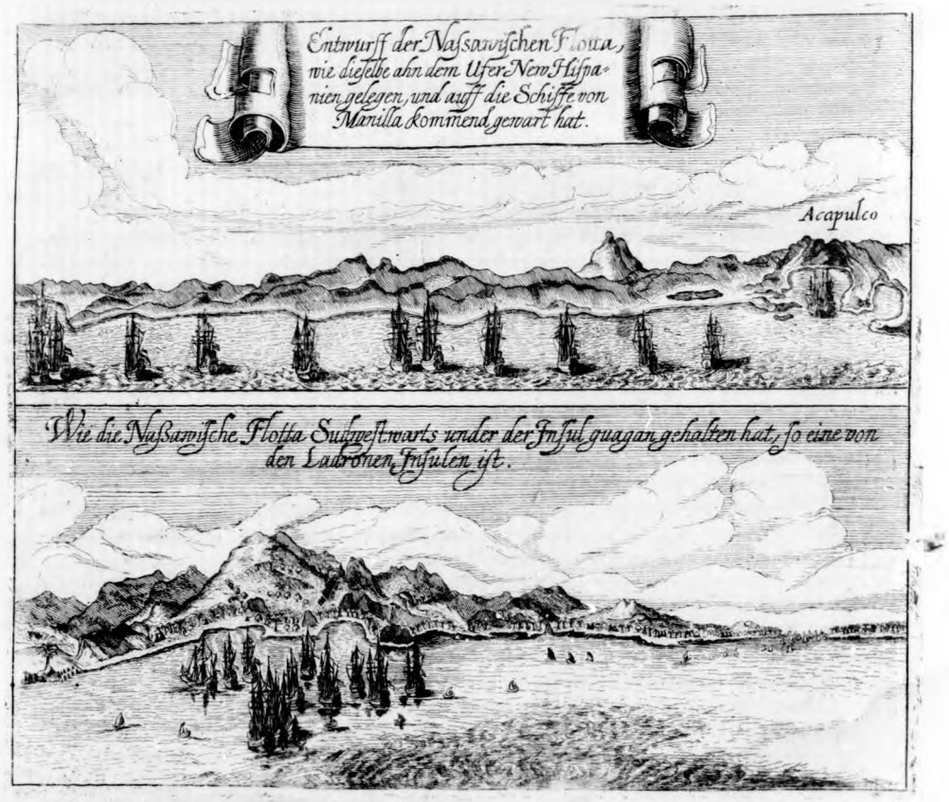
1615. *Ianuarius.* bant, cum quibus ferrum vetuſtum, goſsipium, bananas & pattatas permutauimus. Tota nocte grauibus procellis iactati fuimus, & poſtero die manè ſtationem quæſiuimus.

Die 29. manè Latrones cum 150. nauigiolis ad nos venerunt, quibus goſsipium & amiamas vendidimus, pro quibus 700. cocos accepimus. Sub veſperam ad latus Occidentale inſulæ Guagan, in fundo arenoſo, decem vlnas profundo, parui tormenti iactu à littore anchoras fiximus. Nauis, Spes, longius inde receſsit: quæ cum tantùm 8. aut decem integræ valetudinis homines haberet, archithalaſſus quoſdam ei ſubmiſit, qui eam noctu ad ſtationem perduxerunt.

Die 27. ſubpræfectus cum dimidia parte claſsiariorum ad minorem inſulam vectus eſt, quæ tribus milliaribus verſus Auſtrum à ſtatione aberat, vt videret, an ibi aliquid pro claſse reficienda inueniri poſſet. Sed quia fundus illic erat aſper, & ſub ſcopulis latentibus facilè lembus amitti poterat, omneſque Latrones archithalaſſum rogarent, ne ad littus admoueret, promittentes, ſe omnia affatim in naues allaturos, archithalaſſus ad ſtationem rediit. Prætor nocturnus cum claſsiariis ſinum luſtrauerat, vbi aquam inuenit, quæ facilè auehi poterat. Hoc die per negotiationem aliquot gallinas, & plures quàm 7000. cocos nacti ſumus.

Die 28. ad cuſtodiendum maiorem lembum, qui in littore fabricari debebat, & tutelam aquariorum, quinquaginta claſsiarii in terram expoſiti fuerunt. Hac veſpera Omarus Eberwinus ſubitò mortuus eſt.

Die 29. coacti fuimus plures claſsiarios & duo ænea tormenta in littore collocare, quia Latrones, iaculis armati, magno numero ad oram maritimam confluebant.

Februarius Die 1. 2. 3. & 4. Februar. Latrones multum orizæ ad naues attulerunt, quam permutatione ab ipſis accepimus. Faſcem 70. aut 80. librarum nobis pro ferrugineis ſecuri, quæ prorſus corrupta & nullius vſus erat, dederunt.

Die 5. recenſio omnium, qui in claſſe ſuperorant facta eſt, & reperti 1260. viri: quo in numero comprehenſi ſunt, 32. captiui, partim Hiſpani, partim Indi.

Die

Die 8. loco Ebervvini defuncti centurio creatus eſt Henricus Roſa, ſubcenturio Schutteni. Ei ſucceſſit Bernhardus Schuttenus, ſignifer illius cohortis: huic ſuffectus eſt Otto à Vollenhoue, reformatus. 1624. *Februarius.*

Die 9. archithalaſſus concionem in littore habendam curauit.

Die 11. manè, relictâ inſulâ Guaganâ, vela fecimus. Inſula Guagana vna eſt ex illis, quæ vulgò inſulæ de las Velas aut Latronum appellantur. Iacet in latitudine Aquilonari 13. grad. cum duabus tertiis: ſed ſtatio, in qua claſſis, fundo arenoſo, & 10. 20. ac 30. vlnas profundo, anchoras fixerat, vno & dimidio iactu tormenti à littore, habet altitudinem 13. grad. cum ſemiſse. Statio illa eſt ad latus Occidentale inſulæ, ad quam tam ab Aquilone, quàm ab Auſtro peruenire poteſt. *Deſcriptio inſulæ Latronum.*

Inſula eſt vtcunque alta, fertilis, & multis in locis orizæ ferax, prout apparet ex copia, quam ab illis accepimus. Goſsipium & cocos innumeros profert, qui etiam in ea inſulæ parte, quæ ad Ortum brumalem ſita eſt, creſcunt. Palmæ vbique ſunt quamplurimæ, quas incolæ videntur in pretio habere. Annanarū hic ingens eſt multitudo, quas magno numero ab ipſis accepimus. Ab eo tempore, quo hîc fuimus, 200. gallinas rapuimus: nam nullū animal hic nanciſci poteramus, quidquid etiam ſtudii ac laboris impenderemus.

Latrones ſunt corporibus optima proportione compoſitis, ſtaturâ maiores quàm Tarnatani & alij Indi. Colore ſunt rubiginoſo, & prorſus nudi incedunt, niſi quòd fœminæ pudenda folio tegunt. Arma ipſorum ſunt jacula aut fundæ, quibus induſtriè in bello vtuntur. Nauigia ipſorum, quæ Canoes vocant, ſunt affabrè facta, & iis, captato vento, velociter velificantur. Vnam illa alam habent, qua in velificando æquilibrium ſervant, modò in prora, modò in puppi ſtantes, prout flat ventus. His nauigiis ad tria milliaria in mare excurrunt, quæ ſi euertantur, facilè ab ipſis attolluntur. Initio videbantur ſincerè agere in negotiando: ſed poſtea apparuit, illos nomen latronum non ſine cauſſa gerere. Nam faſces orizæ, quos ab ipſis emimus, dimidia ex parte arena & lapidibus impleuerant, aliaque præterea furta committebant. Qui in littus exſcendunt, eos ſibi cauere, & armis inſtructos eſse oportet, neque Latronibus vllo modo fidere. Nam qui vlterius progrediuntur, in periculo vitæ verſantur, quod quidam ex noſtris, qui ab ipſis obtruncati fuerunt, experti ſunt. *Ingenium Latronum.*

Die 14. ſub meridiem, habebamus altitudinem 10. grad. 30. minut. & vidimus inſulam, octo milliaribus verſus Occaſum brumalem à nobis diſſitam. Nos exiſtimabamus, eſſe inſulam Sahavedram: quod tamen cum tabulis chorographicis non prorſus conueniebat.

Die 15. verſus ortum brumalem, aliam inſulam conſpeximus, quam rebamur eſſe nouam inſulam, quia in tabulis Chorographicis non extabat. Littus eſt altum, Guagano ſimile, quod quatuor milliaribus ab hac inſula diſtat. Ea vtcunque lata eſt, quātum ex aſpectu judicare poteramus. Hîc aliquot nauigia vidimus, quæ ad nos tendebant: in iis ſedebant homines, geſtibus & formâ corporis Latronibus ſimiles, crine oblongo & atro, cum quibusdam ornamentis circum corpus appenſis. Sed cum vela daremus, nos aſſequi non potuerunt. Inſula hæc habitata erat, & benè culta, quantum videre poteramus. Sita eſt ſub altitudine 9. grad. & trium quadrantum.

Diebus 16. 17. 18. & 19. ventus ab Ortu ſolſtitiali perdurabat.

Die 20. procella ab Oriente nos excepit, cum vehementi pluvia. Noctu velo medio verſus Occidentem progreſſi ſumus, ne in angulum Aquilonarē promontorii de Viſcajo laberemur: quæ pars eſt Orientalis terræ Mindanao, ſeu magnæ inſulæ Auſtralis inter Philippinas.

Die 21. tempeſtas procelloſa continuabat. Nos minori velo circum apicem Aquilonarem vehebamur, ne in vada & arenas laberemur.

Die 22. nullum adhuc littus videre poteramus.

Die 23. manè archithalaſsus, habito conſilio, & auditis nauclerorum ſententiis decreuit, curſum ad occaſum brumalem eſſe continuandum, vſque ad altitudinem 3. grad poſtea regionem Gilolo quærendam, inde celeri curſu ad Ternaten nauigandum. Sub meridiem comperimus, fluxum maris nos vehementer ad Septentrionem impuliſſe, quamuis Aquilo flaret.

Die 24. media nocte invenimus altitudinem 4. grad. 50. minut.

Die 25. vento ab Ortu ſolſtitiali flante ad Occaſum brumalem acti fuimus, & 12. milliaria confecimus. Sub meridiem habuimus altitudinem 6. grad. 20. minut. vnde animadvertimus, nos dimidio die dimidium gradum verſus Septentrionem progreſſos eſſe.

Die 26. meridie altitudo erat 4 grad.

Die 27. ſub meridiem altitudinem habuimus 2. grad. 45. minut. Nos in curſu ad Occaſum brumalem perreximus. Ventus ſpirabat ab Oriente.

Die 28. terram conſpeximus verſus Occidentem, ſex milliaribus à nobis diſſitam. Fluxus maris nos vehementer eò impellebat.

Calendis Martij, mari tranquillo, fluctuauimus.

1625. *Martius.* *Aduentus ad insulas Moluccas.*

Die 2. conſpeximus montem Gammacanor, in ora del Moro ſitum, quæ eſt extremitas borealis Halemaberæ, ſiue amplæ regionis Gilolo, cui inſulæ Moluccę verſus Occidentem adjacent.

Die 4. ſub meridiem altitudo erat 1. grad. 40. minut. ſub veſperam flante Aquilone feliciter progreſſi ſumus, & noctu ad Malejam, regni Ternatenſis metropolin peruenimus. Archithalaſſus lembum præmiſit verſus Toluco, & Iacobum Fabrum, Moluccarum inſularum gubernatorem, qui illic commorari ſolebat, de noſtro aduentu certiorem faceret: ſed remittente vento, ſub diluculum demùm ad portum Maleyenſem appulimus.

Diem vnum in itinere ſuperfluum habemus.

Die 5. ſecundum noſtrum, aut 6. ſecundùm communem Indorum calculum Gubernator archithalaſſum ad navem excepit, & cum eo ſub meridiem in terram vectus eſt. Cauſſa diuerſitatis calculi eſt, quòd claſſis noſtra ex Hollandia verſus occaſum vela faciens, 16. horis Solem lucentem habuit, & dies maior fuit 24. horarum ſpatio: qui verò ex Hollandia in Indiam Orientalem navigant, diem minorem habent, quàm 24. horarum. & Sol circiter octo horis citiùs in Moluccis oritur, quàm in Hollandia: ita vt diſcrimen ſit vnius diei.

Die 9. navis Concordia, in vſum Societatis Indicæ Orientalis Maquianã navigavit: quæ vna eſt ex inſulis Moluccis, nẽpe quarta ex maioribus, numero inito à Septẽtrione: & poſt ſex dies rediit

Die 13. nuntium Maleyam allatum eſt, Fidem, quæ fuit navis modò dictæ Societatis, in inſula Sangi periiſſe, quæ 50. milliaribus verſus Septentrionem ab inſula Ternate diſtat, & ad Philippinas euntibus in via occurrit.

Hoc die archithalaſſus cum quatuor primariis navibus, & majori parte eorum, qui in claſſe erant, ad munimentum Caleamate in Ternate vela fecit, vt illud dirueret.

Die 16. naues illæ, diruto modo dicto munimento, & tormentis ablatis, in portum Maleyæ redierunt.

Die 17 ſubpræfectus cum quatuor nauibus Maleyâ excurrit, vt munimentum in inſula Motyr, quæ tertia eſt ex inſulis majoribus in Moluccis, deſtrueret.

Die 25. claſſis cum gubernatore Moluccarum Maquianam vela fecit, quò ſubpræfectus cum reliquis quatuor navibus appulit, & in portu Gnoffaquiæ anchoras fixit.

Die 26 decretum fuit, vt claſſis deinceps morem Indorum in apparandis cibis ſequeretur: adhæc mandatum, vt nauis Concordia Sangin erit, & homines ac tormenta ex navi Fide, quæ perierat, Maleyam adduceret.

Die 28. claſſis Maquianam reliquit, & quia propter venti vehementiam ſupra Gorities velificari non poterat, per fretum, quod eſt inter veterem & novam Batſiam, curſum tenuit.

Die 30. fretum traiecimus, & ante munimentum Labonis in Batſia anchoras jecimus.

Aprilis. Die 31. Batſiâ diſceſſimus, & curſum ad Amboinam inſtituimus.

Die 4 Aprilis claſſis portum ſubiit ante caſtellum minoris Amboinę, vbi navis Delphica novo malo inſtructa fuit. Gubernator Amboinæ, Hermannus à Speult, omnia apparauit ad iter verſus Lochoe in Cambelo, quod eſt in regione Ceram ex aduerſo partis Occidentalis maioris Amboinę.

Die 25. lembus nauis Aquilę cum litteris de noſtro advẽtu à Gubernatore generali Indię Orientalis, nomine fœderatarum prouinciarum Belgii conſtituto, ſcriptis, in Hollandiam miſſus eſt.

Maius. Lochoe & Cambelo comburuntur.

Die 14. Maii archithalaſſus cum nauibus Mauritio, Gripho & Dauide (poſtquàm Aquila prius Cambelum, & Spes Lochoen iviſſet) cum omnibus copiis, & Gubernatore, Correctoribus & militibus Amboinæ Ceram vela dedit: vbi primùm munimentum Lochoe expugnatum ac prorſus deſtructum: deinde incolæ rebelles cum oppidis & pagis igne deleti, omnesque ij ſorum arbores cariophyllaceæ vaſtatæ ac penitus extirpatæ fuerunt.

Iunius. Die 22. Iunii archithalaſſus cum Gubernatore Amboinam rediit, relictis navibus & ægrotis in portu Cambeli, præter ventum adverſum.

Iulius. Die 18. Iulii archithalaſſus & Gubernator Amboinę cũ claſſe in Nouã Bataviam nauigarunt.

Die 19. naues, quę ante Cambelum ſtabant, ad claſſem redierunt: & quia liburnica, Venator dicta, quam Hiſpanis eripueramus, tam rimoſa erat, vt ſupra aquam diutiùs ſubſiſtere non poſſet, archithalaſſus mandauit, vt navis Hollandia tormenta illius liburnicæ in portu Cambeli relinqueret, ipſamque combureret, poſtea in freto Bottoni ad claſſem reuerteretur.

Auguſtus. Die 2 Auguſti portum Bottoni intravimus.

Die 6. claſſis Bottono diſceſſit.

Die 10. in portu Macaſar anchoras jecimus, vbi Gubernator Speult in terram exſcendit, & à Rege humaniter exceptus fuit.

Die 19. claſſis è portu Macaſar ſoluit.

Die 25. Gubernator Speult cum nauibus Araufione & Mauritio Iaparam excurrit: archithalaſſus autem cum reliquis nauibus iter in Batauiam inſtituit.

Die 29. archithalaſſus cum quibuſdam nauibus in portum Bataviæ venit, quæ eſt metropolis Societatis Belgicæ in India Orientali: quò etiam poſtea Gubernator Speult cum nauibus Araufione & Mauritio appulit. Et quia nihil tunc in Batavia occurrebat, quod claſſis coniunctis viribus in emolumentum modò dictæ Societatis gerere poſſet, viſum fuit Gubernatori generali & Senatui Indico, vt naues claſſis dividerentur, & ad ea loca mitterentur, in quibus patriæ & Societati Indiæ Orientalis vtilem operam nauare, & hoſti maximum damnum inferre poſſent. Gubernator Speult cum nauibus Araufione, Hollandia, & Mauritio (in quibus erant centuriones Engelbertus Schutte, Ioannes Terhalte, Everhardus de Vertes, & Iuſtus Vogelaer, mercator in naui Amſtelrodamo) Bataviâ Suratten vela dedit. Inde enim quàm breuiſſimus in patriam reditus eſſe putabatur. Subpræfectus, Ioannes Guilhelmus Verſchoor, cum duabus nauibus, Spe & Grypho, & duabus liburnicis, quæ ad Societatem Indiæ Orientalis pertinebant, ad aliquid tentandum in Mataccam curſum inſtituerunt. Naves, Aquila & David, ad oram Coromandelæ emiſſæ fuerunt. Nauis Concordia, vt primum è Moluccis in Batauiam venit, inſtructa fuit, vt primo quoque tempore in patriam rediret: duæ reliquæ naues, Delphica & Ambſtelrodamum, in inſula Inquieta ſubſtituerunt, vt ſarcirentur, & poſtea Concordiam ſequerentur.

Octobris. Die 29. Octobris archithalaſſus æger, cum nauì Concordia, Batauiâ ſoluit, patriam repetẽs.

Nouember. Die 3 Novemb. archithalaſſus, Hugo Schapenhamius, in naui Concordia extremũ diẽ clauſit, & die 5. eiuſdem menſis in inſula Pulo Botſoc, duobus à Bantam milliaribus ſepultus fuit.

Die 27. duæ naues, Delphi & Amſtelrodamum fretũ Sundæ ſuperarunt, poſtquàm tres hebdomadas & amplius propter ventum aduerſum & malaciam in tranſitu illius freti conſumſiſſent.

1626. Ianuarius. Die 22. Ianuar. ad promontorium Bonæ Spei feliciter appulerunt, vbi litteras inveneruntà navi Middelburgo, datas 28. Decembr. 1625. quo tempore illa ab iſto promontorio ſoluerat, vt S. Helenam peteret, 136. viris inſtructa, cùm bono animo eſſet, ſe in patriam feliciter rediturum.

Februarius. Die 9. Februar. inde vela fecerunt.

Die 24. cum duabus navibus in portum S. Helenæ appulerunt.

Martius. Die 11. Martii inſulam S. Helenæ reliquerunt.

Iunius. Die 16. Iunij propter debilitatem, coacti ſumus in Plimmuthum Angliæ nos recipere.

Iulius. Die 9. Iulii ambæ naues per Dei gratiam Texellam ſaluæ appulerunt. Poſtquam autem nauis Mauritius, in qua ego Adolphus Deckerus Argentinenſis, toto hoc itinere, præfecti armorum munus geſſeram, ex ſententia Senatus Indici, eo, quo dictum eſt, modo domum remiſſa fuit, nos eos milites, qui longo jã tẽpore in Indìa Orientali meruerant, liberare, & eorũ loco præſidiariorũ partes in caſtello Batauiæ, quod eſt in maiori Iava, obire coacti fuimus: quẽ locũ 28. menſibus inſedimus.

In hac opulenta inſula multi rhinocerotes & tigres inueniuntur, & multum piperis creſcit: prout in Itinerariis Orientalibus fuſè hoc deſcribitur.

1627. Elapſis modò dictis menſibus decem aliæ naues ex Hollandia appulerunt, quarum ſupremus dux fuit Ioannes Petrus Kuhn. Eæ nos liberarunt: itaque naues conſcendimus 9. Nouembr. 1627. *Nouember.* nouo ſtylo, & vela dedimus.

Die 10. fretum Sundæ trajecimus, die Dominica.

1628. *Ianuarius.* Die 28. Ianuar. anni 1628. promontorium Bonæ Spei aſſequuti ſumus, vnde facilis in patriam reditus patet: & quando huc venitur, dimidiũ iter jam confectũ putatur. Hic 14. dies ſubſtitimus.

Februarius. Martius. Die 15. Februar. vela fecimus cum procella, quæ à terra incumbebat, & 12. Martij ad inſulam S. Helenæ venimus, vbi 18. dies commorati ſumus, nos reficiendi cauſſâ, & multos hircos ac porcos cepimus. Quoniam verò ſuprà hircorum mentionem fecimus, quos initio ægrè nanciſci poteramus, donec veram illos capiendi rationem didicimus, de eâ aliquid hoc loco attexam.

Deſcriptio inſulæ S. Helenæ. Hirci, capra, oues, porci & id genus pecoris, ab incolis harum inſularum non educatur, ſed ex Europa à noſtris, nẽpe Hollandis, aut Anglis & Hiſpanis advehuntur, vt illic fœtificent, & quando naues eò aduenìunt, victum inueniant, quo ſe ſuſtentare poſſint: prout etiam hîc illic arbores plantauimus, fructus conſevimus, & omnis generis ſemina in terram conjecimus, quibus nos aut alii, qui poſtmodum huc venturi eſſent, frui poſſent. Cùm igitur initio hircos ſcloppetorum diſplosione capere vellemus, fragore illis inaudito, eos terruimus, & in ſilvas ac dumeta abegimus: quod poſtea omiſimus, & eos circumdatos in circulum coegimus: tunc ſinguli eos, quos poteramus, ſine ſtrepitu comprehendimus, & vivos in naues perduximus, aut gladiis transfixos mactavimus. Hac ratione iis affatim potiti ſumus.

Hîc notandum omne pecus & omne genus carnium inter Tropicum Capricorni ad ſalien dũ prorſus ineptum eſt: etiamſi purgetur & ſale condiatur, tamen putreſcit. Incolæ earum regionum carnes fumo indurant, & crati lignea, quæ viri altitudinem habet, imponunt: quod in nauibus imitari non licet. Quapropter huiuſmodi animalia libentius viua capiebamus, vt ea, quando opus eſſet, mactaremus. Quod ad inſulam S. Helenæ attinet, ſita eſt ea trans Æquinoctialem lineam, verſus Antarcticum polum, ſub altitudine 17. grad. Solũ ipſius eſt prealtum & montoſum, amœnis vallibus

1628. vallibus ornatum: hircis, capris & porcis abundat: ibidemq; aqua recens & salubris invenitur: quā ob causſam naues plerunq; eò appellunt, vt ſe cibo potuq; reficiant. Inſula per ſe quoq; fertilis eſt, & aërem ſalubrem habet: niſi quòd æſtus aliquanto ſit terventior, vt in omnibus regionibus, quæ ſunt intra Tropicum. Hoc loco Sol quotannis bis vertici hominis rectā incumbit: ita vt ſi baculus circa meridiem erigatur, nullam vmbram ſpargat: quod fit, quando Sol 18. gradum Scorpionis, & 12. grad. Aquarii ingreditur, hoc eſt, 11. die Novembris, feſto Martini: & Cal. Febr. ante feſtum Candelarum, ſtil. novo. Tunc ſummus illic æſtus eſt, etſi dies non admodum creſcant aut decreſcant. Longiſſimus illic dies eſt feſto natalitiorum Chriſti, quando apud nos breuiſſimus eſt. Tunc 13. horarum eſt: breuiſſimus in feſtum S. Ioannis incurrit, & eſt 11. horarum. Ad littus incredibilis multitudo piſcium capitur: pleriq; ſunt ſcombri, & minores piſces, vt cyprini lati. Cepimus quoque illic piſcem monophtalmum, inſtar aſelli, ſed corpore graciliori.

Aprilis. Pridie Cal. Apr. naues rurſus conſcendimus, & ex inſula S. Helenæ ſolvimus, ad lineā Æquinoctialem properantes, quàm 14. dierum ſpacio, ſecundùm judicium noſtrū attequuti ſumus. Hìc rurſus gradū aliquantulū ſiſtam, & quæ ſit loci ſub linea Æquinoctiali ratio atq; conditio, breviter exponam. Terra, ſeu potius orbis ex terra & aqua compoſitus figurę eſt rotundæ, inſtar globi: quē admodum etiam cælum & omnes ſtellæ rotundam ſeu ſphæricam figuram habent. Cæterùm duo ſunt puncta in cælo ſibi mutuo oppoſita, quæ poli appellantur, circum quos cælum, ſicut rota circum axem voluitur. Hi poli etiam in orbe terreſtri obſervantur: prout nauigantes & iter facientes manifeſtè experiuntur & re ipſa comperiunt: & lingula magnetis ſemper ad noſtrū polum borealem tendit. Inter hos duos polos, borealem & auſtralē media eſt linea æquinoctialis, quæ ſic appellatur, quia quando Sol hunc circulum peragrat, dies & noctes per totum mundum ſunt æquales: idq; ſecundùm exactum calculum Aſtronomicum: nam quoad ſpeciem externam, propter lucis ſplendorem dies aliquanto longior nocte videtur. Hęc linea totum orbē terrarum in duas ęquales partes dividit, in partem borealem & auſtralem: nautæ autem propter eximium huius lineæ vſum, eam ſimpliciter lineam appellant: & quando eā tranſiverunt, in ſignum lætitiæ tormentum diſplodunt, & hilaria celebrant. Quantus ſub hac linea ſit æſtus, præſertim ſi Sol recta vertici alicuius immineat, ſicut nobis accidit, qui fere cum Sole hanc lineam tranſivimus (quātuis in hoc itinere quinquies Solem verticalē habuerimus) facile eſt exiſtimare: & vix credibile videretur, folia aut herbā illic creſcere, niſi immenſa Dei ſapientia rem ita compoſuiſſet, vt ferè ſingulis diebus pluat: pluviā autem mox ingēs Solis ardor excipit. Sub hac linea plerunq; eſt malacia & ſumma tranquillitas, ita vt ægrè per eam tranſire liceat: & tranſitum in Americam aut reditum ex ea non prope hanc lineā inſtituere oportet. Senex quidam nauclerus in noſtra naui narrabat Hiſpanicam navim aliquando ab Anglis captam fuiſſe, in qua omnes obiiſſent, omniaq; corrupta & putrefacta fuiſſent: inſpectis autem eorum libris atq; ephemeridibus, quæ in omnibus huiuſmodi navibus diligenter annotantur, cōpertū eſſe, quod 26 hebdomadis abſq; vēto ſub hac linea fluitaſſent. Et quia nuper in Ioānis Lærij Burgundi, qui in Braſilia fuit, itinerarium incidi, prætermittere non poſſum, quid ille de linea Æquinoctiali ſcribat. Hæc aūt ſunt ipſius verba: Animaduerti ſub hac poli altitudine vētos eſſe varios & contrarios: quemadmodū etiam velificatio ſub Æquatore difficilis & periculoſa eſt. Sępè accidit, vt tres noſtræ naues, quæ ſibi mutuò adhærebant, vno momento ſuum peculiarem ventum nanciſcerentur, ita vt facto triangulo vna ad Ortum, altera ad Occaſum, tertia ad Septentrionem ageretur: neq; hic naucleri conſiliū aut remediū inveniebant. Mox hæc ventorum contrarietas ceſſavit, & eā turbo excepit, qui nos ſubitò remoratus eſt, & vela ita inflauit, vt non mirū fuiſſet, nos millies, ſurſum deorſum actos fuiſſe. Hìc ſciendū, ſub Æquatore tam putridas, putidas & venenatas eſſe pluvias, vt ſi in homines cadant & nudam eorum cutim attingant, pernicioſas puſtulas excitent. ſi verò in veſtes cadant, fœdas maculas gignant. Propter immenſum æſtum, grauem ſitim pertulimus. Nullā n. aquā dulcem, aut aliū potū habebamus, quo ſitim reſtinguere poſſemus, quā eū, qui nobis in prādio & cœna quàm parciſſimè prębebatur. Hac de cauſſa evenit, ſicut probè recordor, vt vltra horā obmutuerim, quia lingua palato itaadhærebat, vt ſpiritū vix ducerē. In tanto æſtu nautæ incredibili deſiderio aquæ dulcis flagrant. Hæc Lærius de linea Æquinoctiali, quæ res ipſa comprobat. Et quia fœtidarum pluuiarum meminit, hoc ſaltem addā, non tantum ſub linea Æquinoctiali, ſed vbiq; in India Orientali & Occidentali denſas pluvias cadere, quæ magnas & inſolitas guttas, nucibus auellanis ſimiles aut etiam grandiores fundant. Sed & aliud mirabilius ſpectaculum in mari conſpicitur. Nam Sol magnā aquę vim celeriter velut turbine in ſublime trahit, quæ columnæ intortæ ſimilitudinem habet, & magis ac magis in aërem ſe extendit. Quando illa in altum provecta eſt, deſuper acuminata ſubtus craſſa & ampla, vno impetu decidit, quaſi nubes aliqua rumpatur, à qua nautæ ſibi diligenter cauere, & nauim ab ea auertere debent. Quod nonnulli arbitrantur, aquas ſub linea Æquinoctiali ſe diuidere, & dimidiam partem ad polum Arcticum, alteram ad Antarcticum labi, ibiq; ad centrum terræ redire, & apud lineam Æquinoctialem rurſus emergere: de eo hoc loco non diſputabimus, ſed illud viris doctis diſcutiendum relinquimus, quandoquidem hac incomprehenſibili maris abyſſo facilè abſorberi poſſemus.

Lerius part. 3. cap. 4. fol. 109.

Quòd tarda ſit ſub linea Æquinoctiali navigatio, nos quoque experti ſumus. Nam & illa

1628. nos nō parū eſt remorata. Poſt aliquot dies polū Arcticū ſeu ſtellas boreales rurſum conſpeximus, quem duobus annis cum ſemiſſe non videram. Hoc loco quorundam ſcriptorum error reprehēdendus eſt, qui perhibent, ſi quis ſit ſub linea Æquinoctiali, cum vtrumque polum ſimul conſpicere poſſe: quod falſum eſt. Nam prius quàm polus nauigantibus appareat, tres vel quatuor vltra lineā gradus ſuperaſſe oportet. Quid in terra fieri poſsit, nō dicā: nā eius periculum non feci. *Aprilis.* *Maius.*

Inde curſum magis ac magis patriam verſus conuertimus: à littore tamē procul receſsimus, ne in manus hoſtium incideremus, cùm ad pugnam comparati non eſſemus. Octiduo ante feſtū Pentecoſtes huius anni, die Sabbathi, qui erat 27. Maii cum naui Delphica, ſub imperio Iacobi Speckii, in qua 160. homines erant, Amſtelrodamum feliciter appulimus. Tres tantùm ægrotos habebamus, & decem homines in itinere amiſeramus. Deo ſoli gloria.

SECTIO VNDECIMA,

De prouincia Cinaloa, in Boreali India, quam Nunnez de Guſman primus detexit.

Quis Cinaloam prouinciam primus inuenerit.

INter regiones Culhuacan & Cibolam ſita eſt prouincia Cinaloa, quæ maximè Septentrionalis eſt regni Nouę Galliciæ 42. milliaribus Hiſpanicis à Culhuacan, 150. à Guadalaiara verſus Septentrionē diſtans. Cùm Nunnez de Guzman ad hanc prouinciam explorandam Culhuacano profectus eſſet, venit primùm ad fluuium Petatlan, confecto itinere 50 milliarium. Rari erant incolæ pellibus ceruinis veſtiti, quæ benè apparatæ & conſutæ erant. Illas ſub brachio geſtabant: fœminæ pudenda tegebant, cætera nudæ. Solem adorabant, cui tamen non ſacrificabant, nec aliis cæremoniis vtebantur: carnibus humanis veſcebantur. Gens eſt corpore benè compoſito, colore cinereo: ſagittas arcu emittūt: quibus emiſsis, fuſtibus vtuntur, quos loris ad brachia alligant. Vigint: milliaria, vlteriùs progreſsi Hiſpani, ad alium fluuium peruenerunt, qui Timochala dicitur. Inter vtrumq; fluuium regiodenſis arbuſtis conſita eſt, in primis ligno Braſilienſi, quod tamen non optimæ notæ eſt: maxima ex parte eſt deſertum, incolis carens. Ad fluuium modo dictum quoſdam paruos pagos inuenerunt: quibus relictis, ad 39. milliaria altiùs aſcenderunt, vbi ſolum fœcile ab ipſis repertum, cum multis domiciliis. Erant enim illic vltra 25. pagi, & in ſingulis 300. incolæ. Atq; hæc erat prouincia Cinaloa. Hiſpani 25. dies illic commorati ſunt, propter continuam pluuiam. Interea barbari lepores, turtures & alias volucres ipſis ſubminiſtrarunt. Poſtea fluuium tranſiſerunt, & 30. milliaria per loca inhoſpita verſus Auſtrum profecti, neq; flumina aut fontes inuenerunt: quorum loco ipſis fuit aqua pluuia, donec ad alium fluuium peruenerunt. incolis non ita, vt Cinaloa, frequentem: qui tamen iis, qui in Cinaloa degunt, ſimiles ſunt. Poſthæc magna ſiti preſſi, gentem pugnacem offenderunt, quæ armata manu ipſis occurrit: ibi prælium commiſſum: ſed quia planities erat, Hiſpanorum, qui equos habebant, melior fuit conditio, & barbari diſſipati ſunt. Illic fluuius erat ad vtramq; ripam pagi, quorum incolæ lingua & moribus cum prioribus conueniebant. Inde Hiſpani Culhuacamum reuerſi ſunt. In tota regione inter vtrumq; fluuium Petatlan & Iaquimum, incolæ ſunt eiuſdem formæ: nullos fructus habent, præter Batatas, & ſimiles: attamen melones, triticum Indicum, & minuta ſemina apud ipſos reperiuntur, ex quibus panem conficiunt. Sunt homines bellicoſi: & quando pugnant, non magnum clamorem edunt, vt cæteri barbari. Laborum ſunt patientes, quia venationibus aſſiduis ſe exercent. Ad fluuium Iaquimum boues, vaccæ & grandes cerui inueniuntur. Potum ſuum conficiunt ex minutis granis, quæ prope arbores creſcunt. Meſquites illa appellant, & aquā miſcent, arque in mortario tundunt. Mulieres ferro candenti in facie ſunt aduſtæ. Regio plana eſt & ſicca, ideoque ſalubris: fluuii ſunt admodum piſcoſi. Hiſpani domicilia illic exſtruxerant, ſed barbaris aduerſantibus retinere non potuerunt.

Eius incolæ.

Nauigatio Franciſci de Vlloa in has boreales regiones America.

Franciſci de Vlloa nauigatio verſus borealē partem America.

ANno Domini 1593. die 8. Iulii Franciſcus de Vlloa ex portu Acapulco ſoluit, & ad littus Sacatulæ & Montinæ vela fecit. Ora hæc valde amæna eſt, viridibus arboribus conſita, multiſque fluminibus, quæ in mare labuntur, irrigata. Inde venit in prouinciam Colimæ, & illic manſit 27. dies. Die 23. Auguſti inde diſceſsit, & ad littus Culhuacanum nauigauit: deinde portum S. Crucis in California ſubiit, vbi 5. dies manſit, & ſibi de recenti aqua proſpexit: tum ſinum Californiæ traiecit, & duorum dierum ac dimidii ſpatio ad fluuium Petri & Pauli venit: ab vtraque eius ripa pulchram planiciem, vernantibus arboribus delectabilem vidit: à tergo montes erant pleni arborum, aſpectu iucundi. Decem milliaria vlteriùs progreſſus quoſdam amœnos fluuios inuenit, quorum vnus fluuium, qui prope Hiſpalim in Hiſpania labitur, magnitudine æquat, imò ſuperat. Omnes tamen hi fluuii in ſuis oſtiis ſunt vadoſi, nec nauibus tranſmitti queunt: regio ipſa eſt amœna & iucunda. Vidit illic ſeptem aut octo Indos,

variasque herbas inuenit, iis, quæ sunt in Hispania, dissimiles. Ora maritima est plana: sed vlterior habet montes, pulchris arboribus consitos.

Promontorium Roxo in Californiâ.

Cum vlterius velificatus esset, diuersos portus & promontoria reperit, vt promontorium Roxo. atque alia, quæ adhuc nominibus carebant. Inde cursum suum persequutus, tribus à portu versus Septentrionem milliaribus insulam inuenit, quæ circiter milliare complectitur, & ad ostium portus sita est. Illic permagna erat piscium copia. Iactis ad continentem anchoris, in terram egressus est, & regionis possessionem consuetis cæremoniis occupauit. Hoc loco retia ad capiendos pisces inuenit, nec non hydrias & ollas fictiles, non minùs affabrè factas, quàm eæ, quæ sunt in Hispania. Hic crucem erexit, & terram vidit viridi gramine vestitam: vlteriùs montes virentes conspexit. Postea fretum ingressus est, quod admodum profundum erat: ab vtraque parte terra apparebat, donec ex eo non sine labore egressus est: nam mare illic, singulis sex horis, magno impetu in terram fluebat & refluebat. Quoniam vero nullos illic incolas reperiebat, in terram exscendit, & eius possessionem sibi vindicauit. Inde retrogressus octo milliaribus versus Occasum brumalem, & terram vidit altis & nudis montibus plenam: noctu ignes quosdam animaduertit, ex quibus ingens fumus ascendebat: cumque in terram exscendisset, & ad locum iuissset, foramina vidit fontibus similia, ex quibus vapor sulphureus in altum ferebatur: solum autem erat perustum. Hic multi erant cuniculi marini. Octo Indi ibidem reperti, qui piscabantur, erant illi prorsus nudi, & iis similes, quos Chichimecas vocant. Posthæc portum inuenit, quem portũ S. Andreæ appellauit: vbi duos Indos magnæ staturæ conspexit. Inde ad magnam insulam peruenit, quam 80. milliaria Hispanica continere iudicabat. Duobus tantùm milliaribus à continente distabat, & aspectu iucunda erat. Noctu quædam domicilia ipsi in conspectum venerunt, & sub diluculum vidit canoam seu cymbam arundineam, quæ nauem ipsius sequebatur. Quamuis autem Indi eum compellarent, tamen eos intelligere non poterat: ob quam caussam illi retrò abierunt. Mox aliæ quinque eiusmodi cymbæ comparuerunt, quæ iactu lapidis à Francisci naui subsistebant. Cùm propiùs accedere nollent, Franciscus lembum misit, qui eos insequeretur. Is vnam ex cymbis illis cepit: sed Indus, qui in ea erat, in aquam insiliit: cumque Hispani eum comprehendere vellent, ipse anatis instar in aquam se demersit, ita vt eum capere non potuerint, vt maximè omni studio anniterentur. Inde profecti Hispani, aliquot alias regiones detexerunt, & sinu maris inter Californiam & continentem circumnauigato, cum nusquam transitum inuenirent, ad portum S. Crucis redierunt, vbi duodecim dies commorati sunt, & recentem aquam collegerunt. Franciscus quosdam ex suis in terram misit, vt aliquot Indos interciperent: sed illi neminem inuenerunt, donec ad naues reuerterentur: tunc duos conspexerunt inter arbusta latitantes, qui Hispanos obseruabant. Cùm se detectos animaduerterent, celeri fuga se proripuerunt, ne in manus Hispanorum venirent.

Fodinæ sulphureæ in India Boreali.

Die 29. Octobr. Hispani inde discesserunt, & cælo nebuloso obscuro ac procelloso, quo integrum octiduum durauit, tandem ad pulchram & amœnam regionem peruenerunt, in qua ignem perspexerunt, ita vt incolis frequens esse videretur. Itaque sexaginta milliaria à S. Cruce velificarunt, & quia præceps iam Nouember erat, hyemem algidam experti sunt. In quodam promontorio Ioannes Castellonius, proreta, cũ sex viris in terram exscendit, vbi quatuor Indi ipsi occurrerunt, procero corpore, qui ceruorum instar aufugerunt.

Vehemens impressio Indorum in Hispanos.

Die 2. Decembr. Hispani aquam collegerunt, & Franciscus de Vlloa, aliquousque in terram profectus est, quæ montibus & saxis plena erat, cum multis foraminibus. Duabus post meridiem horis, duo agmina barbarorum clàm & ferociter in Hispanos impressionem fecerunt, ita vt excubias fefellerint, sagittas torquentes, lapides iactantes, & lanceas magno furore vibrantes: in quo conflictu Franciscus & duo alii strenui milites sauciati fuerunt: tres autem molossi, quos nautæ secum ducebant mirum in modum restiterunt, ita vt Hispani interea aquam hauserint: cumque admodùm premerentur, inuocato Diui Iacobi nomine, tanto impetu barbaros adorti sunt, vt illi fugam arriperent, & magnum rogum ascenderent, ad quem se calefecerunt. Noctu singuli ex Indis torrem manu comprehenderunt, & quà poterant, diffugerunt. Hispani autem ad naues redierunt. Postero die cùm proreta tugurium barbarorum conspexisset, & illud lustrare vellet, tot Indi eum inuasserunt, vt fugâ sibi consulere cogeretur. Secundùm hæc Hispani inde soluerunt, & multas præclaras regiones inuenerunt, amœnis montibus circumdatas, inter quos multi fluuii in mare labebantur: cumque tempestate in portum S. Abaddi se recipere cogerentur, pacem à barbaris redemerunt, vt aquam haurire possent. Sed quoniam Indi nihilominùs Hispanos sagittis petebant, Franciscus duo scloppeta in eos displodere iussit, quorum fragore, & quia vnus ex Indis interemtus fuit, reliqui in fugam versi sunt. Barbari non intelligebant interpretem, quẽ Franciscus Californiâ secum adduxerat.

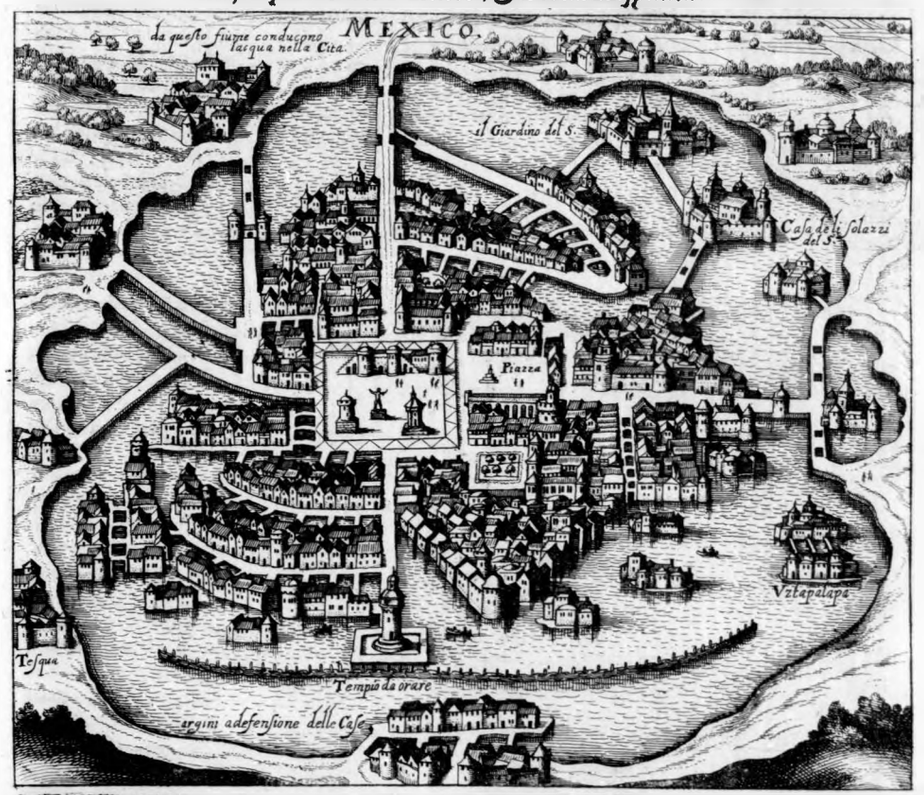
Sequenti anno, mense Ianuario, cùm Hispani ad insulam cedrorum appulissent, & aquam haurire vellent, idem ferè ipsis accidit, quod prius, & panè à barbaris oppressi fuissent, neq; aquâ haurire

haurire potuissent, nisi canes ipsis opem tulissent. Postea verò non tantùm aquam inuenerunt, sed etiam ligna & bonos pisces, atque etiam feras & cuniculos ceperunt. Paullò post orta graui tempestate, vtraque nauis Hispanorum valdè labefactata fuit: ob quam caussam plerique Hispani in nouam Hispaniam redire constituerunt: à quo consilio Vlloa prorsus alienus erat. Sic dissidium inter ipsos natum, & vna nauis in nouam Hispaniam rediit: Vlloa autem cum altera institutum iter persequutus est. Cæterùm quò tandem ille deueniret, non constat.

Franciscus de Vlloa ab itinere suo non rediit.

SECTIO DVODECIMA.

Descriptio vrbis Mexico, & Nouæ Hispaniæ.

QVoniam prouinciæ hactenus à nobis descriptæ partim mediatè partim immediatè regno Nouæ Hispaniæ adhærent, cuius metropolis est Mexico, quæ vrbs maxima & præcipua est in tota America, cuius in hoc opere, præsertim in prima parte crebra mentio facta est, cùm de rebus huius prouinciæ ageremus, qui tunc regnum Mexicanum tenuerunt, eius descriptionem hoc loco adiungere placuit. Hanc vrbem Indi olim Tenoxtitlam aut Tenuchtitlam appellarunt: vnde nostri homines posteà nomen Temistitan formarunt. Eius delineatio in Munsteri Cosmographia reperitur. Iam verò nomine Mexico ita innotuit, vt priora nomina ferè obsoleuerint. Sita est sub altitudine 20 grad. cum semisse, latitudinis borealis: in longitud. 103. grad. secundùm Meridianũ Toletanũ: ita, vt à Toleto rectâ lineâ 1740. milliaribus Hispanicis distet: quod spatium Sol octo horis suo cursu peragit. Tota vrbs, quèadmodũ Cortesius in sua relatione ad regẽ Hispaniæ scribit, iacet in lacu salso, cuius aquâ incolæ nõ bibunt, ideoq; dulcem aquam vno milliari per canales in vrbem ducunt: etsi etiam non parùm aquæ dulcis suis cymbis in eam vehant.

Mexico vrbs maxima totius America.

Eius prisca nomina.

Sita in lacu.

Quo-

Quoniam igitur hæc vrbs in lacu seu stagno sita est, tres tantùm aditus habet. Primus ab Occasu per aggerem patet qui dimidii milliaris Hispanici longitudinem habet: alter est à Septentrione, integrum milliare longus: tertius à Meridie duo milliaria longus, per quem Cortesius cum suis copiis vrbem ingressus est. Ab ortu nauigiis seu cymbis vtendum est. Hîc notandum, etsi lacus, in quo hæc vrbs sita est, vnus tantum esse videatur: tamen reuerà esse duos, qui planè sunt distincti: nam vnus habet aquam salsam, amaram & insalubrem, in quo prorsus nulli sunt pisces: alter habet aquam dulcem, qui pisces, eosque paruos, alit. Lacus salsus crescit & decrescit secundùm flatum venti: dulcis paullò altior est, ita vt aqua dulcis in salsam per sex aut septem meatus, qui ligneis pontibus teguntur, feratur. Lacus salsus quibusdam locis quinque milliaria Hispanica latus, & octo vel decem longus est: in circuitu plus quàm decem milliaria complectitur. Nec minor est dulcis lacus: namvterque plus quàm 30 milliaria continet. Ad ripam vtriusque lacus plures quàm 50 pagi siti sunt, inter quos nonnulli 5000. imò etiam 10000. domos habent. Inter hos est pagus Tescuco, qui non multò minor erat, quàm Mexico. Aqua, quæ in lacum labitur, & eũ efficit, ex montibus decidit, qui circum vrbem siti sunt, & ex ea conspici possunt. Et quia aqua ex fundo nitroso manat, iccirco salsa est, neque ob aliam caussam, quamcunq; alii sibi imaginantur. In littore huius lacus multum salis conficitur: ex quo præclara negotiatio orta est. Illic perpetuò sunt centies mille cymbæ ex ligno solido, instar radii textoris. Mexicani eas vocant Acales, Hispani Canoas, nomine in horum locorum insulis vsitato.

Lacus illius qualitas.

Sedes fora & area in Mexico.

Vrbs hoc tempore non ita aquosa est, vt olim, cum barbari eam tenerent. Nam meatus non sunt aperti: etsi plateæ perinde angustæ & oblongæ manserint. In publicis areis ferme quotidie forum habetur, & omne genus ciborũ illic venale est, vt non opus sit, eos procul quærere. Tria tamen sunt præcipuè fora, ad quæ certis diebus in septimana magnus est ementium & vendentiũ concursus.

Hæc fora Hispani antiquo nomine *Tianguez* vocant. Tale forum cernitur in Tlatelluco, quæ est area quadrata, ad tria latera xystis & tentoriis circumdata. In medio huius areæ, omnium, quę in orbe sunt, maximæ, effigies est iustitiæ, & fons egregius aquæ salientis, quem Hispani illic statuerunt. Alterum forum intra vrbem hodie appellatur el Tianguez de Sant Iuam, quod etiam amplum & spatiosum est. Tertium dicitur Tianguez de S. Hippolyto, qui est huius vrbis patronus, vbi diebus Martis & Iouis forum celebratur. In hisce foris tanta est hominum frequentia, vt vix quisquam se possit vertere: & singulæ merces suum locum habent, in quo prostant. Quæ rudia & ponderosa sunt, in cymbis relinquuntur. Nimis longum esset omnia recensere, quæ huc comportantur. Nam quidquid ex terra, ligno, argento, auro elaborari potest, hîc est venale, præter alias res pretiosas. In hac vrbe sunt vltra 4000. ciues, qui sunt Hispani: & vltra 30000. incolæ, qui sunt Indi. Præterea in circumiacentibus pagis, quorum supra mentio facta est, 3000. Hispani habitant. In hac vrbe domicilium habet Prorex, Archiepiscopus, cum multis Ecclesiasticis omnium ordinum, de quibus supra in prima parte ex Herrera, quantum satis est, diximus.

Magna hominum frequentia in Mexico.

Quod ad aërem huius vrbis attinet, in ea ildẽ temporibus & horis pluit, quibus in aliis Nouæ Hispaniæ prouinciis, non tamen matutino tempore, sed vespertino, flante Aquilone. Nam à mane vsque ad vesperam cælum est serenum. Vesperi autem versus Septentrionem in monte Tepeaquilla, qui milliari ab vrbe distat, conspici solet obscura nubes, quæ breui tempore cum vehementi vento ac tempestate ad vrbem fertur: & nihil certius est, quàm pluiturum, quando nubes illa in monte apparet. Quando pluit, cælum in vrbe est mite ac salubre, horæ matutinæ sunt iucundæ: vespera est humida: noctes lucidæ & serenæ. Mensibus Nouembri, Decembri, Ianuario & Februario, quibus tempus est siccum, nec solet pluere, sub vesperam, eo tempore, quo alias pluit, turbo in Mexico consurgit, & quia solum est nitrosum, spissus & obscurus puluis circumuolitat, ita vt interdum vnus alterum dignoscere nequeat: appetente autem Martio, quo tempore solum maximè siccum est, puluis iste pestilentior est, quàm aliis temporibus: nam si per os & nares in corpus penetret, excitat pleuritidem, quæ nonnullis est exitialis: ita vt tunc consultum sit, conclusis ædibus se continere.

Certum signum pluuiæ.

Puluis insalubris in Mexico.

Hi venti puluerulenti totam quidem Nouã Hispaniam perflant: sed non vbique ita sunt nocentes, vt in Mexico. Qui in vrbe habitant, & suæ valetudini consulere volunt, vesperi non prodeũt, sed ianuas & fenestras suas arctè concludũt. Quãdo autẽ libero aëre frui volũt, in suas villas abeũt.

Fertilitas nouæ Hispaniæ.

De aliis proprietatibus Nouæ Hispaniæ, inprimis de soli fertilitate, supra dictum est: nihil tamen nocet, hoc loco aliquid attexere de vicina prouincia Mechoacan, quæ Mexico contermina est, & secundum idioma Indicum nomen habet à piscibus quibus illa abundat. Aër quidem huius prouinciæ quibusdam locis frigidior, aliis calidior, tamen vbiq; salubris est: ita vt ægri, qui eò veniũt, conualescãt: quapropter etiã magnus illic est hominũ concursus. Multi sunt in hac prouincia lacus, multa egregia flumina, multi limpidi fontes, quibꝰ pecus pinguescit: nec paucæ in ea sunt calidę scaturigines, aliç aliis calidiores, cõtra varios morbos salutares. Solum supra modum fæcundum est: sunt ibi prata eximia pro pecore magno & paruo: montes altis & fructiferis arboribus sunt consiti: illic magna est tritici, hordei, aliarumque frugum, quæ ex Hispania eò allatæ fuerunt, copia. Nam illæ tàm abundè & feliciter prouenerunt, vt Hispanus pro quatuor modiis frumenti, quos seuerat, trecentos retulerit.

Nullum est genus arboris in Hispania, quod non hîc largè fructum ferat: etiam vuæ, quæ hic crescunt, sunt præstantes. Etiam mori hîc plantatę fuerunt: quocirca multum serici hîc conficitur. Anillæ & Cochenillæ, serici tinctoribus notæ, hîc magna vis est. Pecoris magni, & parui, numerus est incredibilis, nec non equorum præstantium, qui ad trahendum & portandum adhibentur, cùm priùs miseri Indi non secus, ac iumenta, oneribus premerentur. Porci, ex Hispania illati, ita multiplicati sunt, vt solitudines compleuerint, & in apros degenerarint. Quid dicam de gallinis feris & cicuribus, palumbibus aliisque omnium generum volucribus? Inueniuntur quoq; hoc loco aues rapaces, quæ ad aucupium informantur: denique perdicum, ardearum, Phasanorum, turturum, leporum, cuniculorum, aliorumque animalium tanta hîc multitudo est, vt aucupio & venatione non tantùm viri nobiles, sed etiam plebeii, quoties volunt, se oblectare possint.

Sunt etiam hîc aues, quas Auras vocant, de quibus non constat, vnde viuant. Similes illæ sunt nigris gallinis: capite & collo sunt crinitæ, aspectu deformes, quæ altissimè volant, nec vllus est, qui dicere possit, quomodo fœtificent, aut vnde veniant. Sunt etiam hîc aues cantillantes, eæque non paucæ, quæ certis temporibus auolant & redeunt.

Sed & leones ac lupi in siluis reperiuntur, qui pecus deuorant: item tigrides, quæ carne humana semel gustatâ, Indos in ædibus quærunt, abripiunt, mandunt: nihilominus Hispani eas cum suis scloppetis ita abegerunt, vt earum paucæ nunc inueniantur.

Præterea genus quoddam animalculi hîc habetur, sciuris simile, quod ædes suffodit, ita vt sæpè corruant: nec non vulpes, quorum vrina admodùm fœtet, & omnia corrumpit. In montibus multa animalia capiuntur, ex quibus, vt ferunt, lapis Bezoar eruitur.

Incolæ gerunt veſtes xylinas: quidam etiam panneas ex Hiſpania allatas: multi etiam Hiſpanicum habitum aſſumſerunt, & linguam Hiſpanicam didicerunt. Quia Braſilienſe & alia ligna polita habent, multi ſcriniarii apud eos reperiuntur, qui arcas, ciſtas, menſas, tabulas & alia ſimilia opera eleganter conficiunt. Sunt etiam inter ipſos pictores, ſutores & ſartores: adhæc cupri quoddam genus, quod habent, ita elaborare norunt, vt multa inde conficiant: imò ex hoc cupro non tantum optimos lebetes, qui vſpiam inueniuntur, ſed etiam vomeres ad agros colendos fabricant: & illud eſt ipſis loco chalybis & ferri. Hi homines ſunt etiam periti hortulani, & oues, vaccas atque equos alunt: canes Hiſpanicos in pretio habent, quia domos ipſorum cuſtodiunt.

Indi in nouis Hiſpania artificioſi.

Cùm adhuc barbari eſſent, meliori valetudine vtebantur, quia parciùs comedebant, & aſſiduo labore à ſuis Caziquis exercebantur. Lotio in aqua frigida necdum ipſis vetari potuit, quamuis multi ex ea in pleuritidem inciderint, & lethales morbos contraxerint. Nam ſimulac febre corripiuntur, in frigidam aquam ſe coniiciunt, & raro ex morbo conualeſcunt. Hæc prouincia, in Noua Hiſpania ſita, nunc in Epiſcopatum redacta eſt, & vocatur Epiſcopatus Mechoacanus.

Mira curatio febrium.

Pro concluſione, ad vlteriorem huius regni deſcriptionem, ſubiungam id, quod Ioannes Chiltonus, Anglus de eo ſcribit. Anno 1572. (inquit ille) veni in vrbem Mexico comitatus quodam Hiſpano, cum quo in prouinciam Panuco profectus ſum, quæ ad oram maris Septentrionalis ſita eſt. Poſt triduum ter in vrbem venimus, quam Meſtitlan vocant, in qua tantùm 12. Hiſpani habitabant: ſed Indorum erant plures quam 1000. Montes hoc loco ſunt multis arboribus conſiti, apud quos ſunt pagi elegantes, & fontes pellucidi: quacunque iter faciebamus, incolæ comeatum nobis ſuppeditabant. Viginti ab eo loco milliaribus Anglicanis alius pagus eſt, Canchinoltepec dictus, qui ad nobilem quendam pertinet, in quo 40000. Indi, ſenes & iuuenes, habitant: inter quos octo aut nouem Monachi, Ordinis Auguſtiniani, qui paruum quoddam cænobium habent. Triduo poſt inde diſceſſimus, & in vrbem venimus, cuius nomen eſt Guaxutla, vbi etiam cænobium erat eiuſdem Ordinis: in ea tantùm 12. Hiſpani commorabantur. Hinc initiũ ducit prouincia Guaſtecan, regio plana, absque vllis montibus. Indi in ea ſunt proceræ ſtaturæ, qui corpus cæruleo colore pingunt & crines promiſſos gerunt, quos mulierum exemplo intorquent. Quando ex ſuis ædibus egrediuntur, arcus & ſagittas ſecũ ferunt, & ſunt iaculandi periti.

Relatio Ioannis Chiltoni, Anglide Noua Hiſpania.

In commerciis auri & argentum non accipiunt, ſed merces ſuas ſale permutant, quod magni faciunt, & medicinæ loco habent. Poſt iter quatridui venimus in vrbem Tampicæ dictam, quæ eſt portus maris, in qua meo iudicio, 40. Chriſtiani habitant, quorum 14. dum ibi eſſemus, barbari obtruncarunt, qui in eo erant, vt ſal colligerent, in quo omnis huius loci mercatura conſiſtit. Sita eſt ad oſtium fluuii Panuco, quod tantum eſt, vt naues 500. tonnarum ſexaginta milliaria per illud aſcendere poſſint.

Sal loco pecuniæ.

Indead vrbem Panuco profecti ſumus, quæ 14. milliaribus à Tampice diſtat. Fuit illa olim vrbs egregia, in qua Rex Hiſpaniæ Gubernatorem habebat. Sed barbari Hiſpanos tam inclementer tractarunt, vt eorum tantùm decem ſupereſſent, & vnus ſacerdos. Hic incidi in morbum (inquit Chiltonus) & 41. dies decubui, neque aliud alimentum habebam, quàm aquam & fructus, qui ex longinquis locis mihi afferebantur. Cùm Hiſpanus, meus comes, rediret, me in miſero ſtatu conſtitutum reperit: nam grauiter ægrotabam: nihilominus equum conſcendi, & Indus, qui mihi à tergo aſſidebat, me tenebat: atque ita ad flumẽ progreſſi ſumus, quod nauigio traiecimus. Eo tranſmiſſo, præcedere volebam: ſed à via aberraui, & in manus Indorum incidi, qui in tuguriis ſtramineis habitabant. Cùm me conſpicerent, viginti ex ipſis cum arcubus & ſagittis proſilierunt, qui me clamore infectabantur: ſed eos non intelligens, innuebam, vt me iuuarent ex equo deſcendere. Non metuebam, ne me deuorarent: nam ſummè macilentus eram, neque poterã incedere. Illi mihi aquam propinarunt ex vitro Veneto nonnihil deaurato. Ego mirabar, vnde hoc vitrum accepiſſent: puella autem Mexicana, quam ad me adduxerant, mihi ſignificauit, ſuũ Caziquem illud Squallapã, quæ vrbs eſt 30. milliaribus inde diſtans, attuliſſe: illic Chriſtianos & aliquot Monachos Auguſtinianos habitaſſe, quos barbarus ille Caziques noctu oppreſſerit, & trucidarit, cænobio incenſo, ex quo inter alia hoc vitrum reportarit.

Angius in culu in manus barbarorum.

Poſtquàm aliquot horis illic quieuiſſem, Caziques me interrogauit, an iter meũ perſequi vellem: me affirmãte, duos ex ſuis me comitari iuſſit: qui nudo corpore me præceſſerunt, arcubº & ſagittis inſtructi: cũq; tria milliaria hoc modo confeciſſent, & ad viã regiã perduxiſſent, per ſigna indicarunt, me mox ad vrbẽ venturũ, in qua Chriſtiani habitant. Fiº nomẽ erat S. Iago de los Valles: ipſa in planitie ſita & aggere circũdata. In ea 25. Hiſpani habitãt, quibus rex pagos & Indos attribuerat qui ipſis ſubiecti eſſent. Hic Chriſtiani multos mulos habẽt, quibus per totã Indiã vſq; in Peru vehuntur, & omnes ſuas merces de loco in locũ transferunt. Hic meos ſocios rurſus inueni, qui arbitrabantur, me fuiſſe occiſum, neq; ſatis mirari poterant, quomodo ab ipſis diuulſus, & ſaluus ad eos reuerſus fuiſſẽ: nã vix vnquã tale aliquid acciderat: & Indi inter fortia ſua facta numeraut,

Sig,ũ for-

lic animal eſſe, magnitudine equi, quod cornu rotundum fronte gerat. De vulgaribus animalibus, & quæ alibi reperiuntur, nunc dicendi locus non eſt.

In hac parte regionis Guatemalæ multa calida balnea, quę admodum ſunt ſalubria, nec non fontes, rubram, candidam & cæruleam aquam mittentes, prout ſunt venæ metallicæ, per quas transeunt, inueniuntur.

In ſupradicta prouincia, Vera Pax, hoc quoque notatu dignum eſt, magnam ibi mulierum penuriam eſſe, quoniam illæ brevioris ſunt vitæ, quàm viri. Nam illic 30. viros ac totidem juvenes thoro aptos invenias, cùm vix decem virgines innuptæ reperiantur. Mulieres autem plerunq; ſolæ pariunt, humi ſe extendentes, abſque alterius ope: quod interdum in via faciunt, & mox ad flumen ſe conferunt, in quo ſe abluunt.

Penuria virorum & ſponſarum.

In regione Guatemala, quæ peculiariter ita appellatur, & à qua tota præfectura nomen ſortita eſt, multa mirabilia & venenata inſecta reperiuntur, quæ incolas dies noctesq; vexant: qualia ſunt muſcæ & veſpæ venenoſæ: item ſcorpii & vermes craſſi ac piloſi, quorum virus tam acre eſt, vt ſolo attactu mortem aut morbum afferat. Serpentum, lacertarum aliorumq; ſimilium inſectorum illic nec numerus nec modus eſt.

Quatuor milliaribus Hiſpanicis ab vrbe Guatemala lacus eſt, Amititan dictus, ex quo fluuius Michatoya procurrit, qui inter labendum quàm altiſſimè ſupra ſcopulum tranſilit, ita vt ſagitta tã altè mitti nequeat, efficitq; inter cataractam & rupem, per quam decidit, magnam ſpecum, in qua multi pſittaci diverſi generis ova ſua fovent: in iiſdem veſpertiliones nidulantur, qui non parum nocent: nam ſanguinem ex vitulis ſugunt, & eos ſæpè hoc pacto enecant: quod etiam hominibus faciunt, quando eos dormientes inveniunt. Horum veſpertilionum magni acerui in his rupibus & fiſſuris lapidum, pileorum inſtar, ſibi mutuo incumbunt: & quia pecori vſq; adeò noxii ſunt, cura pecoris & agricultura ferè omnis illic neglecta fuit.

In prouincia Yzalcos mons eſt ardens, qui ſemper fumat, de quo aiunt, eum ſpacio 50. annorum plus quàm 20. contignationes de ſua altitudine amiſiſſe: interdũ etiam tantã cinerum copiam ejecit, vt iis regionem circumquaque per aliquot milliaria contexerit, inprimis verſus Auſtrum, qua parte multum damni dedit. Ibidem animalia reperiuntur, ſicut in India Orietali, ex quibus lapis Bezoar extrahitur: item genus quoddam parvorum vrſorum, qui nullum os habent, ſed eius loco foramen ſub naſo, exiguum & rotundum, in quo lingua oblonga, intus cava, qua mel, quodcunq; inveniunt, exſugunt. Eadem ad cavernas formicarum eunt, & illis excitatis linguam extendunt: qua formicis repletã, eam retrahunt, atq; illas deglutiunt. Sunt ibi duo flumina: vnius fundũ eſt rubrum, alterius nigrum, quorum illud ad rubrum, hoc ad nigrum calorem inducendum conducit. Longiùs iactu ſclopperi ab eo loco circumquaque ſcaturiunt ex terra aquæ ferventes diuerſi generis: quædam ſunt turbidę, aliæ claræ: hæ rubri, illæ viridis aut flavi aliorumve colorum, ſecundum genus venarum metallicarum, per quas labuntur. Fumus ex iis exoriens genus picis ſuppeditat, quod ad pingendum aptum eſt. Indi hunc locum appellant inferos. & mulieres his ſcatebris ſuas ollas ſupponunt, vt carnes alioſq; cibos ferveſaciant. Ex iis rivus promanat, qui poſtquàm dimidium milliare profluxit, etiamnum tam calidus eſt, vt equorũ pedes adurat. Propiùs ad montes plures eiuſmodi ſcatebræ reperiuntur: eſtq; illic lapis quinq; vlnas longus, & tres latus, media parte ruptus, per cuius rimam fumus perpetuò egreditur: vbi horrendus ſonus auditur, inprimis quando aliqua tempeſtas ingruit: tunc ad dimidium milliare ſtrepitus & fragor aures verberat. In his montibus ſunt altiſſimæ quercus, quæ tantæ magnitudinis glandes ferunt, vt ex earum putaminibus atramentaria conficiantur: nam tres digitos craſſæ ſunt. Scorpii eiuſdem ſunt magnitudinis, cuius cuniculi: formicæ quoq; ſupra fidem magnæ ſunt. Incolæ iis veſcuntur, eaſq; in foro vendũt.

Mons ardẽs in Guatemala.

Vrſi ſine ore.

Varia ſcaturigines aquarum ferventium.

Ad radices ſupradicti montis ardentis lacus eſt profundiſſimus, plenus crocodilis: & in lacu illo parua inſula, de qua Indi antiqua opinione imbuti erant, neminẽ, qui in eã veniret, in vitis poſſe manere: quapropter etiam nemo ex illis auſus eſt, propter metum mortis, eam intrare, vt videret, quid in illa eſſet. Sed Hiſpani eos mox hoc errore liberarunt. Nam ratibus ex ligno contextis in eã trajecerunt, vbi magnum idolum lapideum, formã mulieris invenerunt, cum altari, in quo olim, vt apparebat, ſacrificatum fuerat Et quia Hiſpanis nihil aduerſi eveniebat, viderunt Indi, ſe falſa opinione deceptos fuiſſe. Quis idolum hoc illic collocaverit, aliis divinandum relinquo.

Vetus fabula Indorum refutata.

In prouincia S. Salvatoris etiam magnus mons Vulcanius jacet, qui antehac ignem eructavit: quod tamen hoc tempore non ampliùs facit. Nihilominus in vertice profundum eſt foramen, quod dimidium milliare in circuitu continet. In illud licet deſcendere: ſed priuſquàm ad fundum perueniatur, duo foramina, inſtar calcariæ fornacis occurrunt, ex quibus tam graveolens fumus exit, vt qui propiùs accedunt, deliquium animi patiantur. Alius mons ardens ſeu Vulcanius in valle apud vrbem S. Iago tantã vim ignis & lapidum è longinquo ejicit, vt non procul inde mons enatus ſit: prout mons ardens in Nicaragua aliquando erupit, & tantum terræ in proximam vallem dejecit, vt illa monti ſimilis eſſet: qua multæ ædes Indorum, qui illic habitabant, c brutæ fuerunt.

Montes Vulcanii ſeu ardentes.

In imo monte Vulcanio, qui est in provincia S. Salvatoris, rotundum & admodum latum foramen in terra conspicitur, quod etiam antehac mons Vulcanius, qui diu arserit, esse videtur. Iam fons optimæ aquæ illic exsilit, ex quo pagus vicinus, qui Cuscatan appellatur, aquam haurit. Apud pagum Nixapa rivus est, qui noctu fluit vsq; ad septimam vel octavam horam: deinde à terra absorbetur. In prouincia Chuluteca alius est, qui fluit à mane vsq; ad meridiem: deinde evanescit. In pago Mimilla duo sunt fontes vicini: vnus calidus, alter frigidus. Ad partem borealem magni lacus Nicaraguæ, ad quem sita est vrbs Leon, quæ metropolis est huius regionis, mons ardens invenitur, qui miræ est altitudinis, & in summitate asper: in cacumine habet suum foramen, ex quo vesperi & manè densus fumus ascendit, quiq; lapides sulphureos magno numero ejicit. Quando terra huius montis cum succo arboris, quæ in ea regione crescit, & Nacalot appellatur, miscetur, optimum atramentum conficitur. Quatuor inde milliaribus, in prouincia Malaja parvus lacus est, rotundus, à cuius suprema ripa vsq; ad aquam centum cubiti intercedunt. Nihilominus Indi aquam suis hydrijs, quæ non exiguæ sunt, inde petitum eunt, quamuis ascensus & descensus sit præceps, instar muri, ex ardua rupe, cui foramina incisa sunt, ad manus & pedes firmandos. Sic illi cum suis hydriis sursum ac deorsum mirum in modum repunt. In hac regione Nicaragua crescit arbor, Zeyba dicta, tantæ crassitudinis, vt quindecim homines, manibus se mutuò tenentes, eam complecti nequeant.

Mons ardens in Nicaragua.

Crassa arbor.

In provincia Panama genus quoddam animalium reperitur, quod saccum ex pelle sub alvo habet, in quo catulos suos, quando adhuc parvi sunt, ferre solet, cum illis hac illac cursitans & saltans, nec tamen vllus eorum decidit. Noctu in tentoria Indorum irrepit, vt martes (quâ tamen maius est) gallinas aliasque volucres, quas nancisci potest, surripiens.

Hîc aliquid referemus de Panama, quam scriptores Hispani tantopere celebrant. Sita est ille ad mare Australe sub 9. grad. à linea Æquinoctiali versus Septentrionem: parva ambitu, & lacu ab vna parte conclusa, ex quo multi vapores ascendunt, qui eam insalubrem reddunt, sicut experientia testatur. Nec parum hanc insalubritatem auget, quòd imprudenter ædificata est. Nam omnes vrbis plateæ ab Ortu ad Occasum tendunt: ita vt Sol toto die suos radios rectâ lineâ in eas mittat, nec vlla sit vmbra: quam ob causam in iis ambulare non licet. Nam tantus est æstus, vt nostri homines,

Panama emporium.

rant, quando Christianũ possunt obtruncare, & partem ex pelle eius, in qua pili aliqui sunt, corpore gestãt. In hac vrbe 18. dies mansimus, donec valetudinem recuperaui: inde in regionem Mexicanam redii. Hæc Anglus iste refert de iis, quæ in noua Hispania ipsi euenerint.

Mira narratio de antiquis Indis in Iucatan.

Res admirabiles & notatu dignæ, quas Hispani in Iucatã America prouincia inuenerunt.

Vltima prouincia Nouæ Hispaniæ siue regni Mexicani versus Meridiem est Iucatan, de cuius inuentione & fertilitate hoc loco non animus est verba facere, sed tantum aliquid commemorare, quo vix credibile videretur, nisi tot fide dignorum hominum testimonio confirmaretur.

Seniores & sapientiores inter Iucatanos narrabant Francisco Hernandez Cordubensi, qui primus hanc regionem detexit, se à suis maioribus audiuisse, primos incolas, qui eam possederint, & à quibus ipsi orti sint, è terra longinqua vbi Sol oriatur, eò profectos esse, quos Deus ab aliis populis liberauerit, & ipsis viam per mare aperuerit. Admiratione dignum est, quòd Hispani in hac sola prouincia formam Baptismi inuenerint, qui apud ipsos idem sit, quod regeneratio. Hũc Baptismum eos in tanto honore & reuerentia habuisse, vt nemo apud ipsos fuerit, qui eum non acciperent. Nam ipsis persuasum fuisse, se per ipsum ad omnem virtutem propensos reddi, & à molestiis, quibus Diabolus homines vexet, liberari. Hunc Baptismum se in sua pueritia accipere, inter tertium & duodecimum annum ætatis. Neque vlli permissum esse ducere vxorem aut nubere, nisi qui sit baptizatus. Se peculiarem diem ad hunc ritum eligere, qui sit fortunatus ac felix: parentes triduo ante ieiunare, & ac omni concubitu abstinere.

In omnibus prouinciis regionis Iucatan magna ædificia lapidea reperta, vt mirandum sit, quomodo illa exstruere potuerint, cum tamen neque ferrum neq; aliud metallum habuerint: nã nullum tota hac regione inuenitur. Verisimile est, hæc ædificia lapidea fuisse templa: nam domus vulgares ex ligno confectæ erant.

Hispani, qui cum Francisco Hernandez in Iucatan venerint, ligneas & lapideas cruces illic repererunt, quas nusquam in tota America viderant: imò, quod magis est, imagines hominum nudorum lapidi incisas, eo ipso loco, vbi vrbs Merida iacet, atque eiusmodi ædificia, quæ templis in Hispania ab ipsis Hispanis comparata fuerunt. Homines in hac prouincia ad summam senectutem perueniunt, ita vt Monacho Franciscano, cum concionaretur & baptizaret, vir quidam oblatus sit, qui trecentesimum annum ageret, & ita curuus esset, vt os non procul á cruribus abesset: qui etiam prorsus delirabat. His mirandis & memorandis rebus alias attexemus, quæ non minus consideratione dignæ sunt.

Vir admodum senex.

De admirandis quibusdam creaturis & aliis rebus in regione Guatimala aliisque locis America.

Guatimala multas habet creaturas mirabiles.

Regnum Guatimala ferè dimidiam partem noui orbis seu Americæ complectitur, quo tredecim diuersæ prouinciæ, quę non eiusdem sunt magnitudinis continentur. Omnes illę cohærent, & sitæ sunt inter 9. & 18. grad. versus Septentrionem, nempe à Chiappa vsque ad Costaricam. Multa hîc sunt mirabilia, inter alia, quòd in his tredecim prouinciis diuersę sint linguæ, quarum vnam qui callet, alteram non intelligit.

Monachi, qui illic concionati sunt; istud pro singulari Diaboli artificio habuerunt, qui hoc pacto perpetua dissidia & bella inter huius regionis incolas fouit. Loco pecuniæ vtuntur genere fructus, quod Cacao appellant. Illud aliquanto crassius est amygdalis, quo incolæ vescuntur: quique eo abundant, diuites sunt: nam omnia, quibus homo indiget, eo comparari possunt: & multus eius vsus est in commerciis in Noua Hispania. Nam hoc genus arborum tam diligenter illic curatur, atque in Hispania vites aut oleæ. In prouincia Chiapa inueniuntur cupressi, cedri, lentisci, & aliæ arbores, ex quibus durum atque eximium gummi destillat; quod thuri simile est: nec non liquidambar, storax, & copal: item fructus, qui piper & caryophylla gustu referunt, & pro iis venduntur. Hîc quoque ligni Guaiaci, cannæ fistulæ, aliarumque arborum medicarum magna copia est. Artemisiæ atque alii elegantes flores toto anno vigent. Sunt etiam herbæ, quæ semel satæ nunquam flaccescunt. In hoc genere sunt brassicæ, quæ in tantam altitudinem excrescunt, vt arboribus non cedant: quanquam non sint capitatæ, folia tamen earum sunt edulia. Fabæ semel infixæ durant aliquot annos, & toto anno flores habent. Illic genus falconum est, quod vnum pedem latum habet, instar anseris, alterum instar falconis. Hę volucres ad flumina ambulant, & ex piscibus viuunt. De auibus atque animantibus vulgaribus, quę etiam alibi reperiuntur, hoc loco verba facere non est nostri instituti: de iis tantum, quę aliquid singulare & admirandum habeat, aliquid dicemus. Aprorum, qui vmbilicum in tergo gerunt, magnus est illic numerus. Est etiam ibidem animal instar porcelli anniculi, ore oblongo & acuto, saccum habens sub aluo, in quo suos catulos, septem aut octo, gestat. Noctu in ędes serpit, vt gallinas furetur, more vulpium: longam caudam trahit, absque pilis.

Nucleus loco pecuniæ.

Arbores & gũmi magni pretii.

Ver perpetuum.

Mirę aues & animalia.

Illic quoq; reperitur genus cuniculorũ, quod tres aut quatuor catulos vno partu edit: quãdo

Mirum genus serpentum.

in pascua excurrit, catulos tergo suo insidentes secum vehit. Item genus serpentum vsque adeò virulentum, vt quando baculo percutitur, venenum per baculum in manum percutientis se infundat: si quis tamen animal illud occidat, & sanguine eius se conspergat, ex veneno non quidem moritur, sed graues dolores longo tempore sentit. Porrò aliud genus serpentum illic inuenitur, quod permagnum est. Tale Indi aliquando necarunt, habebatque illud in aluo 31. catulos, quorū singuli spithamam longi erant, qui statim proserpebant. Vetus serpens erat 21. pedes longus, quē barbari coxerunt & comederunt. Apud pagum Catepeque duo sunt monticuli, qui tot serpentibus scatent, vt nemo illac vtò transire possit.

Mirabilia animalia aquatica.

In regione Chiapa fluuius est permagnus eiusdem nominis, in quo sunt animalia, grandibus simiis aut cercopithecis similia, quæ longam caudam habent, & instar tigridis semper sub aqua latent, nec vllum eorum in terra vnquam conspicitur. Quando barbari per fluuium transeunt, aut in eo natant, hæc animalia pedes eorum suâ caudâ inuoluunt, & eos in fundum trahunt ac mergunt. Etiam equos & vaccas sub aquam trahunt: quos tamen non deuorant, sed tantùm mergunt. Hoc genus animalis alibi non reperitur, neque de eo quicquam inauditur. Alius fluuius Rio Blanco dictus, omnia, quæ aliquandiu in eo iacuerunt, lapidibus obtegit: ipse tamen per se est limpidus & potabilis.

Mirabiles aquæ & fontes.

Sesquimilliari à Chiudad Real fons est claræ & salubris aquæ, qui sex horarum spatio crescit & decrescit. Oritur ille in suprema parte huius prouinciæ, plus quàm 50. milliaribus à mari, quod propterea huius incrementi & decrementi causa esse nequit. In Tafixa fons est, qui tribus annis continuo scaturit & effluit, etiamsi non pluat: tribus aliis annis exarescit, vt maximè pluat. Quinque ab eo loco milliaribus fons reperitur, qui in æstate copiosam aquā habet, hyeme nullā.

Non procul à pago S. Bartholomei terræ hiatus est, instar profundi putei, in quem si quis lapidem eiusdem cum pomo magnitudinis mittat, & ille strepitum excitet, mox horrendum tonat, & tonitru illud procul auditur. Apud alium pagum, Chicomulco dictum, cauerna est, instar cryptæ: quæ intrinsecus amplam planitiem habet, ad cuius latus stagnum est, aquam habens tam lucidam, vt oculos fallat & arena tantum conspiciatur, cùm tamen aqua vltra vlnam profunda sit, quæ prorsus non mouetur.

Mons altissimus in Gatemala.

In hac regione mons est tantæ altitudinis, vt ex vertice ipsius duo magna maria: Boreale & Australe, conspici possint: quapropter etiam mons totius Americæ altissimus habetur, & nouem milliaria in altitudinem patet. Qui eum conscendere volunt, suum iter ita instituunt, vt ad radicem montis pernoctent: media autem nocte surgunt, vt postridie ante Solis occasum ad cacumē perueniant: nam Sole occidente ventus tam vehementer spirat, vt conscendi nequeat.

Mirasspelunca.

Apud pagum S. Augustini in prouincia Vera Pax, inter duos montes ingens est spelunca, sub qua magna hominum multitudo occulta posset. Tota est lapidea, & vastum os habet, per quod ingredi licet: intus est obscura, planiciem habens, cum multis angulis & recessibus: & quia illic assiduè aqua desuper stillat, hac illac columnæ à terra ascendentes reperiuntur, quarum nōnullæ formam hominis repræsentant, & ita albæ sunt, quasi ex alabastro sculptæ essent. Summū in hac specu frigus est, quod ossa & medullam penetrat: intus strepitus aquarum auditur, quæ inde procurrentes magnum lacum efficiunt, qui iactum sagittæ longitudine æquat: ex eo postea fluuius emanat.

Longæ arūdines Danta mirabile animal.

In eadem regione arundines nascuntur, 100. pedes longæ, & tam crassæ, vt inter duos nodos congius aquæ infundi possit. Barbari iis trabium vice vtuntur, in suis ædibus. Maximum animal, quod hoc loco inuenitur, Danta appellatur, vitulo annotino simile, pedibus humile, articulos in ima eorum parte habens, sicut elephas: in anterioribus pedibus quinq; sunt vngulæ, tres in priori parte, duæ in posteriori: vltimi pedes quatuor tantùm vngulas habent. Caput est oblongum, ante contractum: oculi parui: rostrum quatuor digitos latum supra os dependet. Iratum se erigit, & dentes ostendit, quorum aliqui ad latus prominent, sicut porcorum dentes: aureo sunt acutæ, collum seu ceruix humeris quàm proximè adhæret: cutis quatuor digitos crassa est, ita vt manu non facilè comprehendi, nec vllo telo cæsim penetrari queat. Hoc animal gramine & oleribus vescitur, & vicissim Indi carne eius vescuntur. Barbari perhibent, suos maiores rationem secandi venam ex hoc animali didicisse. Nam quando se sanguine nimium abundare sentit, ad acutum lapidem seu scopulum se fricat, & tantum sanguinis mittit, quantum opus est.

Saua tigrides in India.

Tigrides in hac regione sunt admodùm frequētes. Cùm Indi adhuc pagani essent, eas Dei loco venerabantur, & in genua procumbentes eas orabant, ne se deuorarēt. Nihilominus illæ eos dilacerabant & vorabant. Hæc superstitio inde nata est, quòd Diabolus in omnibus his regionib⁹ formâ tigridis apparere solitus sit: ex quo autē facti sunt Christiani, non amplius eas tantopere reformidant, sed contra eas se defendunt, ipsasq; sagittis conficiunt. Quapropter etiam numerus earū valde est imminutus: nec paucæ scloppetis interfectæ fuerunt. Præterea Indi memorant, illic a-

mines qui ex Europa eò veniunt, illum tolerare nequeant, & propterea facilè in morbos incidant. Hac de causa Hispani sæpè de alio loco commodiori quærendo cogitationē susceperunt: sed quia structura ædificiorum magno constat, & veteres incolæ suas domos ægrè relinquunt, res exitu caruit. Adhæc pleriq; mercatores, qui illic habitant, crebrò peregrinantur, & non diu domi manent: iccirco hoc incommodum minus ipsis obest. Accedit, quòd vrbs omnibus rebus necessariis optimè sit instructa, quæ non tantùm per mare Australe, sed etiam Boreale, ex regno Peruano, atque ex veteri & noua Hispania eò advehuntur: vt nihil dicam de piscibus, quibus abundat. Huc omnes naves ex Peru, Chile aliisque prouinciis ad mare Australe sitis appellunt: atq; inprimis magna vis auri atque argenti cum aliis mercibus eò adfertur: quæ omnia inde, terrestri itinere, in portum Belum, atque vlteriùs in Europam transvehuntur.

Nombre de Dios locus insalubris.

Etsi verò vrbs Panama admodùm insalubris sit, vt dictum est: tamen Nombre de Dios, quæ vrbs est è regione ad mare Boreale sita, multò insalubrior est, testibus omnibus scriptoribus Hispanis, qui de eius insalubritate valde conqueruntur, & fatentur, innumeros homines illic propter aërem corruptum obiisse. Solum eius est aquosum, multis pluuiis obnoxium: atque ipsi fructus, qui illic crescunt, etsi pulchri sint aspectu, & benè matureścant: tamen sunt insalubres, & cum periculo comeduntur. Quamobrem etiam hæc vrbs, ex mandato regis Philippi II. derelicta, & ex consilio Baptistæ Antonelli, architecti, in Portum Bellum translata est: qui locus quinq; milliaribus à Nombre de Dios versus Occidentem situs est, & commodum portum, etiam pro multis & magnis navibus haber. Quomodo autem vrbs Nombre de Dios à Francisco Draco capta & incensa, posteaq; nova vrbs Porto Bello ab alio duce Anglo occupata atq; direpta fuerit, suprà commemoravimus.

Porto Bello nova vrbs.

SECTIO DECIMATERTIA.

De novis itineribus aliquot Anglorum in regnum Guianæ, ex relatione Ioannis Schmidt, Angli.

Iter Valteri Raleig in Guianam.

Vprà diximus, quomodo strenuus eques Walterus Raleig, anno Domini 1595. iter in auriferam regionem Guianam susceperit, & insulam Trinitatis occupārit: vnde se ad magnum fluvium Orenocam convertit, vbi intellexit, Hispanos in explorando hoc flumine varias quæsiuisse vias, vt transitum ad celebrem & magnam vrbem Manoam, quam *El Dorado*, hoc est, auream vrbem, nominant, inveniret. Quoniam verò comeatus ipsum deficiebat, Franciscum Sparrow, Anglum, illic reliquit, vt vrbem illam porrò quæreret: qui cùm hanc regionem 14. aut 15. annis peragrasset, præter spem multorum domum redit. Ipsum narrantem audivi, quòd oculis obvelatis in hanc vrbē ab Indis ductus fuerit: ideoq; de ea non multa referre potuit. Et quia propter inediam & varia incommoda, quæ per illud tempus passus erat, immedicabiles morbos contraxerat, paullo post in Anglia mortuus est.

Franciscus Sparrow.

Anno 1605. Capitaneus Ley, Oliverii Ley, equitis, frater, aliis quibusdam sibi adiunctis advectus fluvium Weapoc profectus est, cuius itineris & fructus, qui ex eo rediret, ego quoque particeps esse debebam: sed ille in eo itinere obiit, & multi ex comitibus ipsius occisi fuerunt: reliqui, quomodocunq; potuerunt, elapsi sunt. Thomas Roe, nobilis Anglus, qui antehac ad magnum Magol in Indiam Orientalem missus fuerat, etiam vnum atq; alterum annum in hac ora, & circa fluvium *Las Amazones* commoratus est. Illic adjutorem habuit Matthæum Mortonum, centurionem, qui peritus erat navarchus, præsertim in hoc flumine, & postmodùm in Virginia à barbaris sagittâ, non tamen lethaliter, percussus, ac deinde in Indiam Orientalem missus fuit. Eodem modo Guilhelmus Witte, & alii viri honesti, antè & post, tempus & sumptus impenderunt, vt aliquid amplius experirentur, & Anglorum colonias eò ducerēt, sed irrito conatu: donec Robertus Harcot anno 1609. has partes in se suscepit. Hic Harcot, cum mandatis acceptis eò venisset, fratrem suum, Michaelem Harcot & 15. aut 16. homines apud fluvium Weapaco reliquit, ipse verò in Angliam redit, vbi favore Henrici, Principis Walliæ, subnixus, egregium diploma obtinuit, quod ad omnes Guianæ oras maritimas & fluvium Amazonum extendebatur, & ad ipsum atque hæredes eius pertinebat. Etsi verò mille aduersitates ipsi obvenerunt: tamen omne studium atque operam adhibuit: neq; tamen propter hominum inopiam id, quod volebat, perficere potuit. Nam suos quidem cum aliquot Germanis emisit, qui oram illam perlustrarent: sed illi progredi non potuerunt.

Robertus Harcot.

Sic ille incepto destitit: Walterus verò Raleig, multis viris nobilibus ac militibus comitatus, postremū suū iter in Guianam instituit: cum quo inter alios profectus est Rogerius Northius, tribunus militū, Dudleij Northij frater, qui in hoc itinere varia flumina ad orā maritimā invenerūt & perlu-

Valteri Raleig postrema navigatio.

perlustrarunt, maioremque ac perfectiorem cognitionem magni fluvij Amazonum adepti sunt. Sed Angli nolebant vlteriùs pergere, vt cum Waltero Raleigaurum quærerent: quibus in Angliã reversis nova societas à quibusdam nobilibus, mercatoribus alijsque instituta fuit, ad has regiones perlustrandas: cui etiam diploma cum sigillo à Rege concessum fuit.

Rogerius Northius. Itaque Rogerius Northius cum 120. hominibus, vna navi, parone ac duobus lembis in viam se dedit, & vltimo Aprilis, anno 1620. Plimmutho soluit, septemq; hebdomadũ spatio ad fluvium Amazonum peruenit, amisso vno homine qui jam senex erat. Ille vltra centum milliaria Anglicana, per fluvium illum navigans, ascendit, & suos in terram exposuit, quibus noua regio & eius incolæ ita placuerunt, vt multi Hyberni, Angli & Belgæ illic manere discuperent: prout etiam nonnulli ex ipsis octo annos illic commorati sunt. Ipse Northius cùm illic rem feciſſet, cum mercibus magni pretij in Angliam reuersus est, quod societati animũ addidit ad aliquid amplius tentãdum Sed Dei voluntas nondum erat, vt tantum opus ad exitum perduceretur. Obstabat Comes Gondumarius, qui tunc in Anglia Regis Hispaniæ nomine legati munere fungebatur, & hoc negotium, quantum poterat, impediebat. Northius autem in hanc calamitatem incidit, vt Doueræ caperetur, & merces ipsius primò detinerentur, deinde fisco regio addicerentur.

Legatus Regis Hispaniæ hanc navigationem impedit.

Neque tamen propterea illi, quos in regione Amazonum reliquerat, eam deserere voluerũt. Thomas Painton, ipsius legatus, è vivis excessit. Carolus Parckerus, cẽturio, sexennium post ipsum vixit: Joannes Christmannus quinquennium: neq; vllus erat, qui in patriam redeundi desiderio teneretur quamuis nihil subsidij ex Anglia mitteretur, nec recentes copiæ aduenirent.

Rebus sic stantibus, cùm Angli in regione Amazonum inter se dissiderent, & de imperio contenderent, tres ex ipsis iter ingressi sunt, nempe Thomas Warnerus, Ioannes Rhodesius & Robertus Bimsius, & in Angliam reuersi, significarunt, quàm perturbatè omnia in regione Amazonum gererentur, & se lętari, quòd ex istis turbis liberati essent.

Initium coloniæ seu præsidii in insula S. Christophori.

Qui supererant, in insulam S. Christophori nauigare constituerunt, & omnia necessaria in navim, quæ in Virginiam ibat, comportarunt. Eorum erat 15. homines. Illic per annum manserunt, antequam noua hominum supplementa aduenirent: & iam ad quinq; tantum erant redacti. Tam exigua initia habuit colonia seu præsidium Anglorum in insula S. Christophori.

1628. Descriptio fluvii Amazonum.

Interea Harcotus & Northius, centuriones, nova diplomata pro regione Guiana & fluvio Amazonũ impetrarunt, & anno 1628 mense Ianuario quatuor naues, quibus 200. homines vehebantur, eò miserunt. Has postea centũ alii, partim Angli, partim Hyberni, sequuti sunt. Magnus ille fluvius Amazonum situs est sub linea Æquinoctiali, cuius ostium plenum est insulis, maioribus & minoribus: nec quisquam facilè viam per eum inveniat, nisi sit peritissimus nauclerus. Vt verbo dicam, maximus est fluvius Americæ, imò totius orbis. Tantâ copiâ recentis aquæ in mare influit, vt illud triginta milliaribus Anglicanis dulce reddat. Northius ab eo loco, vbi cum suis exscenderat, Guilhelmum Witte cum 13. emeritis & aliis militibus in parone misit, vt regionem vlterius exploraret, qui centum milliaribus Anglicanis sursum versus navigauit, & comperit, hunc fluvium in duas partes dividi, & plenum esse insulis. Regio vbiq; erat amæna & fertilis, nec cibus atq; alimenta ipsis deerant: quocirca etiam omnes sani & bono habitu redierunt. Idem multos pagos vidit, à 300. 500. 600. & 700. incolis habitatos. Magnum erat inter ipsos discrimen, præsertim quoad linguam: omnes nudi incedebant, viri, mulieres & pueri. Nullæ tamen bellicosæ fœminæ repertæ, quales olim Amazones erant, quarum nomen hic fluuius gerit neque apparebat, Christianos olim pedem huc intulisse. Gens ea, apud quam Northius cum suis sedem fixit, omnem ipsi benevolentiam exhibuit, & in eius gratiam nullum laborem refugit. Angli domos illic exstruere ac muniri cęperunt: quam ad rem peritos architectos cum omnibus rebus necessariis nacti sunt: vt bona spes sit de huius coloniæ incremento. Atque hic rerum illic status erat anno 1629.

Colonia Anglorum in insula S. Christophori.

Descriptio insulæ S. Christophori.

QUoniam paullo antè huius insulæ mentionem fecimus, de ea, & de Anglorum in ea colonia aliquid vlteriùs dicemus. Sita est hæc insula 17. grad. à linea Æquinoctiali versus Septentrionem, 120. circiter milliaribus à promontorio Americæ, quod *Capo de tres puntas* appellatur, & proxima est terra continens. Patet in longitudinem octo milliaria, quatuor in latitudinem: vna est ex centum insulis Americæ, quæ Caribes vocantur, in quibus nauigãtes plerunq; se reficiunt. Ex his quędam habitantur, vt S. Dominico, Mattalin, Lucia, Vincentium, Granada, Margarita: & hæ versus Austrum jacent: Septentrionales sunt hæ: S. Christophori, Marigalanta, Guadalupo, Deceado, Monserat, Antiqua, Mevis, Bernardo, S. Martin, & S. Bartholome.

Qualitates insularum, quæ vocantur Caribes.

Verum vna ex quatuor insulis, quas Hispani possident, his omnibus præstat. Nam Spaniola aut Cuba singulæ pro regno haberi possunt. In insula Christophori multi sunt fontes salientes & scaturigines: valles & montes in lateribus sunt admodum fertiles: in cacumine non item, quia solum est sulphureum. Terra fert palmites, gossipium, lignum vitæ, & alia arborum genera, ab Europæis diuersa

versa. Arbores semper virent: dies & noctes toto ferè anno sunt æquales: illic perpetua æstas, nisi quòd certis temporibus magni imbres & interdum procellæ existunt.

In quibusdam harum insularum reperiuntur boues, capræ, porci, atque inprimis *guanes*, quod est animal repens, crocodilo aut aligarti simile, minus tamen: cuius caro est edulis. Ova sua ponit in arena, sicut cancri terrestres, quorum hìc magna est copia. Vtrorumque ova in arena à Sole excluduntur.

Natura testudinum.

A mense Majo vsque ad Septembrem testudines magno numero capiuntur, quæ ex mari in terram veniunt, vt ova sua in arena ponant: atque illa eodem, quo dictum est, modo excluduntur. Sunt illa rotunda, instar pilæ, & esui apta, quemadmodum etiam caro testudinum. Nos eas noctu quærebamus, & in littore repertas invertebamus, vt supinæ jacerent, donec lucesceret: tunc eas domum afferebamus: nam ipsæ se vertere nequeunt. Testæ earum tam duræ sunt, vt quadrigas onustas ferant: & vna à decem aut duodecim viris eam comedentibus vix absumi potest. Præter has varia & mira piscium genera hìc inveniuntur. De avibus, quadrupedibus, plantis & fructibus alibi dictum est: illud saltem hoc loco notandum, ea ab Europeis plurimum differre.

Anno 1623. Thomas Warnerus cum 14. Anglis in hanc insulam venit, vt supra dictum est, ad- 1623.
ducens secum filium suum Eduardum Warnerum qui patri in regimine succedere debebat. Primo suo aduentu tres Gallos inuenerunt, qui ope Indorum Warnero se opponebant: tandem tamen pax & amicitia inter eos coaluit. Angli mensem vnum inter barbaros vixerunt, & domum ac munimentum exstruxerunt, fructus plantarunt, inprimis radicem Nicotianam, & comederũt panem Cassadæ, Potates, Plantines, Pynes, & alios fructus illius regionis: nec non pisces, quos Tortels vocant, & testudines.

Anno sequenti 1624. 18. Martij eò cum paucis venit Jefferson, centurio afferens secum gra- 1624.
na frumenti, ad serendum, aliasque merces pro Indis: idem mense Septembri in Angliam rediit.

Sequenti anno Gallicus paro eò appulit, cui præerat Dominus de Nombe. Is narrabat nobis, 1625.
quosdam Gallos à barbaris in alia insula Caribum occisos fuisse. Paullo post centeni aliquot Caribes atq; Indi peregrini in suis cymbis, quas remis agebant, adnavigarunt, & naues nostras invaserunt. Nos eos rogabamus, vt nos missos faceret: sed illi ab incepto desistere nolebant. Itaq; nos Angli & Galli sociatis viribus die 5. Novembr. impetum in eos fecimus, ipsosq; in fugam conjecimus. Pridie Cal. Ian. reversi sunt, & tres Anglos, quos in littore huius insulæ invenerunt trucidarunt.

Anno 1629. die 4. Augusti, cum in excubiis staremus, Warnerus centurio appulit, homines 1626.
quosdam cum rebus, quibus colonia nostra indigebat, advehens. Die 4. Septembr, vehemens procella ac tempestas orta est, quæ omnes nostras domos disjecit, radicem Nicotianam evulsit, duo tympana per aëra raptauit, duas naves dilacerauit, & maximam partem nostri comeatus corrupit. Tunc res nostræ pessimo loco erant, & iis nos sustentare cogebamus, quæ in silvis inveniebamus. Nos Angli & Galli paruis agminibus exibamus, victum quærentes: in reditu Galli à barbaris intercepti, & octo ex iis interfecti fuerunt.

Die 26. Octobr. 1627. ad insulam appulit Guilhelmus Schmid, tribunus militum, cum man- 1627.
datis, pulvere & pilis à Comite de Carleil missis. Eum Pelham centurio, & 13. milites comitati sunt. Paullo post parvum navigium, Aratrum dictum, Bristolo advenit, in quo erat Warneri centurionis vxor, cum 6. aut 7. aliis fœminis.

Die 25. Novembr. Indi impressionem in Gallos fecerunt, propterea quòd vxoribus eorum stuprum intulissent, & 26. Gallos, 5. Anglos, & 3. Indos obtruncarunt. Arma eorum erant arcus ac sagittæ: hæ nihil aliud erant, quàm tenuis arundo, quatuor aut quinque pedes longa: aculeus in quibusdam erat ferreus, in aliis ligneus: omnes tamen veneno infectæ: ita vt ictus, qui corpus penetrabant, insanabiles essent.

Non multo post eòdem appellat Carolus Saltonstallus, ordinum ductor, nobilis adolescens, 1628.
Samuelis Saltonstalli filius, qui varia ad novam coloniam reficiendam attulit. Quoniam verò Hollandi paullo ante ipsum adfuerant, omnemq; radicem Nicotianam avexerant, exspectandum ipsi fuit, donec alia matureſceret. Interea ipse cum suis in ea plantanda sedulus fuit, sperans, se magnum in hoc itinere quæstum facturum. Antequàm autem omnia ad reditum comparasset, navis ipsius tempestate obruta interiit, magno eius detrimento. Nihilominùs quintam partem suæ radicis Gubernatori tradere, & alia onera sustinere coactus fuit: quod nõ tãtum ipsi, sed multis aliis displicuit.

Circa festum natalitium anni 1629. duo centuriones, Prinne & Stone, cum aliquot navibus eò 1629.
appulerunt, ita vt mense Decembri 13. naves in portu starent, quarum aliæ Anglicæ, aliæ Gallicæ, aliæ Belgicæ erant. Tantis tũc viribus pollebamus, vt omnes Indos ex insula pelleremus, quia multa improba facinora contra Gallos perpetrauerant, fruges ipsorum absciderant, ædes combusserant, radicem Nicotianam furto surripuerant. Filius Regis, Tegramundus dictus, qui adhuc parvulus erat, parentibus & amicis partim occisis, partim in fugam actis, ægrè conseruatus, & à Meerfeldio nauta in Angliam abductus fuit, qui eum illic cum suis liberis educavit.

In hoc statu erat Anglicana colonia in insula Christophori, sub initium anni 1630.

SECTIO DECIMAQVARTA.

Vera & accurata narratio, quo pacto prædives classis argentea ex nova Hispania in Matanza portu insulæ Cubæ à navibus Societatis Americanæ, quæ est in fœderatis provinciis Belgii intercepta & occupata fuerit, die 7. Septembr. anno 1628.

Naves societatis Americanæ in fœderatis Belgii provinciis.

ANno Domini 1628. die 20 & 21. Maii, hæc classis ex Belgio solvit: Navis Amstelrodamum, Hortus Hollandiæ, Candidus Leo, Griphus, Hollandia, Geldria, Harlemum, Provincia Vltrajectensis, Niger Leo, Aureus Falco, Liburnica Ciconia dicta, Liburnica Mudensis, Monoceros, Nardenum, longa Biremis. Hæ naves ex Texela soluerunt. Ex Mosa, navis Vltraiectum, Neptunus Delphensis, Dordracum, & hæ liburnicæ, Tigris, Vulpes & Niger Eques. Ex Selandia navis Neptunus Verensis Aureus Sol, Tigris, & Pegasus, cum Veteri Vlissinga. Ad hanc classem pertinebant etiam hæ naues, Aureus Leo, & Delphinus Græningensis, cum navi Monachodamo & Enchusa.

In navi Amstelrodamo supremus præfectus erat Petrus Petri F. Heinius: in navi Hortus Hollandiæ archithalassus erat Henricus Cornelius Lonckius: in naui Neptunus Verensis subpræfectus erat Iodocus Banckerus: in naui Vltraiecto custos nocturnus seu præfectus vigilum Cornelius Nicolai.

Omnes prædictæ naves, exceptis Selandicis, Græningensi & Enchusana, cùm conueniissent, constabant 21. velis, præter naves onerarias, quæ cum hac classe vela fecerunt. Quamuis autem istę naves desiderarentur quæ imperio supremi præfecti subiectæ erant: tamen institutum iter susceptum fuit. In singulis navibus quotidie matutinæ & vespertinæ preces habitæ, caput ex Bibliis prælectum & Psalmi cantati fuerunt. Dira imprecari, deierare, litigare, rixari, pugnare, & omne flagitiorum genus sub pœna capitis interdictum, & de omnibus bonæ leges latæ erant.

Ineunte mense Iunio classis angulum Portlandiæ versus Ortum solstitialem, & angulum Aureæ caudæ versus Occasum solstitialem reliquit & velociter progressa est. donec 14. aut 15. peregrinæ naues ei in conspectum venerunt. Hæ erant quinque regiæ naves Anglicanæ, cum aliquot minoribus, quæ aiebant, se Rupellâ venire, vbi nullum operæ pretium fecerint. Archithalassus Anglicus, honoris ergò, tormentum displosit cui supremus Belgarum præfectus respondit, & cursum versus Occasum brumalem direxit.

Paulo pòst quinq; naves à classe disiunctæ fuerunt, nempe, nauis Geldria, Hollandia, Malus aurea, quos Dordracenses instruxerant, vt ad portum Guineæ navigarent: item liburnicæ, Tigris & Longa biremis. Hę post octiduum ad classem redierunt, ac retulerunt, se navim piraticam Anglicanam obviam habuisse, quę duo naugia piscatoria Hispanica cepisset, ex quibus intellexerit, in portu Corunensi 100. naves instrui: in quem finem, facile erat judicare.

Insula Porto Santo.

Inde ad Occasum brumalem velificarunt, vt à tergo insulæ Maderæ cursu instituto, hostium conspectum fugerent. Cùm insulam Porto Santo ob oculos haberent, quæ circiter octo milliaribus ad Occasum brumalem ab ipsis distabat, compererunt, eam multò Orientaliorem esse, quàm arbitrati erant. Postquàm 18. grad. 10. min. assequuti fuissent, supremus classis præfectus mandauit, vt in omnibus nauibus tam nautæ quàm classiarii in armis exercerentur. vtq; liburnicæ noctu aliquò vsq; in mare procurrerent, & orto Sole ad classem redirent. Idem iussit, vt carnis salitæ & aliorum alimentorum diligens cura haberetur, & ignes artificiosi appararentur. Qui scarboto laborabant, iis manè & vesperi aliquid vini caustici tam ad bibẽdum, quàm ad os abluendũ suppeditauit.

Post hæc decretum fuit, vt tota classis insulã S Vincentii peteret, ad reficiendos ægros. Quãobrem in sinum Craquensem anchoras iecimus, & quia illic commodus portus erat ad aquam colligendam, placuit, vt tota classis eò iret, & sibi de aqua prospiceret. Ne autem incolæ à quoquam iniuriâ afficerentur, nemini cum aliis armis, quàm cum gladio, exscendere permissum fuit. Tentoria quoq; in littore erecta sunt, si fortè barbari cum ipsis negotiari, & aliquid ad reficiendam classem afferre vellent. Quia verò hoc loco non magna erat rerum necessariarum copia, visum est vniuerso Senatui, vt duæ liburnicę, Vulpes & longa Biremis cum tribus lembis, Sebastiano Iacobi duce, in sinum Tubicinis & alios portus mitterentur, vt dispicerent, an illic aliqua refectio inveniri posset. Etsi verò naues illæ bonum nuntium attulerunt, tamen consultius judicatum fuit, ad insulã de Blanco velificari: quod etiam initio decretum fuerat.

In.

HAVN GENERAEL. PIETER PIETERS

HENDRICK CORNELISZ. LONCQ ADMIRAEL.

DAS EYLANDT CUBA MIT DEROSELBEN GELEGENHEIT

Deutsche Meilen 15 in ein grad.

Drucken Landt

Breite 20

20 20 20

Tropicus Cancri

El Placel

Yumá

Yumeto

Mira parooz

Mascares

Caimito

Bayamo

Havana

Jamayca

P. Morranta

P. Negrillo

Cayman

Cayman grande

Anguilla

Matanzas

Barracoa

Caio de Sal

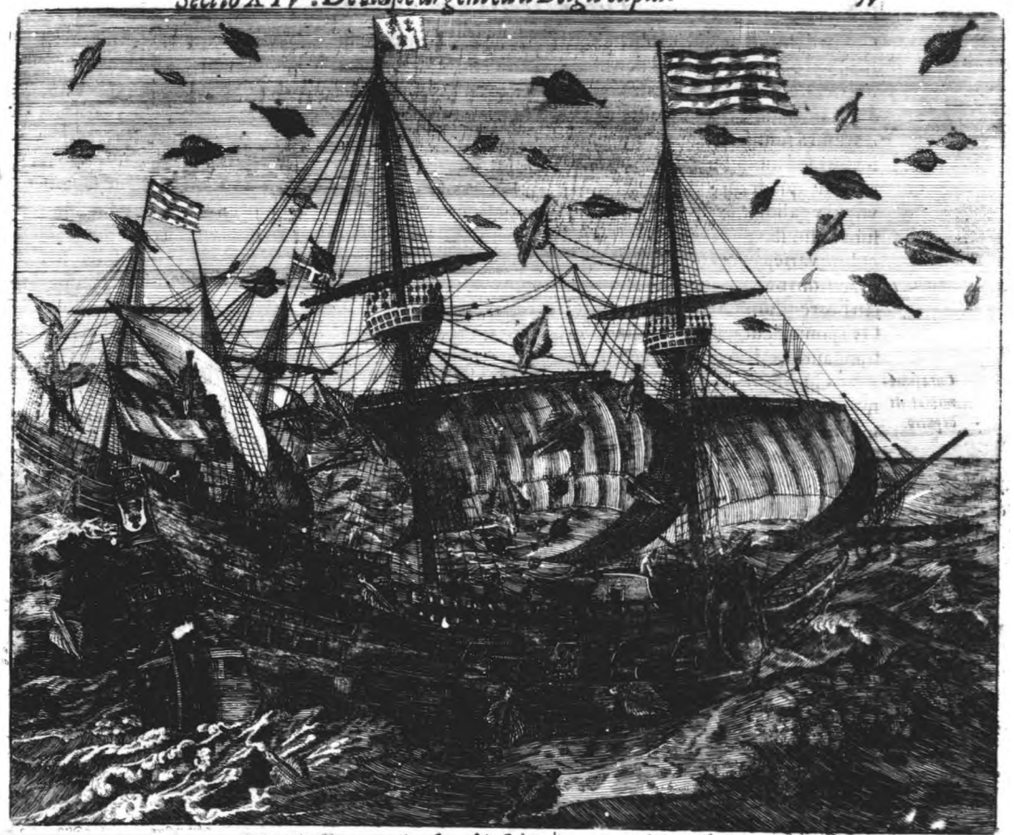
Caio de Iobo

Golfo de Xagua

Tropicus

Cayo de Sal

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

In hoc vasto Occano ab Insulis Fortunatis vsq; ad insulas promontorii Viridis, inter quas insula S. Vincentii etiam vna est, atq; vlterius vsq; ad oram Brasiliensem innumeri pisces volantes conspiciuntur, magnitudine halecis, nonnihil tamen longiores & rotundiores, alas habentes similes vespertilionum, quæ ipsis piscibus non sunt minores, quibus 100. interdum etiam 200. passus provolare possunt, nempe tamdiu, donec alæ siccentur: tunc rursus in mare cadunt. Quando in aere volant, accipitribus, laris, & aliis avibus rapacibus prædæ cedunt: in mari autem à magnis piscibus, qui eos indesinenter persequuntur, devorantur: ita vt nusquam tuti sint. Horum piscium etiam in Hieronymi Benzi & Ioannis Lærii nauigationibus atq; alibi mentio fit. *Pisces volantes.*

Sic insulam S. Vincentii reliquerunt, quæ vna est ex insulis Caribum, sub 13. grad. 20. minut. versus Septentrionē sita. Littus altum est, arboribus densum. Incolæ, tam viri quàm fœminæ, prorsus nudi incedunt. Colore sunt luteo: sed purpurisso, quod apud ipsos crescit, se inficiunt. Viuunt in solitudine, nec Deum noscentes, nec regem habentes. Attamen eos, qui in bello se fortiter gesserunt, duces sibi eligunt. Cæterum gens est benigna, quæ nostros humaniter excepit. Multos nobis fructus attulerunt, quos regio ipsorum profert, vt bananes, pattatas, ananas, & alios similes. Hæc insula complures habet sinus, inter quos maximus & commodissimus versus Septentrionem situs est: vbi etiam propter aquæ salubris copiam multi habitant. *Insola insula S. Vincentii.*

Biduo pòst classis ad insulam Blanco appulit, cuius littus humile est, sub 12. grad. 20. minut. latitudinis borealis Paucas habet arbores & fructus, nec multum aquæ recentis, nisi versus portum Septentrionalem, vbi satis aquæ pro vna atq; altera naui reperitur. Atq; iccirco non ab hominibus, sed à feris habitatur. *Insula Blanco.*

Hircis & capris abundat, ita vt 3000. sesquidiei spatio caperemus. Sunt etiam illic multæ testudines, & elegani, hoc est, terrestres crocodili, vt eos, quos nunquam vidit, nec rectè nec plenè describit, nos istud hoc loco præstabimus. Ille, quem nos vidimus, duas ferè vlnas Brabantinas longus erat: qua crassissimus, dimidiam vlnam in ambitu continebat; coloris maxima ex parte cinerei. *Descriptio terrestris crocodili.*

Caput deforme ac distortum habebat, in longitudinem extensum, instar lacertæ: oculos nigros & lucidos: os parvis & acutis dentibus plenum: sub collo tenuem & squamosam cutim, quę ab ore & gutture vsque ad pectus se extendebat: totum corpus multis squamulis relucentibus obtectũ, quæ tamen sub alvo aliquanto maiores erant. Supra collum quædam parva & acuta scuta gerebat: dorsum à summo ad imum erat asperum, duobus digitis transversis elevatum, instar cornu translucens, sed molle, instar corii. Quatuor pedes habet: duo priores sunt instar brachiorum, pollicis crassitie, quadrantis vlnę longitudine: in quinque digitos divisi, qui acutas vngulas habent, vt sunt vngulæ gallinarum: posteriores pedes sunt aliquanto crassiores & longiores: palmæ pedum non sunt dissimiles posterioribus cercopithecorum palmis. Cauda integræ vlnæ longitudinem æquat, colore variegato, candidis & cinereis punctulis distincto. Iuxta corpus cauda est crassissima, sed in acutum mucronem desinit, quam circumquaque agitare poterat. Etsi verò hoc animal sit aspectu horrendum: tamen veneno caret: & caro eius est candida, instar vitulinę, atque esui aptissima. Ova ponit, sicut testudines, quæ prorsus sunt rotunda, sicut ova columbarum, durâ testâ, ita vt non frangantur, etsi in terram cadant.

Cura supremi præfecti de puero.

Cùm nostri sibi mediocriter de carne ferina prospexissent, proxima nocte vela dare debebamus. Quoniam verò nondum omnes redierant, & puer ex naui supremi præfecti desiderabatur, de quo nemini constabat, vbi esset, ea nocte non sumus profecti. Postridie cũ omnes se in naves contulissent, excepto puero modò dict, classis solvit: supremus tamen præfectus biremem illic manere iussit, vsq; ad meridiem, si forte puer rediret. Magnus in littore strepitus tympanis ac tubis excitatus fuit: sed puer non comparuit. Etsi verò hæc cura inanis fuit: tamen hinc paternus affectus præfecti erga suos conspicitur, qui de vnico puero conseruando tam sollicitus erat: cum tamen hostis noster tãtam curam pro centum, imò mille hominibus non susciperet, sed suos canum loco haberet, quemadmodum experientia testatur. Classis, quę celeriter progrediebatur, versus Septentrionem promontorium Beatum conspexit: deinde aliam editam terram, versus Orientem, apud promontorium Tuberones: tum angulus Occidentalis insulę Spaniolæ, postmodùm promontorium Maria, postremò insula seu scopulus de Pynos, ad insulam Cubã situs, apparuit. Ineunte mense Augusto, cùm tempus ad nauigandum maximè oportunum esset, & hostis de nostro aduentu nihildum resciuisset, consilium, cuius causâ hoc iter susceptum esset, publicatum fuit, nempe vt argentea classis Hispanorum interciperetur. Vt igitur omnes scirent, quomodo in omnem casum se gerere deberent, singulis navibus ordo præscriptus fuit, quo omnia, quę vsus & tempus postulabat, tam alacri animo erant, quasi non ad pugnam cum hoste ineundam, sed ad convivium aut triumphum ducerentur. Itaq; sursum ac deorsum vecti, omnes angulos & latebras perreptabant, ac tandem ad promontorium Corientes peruenerunt, vbi fundũ figendis anchoris idoneum inuenerũt.

Augustus.

Hic duę naves illis in conspectum venerunt, quas vsq; ad vesperam fluitare permiserunt. Tũc classis præfectus candido Leoni, navi Dordracenę, & duabus liburnicis, Vulpi & Mudensi, imperavit, vt vela darent, & vt singulę peculiarem cursum instituerent, vt omni ex parte nauibus illis viam intercluderent. Postridie candidus Leo duas illas naves adduxit, quæ non hostiles erant, vt putabamus, sed amicę, nempe ruber Leo & paro Amstelrodamensis, quæ etiam ab hoc tempore apud classem manserunt. Hæ referebant, ad Granadam, vbi se refecissent, 34. è suis à barbaris fuisse oppressos & trucidatos, quoniam paullo antè aliquot Galli, qui se Hollandos perhibeant, eò appulerant, & multos ex barbaris abduxerant, quosdã etiam interfecerant: quod facinus barbari in Hollandos, quanquam innocentes, vlti sunt. Post hæc nostra classis promontorium S. Antonii petiit, quod est sub 22. grad. 20. minut. Terra est depressa, arboribus plena. Illic præfectus classis mandatum per fiscalem promulgauit, quo edixit, ne quis, quicunq; esset, ad littus navigaret aut enataret, pœnâ arbitrariâ constitutâ. Postmodùm decretũ fuit, vt iter promontorium S. Antonii & Tortugas classis admoueretur, & illic naues obseruarentur, quæ ex Porto Bello, Honduras & Nova Hispania aduenirent. Cum illic in anchoris starent, procella cum pluvia, tonitru & fulgure insurrexit, quæ aliquot dies perpetim duravit, & quasdam naves ac liburnicas labefactauit. Itaque consultum judicatum, ad Tortugas velificari, & navibus, quæ Havanam ituræ essent, insidias moliri. Postridie manè duas naves vidimus, quę rectà classem petebant. Cùm illæ eò vsq; venissent, vt naves nostras agnoscerent, vela conuertere conabantur, sed frustrà. Nam vna à liburnica Mudensi, altera à longa biremi capta fuit. Erãt illæ duæ biremes ex Havana, quæ in locis arenosis prope Tortugas piscabantur: in vtraq; erant 28. homines, qui nihil aliud habebant, quàm 200. pisces, & vnam testudinẽ. Putabant illi, nostram classem esse classem argenteã, quę ex Porto Bello veniret: itaq; accedebãt, vt suos pisces venderent. Vna biremis ante 14. altera ante 24. dies ex Havana solverat. Hispani captiui aiebant, Havanenses nihil constare de Belgica classe: & classem argenteam ex Porto bello & nova Hispania nondum in Havanam appulisse, cùm inde egrederentur. Præterea narrabãt, Petrum Adriani F. archithalassum Flissingensem cum septem navibus isthic fuisse, & Calendis Augusti duas naves ex Honduras, cochenillo, annillo, salsaparilla, indigo, & aliis pretiosis mercibus, quæ aliquot myriadibus auri æstimarentur onustas cepisse.

Hollandi Gallorum petulantiam luunt.

Promontorium S. Antonii ad insulam Cubam.

Primum nũtii, quod Hollãdi acceperint de argentea classe.

Vesperi

Vesperi ventus classi nostræ fauebat, & manè Sole oriente, vidimus altam terram Cubæ, inter portum Puercum & Hauanam. Præfectus classis duas liburnicas versus Austrum, & totidẽ versus Septentrionem misit, qua cuncta explorarent. Sub id tempestas incubuit, cum nimbo, vento, tonitru & fulgure, ita vt nauis Dordracenæ malus ictu fulminis confringeretur, & vnus necaretur, alter membris caperetur.

Secundum nuntium.

Sedata tempestate, aliam nauem conspexerunt, ad quam capiendam præfectus classis aliquot lembos cum longa biremi emisit, qui ea statim potiti sunt. Hispani captiui dicebant, Hauanenses ante septem vel octo dies nostram classem conspexisse: atque iccirco Gubernatorem, Laurentium de Cabrero, hanc biremem emisisse, vt Hispanicam classem quæreret, & de Hollandorũ aduentu moneret. Se verò nullas naues vidisse. Præterea aiebant, classem ante sex dies nondum in Hauanam appulisse, quamuis omni conatu eo tenderet: in portu autem Hauanensi vnam tantummodò nauim præsidiariam esse, cum duobus paruis nauigiis.

Hoc tempore classis nostra tribus circiter milliaribus à littore aberat, è regione montis, qui vocatur Tabula Marini, septem milliaribus à Hauana, Ortum versus. Inde classis rectà ad Hauanam perrexit, intra iactum tormenti, vt videret, quænam illic naues essent, quia simplici hostium assertioni fidendum non arbitrabatur. Nullas tamen ibi naues, nisi duas aut tres cum aliquot biremibus conspexit, ita vt captiuorum relatio cum rei veritate consentire videretur.

September.

Ineunte Septembri præfectus classis, habito consilio, statuit, liburnicam Vulpem Tortugas mittendam, vt exploraret, annon illic aliquot biremes essent, ad monendam argenteam classem emissæ: & vt naues ex Selandia aliasque peruestigaret. Interea tota classis hac illac velificabat, sic tamen, vt vrbem Hauanam semper in conspectu retineret. Ventus spirabat à Meridie, & talis triduum aut quatriduum permansit.

Die 7. Septembr. manè, orto Sole, sex vela conspeximus, quæ ad nostram classem tendebant. Is vehebatur Iodocus Banckerus, subpræfectus, secum ducens quinq; naues & vnam liburnicam, nempe Neptunum Veriensem, Aureum Solem, Monachodamum, Delphinum, Aureũ Leonem & Pegasum. Præfectus classis magno harum nauium, & illæ classis desiderio tenebantur: neque tamen se citius iungere potuerunt, quàm pridie eius diei, quo classis argentea ex noua Hispania detecta & capta fuit. Iamq; classis integra erat, exceptâ Tigride & Veteri Flissinga ex Selandia: quarum loco aliæ aduenerant, nempe Leo ruber & paro Amsterdamensis, vt supra dictum est, ita vt in vniuersum essent viginti nouem, tam naues quàm liburnicæ. Hæ omnes cursũ suum versus Meridiem ad portum Maranzæ instituerunt. Noctu nauigiolum Hispanicũ in ipsas incidit, iuxta Candidum Leonẽ, qui in excubiis stabat. Nauclerus, qui putabat, illud ad classem pertinere, ad Hispanum clamauit, vt recederet, ne ad suam nauim allideret. Hispanus, qui similiter arbitrabatur, se inter suos versari, quandoquidem Hollandum non intellexerat, suo idiomate respondit: *Que quereis? Que quereis?* Cùm nostri nautæ hoc peregrinũ idioma audirent, præ lætitia manibus complosserunt, dicentes: Sunt Hispani, hîc laridum habemus. Eo vestigio duo tormentorum ictus contra nauigiolum illud disploſi fuerunt, in quod nautæ protinus cum lembis & cymbis inuecti sunt, & id nullo negotio occuparunt.

Tota classis congregata.

Portus Maranzæ.

Prima nauis Hispanica capta.

Postridie manè qui erat 9. Septembr. circiter 20. naues conspeximus, & hæc erat votis nostrorum dudum expetita classis argentea ex Noua Hispania. Quantâ lætitia præfectus classis, archithalassus omnesque duces & officiales perfusi fuerint, verbis exprimi nequit. Ex illa classe 12. naues in primo agmine erant. Ventus spirabat ab Ortu, sed leniter. Nostri nihil cunctati in lembos & scaphas insilierunt, ac mox nouem exipsis, cùm maiores tùm minores, in potestatem suam redegerunt. Erant adhuc octo, ventam aduersum habentes, quæ tam procul à nobis aberant, quàm visus ex supremo malo penetrare poterat.

Argentea classis Hispanorum conspicitur.

Cùm Sol ab Ortu solstitiali luceret, & vehementer ventus insurgeret, nostri tanto studio cursus obliquabant, vt iucundum esset spectaculum, videre, quomodo nostræ naues circumnauigarentur, vt ad Hispanicas propiùs accederent.

Naues in aciem dispositæ ad impetum faciendũ.

Principio præfectus classis Candido Leoni & Prouinciæ Vltraiectensi imperauit, vt cum nauibus captis, & iis, quæ fortè se abdiderant, Hauanam peterent, ibique exspectarent. Et quia vna nauis ex Hispanicis præcesserat, mandauit ille, vt Niger Leo & Aureus Leo eam persequerẽtur. Neptunum Delphicum, Gryphum & Nigrum Equitem iussit duas naues insequi, quæ oræ marimæ appropinquarant, & eas aditu prohibere. Ipse cum reliquis nauibus & liburnicis, captato vẽto, omnem operam adhibuit, vt naues, quæ supra ventum erant, assequeretur, ratus, eas naues præsidiarias esse: quod etiam postea verum esse comperit.

Hîc Lector fortasse horisonum clamorẽ, acrem pugnã, & magnã cædẽ exspectabit. Nã si quod genº nauiũ est ad pugnã cõparatũ, sũt illæ naues præsidiariæ, arciũ instar & castellorũ exstructæ, &

magno tormentorum numero munitæ. Adhæc Hiſpani omnium gentium bellicoſiſſimi eſſe volunt: & ſi quod pignus eſt, pro quo vſque ad mortem dimicandum ſit, illud eſt aurum & argentum, Mammon & Deus huius mundi. Sed quid accidit? Hiſpani ne minimũ quidem obluctati ſunt, ſed cum ſe præter opinionem à claſſe noſtra oppreſſos cernerent, ita conſternati fuerunt, vt fugam quamprimùm arriperent, & ad portum Matanzæ properarent. Prætoria & ſubprætoria eorum ad malum, cui aliàs ordinarium vexillum infigitur, vela incendiaria ſuſpenderant, vt tantò facilius elaberentur. Illę ſub occaſum Solis Matanzam venerunt. Noſtræ naues eas confeſtim ſequutæ ſunt: priores fuerunt Falco deauratus, Hollandia, Delphinus, & Tigris liburnica, quę cùm oſtium Matanzæ ſubiiſſent, vela deduxerunt, exſpectantes mandatum præfecti claſſis, qui ſubitò aduolauit, & tormentum diſploſit. Quoniam verò in portu Matanzæ loca vadoſa erant, dimidio iactu ſclopperi ab hoſtium nauibus anchoras iecit, & tormentis hoſtes infeſtauit.

Hiſpani fugam abſq; vllo prælio arripiunt.

Interea acacium Horti Hollandici, & præfecti vigilum ac nauis Harlemenſis, claſſiariis probè inſtructum, ad ipſius nauem acceſsit. Ille in acacium Horti Hollandici ſe contulit, & cum aliis ad hoſtium naues contendit, non tantùm vt ſociis ſuâ præſentiâ animos adderet, ſed etiã vt omnia vbique rectè ordinaret. Primò ſubprætoriam aggreſſus eſt, & quia non exiguus numerus Hiſpanorum in ea erat, aliquot ſcloppetorum ictibus contra eam diſploſis, proclamarii iuſſit, *Bonne Guerre*: quo ſignificabat ſe clementer cum ipſis acturum, neque vitam aut libertatem cuiquam erepturum: quam gratiam Hiſpani Hollandis nequaquam feciſſent. Cùm ſubprætoria gratiam oblatam acceptaſſet, & Hollandi eâ potiti, præſidium ipſi impoſuiſſent, præfectus claſſis Hollandicę cum ſuis acaciis alias quoque hoſtiũ naues inuaſit, ac primò prætoriam tormentorum ictibus adortus eſt, ſimulq; ſuũ illud ſymbolum *Bone Guerre* repetiit. Hiſpani initio ſe defendebant: ſed multitudinem atq; alacritatem noſtrorum conſpicati, ſymbolũ quoq; illud admiſerunt, & armis poſitis in aluum nauis deſcenderunt. Tunc Hiſpanus ex naui in mare ſe coniecit, ſperans, ſe natãdo euaſurum: ſed captus, & ad præfectum claſſis Hollandorum adductus fuit. Ille faſſus eſt, etiamnum 150. homines in naui eſſe: quapropter claſſis præfectus hunc Hiſpanum cum Hollando ad ipſos miſit, nunciatum, ſe adeſſe, & vitæ gratiam ipſis facturum, & ſaluos quamprimùm in terram expoſiturum. Quo facto, Hiſpani confeſtim aſcenderunt, & nauim tradiderunt: qui etiam è veſtigio in terram expoſiti, atque incolumes dimiſſi fuerunt.

Claſſis argentea Hiſpanorum capitur.

Cum

Cùm Hiſpani in terram exſcendiſſent, præfectus Hollandorum omnia in nauibus captis, quarum ſex erant, ritè diſpoſuit, cauitque, ne vlla cymba ad eas iret & rediret: deinde in ſuam nauim, quæ non longè aberat, ſe recepit, & gratias Deo pro tam inſigni victoria egit: quod etiam in omnibus aliis nauibus factitatum fuit.

Poſtridie, qui fuit 9. Septembr. præfectus Hollandorum omnes naues ſuæ claſſis remis ſurſum attrahendas, & captiuas nauibus imponendas curauit, quia Hiſpanos in fundum egerant. Inter naues captas erant quatuor præſidiariæ, nempe prætoria, cui nomen S. Franciſco, quæ 25. æneis tormentis inſtructa erat, & quinque alia in aluo habebat: ſubprætoria, nomine S. Gertrudis inſignita, 22. ænea tormenta vehebat: tertiæ nomen erat S. Lucia: & quartæ S. Ioannes: ſingulis 22. ferrea tormenta, & duo ænea impoſita erant.

Quid naues emiſſe præſtiterint.

Hoc loco præfectum claſſis apud naues, quas ceperat, relinquemus, ſicut venatorem apud feram, quæ in caſſes ipſius incidit: & videamus, quid aliæ naues, quas emiſerat, præſtiterint. Neptunus, Delphicus, Griphus, & Niger Eques veſperi, propter tenebras, duas ſupradictas naues hoſtiles, quę ad oram maritimam erant in conſpectu retinere non potuerunt. Griphus & Niger Eques ſuos lembos contra eos miſerunt, quæ ipſas in fundum impulerunt, ita vt quamprimùm rũperentur & interirent. Neptunus, littus legens, Hauanam petiuit, vt hoſtium naues ab ingreſſu arceret. Eodem venerunt Candidus Leo, Prouincia Vltraiectum, liburnica Mudenſis, Monoceros: quę quatuor captiuas ſecũ trahebant. Hæ omnes, ex mandato præfecti claſſis illic ſubſtiterũt.

Nuntio aduerſo fides egrè adhibetur.

Die 10. Septembr. à meridie ſupradictæ naues nuntium acceperunt de occupatis nauibus præſidiariis Hiſpanorum, idque per liburnicam Naerdenſem, quæ ex portu Matanzæ emiſſa fuerat, & omnibus nauibus Hollandicis ſignificare debebat, vt quamprimùm ad præfectum claſſis ſe reciperent, qui cum theſauro Nouæ Hiſpaniæ in portu Matanzæ eſſet. Hoc nuntium omnes vehementer exhilarauit: ſed captiui Hiſpani fidem ei initio adhibere nolebant, præſertim quod de captis nauibus præſidiariis Hiſpanicis referebatur. Nam arbitrabantur illas potius incendendas, aut perterebrendas aut ſubmergendas fuiſſe. Cùm autem ipſimet in portum Matanzæ veniſſent, & quo loco res eſſent, viderent, in lachrymas ſoluti, altum corde ſuſpirium duxerunt, quia non ignorabant, quantam tota Hiſpania iacturam, hoc theſauro amiſſo, faceret. Omnibus in terram expoſitis panes & caſei in triduũ ſuppeditati fuerunt, quib⁹ Hauanã peruenire poſſent.

Ingens theſaurus in claſſe Hiſpanica.

Diebus 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Septembris noſtri in eo occupati fuerunt, vt argentum, cochenille, indigo & alias merces ex nauibus captis in ſuas transferrent. Erant circiter 46. veheș argenti, tam ſignati & numorum regiorum, quàm non ſignati, præter argentum arte elaboratum: item 2851. ciſtæ cochenille, indigo & aliarum mercium: magnus numerus pellium, vſque ad 37375. nec exigua ligni campetici copia, vt & auri: ſicut ex ſubiuncto catalogo videre eſt.

Pſittacus Hiſpanicus alieno tempore victoriam inclamat.

Non poſſum, quin hoc loco caſum ridiculum commemorem. Cùm pſittacus, qui in vna ex nauibus Hiſpanicis captus fuerat, ſonitum argenti & numorũ regalium, nec non riſum & tripudium quæſtorum audiret, ſemel atque iterùm Hiſpanico idiomate inclamare cæpit. *Victoria, Victoria: ô que buena va, ô que buena va! Victoria*: hoc eſt: Victoria, Victoria: ô quàm bene res ſucceſsit: Victoria. Qua in re hic pſittacus aſinam Bileami imitatus eſt, & verum dixit.

Potus dapibus conuẽiens.

Nec minùs hoc riſu dignum videtur: Cùm omnes in tranſportandis mercibus gnauiter laborarent, & alter alteri diceret, Vtinam in hoc tam iucundo labore ſuauis vini potus nobis præberetur, ecce Hollandicam nauim, cui nomen erat Eques, quam præfectus claſſis paullò ante prædandi gratiâ emiſerat, quæ nauim hoſtilem Hiſpanici vini plenam, quam Eques ad littus impulerat, adducebat. Hiſpani confeſtim exſcenderant & diffugerunt; vino, quod recens ex Hiſpania aduectum erat, Hollandis relicto. Ex hoc vino non modò noſtri, qui in claſſe erant, tantum acceperunt, quantum ad hilaritatem & delectationem ſufficiebat: ſed etiam claſſi ad iter, quod reſtabat, proſpectum fuit.

Itaque omnes naues captæ exoneratæ fuerunt, exceptis quatuor nauibus præſidiariis, & aliâ oneraria, centum onerum capace, in quibus variæ merces relictæ fuerunt, quia nimis laboriоſum erat, illas prorſus euacuare. In naui prætoria Hiſpanica 300. ciſtæ cochenille, indigo & aliis mercibus repletæ, vnà cum aliqua parte argenti manſerunt: quæ tamen omnia poſtmodùm ſub initium Menſis Octobris, ex mandato præfecti claſſis, in alias naues Hollandicas translata, & in rationes relata fuerunt. In cæteris nauibus præſidiariis multæ pelles & alia relicta fuerunt. Hiſpanica quoque nauis, cui noſtri nomen Medemblici impoſuerunt, non omnino exonerata fuit, ſed multum corii crudi & ligni campetici in ea manſit.

Quatuor ſupradictæ naues præſidiariæ cum naui Hiſpanica, viris, comeatu, omnique apparatu probè inſtructę fuerunt, vt in Hollandiam aducherentur: reliquas naues captas, vt & longam biremim, noſtri ſubmerſerunt, quia ad iter in patriam ſuſcipiendum ineptę erant.

Vaſa colliguntur ad reditum in patriam.

Die 17. Septembr. horâ ſecundâ ante lucem ſignũ datum fuit ad iter ingrediendũ, & reditũ in patriam inſtituendum. Igitur claſſis curſum ſuum ad Ortum ſolſtitialem direxit, quæ 33. naui-

nauibus cõstabat, quinq; Hispanicis eo numero comprehensis. Postero die victus ratio præscripta fuit. Cum classis altitudinem 30. grad. versus Septentrionem assequuta esset, duæ liburnicæ nempe Ciconia & Vulpes, præmissæ fuerunt, quæ lætum hoc nuntium in patriam perferrent: quò vtraque mense Nouembri feliciter appulit, illa in Mosam, hæc Texellam. Nauarchus Ciconiæ, qui primus hoc nuntium attulit, insigni torque aureo ab Ordinibus donatus fuit.

Classis procellis & tempestatibus agitatur.

Classis, quoad poterat, liburnicas illas sequebatur: quæ tamen à mense Septembri vsque ad Decembrem multis procellis ac tempestatibus agitata fuit. Nauis præsidiaria S. Ioannis, quia rimis hiscebat, & aqua 6. aut septem pedum altitudine in ea extabat, iussu præfecti classis exonerata & cremata fuit, 9773. pellibus bouillis, cum magna copia ligni campetici, & omnibus tormentis totoque apparatu bellico in alias naues translatis. Paullo post nauis S. Luciæ etiam rimas agere cæpit, quibus tamen obstructis illa conseruata fuit. Nec nostri naues periculi atque aduersæ sortis immunes fuerunt: nam multæ ex iis vi tempestatis quassatæ, & huc illuc disiectæ fuerunt, ita vt postea rursus congregari non potuerint.

Ineunte Decembri Angliam & littus altum Dortmudæ conspeximus. Illic tres naues nobis occurrerunt, ad quas præfectus noster cursum illico intendit. Erant illæ tres naues bellicæ ex Hollandia, quæ classi nostræ obuiam missæ erant. Ex iis præfectus classis inter alia intellexit, liburnicas supradictas, in patriam saluas appulisse, nec non Aureum Leonem, Delphinum, Hollandiam, Vltraiectum, & Monocerotem, quæ præfectum classis longo tempore anteuerterunt.

Præfectus classis in Angliam appellit.

Die 6. Decembr. Valmuthi anchoras iecimus, erantque eo tempore in nostra classe 9. naues præter tres supra dictas naues bellicas, nempe Amstelrodamum, Hortus Hollandiæ, Neptunus Verlensis, Neptunus Delphicus, Aureus Sol, Dordracum, & hæ liburnicæ: Pegasus, Muda & Tigris. Illic inuenimus nauem Monachodamum, quæ decem diebus illic substiterat. Mox archithalassus & quidam ex sanctiori consilio cum Fiscali, graui pœnâ denunciatâ, sanxerunt, ne plures quàm tertia pars eorum, qui in classe erant, in terram exscenderent, reliqui interea in nauibus manerent: atque vt nemo diutiùs in terra maneret, quàm à mane vsque ad vesperam sequentis diei. Insuper mandatum, vt tres supradictæ naues bellicæ omnes portus Angliæ perlustrarent, & naues, quæ fortè illic in Anchoris starent, de aduentu præfecti classis certiores facerent: reliquæ naues bellicæ in mare emissæ, vt naues præsidiarias, quæ adhuc in mari oberrare putabantur, quærerent, & ad præfectum classis adducerent.

Interea nunciatũ fuit præfecto classis & diuersis portubus, naues & liburnicas eò appulisse. Monsbayo scriptũ fuit, patronem illic esse, qui paullò post Valmuthum ad præfectum classis venit. Pleymutho allatum, septem naues cum liburnica eò appulisse: portũ Vectis subierant Harlemũ, Geldria, Candidus Leo, & liburnica Nardensis. Nauis S. Luciæ octiduo post aduentum præfecti classis, Valmuthi anchoras fixit: & quia valdè rimosa erat, 250. libris Anglicanis vendita fuit. Balistarius in hac naui propter motam seditionem, & quia nauclero minatus erat, se eum in mare præcipitem daturum, supplicio affectus est in aquam mersus, in numerum scelestorum relatus, puppi alligatus, & per aquam ad littus attractus, omnibusque suis stipendiis & parte prædæ priuatus fuit, excepto sex mensium stipendio, pro ipsius vxore.

1629. Calendis Ianuar. anno 1629. præfectus classis tympana pulsari, & iter in Belgium pronunciari iussit. Postridie naues bellicæ Pleymuthum missæ, quæ nauibus illic hærentibus significarent, & si præfectum eâ vesperâ non conspicarentur, insulam Vectim peterent, ibiq; cum exspectarẽt.

Die 5. Ianuar. (quia ventus non citiùs euntes prosequutus est) præfectus classis, mari inflato, vela dedit, & versus Ortum brumalem cursum instituit, felici progressu. Omnibus captiuis delictorum venia data. Cùm secundum Portlandiam veheretur, liburnica Mudensis Vectim ablegata fuit, vt naues nostras, quæ illic esse putabantur, iter capere iuberet: sed omnes iam discesserant, & Texellam feliciter appulerant.

Omnes naues saluæ domum redeunt.

Naues Selandicæ, nempe Neptunus Verlensis, quo archithalassi legatus vehebatur, Aureus Sol & Pegasus Helium petierunt. Naues Hollandicæ ad insulam Goredam contenderunt, quia Texellæ triduum aut quatriduum subsistendum fuisset. Eo die, 9. mensis iam dicti, appulerunt præfectus classis cum naui Amstelrodamo, archithalassus cũ Horto Hollandico, Neptunus Delphicus, & Monachodamum. Reliquæ naues & liburnicæ, nẽpe Dordracum, paro, liburnica Mudensis, Tigris, Mosam ingressæ sunt. Postmodùm naues Pleymutho Goredam appulerunt, exceptâ naui S. Gertrudis, quæ subprætoria Hispanica fuerat. Illa in Selandiam inuecta est. Nauis Ruber Leo, cum Goredam subiret, confracta est: nihilominus homines, qui in ea erant, cum mercibus, tormentis, & omni apparatu nautico, conseruati fuerunt. In summa omnes naues, omnes merces, omnes socii nauales, omnis præda, per Dei gratiam, suis locis feliciter appulêre.

Plautus in Rudente.

Qui homo sese miserum atque mendicum dolet,
Neptuno credat sese atque ætatem suam.

Cata-

Catalogus mercium Hispanicæ classi ereptarum, & in Belgium aduectarum.

Pro Camera Amstelrodamensi: Naue prætoria.

30616. pondo argenti.
5. cistæ argenti facti.
45. cistæ cochenille.
12. fasces cochenille.
25. cistæ siluestri.
94. cistæ indigo.
6. fasces serici.
5. cistæ serici.
5. arcæ serici.
1. arca serici.
2. arcæ vestium sericarum.
3. arcæ vestium sericarum.
1. cista in qua fuerunt duæ pretiosæ mensæ graphiariæ Indicæ.
1. cista barcellanæ. vnà cum 30 cistis & fascibus omnis generis mercium.

Hortus Hollandicus, seu nauis archithalassi.

24280. pondo argenti, cum 24. vasis argenteis.
208. numi argentei regales.
16. fasces cochenille.
60. fasces siluestri.
248. cistæ indigo.
7. fasces serici.
355. cistæ, dolia & fasces omnis generis aromatum & mercium, cum vario ornatu ecclesiastico ex argento & auro.

Nauis Harlemum.

8. cistæ cochenille.
16. mattæ cochenille.
10. fasces cochenille.
74. arcæ indigo.
49. arcæ indigo.
4. fasces serici.
13. cistæ aliarum mercium.
2046. pelles.

Nauis Geldria.

5922. pondo argenti.
2. fasces cochenille.
89. cistæ indigo.
7. cistæ vestium sericarum.
622. segmenta ligni Brasilensis.
296. pelles.
110. dolia olei ac vini, cum 19. cistis & doliis aridarum & humidarum mercium.

Nauis Hollandia.

7397. pondo argenti.
4. fasces cochenille.
126. cistæ indigo.
2. duæ arcæ rubro ligno & aliis pretiosis mercibus repletæ.
1999. pelles.
140. pelles hædinæ.
15. orcæ saccari.
7. machinæ ferreæ, cum omni apparatu & comeatu.

Niger Leo.

2864. pondo argenti.
24. fasces cochenille.
68. arcæ indigo.
7. fasces serici.
1. fascis linteorum.

Ruber Leo.

5. fasces cochenille.
26. fasces eiusdem generis.
46. arcæ indigo.
4. fasces serici.
1. fascis linteorum.

Pro Prouincia Vltraiectensi.

1098. pondo argenti.
18. arcæ cochenille.
137. arcæ indigo.
28. arcæ nondum apertæ.
1. cista rerum ignotarum:
1796. pelles.
24. fasces pellium.

Falco deauratus.

8. fasces cochenille.
72. cistæ indigo.

Niger Eques.

43. cistæ, fasces & cadi omnis generis aromatum, olei, & linteorum.

Candidus Leo.

1436. pondo argenti.
43. cistæ & dolium cochenille.
8. fasces serici.
1. arca serici.
916. pelles.
39. orcæ sacchari, cum 12. cistis & doliis mercium omnis generis.

Pro Camera Selandia: Neptunus, seu subprætoria.

238. cistæ argenti.
5. perticæ argenti.
1. gutturnium argenteum.
35. fasces cochenille.
71. arcæ argenti.

104. ciſtæ indigo.
23. faſces ſerici.
28. ciſtæ ſaccari.
30. ciſtæ omnis generis aromatum.

Aureus Sol.

14765. pondo argenti.
70. faſces & 50. ſtoreæ cochenille.
4. arcæ eiuſdem generis.
109. arcæ indigo.
160. faſces ſaſsaparillæ.
500. pelles.
90. arcæ, dolia & faſces omnis generis mercium.

Pegaſus.

9. faſces cochenille.
229. arcæ indigo.

Pro Camera ad Moſam Vltraiectum.

4174. pondo argenti.
773. numi argentei regales.
5. vaſa argentea elaborata.
16. faſces cochenille.
50. arcæ eiuſdem generis.
149. ciſtæ indigo.
13. faſces ſerici.
4. arcæ eiuſdem generis.

Neptunus.

5446. pondo argenti.
18. arcæ cochenille.
12. faſces eiuſdem generis.
38. arcæ indigo.
5. faſces ſerici.
3280. pelles.
100. ciſtæ, faſces & dolia omnis generis mercium & tapetum Indicorum, cum pretioſo ornatu Miſſatico.

Dordracum.

9567. pondo argenti.
30. arcæ cochenille.
5. faſces eiuſdem generis.
24. arcæ indigo.
12. faſces & arcæ ſerici.
2. arcæ rhebarbaræ.
1. trabes cinnamomi.
1740. ſegmenta ligni campetici.

Pro Camera Græningenſi.

11230. pondo argenti.
12. faſces cochenille.
9. arcæ eiuſdem generis.
93. arcæ indigo.
4. faſces eiuſdem generis.
4. faſces ſerici.
675. pelles.
100. ciſtæ ſaccari.
39. ciſtæ & faſces mercium omnis generis.

Aureus Delphinus.

6054. pondo argenti.
400. pelles.
50. ciſtæ ſaccari.

Pro Camera in parte Boreali.

Elephas.

6655. pondo argenti.
138. ciſtæ indigo.
1325. ſegmenta ligni campetici.

Monachodamum.

6702. pondo argenti.
53. ciſtæ indigo.
6 faſces ſerici, indigo & cochenille.
1800. ſegmenta ligni campetici.
67. pelles.
4. machinæ ferreæ.

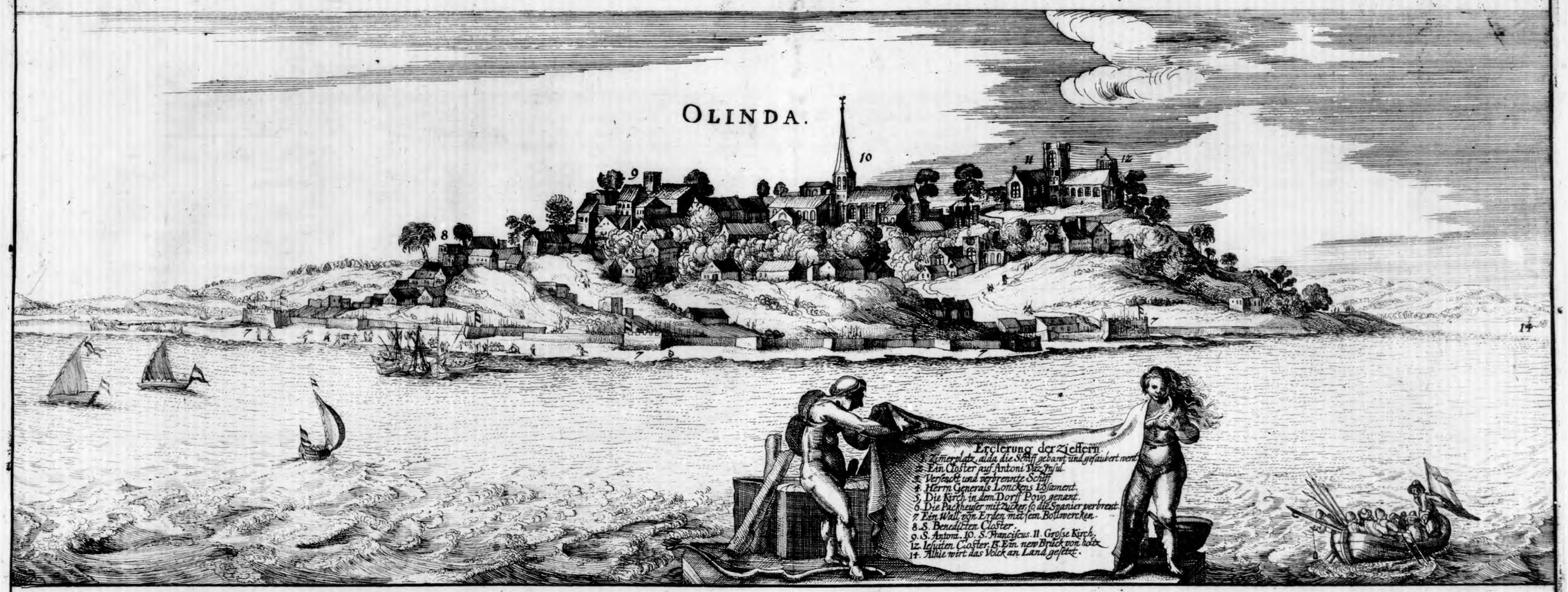
Ciconia, liburnica.

500. pelles.
Inſuper appulit Vetus Fliſſinga, quæ vnà cum Tigride pro Camera Selandiæ attulit 56. ciſtas ſaccari, cũ variis inſtrumentis nauticis.

NOTA.

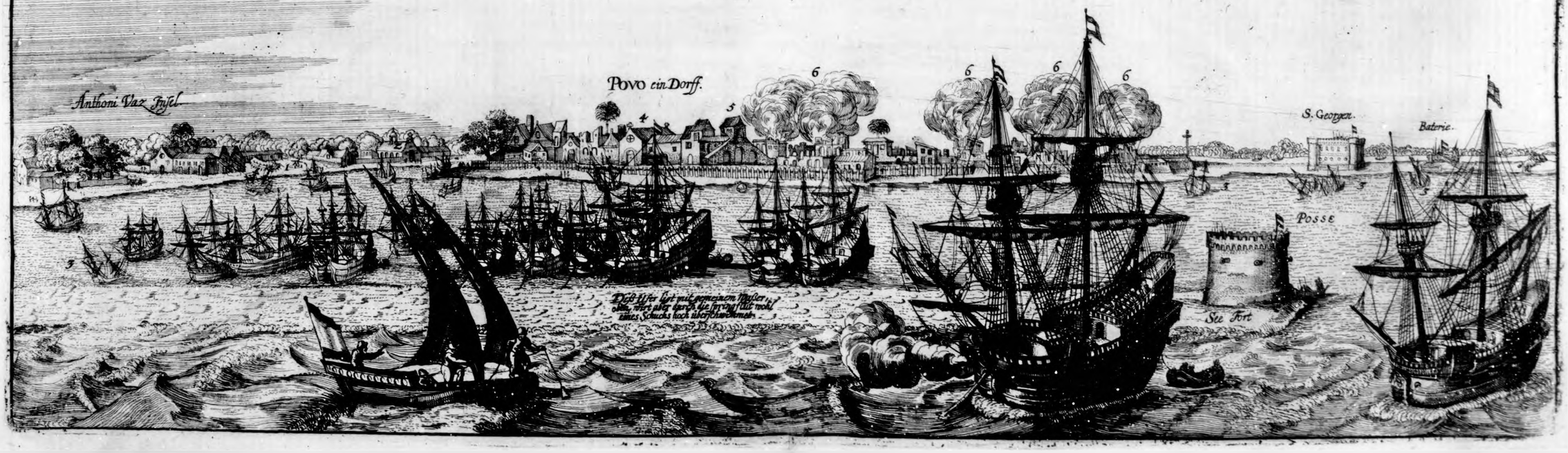
In quatuor nauibus præſidiariis Hiſpanicis relictæ fuerunt 37375. pelles. Item, in prætoria Hiſpanica remanſerunt 300. ciſtæ, partim cochenille, partim indigo, cũ aliis ciſtis ignotis & nondum apertis: adhæc in vna captarum nauium magna copia ligni campetici: quæ omnia cum ſupradictis mercibus allata fuerunt. Omnis hæc præda cùm argenti tum mercium, quę nunc extra periculum eſt, ad minimum 30. millionibus, ſeu 300. toñis auri æſtimatur. Pro hac tanta victoria per totam Hollandiã & fœderatas Belgii prouincias triumphatur, & ſolennes Deo gratiæ aguntur.

OLINDA.

OLINDA DE PHERNAMBUCO.

Auf der Reede nach dem Leben abgezeichnet.

SECTIO DECIMA QVINTA.

De capta Olinda seu Phernambucco, vrbe Brasiliæ, quam classis Americanæ Societatis in fœderatis Belgii prouinciis die 7. Febr. anno 1630. occupauit.

QVãdoquidem moderatores Americanæ societatis in fœderatis Belgii prouinciis anno Domini 1629. insignem classem, comeatu, apparatu bellico, omnibusque rebus ad memorabile aliquod facinus patrandum necessariis, inprimis selectis officialibus, classiariis & nautis optimè instructam adornarunt: supremo Magistratu & Principe Arausionensi consentientibus, de intercipienda celebri, populosa & commodo loco sita vrbe Olinda seu Phernambucco, quæ metropolis est amplissimæ regionis Brasiliæ in parte Septentrionali Americæ, consilium ceperunt. Supremus huius classis præfectus constitutus est vir fortis & præstans Henricus Cornelius Lonck, qui ante biennium, cùm argentea classis Hispanica caperetur, archithalassi munere functus erat: partes autem tribuni militum seu supremi classiariorum præfecti demandatæ fuerunt nobili ac strenuo viro Theodoro à VVartenburg. Hicũ sua classe, ex consilio Dominorum moderatorum, mense Iunio, soluerunt, pars Texellâ die 23. modò dicti mensis, pars Goredâ die 27. eiusdem mensis, & initio mediocri vento ad locum præscriptum contenderunt, qui erat sinus seu portus insulæ S. Vincentii, ad viride promontorium Africæ in Mauritania. *1629. Classis apparatus & propositum. Iunius.*

Die 23. Augusti, cum circa insulas Fortunatas nauigarent, & sub insula Tanariffa essent, 38. naues Hispanicæ ipsis occurrerunt, sub imperio Friderici Toletani, contra quem Lonckius fortiter se defendit, quamuis octo tantùm naues penes se haberet: reliquæ enim nondum cum eo se coniunxerant. *Augustus. Prælium cum nauibus Hispanicis.*

Die 24. eiusdem mensis Hollandi Hispanos missos fecerunt: & Lonckius die 4. Septembr. cum 16. nauibus ad supradictum sinum seu portum S. Vincentii appulit, vbi quinque naues ex sua classe inuenit, quæ ante ipsum eò venerant. *September. Aduentus ad insulam S. Vincentii.*

Die 5. Septembr. Lonckius consilium habuit, & naues proximè ad littus accesserunt, vbi se quotidie refecerunt, illatis in naues hędis, capris & testudinibus, captaque multitudine piscium.

Die 9. plerique classiarii in terram expositi fuerunt, vt se recrearent, & in armis quotidie exercerent, donec reliquæ naues appellerent. Ad hæc mandatum fuit, vt naues purgarentur, & aqua in eas inferretur, vtique lembi & scaphę in omnem casum paratę essent.

Die 14. Octobr. ex monte conspecta fuit nauis in mari, ad quam insequendam liburnica, Hirundo dicta, emissa fuit, quę, cùm reuersa esset, retulit, se nihil percipere potuisse. *Octobr. Letum nũtium ad classem allatum.*

Die 29. nauis, cui nomen erat Concordię, Veriâ appulit, lętum nuntium afferens de occupatis duabus vrbibus, Vesalia & Bosco-ducis: quo audito classis non mediocri gaudio fuit delibuta.

Die 20. Nouembr. in sinum duę alię liburnicę intrarunt, Monoceros & Phœnix: ex quibus classiarii quamprimum in terram expositi fuerunt. Die 27. eiusdem mensis nauis Schvvolla appulit, cui prærat Theodorus Simonis F. Die 29. quatuor alię naues portum subierunt, nempe Flauus Sol, in qua erat VVartenburgius, tribunus: Falco, Fortuna, & Luna dimidiata postero die venit nauis, Tc letum dicta. *Nouembr.*

Sequuta est 3. Decembr. Omelandia & mox Aurantius: tum die 5. Leœna, & nauis Campensis: die 7. liburnica Mudensis: die 11. Neptunus Delphicus, & Pegasus Selandię. Noctu minor nauis præsidiaria, Matanza: die 12. eiusdem mensis maior nauis præsidiaria, Flissinga, appulit: nec non Rex Dauid, & Concordia, Dordraco missa. *December.*

Die 14. eiusdem mensis nauis pœnè incendio correpta fuit: sub meridiem duę alię naues appulerunt, nempe Salmo, & iunior Comes Mauritius. Die 18. venit insigne Hornanum. Hac die omnes classiarii ad naues reducti fuerunt, exceptâ vnâ cohorte, quę in littore mansit.

Die 19. dies precum per totam classem celebratus, & nomen Domini inuocatum fuit, vt porrò huic itineri benediceret.

Die 20. alia nauis aduenit, Viridis Fœmina dicta. Die 24. reliqui classiarii è littore in naues vectisunt: atq; ita 26. eiusdem mensis omnes naues ex sinu Vincentii soluerunt (excepto aurco Salmone, qui adhuc versus Austrum hęrebat.) Constabat vniuersa classis 52. nauibus, & 13. lembis, eratque illa spectatu iucunda. *Numerus nauium in hac classe.*

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SALAMANCA

1630. Die 30. cùm classis altitudinem 8. grad. & 18. minut. assequuta esset, præfectus candidum vexillum erexit: mox vna ex liburnicis, Canis odorus dicta, ipsum accessit, cui imperauit, vt maiorem nauim præsidiariam plura vela expandere juberet, quia nimis lentè progrediebatur.

Ianuarius. Calend. Ianuar. anni 1630. præfectus classis rursus candidum vexillum erexit: extemplò omnes naues perferendos, cum mandato, vt catalogum ægrotorum, qui in singulis nauibus essent, sibi afferrent. Sic vento vtcunque secundo velificarunt, & die 24. eiusdem mensis lineam Æquinoctialem trajecerunt.

Februarius. Die 2. Februar. peruenerunt ad altitudinem 7. grad. 17. minut. versus Austrum: ibi liburnica Mudensis & myoparo terram conspexerunt: ideoq; præcurrerunt, assumto secum Cane odoro. Postridie terram illam agnouerunt, eratque Parayba: vbi vnam extribus nauibus inuenerunt, quæ versus Septentrionem nimium declinantes à classe aberrauerant.

Die 4. liburnicæ istæ redierunt, quæ præfecto classis retulerunt, quam terram agnouissent: qui omnem operam adhibuit, vt cum nauibus sursum ascenderet, quia vndæ continenter versus Septentrionem fluebant, deinde versus Occidentem relabebantur, & ventus vndarum fluxum plerunque sequebatur. Tunc etiam duæ reliquæ naues, quæ à via aberrarant, nempe Custos nocturnus & deauratus Falco, ad classem redierunt.

Die 12. præfectus classis totum Senatum conuocauit, & rationes initæ fuerunt consilium de occupando Phernambucco commodè exequendi. Vnicuique naui suum officium præscriptum, eo, qui sequitur, modo:

Ordo præscriptus ad inuadendũ Phernambuccum. Primum agmen ducere debebant 16. naues: nempe, Luna, in qua nauarchus erat Nicolaus Florentius. 2. Enckhusa, cui præerat Laurentius Nicolai. 3. Schvvolla, cui imperabat Theodorus Simonis. 4. Ultrajectum, sub imperio custodis nocturni, siue præfecti vigilum, Cornelii Nicolai Melckmeyti. 5. Aurantius, ducem habens Iacobum Petri. 6. Nassouia, duce Craftio Frecks. 7. Matanza, duce Ioanne Cornelii F. 8. Omlandia duce Henrico Cornelio Russo. 9. Græninga, duce Simone Valckero. 20. Fama, duce Auckero Douvves 11. Aureus Leo, duce Iacobo Theurisio 12. Pegasus, duce Iano Iani F. 13. Flauus Sol duce Petro Theodori F. 14. Aureus Sol, duce Iacobo Hugeno. 15. Hollandia, duce Thoma Sickes. 16 Nauis Maura. Omnes hæ naues, sub imperio Theodori à Wartenburg, tribuni militum, duobus paruis ab vrbe milliaribus versus Septentrionem in terram exponere debebant 2101. classiarios, & 699. nautas, qui inde ad littus ingredientes vrbem invaderent: in nauibus justi manere 530. nautæ, secundùm vniuscuiusque navis magnitudinem distributi. Adhæc nauis Transisulana & liburnica Mudensis 55. nautas infra vrbem vehere debebat, qui observarent, an illic facultas esset quosdam in terram exponendi. Idem facere debebant navis Domburgum, & iunior princeps Mauritius, atque experiri, num liburnicis aut aliis navigiis illac penetrari posset.

Præterea hæ naues portum subire debebant. 1. Leæna. 2. Niger Leo. 3. Deauratus Falco 4. Concordia Dordracena 5. Cygnus. 6. Toletum. His injunctum erat, vt ad castellum maius S. Georgii applicarent, & illud assiduis tormentorum ictibus infestarent.

Tum hæ liburnicæ sequi debebant: Catascopium Hispanicum, Niger Eques, Vulpes, Concordia Verensis, Fortuna, Canis odorus, Phœnix, Monoceros, Ciconia, Syren Selandiæ, & Gallicus myoparo. Istæ in mandatis habebant, vt cum supradictis sex nauibus, parua vela panderent, & supra fauces consisterent, donec præscripto tempore, quando mare rursus excreuisset, facultatem haberent opus institutum perficiendi: quam ad rem duo signa classiariorum, quæ 232. viris constabant, & 350. nautæ ipsis attributi fuerant.

Præfectus classis has partes sibi sumserat, vt cum reliquis nauibus, nempe Amstelrodamo, Horto Hollandiæ, Salamandra, Prouincia Vltrajecto, Amersfortio, Campis, Æmilia, Nauiturrita, Comite Ernesto, Neptuno, Rege Davide, Monachodamo, Insigni Hornano, Viridi Fœmina, Leone, Salmone, Lutra & Hirundine castellum cominùs peteret, & continua verberatione ad deditionem adigeret. Ille quidem officium præstitit: sed quia balistarii propter motum nauium supra fluctus, certos ictus emittere non poterant, partim damni hosti intulerunt. Conatus quoque occupandi portum per eos, qui in vrbe erant, repressus fuit. Nam quia de Hollandorum aduentu certiores facti fuerant, aliquot naues saccaro onustas in modo dicto portu merserunt, quæ postea ad littus fluctuarunt, saccaro eliquato leuiores factæ.

Hispani mergunt naues saccaro onustas.

Die 14. varij apparatus facti sunt, vt postridie susceptum consilium cum bono Deo executioni mandaretur: in quem finem vesperi preces in omnibus nauibus habitæ fuerunt, & mandatum, vt singuli sua signa sequerentur. Omnes naues tota nocte ad Austrum se conuerterunt, vt manè fauces superare possent. Sedecim naves supradictæ ad littus admouerunt.

Hollandi exscendunt in terram prope Phernambuco.

Die 15. humili aqua, cùm versus Austrum à Phernambucco recessissent, vnaquæque nauis, vento secundo, ad locum constitutum vecta est. Præfectus classis ad orã littoris se contulit. Wartẽburgius ad latus Aquilonare littus legit, & ad fluvium Paomarellũ contẽdit. Ibi suos cum duabus

paruis machinis, quæ pilas ferreas trium librarum emittebant, in conspectu hostium in terram exposuit, vbi, nocte ingruente nihil amplius præstare potuit, sed noctem illam in littore transigere coactus fuit. Postridie omnes suos lembos & cymbas ad naues remisit, & suas copias in tres legiones distribuit. Primum agmen, in quo erat ipse Wartenburgius tribunus, ducebat vicarius ipsius, Adolphus ab Eltz: medium agmen, Hermannus Gothofredus à Steinkallenfels: vltimũ primarius centurio Haukius: hoc modo, seruatis ordinibus, secundùm littus incesserunt: donec ad fluuiolum, Rio Dolce, venerunt, qui ipsis transmittendus erat. Hic primum hostes restistere ausi. Nam 1800. Hispani & Lusitani, tàm equites, quàm pedites occurrerunt, qui se fossâ munierant, & fluuiolum illum sibi adminiculantem habebant. Hic acriter pugnatum, nec pauciab vtraque parte ceciderunt plures verò sauciati fuerunt. Nostri autem milites tam fortiter se gesserunt, vt Hispani tandem loco cederent. Cùm nostri aliquousque progressi essent, aliud agmen Hispanorum se obtulit, qui tamen leui prælio commisso, mox in fugam versi in siluam se receperunt, ex qua licet postea prodirent, tamen nostrorum impetum non sustinuerunt, sed fugâ suæ saluti consuluerunt. Wartenburgius cæptum vrgens, cum suis ad vrbem peruexit, quæ pauore repleta erat. Nostri igitur in eam ad latus Aquilonare enixi, collegium Iesuitarum, quod munitissimum erat, portis terrâ obstructis, expugnarunt. Nam portas securibus effregerunt, & omnes, quos in armis inuenerũt, ferro strauerũt: reliqui fugâ elapsi sunt, mortuis & sauciis à tergo relictis.

Primus congressus cum Hispanis.

Vrbs Phernambuco capitur.

Interea cùm ii, qui in castellis & munimentis in littore exstructis erãt, hæc omnia viderent, & vltimum agmen sub Hauckio, præfecto vigilum, in eos gradum inferre, ac plures in terram exponi animaduerterent, quos Lonckius V Wartenburgio submittebat, quia conatum suum de occupando portu, propter submersas naues, vt dictum est, ad exitum perducere non potuerat, se quoq; ad fugam compararunt, & displosis aliquot tormentorum ictibus cuaserunt, omnia, quę habebant, hostium arbitrio permittentes. Ciues quoq; qui in vrbe erant, & aliquot ante diebus bona sua, metu periculi, auexerant, (quamuis gubernator, Matthias Dalbuquerquis, id sub pœna capitis vetuisset, vt illi studio conseruandarum suarum opum, vrbem fortiter defenderent) fugam meditabantur. Cùm igitur Gubernator videret, quòd Phernambuccenses Belgas magis quam ipsum reformidarent, & primùm suis facultatibus deinde sibi ipsi fugâ consulerent, vt hãc inobedientiam vlciscereturr, promptuariis mercium ignem iniecit, in quibus die 17. Febr. 15000. ciste saccari conflagrarunt. Hoc perpetrato, fugitiuos suos ciues sequutus est, & reliqua suis centurionibus commendauit.

Hispani sua munimenta deserunt.

Magna vis saccari incendio perdita.

Atq; ita Wartenburgius vrbe potitus est, qui circiter 50. aut 60. ex suis, partim nimio æstu enectos, partim inter pugnãdũ occisos, desiderauit. Secundum hæc Iesuitarum collegium, & omnes suos aditus diligenter muniuit. Die 20. Febr. postquam præsidium vrbi impositum, & omnia in ea benè ordinata fuerunt, Senatus bellicus decreuit, vt in castellum, ad oram maritimam situm, impressio fieret: quod negotium Stein Callenfelsio & 400 aut 500. classiariis demandatum fuit. Ille strenue rem aggressus est, & castellum illud noctu tribus horis oppugnauit. Quia verò scalæ iusto breuiores erant, nec portæ effringi poterant, adhæc nostri ex minori munimento tormentis, ferri segmentis & grandine plumbea oneratis, infestabantur, visum fuit ab oppugnatione desistere, cum iam 20. ex nostris occisi. 40. aut 50. vulnerati fuissent.

Die 21. Baretta lustrata, & nauis, quæ in fundo iacebat, incensa, tum ratio inuenta fuit cum lembis in portum intrandi. Ad pagum autem, qui iuxta portum erat, vbi promptuaria mercium concremata iacebant, nulla vis facta fuit, quia mœnibus, loricis & sepimentis circumdatus, & accessus ad terram admodum difficilis erat. Die 22. nostri in munienda vrbe atq; in primis collegio Iesuitarum gnauiter perrexerunt: pons quoq; in imo flumine prope vrbem stratus, quo merces, intumescentibus aquis, siccæ transuchi possent. Die 23. decretum fuit, vt munimentum in terra, cuniculis actis, oppugnaretur, nautis adhibitis, qui virgulta cæderẽt, quibus gerræ conficerẽtur.

Die 25. omnes plateæ in vrbe prætenturis contra impetum hostium firmatæ fuerunt. Die 27. Elsius fossam contra munimentum inter pagum & vrbem situm duxit, & postridie propugnaculum excitauit, cui sub vesperam in eo opere Hauckius, præfectus vigilum, successit, apud quem Wartenburgius vsq; ad diluculum sequentis diei mansit, quo tria mediocria tormenta propugnaculo impositа sunt, quibus toto die fulminatum fuit.

Die 2 Martii obsessi candidum vexillum erexerunt, & centurionem emiserunt; cum quo transactum fuit, vt Hispani munimento, certis conditionibus, exirent. Tum V Wartenburgius assentiente præfecto, classis & toto Senatu, alterum munimentum, ad portum situm, misso tympanista & interprete, sibi dedi postulauit. Mox datis vtrinq; obsidibus, eædem, quæ priùs conditiones pactæ, & secundùm eas deditio facta fuit. Sic Hollandi vtroq; munimento potiti sunt.

Martius. Hispani vtriusque munimenti deditionem faciunt.

Postridie 3. Martii, V Wartenburgius Stein Callenfelsiũ ad insulã Antonii de Vaz, è regione pagi sitam, misit, qui nemine in ea reperto, in cœnobio, quod in ea insula exstructũ erat, castra posuit.

Eodem die profunditas ingressus in portum explorata fuit, in quem nonnullæ naues, liburnicæ atque omnes lembi se receperunt.

Locus est commodissimus, non tantùm ad figendas anchoras, sed etiam ad naues carinæ imponendas, & expurgandas: prout liburnica, Canis odorus dicta, quæ nuntium de capto Phernambucco in Hollandiam attulit, illic ante discessum purgata, instaurata & saccaro onerata fuit.

Eo tempore præfectus classis suum hospitium ad oram maritimam, Wartenburgius in Iesuitarum collegio, ipsius legatus in insula Antonij de Vaz habuit.

Articuli transactionis inita inter Henricum Lonckium, supremum classis præfectum, & Theodorum à VVartenburg, tribunum militum, nec non sanctioris Consilij Assessores, Americanæ Societati in fœderatis Belgii prouinciis merentes, in sinu ad Phernambuccum tunc versantes, ab vna parte: & Antonium de Lima, præfectum castelli S. Georgij, nomine Regis Hispaniarum, ab altera parte.

Conditiones deditionis duorum castellorum.

PRimò tenebitur modò dictus Antonius de Lima præfecto classis Hollandorum & tribuno militum atq; assessoribus Consilii sanctioris dedere castellum S. Georgij cum omnibus machinis & pertinentiis, nec non omni apparatu bellico, prout nunc omnia & singula in modò dicto castello inueniuntur.

Facta deditione idem Antonius de Lima, & omnes ipsius milites, cum armis consuetis, attamen absque vexillis & funiculis ardentibus, ad alteram fluminus ripam, seu continentem, nauigiis & lembis transuehentur: vnde ipsis licebit proficisci, quocunque volent.

Pro certitudine reditus modò dictorum nauigiorum & lemborum ipse Antonius de Lima, obsidis loco, hìc remanebit, donec milites omnia pacta compleuerint: ipse verò spondet, quàm chara sibi sit animæ salus, se nauigia & lembos, quibus transvehetur, absque mora & damno in castra Hollandorum remissurum esse.

Præterea idem Antonius de Lima fidem dat pro se & suis militibus, se militibus, se intra sex menses ab hoc die numerandos arma non laturos contra Principem Arausionensem aut Ordines Belgij fœderati: ita ipsum & suos juvet Deus trinus & vnus.

Hæc ita acta & transacta fuerunt in castris ad castellum S. Georgij prope Phernambuccum, die 2. Martij, anno Domini 1630. Subscriptiones fuerunt:

Henricus Cornelius Lonck præfectus classis.
Theodorus à VVartenburg, tribunus militum.
Antonius de Lima, præfectus castelli S. Georgii.

Iisdem conditionibus, cùm ipsi exhibitæ fuissent, etiam castellum ad mare dedidit præfectus illius Manuel Pacheco el Guyar: Subscriptiones fuerunt, vt supra, nisi quòd loco Antonij de Lima, hæc nomina apposita fuerunt:

Manuel Pacheco el Guyar, centurio.
Petro Barboza, subcenturio.

Catalogus eorum, quæ in vrbe & munimentis ad Olindam reperta fuerunt.

In duobus castellis ad littus, versus Boreale & Australe latus vrbis, repertæ fuerunt in singulis quatuor machinæ ferreæ, quarum vnaquæq; pilas quatuor pondo mittit: sunt octo machinę.
In iisdem repertæ sunt pulueris nitrati sexcentæ libræ.
In collegio Iesuitarum 30. cadi pulueris nitrati: vno æstimato pro 100. libris, sunt ter mille libræ.
In telonio 5. cadi, vnoquoque 200. libris ad summum æstimato, sunt mille libræ.

Summa pulueris nitrati 4600. libra.

In Castello S. Georgii, prope promptuaria mercium, hæc reperta:

24. phalangæ ferreæ, quarum singulæ fuerunt 10 librarum ferri.
4000. libræ pulueris nitrati, cum satis magno numero pilarum ferrearum.
30. Libræ globorum majoris scloppeti, quorum decem libram conficiunt.
40. libræ funculorum.
1 machina ænea, octo libras ferri emittens.

Magna

Magna copia granatorum, & multa ignitabula.
2. cadi vini Hispanici.
1. Cista saccari.
Aliquot Amphoræ vini.

In Castello ad mare sito reperta sunt:

15. ænea tormenta, cum insignibus regum Hispaniæ, Philippi II. & III. Quædam etiam insignia regum Lusitaniæ gerebant, & erant generis mediocris, quæ pilas 10. 18. & 20. librarum jaciebant.
1. machina ænea serpentina, decem libras ferri mittens.
14. cadi pulueris nitrati, quorum singuli 120. libras continebant.
Magnus apparatus pro machinis.
Magnus numerus maiorum pilarum.
60. lit ræ funiculorum.
Magnus numerus hydriarum, aquâ, vino Hispanico & aceto repletarum.
7. facci & cistæ farinâ plenæ.
Aliquid carnis & piscium salitorum.

His omnibus gestis & in rationes relatis, præfectus classis liburnicam, quæ canis odorus dicebatur, purgari curauit, & in Hollandiam misit, vt hanc insignem victoriam patriæ nunciaret, quæ 9. Martij Phernambucco soluit, & 26. Aprilis Texellam appulit.

F I N I S.